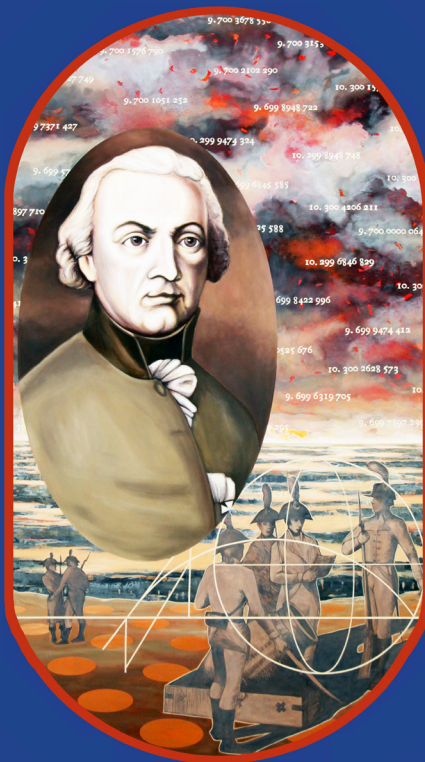

CENTER VOJAŠKIH ŠOL

MODRO UPORABI MOČ

Vojaškošolski zbornik

september 2018, številka 13

MINISTRSTVO ZA OBRAMBO
SLOVENSKA VOJSKA
CENTER VOJAŠKIH ŠOL

VOJAŠKOŠOLSKI ZBORNİK

september 2018, številka 13

Izdajatelj:	<i>Center vojaških šol</i>
Glavni urednik:	<i>brigadir mag. Vilibald Polšak</i>
Odgovorni urednik:	<i>mag. Pavel Vuk, sekretar</i>
Uredniški odbor:	<i>polkovnik dr. Igor Cebek VVU XIV. razreda dr. Vinko Vegič VVU XII. razreda mag. Gregor Jazbec višji praporščak Klemen Beras praporščak Matjaž Koštrun</i>
Prevajanje:	<i>Tamara Derman Zadravec Anita Drvoderić</i>
Lektoriranje:	<i>Urška Prelog Vesna Vrabič</i>
Oblikovanje:	<i>Jurko Starc</i>
Naklada:	<i>150 izvodov</i>
Revija je dostopna na spletni strani:	<i>http://www.slovenskavojska.si/publikacije/vojaskosolski-zbornik/</i>
E-naslov urednika:	<i>pavel.vuk@mors.si</i>

ISSN 1581-5196

Prispevki, objavljeni v Vojaškošolskem zborniku, niso uradno stališče Slovenske vojske niti organov, iz katerih so avtorji prispevkov. Publikacija je uvrščena v bibliografsko zbirko podatkov COBISS.SI.

Kazalo

Uvodnik odgovornega urednika

Pavel Vuk

5

Oblikovanje in delovanje poveljniškega mesta brigade pri izvajanju bojnih delovanj

The Brigade Command Post Operations

Andrej Krivec in Matija Skrbinek

8

Specialne sile Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči

*Special Operations Forces of the Slovenian Armed
Forces in Performing Military Assistance Tasks*

Robert Kordiš in Matija Jazbec

41

Združene zračne operacije in zmožnost preživetja helikopterskih enot na bojišču

*Combined Air Operations and Survivability of
Helicopter Units on the Battlefield*

David Belak

70

Rod JRKBO do transformacije in po njej

CBRN Defence – Before and After Transformation

Matjaž Kavčič in Primož Savinšek

99

Proces šolanja pilotov Slovenske vojske

Pilot Training in the Slovenian Armed Forces

Matej Krajnc

125

Opredelitev celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v Slovenski vojski

*Defining the Comprehensive System of Aviation Safety and
Quality Management in the Slovenian Armed Forces*

Benjamin Škrinjar in Ivan Šmon

148

**Terorizem kot globalna in nacionalna grožnja varnosti
– protiteroristično delovanje, izzivi za Slovensko vojsko**
**Terrorism as a Global and National Security Threat –
Counter-Terrorism, and Challenges to the
Slovenian Armed Forces**

Danilo Klinar

182

**Tehnološka podpora procesov vojaškega odločanja,
vodenja, poveljevanja in kontrole enot v Slovenski vojski**
**Technological Support (C4I) to the Military Decision-
Making Process, and Command and Control in the
Slovenian Armed Forces**

Dejan Šimat

209

»Branje človeka izpopolnjuje, razpravljanje ga pripravi, pisanje mu da natančnost.« Francis Bacon, angleški filozof

Uvodnik odgovornega urednika

Pojem obrambe se v tradicionalnem smislu razume kot dejanje zaščite pred grožnjo z vojaškimi sredstvi, medtem ko je varnost razumljena veliko širše in obsega ukrepe proti številnim in raznovrstnim negotovostim in tveganjem, ki lahko ogrozijo delovanje ali celo obstoj države. Čeprav med drugim tudi Ustanovna listina Združenih narodov poudarja nujo po razmejitvi obeh pojmov, da bi lahko učinkovito uravnavali uporabo oboroženih sil, pa praksa držav kaže, da so branile zmeraj več kot samo fizične meje svojega ozemlja. K temu pogledu razumevanja obrambe in varnosti sta v zadnjih dveh desetletjih prispevala spremenjeno sodobno varnostno okolje in spremenjeno zaznavanje varnostnih groženj in tveganj. To še posebno velja za razumevanje pojma varnosti, ki se je kot koncept razširil prek tradicionalnih državocentričnih meja. Če razumemo obstoj države ne le v fizičnem, temveč tudi v idejnem smislu, spoznamo, da postajajo konceptualne meje med obrambo in varnostjo vedno manj ostre. V primerjavi z obdobjem hladne vojne, v katerem so bili znanstveni diskurzi usmerjeni k razlikovanju pojmovanja varnosti in obrambe, so njune sodobne definicije danes veliko bolj izpostavljene medsebojni prepletenosti. Mnogi avtorji zato že razpravljajo o obrambi kot varnosti, zlasti tisti, ki obrambo integritete nacionalnega ozemlja ne povezujejo zgolj z uporabo oboroženih sil.

Razmišljanja o spremembah in izboljšavah delovanja obrambnega sistema Republike Slovenije in znotraj njega Slovenske vojske so povezana tudi z zaključnimi nalogami slušateljev Centra vojaških šol, ki nastajajo pod vodstvom mentorjev s Katedre vojaških ved in drugih področnih strokovnjakov iz enot Slovenske vojske. Najperspektivnejše izmed njih se predstavijo širši javnosti v Vojaškošolskem zborniku.

V tej številki Vojaškošolskega zbornika so predstavljene izbrane zaključne naloge 22. generacije slušateljev višjega štabnega tečaja Poveljniško-štabne šole. **Andrej Krivec** in **Matija Skrbinek** predstavljata tematiko oblikovanja in delovanja poveljniškega mesta brigade pri izvajanju bojnih delovanj. Avtorja na podlagi koncepta oblikovanja poveljniškega mesta pehotne brigade ponujata predloge za odpravo posameznih pomanjkljivosti oblikovanja in delovanja poveljniškega mesta obeh brigad Slovenske vojske, da bi bila organiziranost štaba pehotne brigade Slovenske vojske učinkovitejša, vzdržljivost delovanja in preživetje na bojišču pa čim večja. **Robert Kordiš** in **Matija Jazbec** preučujeta specialne sile Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči. S študijo treh primerov avtorja prikažeta, kako in s kakšnimi učinki specialne sile Slovenske vojske opravljajo naloge vojaške pomoči v Republiki Sloveniji, na Zahodnem Balkanu ter v mednarodnih operacijah in na misijah. **David Belak** zelo pronicljivo analizira problematiko združenih zračnih operacij in zmožnosti preživetja helikopterskih enot na bojišču. Avtor v sklepu jasno izpostavi, da helikopterske platforme Slovenske vojske pri delovanju v okolju nizke in visoke intenzivnosti bojnih delovanj potrebujejo delujočo in ažurirano elektronsko knjižnico groženj in protiukrepov, saj je brez nje zmožnost preživetja posadk in platform na bojišču izpostavljena prevelikemu tveganju. **Matjaž Kavčič** in **Primož Savinšek** predstavljata vzpone in padce delovanje roda JRKBO Slovenske vojske od njegove ustanovitve do danes, dotakneta pa se tudi posledic transformacije Slovenske vojske leta 2013, ki je rod JRKBO z ukinitvijo bataljona postavila pred številne izzive, katerih rešitve so čedalje manj v duhu časa in sprememb. **Matej Krajnc** v svojem prispevku preverja kakovost programov usposabljanja pilotov letal in helikopterjev od selektivnega letenja za pridobitev štipendije Slovenske vojske za poklicno delo pilota v Slovenski vojski, letalskega usposabljanja med štipendiranjem, specializacije v Šoli za častnike in po zaposlitvi v Letalski šoli Slovenske vojske do prehoda v operativno enoto. Avtor ugotavlja, da ima proces šolanja pilotov Slovenske vojske še vedno dovolj dobro zasnovo za spoprijemanje s prihodnjimi izzivi. **Benjamin Škrinjar** in **Ivan Šmon** sta opredelila celostni sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti v Slovenski vojski. Na podlagi ugotovitev primerjalne analize predlagata smer razvoja sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v Slovenski vojski ter ključne spremembe in dopolnitve zakonodaje, ki bi omogočile vzpostavitev učinkovitega/sodobnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti. **Danilo Klinar** v prispevku razpravlja o terorizmu kot globalni in nacionalni grožnji varnosti s poudarkom na protiterorističnem delovanju, ki še vedno predstavlja precejšen

izziv za Slovensko vojsko. Zbornik končujemo s prispevkom **Dejana Šimata**, v katerem ta analizira tehnološko podporo procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v Slovenski vojski. Gre za pomembno področje, ki v vsaki vojski predstavlja ključni del podpore poveljnika in celotnega njegovega štaba, ne glede na raven delovanja.

Uredniški odbor vabi vse, ki jih strokovne teme zanimajo, k aktivnemu soustvarjanju spomladanske izdaje Vojaškošolskega zbornika naslednje leto.

Mag. Pavel Vuk

sekretar

odgovorni urednik Vojaškošolskega zbornika

Oblikovanje in delovanje poveljniškega mesta brigade pri izvajanju bojnih delovanj

The Brigade Command Post Operations

Povzetek

Za učinkovito izvajanje procesa poveljevanja med pripravi in izvedbo poveljstvo ustrezno pripravi in organizira poveljniško mesto, katerega glavni namen je zagotoviti podporo izvajanja procesa poveljevanja in kontrole, ki ga izvaja poveljnik enote ob podpori štaba. Poveljstvo enote se za izvajanje bojnih delovanj namensko organizira v posamezne elemente in skupine, ki delujejo na različnih vrstah poveljniških mest, ki jih poveljnik oblikuje za opravljanje specifičnih nalog. Brigada navadno oblikuje vsaj osnovno in izpostavljeno poveljniško mesto, pri čemer se upoštevajo dejavniki učinkovitosti in sposobnosti preživetja poveljniškega mesta. Enote v pripravljenih standardnih operativnih postopkih natančno določijo naloge in dolžnosti elementov in namensko oblikovanih skupin, delujočih na poveljniškem mestu. 1. in 72. brigada Slovenske vojske imata pripravljene dokumente za oblikovanje in učinkovito delovanje poveljniških mest, pri čemer je manjši poudarek na preživetju in logistični podpori za uspešno izvajanje poveljevanja in kontrole v dalj časa trajajočih bojnih delovanjih. Koncept primernejšega oblikovanja poveljniškega mesta pehotne brigade ponuja predloge za odpravo posameznih pomanjkljivosti oblikovanja in delovanja poveljniškega mesta obeh brigad Slovenske vojske, da bi bila organiziranost štaba pehotne brigade Slovenske vojske učinkovitejša, vzdržljivost delovanja in preživetje na bojišču pa večja.

Ključne besede: *poveljniško mesto, bojno delovanje, pehotna brigada, poveljstvo brigade, štab brigade.*

Abstract

For an effective conduct of the command process during the preparation and implementation of operations, the headquarters adequately prepares and organizes a command post to provide support to the implementation of the command and control process conducted by the Commander and his staff. The unit headquarters organizes itself in elements and groups in order to carry out combat operations. They operate on different types of command posts, which are designed for specific tasks. A brigade usually forms at least the Main Command Post and a Command group, taking into account the factors relating to effectiveness and survivability of the command post. Units in their standard operating procedures define specific tasks and duties of the elements and special purpose groups operating on the command post. The 1st and 72nd Brigade of Slovenian Armed Forces have developed documents to establish and efficiently operate the command post operations, with less emphasis on survival and logistical support for the successful command and control in long-term combat operations. The conceptual proposal for a more suitable design of the command post of the Infantry Brigade offers suggestions for the elimination of deficiencies in the design and operation of the command posts of both brigades of Slovenian Armed Forces, aiming at a more efficient organisation of the staff of Slovenian Armed Forces Infantry Brigade, and greater endurance and survivability on the battlefield.

Key words: *Command post, combat operations, infantry brigade, brigade headquarters, brigade staff.*

1 Uvod

Poveljniško mesto je namensko oblikovan prostor, v katerem poveljnik enote in njegov štab izvajata štabne aktivnosti med delovanjem. Glede na razmere poveljnik organizira delo štaba in predvsem sistem poveljevanja in kontrole na poveljniškem mestu, tako da omogoča učinkovito izvedbo naloge ter preživetje enote.

Poveljstva so se skozi vojaško zgodovino razvijala in prilagajala napredku vojaške znanosti in tehnologije. V 19. stoletju je Napoleon spoznal, da so poveljstva, ki so imela načrtovalne in analitične zmogljivosti za izvajanje vojaških operacij, prezahtevna za uporabo v bitki. Za poveljevanje v bitkah

je zato iz večjega poveljstva oblikoval manjše poveljniško mesto, ki je bilo predvsem bolj mobilno in učinkovitejše za hitreje premikanje in proces poveljevanja na bojnem polju. Tako so imele vse naprednejše vojske do začetka druge svetovne vojne jasno določeno delitev poveljniških mest na prednja in zaledna poveljniška mesta. To je poveljnikom omogočalo učinkovito izvajanje procesa poveljevanja in kontrole podrejenih enot. Nadaljnji napredek v taktičnem delovanju je nato v osnovi prinesel delitev poveljniških mest na zaledna, osnovna in taktična poveljniška mesta. V zadnjem času smo lahko priča vodenju delovanja enot z enega samega in stalnega poveljniškega mesta, ki je znotraj večjih dobro utrjenih vojaških baz. Ta način delovanja se je zaradi počasne dinamike delovanja obnesel v dolgotrajnih spopadih v iraški in afganistanski vojni. Kljub temu mora biti vsaka vojska še vedno sposobna izvajati celoten spekter delovanja, kar vključuje tudi hitro premeščanje poveljniškega mesta na večjih razdaljah in delitev poveljniških mest glede na opravljanje njihovih specifičnih nalog.

Pehotna brigada Slovenske vojske v osnovi ni premestljiva enota, zato njeno poveljstvo v mirnodobnem času deluje na stalni mirnodobni lokaciji. V primeru razglasitve izrednih razmer oziroma vojnega stanja je treba oblikovati poveljniško mesto brigade, ki mora zagotavljati učinkovito izvajanje procesa poveljevanja v pripravi in izvedbi delovanj s poudarkom na vodenju bojevanja in izvajanju kontrolne funkcije ter sinhronizacijo vseh bojnih funkcij po doktrini Slovenske vojske. Organiziranost poveljstva vključuje tudi zagotovitev prostorskih in materialnih pogojev za delo poveljstva, zagotovitev zvez in informacijske podpore, organiziranost pretoka informacij ter zagotovitev zaščite delovanja. Poveljniško mesto je element sistema poveljevanja in kontrole ter element bojne razporeditve enote.

Za izpolnitev vseh pogojev za učinkovito in stalno delovanje je treba postopke oblikovanja in delovanja poveljniškega mesta brigade predhodno natančno opredeliti, nato pa opredeljene postopke preizkusiti pri izvajanju usposabljanj v enotah.

Namen prispevka je predstaviti organiziranost in delovanje poveljniških mest ter na podlagi teoretičnih izhodišč in izvedene analize sedanje strukture in oblikovanja poveljniškega mesta brigade predstaviti pripravljen konceptualni predlog primernejšega oblikovanja poveljniškega mesta pehotne brigade SV pri izvajanju bojnih delovanj. Cilji prispevka so predstaviti najpomembnejše teoretične opredelitve priročnikov in navodil Slovenske vojske in doktrino

ameriške kopenske vojske, ki opredeljujejo tematiko oblikovanja in delovanja poveljniških mest, ugotoviti, koliko se upoštevajo priročniki in navodila Slovenske vojske, ki urejajo to področje, ter predstaviti konceptualni predlog, ki ponuja primernejše rešitve pri oblikovanju in delovanju poveljniškega mesta pehotne brigade.

V prispevku so uporabljene različne metode dela, kot so deskriptivna metoda primerjave sekundarnih virov, študija primera ter analiza sedanje organiziranosti, oblikovanja in delovanja poveljniškega mesta 1. in 72. brigade Slovenske vojske pri izvajanju bojnih delovanj ter v empiričnemu delu pripravljen konceptualni predlog primernejše organiziranosti in oblikovanja poveljniškega mesta pehotne brigade SV pri izvajanju bojnih delovanj.

2 Poveljniška mesta

Pomen oblikovanja in delovanja poveljniških mest (PM) vojaških enot vseh rodov in velikosti se kaže v podpori in zagotovitvi poveljevanja in kontrole (PINK)¹ pri izvedbi dodeljenih nalog enote v fazi bojnega delovanja.

PM so element PINK v enoti. Sestavljajo jih sile, vozila in oprema, potrebna za načrtovanje, usklajevanje in kontrolo delovanja enote z različnih lokacij na območju delovanja. Namen oblikovanja in delovanja PM je zagotoviti poveljniku razumevanje situacije in potrebne informacije ter spoznanja za sprejemanje odločitev, usmerjanje, usklajevanje in kontrolo delovanja enote (Škerbinc in drugi, 2007).

Glavni namen oblikovanja in delovanja PM je zagotovitev podpore izvajanju PINK v pripravi in izvedbi bojnih delovanj s poudarkom na vodenju bojevanja, izvajanju kontrole ter sinhronizacije vseh bojnih funkcij² (Maraš in Pelaj, 2009: 1-1).

¹ Obsega postopke, organizacijo, kadre, sredstva, objekte in komunikacije za podporo izvajanja funkcije poveljevanja. Poveljniku omogoča pravočasno in pravilno odločanje, dodeljevanje virov in nalog, usklajevanje bojnih funkcij ter vodenje in kontrolo delovanja s katere koli točke na bojišču (Furlan in drugi, 2008: 2-4).

² Bojne funkcije so po Vojaški doktrini SV (Furlan in drugi, 2006: 59) manever, ognjena podpora, obveščevalna zagotovitev, premičnost, oviranje in preživetje, zračna obramba, zagotovitev delovanja ter poveljevanje.

PM predstavlja poveljstvo³ enote, v katerem poveljnik in štab⁴ izvajata svoje aktivnosti med izvajanjem delovanj (FM 6-0, 2014: 1-1). PM so razdeljena na posamezne elemente, pri čemer vsak element poveljstva predstavlja PM ne glede na prisotnost poveljnika. Če je treba, poveljniki poveljujejo enotam tudi z drugih lokacij, ločeno od PM. V vsakem primeru poveljnik poveljuje dodeljenim enotam ne glede na njegovo prisotnost na PM (ATP 6-0.5, 2017: 1-1).

Na podlagi razmer poveljniki organizirajo elemente poveljevanja (kadre, komunikacijsko-informacijske sisteme (KIS), procese in postopke, objekte in opremo) na PM z namenom podpore izvajanja PINK. Poveljniki oblikujejo PM zaradi izvajanja kontrole nad izvajanjem bojnih delovanj prek kontinuitete delovanja, načrtovanja, koordiniranja in sinhronizacije vseh bojnih funkcij. PM se morajo organizirati smiselno in fleksibilno, da lahko delujejo učinkovito tudi ob spremembi situacije na bojišču ali zahtev izvajanja različnih oblik delovanj (ATP 6-0.5, 2017: 1-1).

Naloge, ki se izvajajo na PM, se navezujejo na podporo poveljnikom pri razumevanju, vizualiziranju, opisovanju, usmerjanju, vodenju in ocenjevanju operacij. Različne vrste PM so namenjene opravljanju specifičnih nalog v odvisnosti od vrste PM ter opravljanju zahtevanih nalog, ki jih je štabu dodeli poveljnik. Skupne naloge, ki se opravljajo na vseh vrstah PM, pa so (ATP 6-0.5, 2017: 1-1 in FM 6-0, 2014: 1-1) razvoj, oblikovanje in zbiranje spoznanj⁵ in informacij⁶, zavedanje situacije, kontroliranje delovanj, ocenjevanje delovanj, zbiranje, analiziranje in zavedanje o dejstvih, domnevah in omejitvah, izdelovanje in razpošiljanje ukazov, vzpostavitev in vzdrževanje zvez, usklajevanje z nadrejenim, podrejenim in sodelujočimi enotami ter poveljstvi, usklajevanje z notranjimi in zunanjimi organizacijami in strukturami, opravljanje administrativnih nalog, zagotavljanje prostorov za kontrolo delovanja, izdajanje povelj in izvajanje urjenja postopkov, zagotavljanje skupne operativne slike ter omogočanje izvajanja vojaškega procesa odločanja.

Poveljstvo enote ustrezno oblikuje PM za učinkovito izvajanje poveljevanja v pripravi in izvedbi bojnih delovanj. Organiziranost poveljstva vključuje

³ Je organizirana skupina častnikov in podčastnikov, ki podpira funkcije poveljevanja. Sestava poveljstva in razmerja med njegovimi pripadniki ali organizacijskimi enotami predstavlja strukturo poveljstva (Furlan in drugi, 2008: 2-7).

⁴ Štab je glavni, strokovni del poveljstva in notranja organizacijska enota poveljstva za opravljanje funkcij poveljevanja (Furlan in drugi, 2008: 2-5).

⁵ *Angl. Knowledge Development.*

⁶ *Angl. Knowledge Development.*

zagotovitev tako prostorskih kot materialnih pogojev za delo poveljstva, zagotovitev komunikacij in informacijske podpore, organiziranost pretoka informacij, organizacijo dela, namestitve, zagotovitev delovanja ter zagotovitev varovanja in obrambe PM (Maraš in Pelaj, 2009: 1-1).

Splošna značilnost, ki je potrebna za delovanje PM, je, da je z njih mogoče izvajati učinkovit proces PINK, zaradi česar je treba pripraviti, varovati in omogočati neprekinjenost delovanja PM (Maraš in Pelaj, 2009: 3-1).

PM brigade je torej element bojne razporeditve enote in je urejen prostor ali objekt, ki je namenjen delovanju poveljstva brigade. Poveljstvo brigade opravlja svoje naloge in funkcije na PM.

3 Vrste poveljniških mest

Poveljniki vseh enot ne glede na zvrst ali rod ter velikost oziroma raven poveljevanja razdelijo svoje poveljstvo med različna in številna PM, na katerih opravljajo svoje naloge, ki so skladne z vrsto PM (ATP 6-0.5, 2017: 1-4).

Priročnik *Organizacija poveljniških mest v SV* (Maraš in Pelaj, 2009) celovito opisuje in opredeljuje različne vrste PM, ki jih lahko posamezne enote Slovenske vojske (SV) (v odvisnosti od njihove velikosti oziroma ravni) oblikujejo za opravljanje svojih nalog med bojnim delovanjem.⁷ Poveljniki enot v pripravljenih standardnih operativnih postopkih (SOP) izberejo in natančneje opredelijo vrste PM za svojo enote glede na obliko delovanja in tako določijo naloge, ki se bodo opravljale na posameznih PM.

Priročnik *Organizacija poveljniških mest v SV* (Maraš in Pelaj, 2009: 3-1) glede na namen ter položaj v bojni razporeditvi enote razlikuje naslednje vrste PM: osnovno poveljniško mesto (OPM), izpostavljeno poveljniško mesto (IPM), taktično poveljniško mesto (TPM), zaledno poveljniško mesto (ZPM), lažno poveljniško mesto (LPM), rezervno poveljniško mesto (RPM) in naslednje poveljniško mesto (NPM).

Vsa PM z nalogo podpore PINK v konfliktnih visoke intenzivnosti morajo biti hitro premična poveljniška mesta (PPM) (Pravila za štabno delo – osnutek, 2018: 52). Pomembno je, da oblikovanje in organiziranost PM omogočata hitro premičnost, zaradi česar je bistveno, da ima PM brigade med delovanjem

⁷ Enako opredeljuje tudi osnutek novih *Pravil štabnega dela SV* (2018), ki vsebinsko povzema vso vsebino, povezano s PM iz navedenega priročnika.

minimalna nujna potrebna sredstva in opremo, ki so potrebna za učinkovito opravljanje funkcij PM.

Stacionarna poveljniška mesta (SPM) se uporabljajo samo za potrebe mirnodobnega delovanja ali delovanja v dolgotrajnih operacijah nizke intenzivnosti. Glede na čas delovanja so PM brigade lahko začasna ali stalna (Pravila za štabno delo – osnutek, 2018: 52). V miru poveljstvo brigade deluje na mirnodobnih poveljniških mestih (MPM) oziroma matični lokaciji enote.

Doktrina ameriške kopenske vojske⁸ pri vodenju operacij in s tem pri oblikovanju in delovanju PM⁹ se je v zadnjih letih postopoma spreminjala, in sicer na podlagi pridobljenih izkušenj, operacij v Iraku in Afganistanu ter protiterorističnega boja. To je razvidno iz pregleda starejših in novejših priročnikov¹⁰ ameriške vojske, ki opredeljujejo delovanje in vrste PM. Tako *FM 6-0 Commander and Staff Organization and Operations* (2014: 1-1–1-3) opredeljuje naslednje vrste PM: osnovno PM¹¹, taktično PM¹², poveljniško skupino oziroma izpostavljeno PM¹³ in predhodno PM¹⁴.

ATP 6-0.5 Command Post Organization and Operations (2017: iii) poudarja spremembo v doktrini delovanja PM ameriške vojske in v zvezi s tem ponuja okvir novega koncepta oblikovanj in delovanj PM enot ameriške vojske na različnih ravneh poveljevanja. *ATP 6-0.5* (2017: 1-4–1-8) opredeljuje naslednje vrste PM: osnovno PM¹⁵, izredno PM¹⁶, operativno PM¹⁷, taktično PM¹⁸, poveljniško skupino in mobilno poveljniško skupino¹⁹, PM oskrbovalnega območja enote (OskO)²⁰, zaledno PM²¹ ter predhodno PM²².

⁸ US Army.

⁹ Angl. *Command Post Operations*.

¹⁰ Angl. *Field Manuals*.

¹¹ Angl. *Main Command Post*.

¹² Angl. *Tactical Command Post*.

¹³ Angl. *Command Group*.

¹⁴ Angl. *Early-Entry Command Post*.

¹⁵ Angl. *Main Command Post*.

¹⁶ Angl. *Contingency Command Post*.

¹⁷ Angl. *Operational Command Post*.

¹⁸ Angl. *Tactical Command Post*.

¹⁹ Angl. *Command Group and Mobile Command Group*. Po značilnostih in nalogah je primerljiva z IPM v SV, vendar je priročniki ameriške vojske nižje od divizijske ravni ne opredeljujejo kot PM.

²⁰ Angl. *Field Trains Command Post*.

²¹ Angl. *Combat Trains Command Post*.

²² Angl. *Early-Entry Command Post*.

Opređeljene vrste PM se lahko oblikujejo za enote na različnih ravneh poveljevanja (glej poglavje 3.5). Opis posameznih vrst PM v nadaljevanju se zato osredotoča na brigadno raven oz. primernost vrst PM za 1. in 72. BR SV.

3.1 Osnovno poveljniško mesto

OPM je objekt na območju delovanja, na katerem opravlja svoje naloge večina pripadnikov poveljstva, da bi kontrolirali trenutna delovanja, izvajali podrobne analize in načrtovali prihodnja delovanja (FM 6-0, 2014: 1-1). OPM je temeljno in najbistvenejše poveljniško mesto enote. Vključuje pripadnike vseh oddelkov poveljstva in celoto informacijskih ter drugih sistemov v podporo načrtovanju, pripravam na delovanje, izvedbo in oceno delovanja. Je obsežnejše, na njem deluje več pripadnikov ter je manj premično kot taktično poveljniško mesto (TPM) (FM 3-96, 2015: 3-23).

OPM je namenjeno spremljanju položaja, vodenju delovanj in načrtovanju prihodnjih delovanj. Zagotavlja neprekinjenost izvajanja procesa poveljevanja. Neprekinjeno vzdržuje komunikacije poveljevanja in kontrole. Je stalno PM in deluje neprekinjeno. Če je poleg OPM organizirano tudi TPM, se na OPM ne vodijo trenutna delovanja, temveč je delo usmerjeno v spremljanje situacije in načrtovanje prihodnjih delovanj (Maraš in Pelaj, 2009: 3-2). Večinoma brigada organizira in oblikuje OPM in TPM (FM 3-96, 2015: 3-23).

3.2 Izpostavljeno poveljniško mesto

IPM je namenjeno neposrednemu vpogledu poveljnika v izvajanje načrtovanih delovanj. Poveljniku zagotavlja neposredne, kritične in takojšnje informacije ter mu omogoča neposredno izdajo povelj podrejenim enotam. IPM je začasno poveljniško mesto in deluje krajši čas, v posameznih fazah izvedbe delovanj. Navadno je IPM pri OPM podrejene enote (Maraš in Pelaj, 2009: 3-3) ali pa na kateri koli lokaciji na območju delovanja, s katere ima poveljnik nadzor nad izvajanjem delovanj in mu omogoča sprejemanje odločitev o poteku delovanj.

IPM sestavljajo poveljnik in izbrani pripadniki poveljstva, ki pomagajo poveljniku nadzirati delovanja na odmaknjeni lokaciji, stran od drugih PM. IPM je organizirano in opremljeno glede na potrebe poveljnika po izvajanju vojaškega odločanja in vodenja enote. To mu omogoča tako, da izvaja

aktivnosti in naloge po bojnih funkcijah kjer koli na območju odgovornosti (FM 6-0, 2014: 1-2).

Moštvo IPM vključuje pripadnike, ki neposredno vplivajo na potek trenutnih delovanj, na primer izvedbo manevra, ognjene podpore in obveščevalne podpore. Sestavo ter način organiziranja IPM določata naloga in razpoložljivo moštvo. Med izvajanjem preboja bodo v sestavi IPM na primer pomočniki za inženirstvo, ognjeno podporo im zračno obrambo. Moštvo in oprema za oblikovanje IPM se prerazporedita z OPM ali TPM (ATP 6-0.5, 2017: 1-7).

3.3 Taktično poveljniško mesto

TPM je namenjeno spremljanju situacije in delovanj PINK. Zagotavlja neposreden vpliv na izvajanje delovanj in je začasno ter deluje le nekaj časa. Je na glavnem območju delovanja. Lahko je pri OPM podrejene enote, pri premestitvi OPM pa lahko prevzame njegovo vlogo. Opremljeno mora biti tako, da je mogoče hitro in večkratno premeščanje, zato je navadno organizirano kot PPM (Maraš in Pelaj, 2009: 3-3).

FM 5-0 Operations Process (2010: A-2) opredeljuje TPM kot objekt PINK delne sestave poveljstva enote, ki je oblikovano, da bi v omejenem času kontroliralo posamezne dele delovanj enote. Poveljniki oblikujejo TPM kot podaljšek OPM, da pomaga kontrolirati izvedbo delovanj ali točno določeno nalogo, na primer premagovanje medprostora, prehod skozi razpored lastnih sil ali helikopterski desant. Lahko se oblikuje tudi za usmerjanje delovanj enot, ki delujejo blizu druga drugi, na primer pri zamenjavi enot na položaju. TPM lahko kontrolira tudi namensko oblikovane enote ali kompleksne naloge, kot so sprejem, namestitve in premik na končno lokacijo ter integracijo²³.

Če TPM ni oblikovano ali ne deluje, se pripadniki, določeni za delo na TPM, pridružijo delu na OPM. SOP enote mora opredeljevati posebnosti in določila TPM, vključno s postopki hitre vzpostavitve TPM in premika, ločeno od OPM (FM 3-96, 2015: 3-25).

TPM je polno PPM in stalno vzdržuje zvezo z nadrejenim poveljstvom, podrejenimi poveljstvi in preostalimi PM ter podpornimi enotami. TPM ima podporo OPM pri načrtovanju, podrobni analizi in koordiniranju delovanj. Namestnik poveljnika ali častnik za operativno delovanje S-3 navadno vodi

²³ Angl. RSO&I (Reception, Staging, Onward Movement And Integration).

delovanje TPM. Vključuje le najnujnejše pripadnike poveljstva in materialna sredstva, ki so potrebna za izvedbo dodeljene naloge TPM (ATP 6-0.5, 2017: 1-7).

3.4 Zaledno poveljniško mesto

ZPM je namenjeno spremljanju situacije ter vodenju in kontroli zagotovitve delovanja. Organizira se na zalednem območju na težišču zagotovitve delovanja, na območju razmestitve elementov logistične in kadrovske podpore delovanja. Je stalno in deluje neprekinjeno (Maraš in Pelaj, 2009: 3-3).

ZPM kontrolira in usklajuje administrativno in logistično podporo. Sestavljajo ga pripadniki oddelkov S-1 in S-4, pri čemer ZPM vodi S-4. V bližini ZPM je razmeščena tudi enota za zagotovitev delovanja (ATP 6-0.5, 2017: 1-7).²⁴

Med premeščanjem OPM lahko prevzame njegovo vlogo. Navadno ima pristojnosti za poveljevanje z zmogljivostmi za podporo delovanja po globini območja delovanja brigade. ZPM je namenjeno vodenju in usklajevanju zagotovitve delovanja, je pa na zalednem območju v razporedu enot za zagotovitev delovanja (Maraš in Pelaj, 2009: 3-4). ZPM načrtuje, kontrolira in usklajuje logistično, zdravstveno in kadrovsko podporo (Škerbinc in drugi: 2007: 436).

3.5 Vrste poveljniških mest po ravneh poveljevanja

Posamezne enote v odvisnosti od velikosti oziroma ravni poveljevanja oblikujejo različne vrste PM. Poveljnik enote se odloči in s SOP opredeli, katere vrste PM bo enota oblikovala in vzpostavila v dani situaciji oziroma načinu delovanju. Oblikovanje PM po ravneh poveljevanja v skladu s priročnikom Organizacija poveljniških mest v SV (Maraš in Pelaj, 2009) je prikazano v tabeli 1, v tabeli 2 pa v skladu z ameriško doktrino po ATP 6-0.5 (2017), ki opredeljuje PM po ravneh poveljevanja glede na velikost enote in tip enote.

²⁴ Po ameriški doktrini ZPM oblikujejo le enote ravni bataljona in ne brigade ali višje (glej poglavje 3.5).

Tabela 1: Vrste PM po ravneh poveljevanja (vir: Maraš in Pelaj, 2009: 3-5)

Vrsta PM	Bataljon	Brigada	Operativna raven	Strateška raven
OPM	X	X	X	X
TPM		X	X	
IPM	X	X	X	X
ZPM	X	X	X	X
LPM		X	X	
NPM	X	X	X	

Tabela 2: Vrste PM po ravneh poveljevanja po ameriški doktrini delovanja (vir: ATP 6-0.5, 2017: 1-4 – 1-5)

Vrsta PM	Bataljon	Brigada	Divizija	Korpus	Armada
OPM ²⁵	X	X	X	X	X
TPM ²⁶	X	X	X	X	
IPM ²⁷			X	X	
ZPM ²⁸	X				
PM OskO ²⁹	X				
Izredno PM ³⁰					X
Operativno PM ³¹					X

Pri delitvi PM je treba upoštevati, da ima vsaka raven enote svoje štabe, ki imajo specifične in različne značilnosti, poslanstvo, naloge, sistem organizacije in organiziranosti, odgovornosti in pristojnosti ter velikost. Brigada v fazi delovanja tako navadno oblikuje vsaj OPM in TPM.

4 Organiziranost poveljniških mest

Poveljstva enot ravni brigade so sestavljena iz samostojnih pripadnikov, štaba in enot pri poveljstvu³². Štab je glavni, strokovni del poveljstva in notranja

²⁵ Angl. *Main Command Post*.

²⁶ Angl. *Tactical Command Post*.

²⁷ Angl. *Mobile Command Group*.

²⁸ Angl. *Combat Trains Command Post*.

²⁹ Angl. *Field Trains Command Post*.

³⁰ Angl. *Contingency Command Post*.

³¹ Angl. *Operational Command Post*.

³² Enote, kot je oddelek za podporo, so pomožni del poveljstva in podpirajo njegovo delovanje.

organizacijska enota poveljstva za opravljanje funkcij poveljevanja. V štabu se opravljajo naloge načrtovanja, organiziranja, vodenja in kontrole ter priprava dokumentov, na podlagi katerih se uresničujejo odločitve poveljnika. Organiziranost in delo štaba sta v celoti namenjena zbiranju, analiziranju in posredovanju informacij poveljniku. Poveljnik je odvisen od sposobnosti štaba, da na podlagi informacij pridobi vpogled v situacijo hitreje od sovražnika in se potem lahko odloča (Furlan in drugi, 2008: 2-5).

Štab je organiziran po načelu štabne organizacije s funkcijskimi področji (oddelki), ki zahtevajo skupinsko delo, štabno usklajevanje in sodelovanje. Najpomembnejša funkcijska področja na ravni brigade so kadrovske zadeve (S-1), obveščevalno-varnostne zadeve (S-2), operativne zadeve (S-3), logistika (S-4), civilno-vojaško sodelovanje (S-5) ter zveze in informatika (S-6) (Furlan in drugi, 2008: 2-10³³). Oddelki se naprej delijo na posamezne skupine, na primer na S-4 oskrbo, transport, vzdrževanje in finance (ATP 6-0.5, 2017: 2-2).

Štabno organiziranje je različno glede na raven enote, vendar imajo vsi podobno strukturo. Vsi imajo načelnika štaba, oddelke in pripadnike štaba, ki spadajo v eno izmed treh skupin: usklajevalno³⁴, specialistično³⁵ in poveljnikovo osebno (štabno) skupino³⁶ (Furlan in drugi, 2008: 2-12; ATP 6-0.5, 2017: 2-2).

Da je PINK med bojnim delovanjem enote učinkovit, so zelo pomembni stalno, neposredno in medsebojno usklajevanje, sinhronizacija in prenos informacij med vsemi oddelki štaba. Poveljniki zato integrirajo skupine in oddelke štaba v PM oziroma celice in elemente PM. Oddelki in skupine v oddelkih so ogrodje celic in elementov PM. Dodatna integracija vseh pripadnikov štaba na PM se izvaja še v oblikovanih delovnih skupinah, odborih ter na sestankih (FM 6-0, 2014: 1-5; FM 5-0, 2010: A-3).

³³ Za opis del in nalog štabnih oddelkov glej *Pravila za štabno delo* (Furlan in drugi, 2008), FM 6-0 (2014) ali FM 3-96 (2015).

³⁴ V to skupino se uvrščajo načelniki oddelkov, katerih temeljni nalogi sta usklajevanje dela oddelka in usklajevanje z drugimi oddelki štaba (ATP 6-0.5, 2017: 2-3).

³⁵ V to skupino se uvrščajo specialisti po svojih področjih, ki zagotavljajo podporo štabu po specialističnih področjih (npr. RKBO, ZO idr.) (ATP 6-0.5, 2017: 2-3).

³⁶ V to skupino se uvrščajo pripadniki, ki neposredno podpirajo poveljnika pri sprejemanju svojih odločitev po določenih področjih, na primer pravnik, častnik za stike z javnostjo, kaplan itn. (ATP 6-0.5, 2017: 2-4).

4.1 Celice poveljniških mest

Doktrina ameriške vojske, opredeljena v FM 6-0 (2014),³⁷ določa, da enote organizirajo PM v funkcionalne in integrirane celice PM.³⁸ Funkcionalne celice združujejo pripadnike štaba glede na bojne funkcije (razen poveljevanja), integrirane celice pa združujejo pripadnike štaba glede na načrtovalni horizont.³⁹ Nekateri pripadniki ali skupine štaba niso del funkcionalne ali integrirane celice, če ne opravljajo nalog po točno določeni bojni funkciji, na primer S-6⁴⁰. Ti pripadniki zato opravljajo svoje delo po zahtevah na različnih vrstah PM in usklajujejo svoje delo na različnih sestankih v skladu z bojnim ritmom na PM (FM 6-0, 2014: 1-3).

Vsi pripadniki, oddelki štaba in celice na PM svetujejo in podpirajo poveljnika pri poveljevanju enoti. Tako poveljniki ne oblikujejo posebne funkcionalne celice (poveljevanje)⁴¹. PM kot celota, vključno s poveljnikom, namestnikom in enotovnim podčastnikom, izvaja bojno funkcijo poveljevanje (FM 6-0, 2014: 1-5–1-6).

4.1.1 Funkcionalne celice poveljniških mest

Funkcionalne celice PM so celica obveščevalne zagotovitve, celica manevra, celica ognjene podpore, celica zaščite sil in celica zagotovitve delovanja.⁴²

Celica obveščevalne zagotovitve usklajuje aktivnosti in zmogljivosti za analizo sovražnika, vremena in zemljišča ter druge vidike operativnega okolja. Celica zahteva, sprejema in analizira informacije iz številnih virov, da pripravi uporabne obveščevalne podatke in izdelke. Celico sestavljajo večinoma vsi pripadniki oddelka S-2. Vodi jo načelnik S-2 (FM 6-0, 2014: 1-6).

Celica manevra usklajuje aktivnosti za načrtovanje in zmogljivosti za izvedbo manevra enote. Vključuje naloge načrtovanja za delovanje enot z usklajenim

³⁷ Enako opredeljujejo tudi FM 5-0 (2010), ATP 6-0.5 (2017) in ATTP 5-0.1 (2011).

³⁸ Celica PM je skupina pripadnikov in zmogljivosti, organiziranih po bojnih funkcijah ali načrtovalnem horizontu, katere cilj je učinkovito voditi enote in jim poveljevati med bojnim delovanjem (FM 6-0, 2014: 1-5).

³⁹ Načrtovalni horizont (angl. *planning horizon*) razumemo kot točko v časovnem obdobju, ki jo določi poveljnik in kamor štab usmeri načrtovalne aktivnosti (ADRP 5-0: 2012: 2-1).

⁴⁰ Ali pa skupina za finance, ki deluje v okviru oddelka S-4.

⁴¹ Starejša doktrina delovanja ameriških enot, opredeljena v FM 5-0 (2010) in ATTP 5-0.1 (2011), je poveljevanje opredeljevala kot funkcionalno celico.

⁴² Za oblikovanje vseh celic je potrebna ustrezna formacija z dovolj pripadniki po specialističnih področjih oziroma bojnih funkcijah.

delovanjem, ognjem in premikom, da bi se dosegla prednost pred sovražnikom. Celico sestavljajo pripadniki oddelka S-3, častniki za povezavo letalstva ter častniki za inženirstvo in drugi nujni pripadniki za načrtovanje in izvedbo manevra. Pripadniki te celice sestavljajo tudi jedro TOC za izvajanje trenutnih delovanj. Celico vodi načelnik S-3 (FM 6-0, 2014: 1-6).

Celica ognjene podpore usklajuje, načrtuje, integrira in sinhronizira uporabo ognjene podpore pri izvedbi trenutnih in prihodnjih delovanj. Celica določa cilje visoke vrednosti in izbira cilje za delovanje ognjene podpore. Poveljniku svetuje določanje in izbiranje ciljev skozi proces izbiranja in določanja ciljev. V celici so pripadniki za ognjeno podporo, pripadniki zračne obrambe, častniki za povezavo z letalstvom in drugi, odvisno od zmogljivosti ognjene podpore v enoti. Celico vodi častnik za ognjeno podporo (FM 6-0, 2014: 1-6).

Celica zaščite sil usklajuje aktivnosti in zmogljivosti zaščite lastnih sil s stalnim ocenjevanjem tveganja lastnih sil. Vključuje aktivnosti zaščite pripadnikov, opreme in sredstev enote. Celico sestavljajo specialisti RKBO, inženirstva, vojaške policije in varstva pri delu. V sodelovanju s S-6 izvajajo tudi aktivnosti zaščite informacijske varnosti. Celico vodi častnik za zaščito sil (FM 6-0, 2014: 1-6).

Celica zagotovitve delovanja usklajuje aktivnosti in zmogljivosti, ki zagotavljajo logistično podporo in storitve ter zdravstveno oskrbo in omogočajo operativno vzdržljivost enote. Celico sestavljajo pripadniki oddelka za kadrovske zadeve in logistiko ter zdravnik, vodi pa jo načelnik S-4 (FM 6-0, 2014: 1-7).

4.1.2 Integrirane celice poveljniških mest

Funkcionalne celice so organizirane glede na bojne funkcije, integrirane celice pa so organizirane glede na načrtovalni horizont. Integrirane celice usklajujejo in sinhronizirajo enote ter bojne funkcije znotraj določenega načrtovalnega horizonta in vključujejo integrirane celice za trenutna⁴³, bližnja⁴⁴ in prihodnja delovanja⁴⁵. Opredeljene integrirane celice se nanašajo na kratkoročne, srednjeročne in dolgoročne načrtovalne aktivnosti. Načrtovalni horizonti so odvisni od razmer, vpliva dogodkov in odločitev med bojnim delovanjem enote, usmeritev poveljnika in nadrejenega poveljstva (FM 6-0, 2014: 1-7).

⁴³ Angl. *Current Operations*.

⁴⁴ Angl. *Future Operations*.

⁴⁵ Angl. *Plans*.

Enote višjih ravni oblikujejo vse tri integrirane celice, brigada celico za trenutna delovanja in manjšo celico za prihodnja delovanja, bataljon pa oblikuje eno združeno integrirano celico za izvajanje trenutnih delovanj in načrtovanja prihodnjih delovanj (FM 6-0, 2014: 1-7). Nadaljevanje se torej osredotoča le na celico za trenutna delovanja in celico za prihodnja delovanja, ne pa tudi na celico za bližnja delovanja⁴⁶, ki se na ravni brigade ne oblikuje.

Integrirana celica za prihodnja delovanja je odgovorna za dolgoročne načrtovalne aktivnosti bojnih delovanj. Načrtuje delovanja, ki sledijo izvedbi delovanj v teku oziroma niso v povezavi z ukazom za delovanje, ki se izvaja. Osredotoča se na načrtovalne aktivnosti, ki sledijo trenutni fazi delovanja ali operacije, opredeljeni z ukazom za delovanje, in upošteva predviden razplet trenutnih delovanj, ki se izvajajo, torej načrtujejo in izdelujejo nov ukaz za delovanje, ki sledi izvedbi trenutnega ukaza za delovanje. Celico sestavljajo načrtovalci in analitiki vseh oddelkov štaba, ki jih vodi častnik za načrtovanje S-3. Glede na manjšo celico za prihodnja delovanja na ravni brigade večina pripadnikov štaba uravnoteženo opravlja naloge in dolžnosti tako v celici trenutnih delovanj kot prihodnjih delovanj, odvisno od razmer in potreb. Pri tem je jedro celice stalno določeno, pripadniki preostalih oddelkov štaba pa sodelujejo po svojih funkcijah, kolikor je potrebno (FM 6-0, 2014: 1-7).

Integrirana celica za trenutna delovanja je odgovorna za izvedbo delovanj, kar vključuje spremljanje in nadzor nad potekom delovanj, stalno ocenjevanje razvoja dogodkov ter usmerjanje enot po področjih bojnih funkcij v skladu s poslanstvom, poveljnikovo namero in konceptom delovanja. Celica vzdržuje skupno operativno sliko, izvaja menjave izmen, podaja oceno razmer ter vodi sestanke o razumevanju trenutnih razmer za celoten štab, podrejene in sosednje enote ter nadrejeno poveljstvo. Celico vodi častnik za operativne zadeve, sestavljajo pa jo pripadniki vseh oddelkov štaba (stalno ali če je to potrebno) ter častniki za povezavo podrejenih in sosednjih enot (FM 6-0, 2014: 1-8).

⁴⁶ Odgovorna je za srednjeročno načrtovanje delovanj in pomeni most med kratkoročnim in dolgoročnim načrtovanjem. Osredotoča se na dopolnitve trenutnih operacij oziroma mogoče različice razvoja trenutnega načrta delovanj kot rezultat predvidevanja razvoja dogodkov (načrtujejo in pripravljajo dopolnile ukaze za delovanje). Vključuje načrtovanje manevrskih sil po globini delovanja, ki omogočajo kontinuiteto trenutnih delovanj (FM 6-0, 2014: 1-7).

4.2 Elementi poveljniških mest

Priročnik Organizacija poveljniških mest v SV (Maraš in Pelaj, 2009) opredeljuje organiziranost PM glede na elemente PM⁴⁷. Navadno imajo PM naslednje osnovne elemente (Maraš in Pelaj, 2009: 4-1: Pravila za štabno delo – osnutek, 2018: 55): glavno skupino (GSK), podporno skupino (PODS), center KIS (CKIS) in enoto za varovanje (EVO).

Navedeni elementi so prisotni v vseh oblikah organiziranja PM posamezne enote (OPM, IPM, TPM, ZPM idr.), razlikujejo pa se po sestavi in velikosti skupin.

GSK sestavljajo pripadniki poveljstva in je namenjena opravljanju nalog poveljstva. Sestava je odvisna od vrste PM. PODS sestavljajo pripadniki poveljniške enote (poveljniško-logistične enote) oziroma oddelek za podporo (OPOD). Namenjena je zagotavljanju optimalnih pogojev za delo GSK ter izvidovanju in pripravi območij za razmestitev PM. CKIS sestavljajo pripadniki enote za zveze. Namenjen je zagotavljanju zvez in informacijske podpore GSK. EVO sestavljajo pripadniki poveljniške enote (poveljniško-logistične enote) oziroma podrejenih enot. Namenjena je neposrednemu varovanju in obrambi PM (Maraš in Pelaj, 2009: 4-1).

Dejavniki, ki se uporabljajo za določanje velikosti in organiziranosti elementov PM, so organiziranost poveljevanja, zahteve in potrebe poveljnika ter podrejenih enot, prispevek posameznih štabnih funkcij k izvedbi delovanj in odvisnost določene funkcije od usklajenosti z drugimi (Maraš in Pelaj, 2009: 4-1; Pravila za štabno delo – osnutek, 2018: 56).

5 Dejavniki organiziranja poveljniških mest

Pri organizaciji PM morajo poveljujoči upoštevati učinkovitost in zmožnost preživetja PM. Visoka stopnja učinkovitosti ne pomeni nujno tudi visoke stopnje zmožnosti preživetja PM in obratno, zato je treba najti optimalno razmerje pri organizaciji PM (FM 6-0, 2014: 1-3).

⁴⁷ Enako opredeljuje tudi osnutek novih Pravil štabnega dela SV (2018), ki vsebinsko povzema vso vsebino, povezano s PM iz navedenega priročnika

5.1 Dejavniki učinkovitosti poveljniških mest

Moštvo PM in oprema so organizirani tako, da omogočajo usklajevanje, izmenjavo informacij in hitro sprejemanje odločitev. PM morajo učinkovito komunicirati z vsemi podrejenimi enotami in nadrejenimi poveljstvi. Učinkovito organizirano poveljniško mesto omogoča hitro razmestitev in uporabo enot na območju delovanja. K učinkovitosti PM prispevajo naslednji dejavniki: oblikovanje in postavitve, standardizacija, kontinuiteta oziroma neprekinjenost, razporeditev, zmogljivost in obseg (FM 6-0, 2014: 1-3).

5.1.1 Oblikovanje in postavitve

Oblikovanje in postavitve PM prispeva k učinkovitosti prenosa informacij od enega štabnega elementa k drugemu in kako učinkovita je komunikacija med oddelki štaba. Potrebna je preudarna postavitve sredstev za komuniciranje in informacijskih zaslonov, od katerih je prav tako odvisno, kje bodo prostori za sestanke in delovne skupine. Poveljniki urijo člane poveljstva v postavljanju in oblikovanju PM glede na pretekle izkušnje in dobre prakse iz preteklosti. Z ugotovitvami potem posodobijo sedanje SOP (ATP 6-0.5, 2017: 2-10).

V osnovi morata oblikovanje in postavitve omogočati učinkovit pretok informacij. V nadaljevanju morata omogočati še (FM 6-0, 2014: 1-3):

- olajševanje pretoka informacij,
- povezljivost z informacijskimi sistemi in mrežo,
- pozicioniranje informacijskih sistemov za enostavno uporabo,
- integriranje informacij na zemljevide in zaslone,
- primerna delovna mesta za poveljnika in moštvo,
- enostavnost postavitve in premeščanja,
- zadostno in učinkovito oskrbo z električno energijo.

Dobro oblikovano PM združuje prizadevanja poveljnika in osebja štaba. Izpolnjevanje teh zahtev pa zahteva usklajevanje moštva in opreme PM z načrtom oblikovanja in postavitve PM. Organiziranje PM v funkcionalno in integrirano celoto povečuje učinkovitost in usklajenost PM (FM 6-0, 2014: 1-3).

5.1.2 Standardizacija

Standardizacija povečuje učinkovitost in olajša usposabljanje moštva PM. Poveljniki razvijejo SOP za vse vidike delovanja PM. Standardni načrti PM, bojni postopki in ustaljeni formati poročanja povečujejo učinkovitost. Enote med usposabljanjem upoštevajo in posodablajo SOP. Zaradi standardizacije postajajo postopki rutinski, zato jih enote in pripadniki PM učinkoviteje izvajajo v zahtevnem in stresnem okolju izvajanja operacij (FM 6-0, 2014: 1-3).

5.1.3 Neprekinjenost

Vojaško delovanje je neprekinjeno in se izvaja na določeni ravni intenzivnosti na daljše časovno obdobje (ATP 6-0.5, 2017: 3-1). Poveljniki zagotavljajo moštvo in opremo ter organizirajo PM tako, da omogočajo 24-urno oziroma neprekinjeno delovanje. Kljub temu je podvajanje vseh funkcij v PM nepotrebno. Potreben je temeljit premislek poveljnikov o nalogah posameznega PM in virih, ki jim jih bodo namenili. Notranji SOP opredeljujejo izmene, načrt počitka in druge aktivnosti PM, pomembne za neprekinjeno delovanje PM. Vzdrževanje neprekinjenosti med opravljanjem nalog oziroma v primeru večjih izgub zahteva alternativna PM in določene postopke za prevzemanje nadzora nad PINK med njimi. S SOP se določijo postopki, ki omogočajo neprekinjenost delovanja ob izgubi komunikacijskih povezav med poveljnikom in enotami ali določenim PM. Poveljniki določijo svoje namestnike in jih seznani z vsemi kritičnimi odločitvami. Prav tako se določijo namestniki pomembnejših štabnih častnikov (FM 6-0, 2014: 1-3 – 1-4).

5.1.4 Razporeditev

PM se odvisno od potreb razporedijo in premikajo znotraj območja delovanja. Pri tem je treba pozornost nameniti vrstnemu redu postavitve različnih PM ter opredeliti njihovo velikost in zmogljivosti. Če je treba, se lahko organizirajo deli PM, ki se razporedijo na območje delovanja kot predhodnica⁴⁸, ki je vodilni element PM, da bi nadzirali delovanja, dokler preostali del PM ne postane operativen (FM 6-0, 2014: 1-4).

⁴⁸ Angl. *early entry command post*. Predhodno poveljniško mesto je del PM, ki pomaga pri nadziranju delovanja enot v začetni fazi razmestitve, vse dokler se ne vzpostavi osnovno PM (ATP 6-0.5, 2017: 1-8).

5.1.5 Zmogljivost in obseg

Učinkovita organiziranost PM omogoča poveljniku, da vzdržuje zmogljivost za načrtovanje, priprave, izvedbo in neprekinjeno spremljanje delovanja. PM potrebujejo tudi neprekinjeno linijo komuniciranja z višjim poveljstvom in podrejenimi poveljstvi. Poveljniki in moštvo PM morajo upoštevati mogoče učinke naseljenih območji, pokrajine in atmosferskih vplivov na kakovost oziroma zmožnost komuniciranja in učinkovitost komunikacijskih sredstev (FM 6-0, 2014: 1-4).

5.2 Dejavniki zmožnosti preživetja

Zmožnost preživetja PM je bistvena za uspešno izvedbo naloge. Zmožnost preživetja se večkrat poveča na račun učinkovitosti PM. Če je skoncentrirano, je lažja tarča za sovražnika. Če pa je razporejeno po večjem območju, to vpliva na usklajeno delo moštva PM oz. posameznih celic. Zmožnost za preživetje se povečuje z razmestitvijo na večjem območju oz. razpršenostjo, velikostjo, popolnitvijo in mobilnostjo (FM 6-0, 2014: 1-4).

5.2.1 Razpršenost

Razpršenost PM pogosto povečuje zmožnost preživetja. Poveljniki postavijo minimum potrebnega moštva in sredstev na bolj ogrožena območja, večino pa razporedijo na bolj varna območja. Tako jih sovražnik težje najde in napade. Tako se tudi zmanjšajo logistične zahteve in se olajša varovanje, saj je večina moštva locirana na glavnem PM, le manjši del pa na TPM. Tam sta le najnujnejša moštvo in oprema, ki omogočata izvedbo naloge (FM 6-0, 2014: 1-4).

5.2.2 Velikost

Velikost PM vpliva na zmožnost njegovega preživetja. Večje ko je, lažje je njegovo delovanje, hkrati pa je bolj ranljivo za sovražnikove napade. Enote lažje skrijejo in branijo manjša PM, vendar ta večkrat ne morejo učinkovito opravljati vseh nalog. Treba je najti ravnovesje, ki bo omogočalo učinkovito delovanje, ob tem pa zagotavljalo preživetje PM (FM 6-0, 2014: 1-4).

5.2.3 Zadostna popolnitev

Za neprekinjeno delovanje PM je treba angažirati minimalno število moštva in opreme, ki še omogoča izvedbo naloge. To nam omogoča delovanje PM tudi takrat, ko pride do izgub zaradi stresa oziroma nepredvidenih dogodkov in morebitnih izgub zaradi sovražnikovega delovanja (FM 6-0, 2014: 1-4).

5.2.4 Mobilnost

Večja mobilnost pomeni večjo možnost preživetja, še posebej na nižji ravni. Uspešna PM se premikajo hitro in pogosto. Manjša PM se s pomočjo natančnega načrta premikov uspešno izogibajo sovražniku (FM 6-0, 2014: 1-4).

6 Konceptualni predlog oblikovanja poveljniškega mesta pehotne brigade SV

Glede na teoretična izhodišča lahko ugotovimo, da je PM brigade SV element bojne razporeditve in predstavlja poveljstvo brigade, v katerem poveljnik in štab izvajata celovite aktivnosti med izvajanjem bojnih delovanj. Poveljstvo brigade SV je v osnovi mirnodobno organizirano in deluje po štabnih funkcijskih področjih na mirnodobnem PM oziroma matični lokaciji enote. Ob izvajanju bojnih delovanj se štab brigade namensko preoblikuje za izvajanje bojnih aktivnosti v celotnem spektru delovanja oziroma v skladu s poslanstvom in seznamom bistvenih nalog. Poveljnik brigade zato oblikuje PM zaradi nadzora nad izvajanjem bojnih delovanj prek kontinuitete delovanja, načrtovanja, usklajevanja in sinhronizacije vseh bojnih funkcij po vojaški doktrini SV. Oblikuje lahko različne vrste PM, ki so namenjena opravljanju specifičnih nalog, ki jih štabu dodeli poveljnik.

Pri analizi PM 1. BR in 72. BR SV (Krivec in Skrbinek, 2018) so ugotovljene podobnosti in razlike načina oblikovanj PM ter pomanjkljivosti v primerjavi s teoretičnimi opredelitvami. Namen tega poglavja je predstaviti najpomembnejše izboljšave oziroma konceptualni predlog za oblikovanje in delovanje PM pehotne brigade SV z upoštevanjem podanih teoretičnih izhodišč in dobrih praks ter pomanjkljivosti dosedanjega oblikovanja in delovanja PM obeh brigad SV. Pri tem se v osnovi upoštevajo sedanja struktura ter kadrovska in materialna formacija pehotne brigade SV, pri elementih oziroma področjih, ki

so bila prepoznana v teoretičnih izhodiščih, pa se v konceptualnem predlogu poleg terminskega poenotenja opredelijo tudi dodatni potrebni elementi oziroma pogoji, ki so v osnovi potrebni za učinkovito delovanje PM pehotne brigade. Opredeljeni dodatni potrebni elementi so hkrati predlogi potrebnih sprememb strukture pehotne brigade SV za učinkovitejše dolgotrajno bojno delovanje v okviru opravljanja temeljne naloge SV, in sicer vojaške obrambe Republike Slovenije.

6.1 Organiziranost poveljniškega mesta pehotne brigade SV

Štab brigade SV je na mirnodobnem PM organiziran po štabnih funkcijskih področjih⁴⁹, ob izvajanju bojnih delovanj pa se namensko preoblikuje za izvajanje bojnih aktivnosti na posamezne elemente, celice in skupine PM. Štabni oddelki in skupine v oddelkih so torej ogrodje namensko oblikovanih elementov, celic in skupin, ki opravljajo svoje naloge na PM. Za učinkovito izvajanje PINK med bojnim delovanjem enote so zelo pomembni stalno, neposredno in medsebojno usklajevanje, sinhronizacija ter prenos informacij med vsemi elementi PM, še posebej celicami in skupinami, ki delujejo na PM.

Elementi PM pomenijo temeljno organiziranost oziroma delitev posameznega PM in so skupni vsem trem vrstam PM pehotne brigade SV. PM brigade SV se deli na naslednje temeljne elemente⁵⁰: glavno skupino, podporno skupino, enoto za varovanje in center KIS.

6.1.1 Glavna skupina

Glavno skupino sestavljajo pripadniki štaba, ki niso organizirani le po funkcijskih področjih, temveč so za opravljanje nalog štaba v bojnem delovanju namensko organizirani po bojnih funkcijah SV v posamezne celice. Oblikujejo se naslednje celice: celica obveščevalne zagotovitve, celica manevra, celica ognjene podpore, celica premičnosti, oviranja in preživetja, celica zračne obrambe in celica zagotovitve delovanja.

Glavna skupina na PM pehotne brigade SV posebej ne oblikuje celice po bojni funkciji poveljevanja, saj vsi pripadniki, organizirani v posamezne celice in

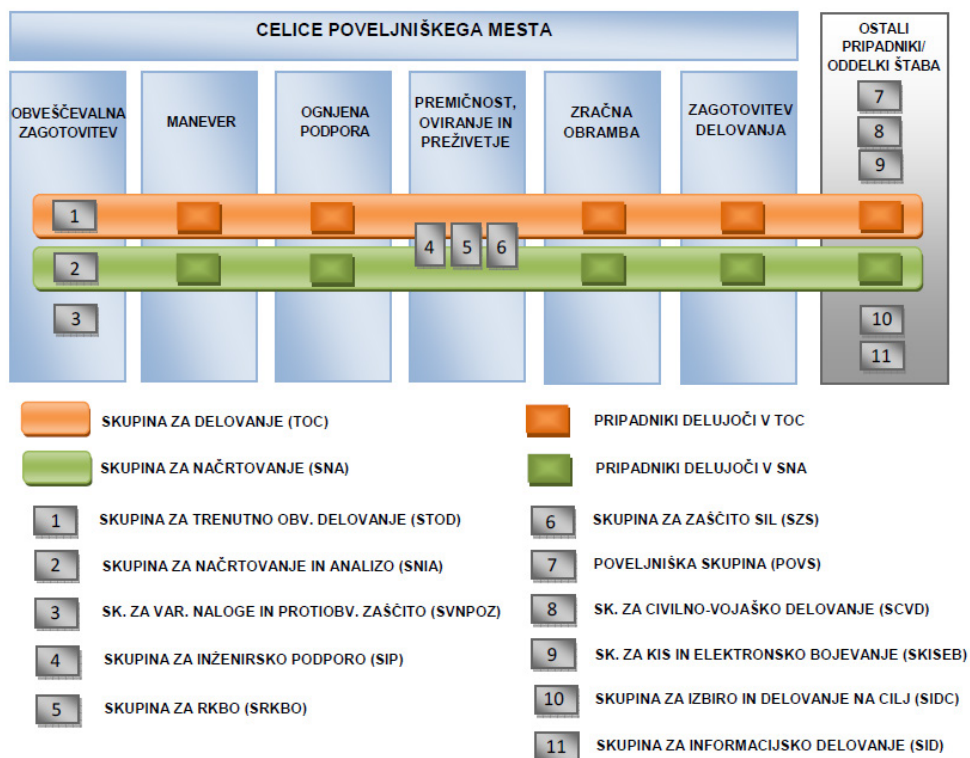
⁴⁹ Kadrovske zadeve (S-1), obveščevalno-varnostne zadeve (S-2), operativne zadeve (S-3), logistika (S-4), civilno-vojaško sodelovanje (S-5) ter zveze in informatika (S-6).

⁵⁰ Gre torej za enake temeljne elemente, kot jih opredeljuje priročnik *Organizacija poveljniških mest v SV* (Maraš in Pelaj, 2009).

namensko oblikovane skupine na PM, svetujejo in podpirajo poveljnika pri poveljevanju enoti. PM kot celota, vključno s poveljnikom, namestnikom in načelnikom štaba, ves čas izvaja bojno funkcijo poveljevanja.

Večina pripadnikov funkcijskih oddelkov štaba brigade je torej del celic, del pripadnikov pa je združenih v posamezne namensko oblikovane stalne aličasne skupine. Koncept namenskega organiziranja GSK PM na posamezne celice in skupine je razviden na sliki 1.

Slika 1: Organiziranost glavne skupine poveljniškega mesta brigade

Celica manevra je podlaga za oblikovanje dveh temeljnih stalnih skupin na PM, ki združujejo pripadnike vseh oddelkov štaba glede na končni cilj načrtovanja:

- skupina za delovanje (TOC),
- skupina za načrtovanje (SNA).

Skupina za delovanje predstavlja TOC brigade, obe skupini pa združujeta tako pripadnike štaba iz posameznih celic po bojnih funkcijah SV kot tudi

pripadnike, ki niso del oblikovanih celic, vendar opravljajo svoje naloge na PM. Vsi načelniki oddelkov štaba brigade so del SNA. SNA vodi načelnik oddelka S-3.

SNA načrtuje in pripravlja nove ukaze za delovanje, ki sledijo izvedbi trenutnega ukaza za delovanje ter dopolnilne ukaze trenutnega ukaza za delovanje. TOC vodi in nadzoruje potek trenutnih delovanj, ki so opredeljena v veljavnem ukazu za delovanje v izvajanju.

Celico obveščevalne zagotovitve sestavljajo pripadniki oddelka S-2, vodi pa jo načelnik S-2. V okviru obveščevalne zagotovitve izvajajo vojaško obveščevalno dejavnost, nadzor oziroma sistematično opazovanje in izvidovanje. Poleg obveščevalne zagotovitve opravljajo še varnostne naloge in naloge preventivne protiobveščevalne zaščite. Celica poleg vojaškega procesa odločanja izvaja stalen obveščevalni cikel kot temeljni obveščevalni proces. Načrtuje in usmerja delovanje OIČ RB in se v bojnem delovanju na PM dopolnjuje s pripadniki OIČ. Celica tako oblikuje tri namenske skupine, in sicer:

- skupino za trenutno obveščevalno delovanje (STOD),
- skupino za načrtovanje in analizo (SNIA),
- skupino za varnostne naloge in protiobveščevalno zaščito (SVNPOZ).

Pripadniki SNIA izvajajo obveščevalno pripravo bojišča v sklopu SNA, STOD pa podpira delovanje TOC BR. Pripadniki celice izvajajo tudi podporo procesa IDC v okviru SIDC in zagotavljajo podporo za informacijsko varnost v sodelovanju s pripadniki SKIS, SZS ter VP.

Celico manevra sestavljajo pripadniki oddelka S-3, vodi pa jo načelnik S-3, ki usklajuje aktivnosti za načrtovanje in zmogljivosti za izvedbo manevra brigade. Celica načrtuje in usmerja delovanje POČ RB. Pripadniki celice delujejo v SNA in TOC.

Celico ognjene podpore sestavljajo specialisti za ognjeno podporo, in sicer vsaj vodja celice, častnik za ognjeno podporo, častnik za povezavo z letalstvom in usmerjevalec združenega ognja (UZO). Celica usklajuje, načrtuje, integrira in sinhronizira vse podporne ognje ter ukrepe pri izvedbi trenutnih in prihodnjih delovanj za podporo izvedbe manevra enote. Določa cilje visoke vrednosti in izbira cilje za delovanje ognjene podpore. Svetuje poveljniku pri določanju in izbiri ciljev skozi proces IDC v okviru SIDC. Celica načrtuje in usmerja delovanje BATOP RB. Njeni pripadniki delujejo tako v okviru SNA kot tudi TOC.

V okviru celice premočnosti, oviranja in preživetja delujejo specialisti na področju inženirstva, RKBO ter zaštite sil. Pripadniki celice, ki jo vodi častnik za zaščito sil, delujejo v okviru TOC in SNA. Častnik za zaščito sil usmerja in usklajuje delo EVO. V okviru celice se oblikujejo naslednje skupine:

- skupina za inženirsko podporo (SIP),
- skupina za RKBO (SRKBO),
- skupina za zaščito sil (SZS).

SIP načrtuje in usmerja delovanje INŽČ, SRKBO pa ČJRKBO RB. Celico zračne obrambe vodi častnik za zračno obrambo, sestavljajo pa jo specialisti zračne obrambe. Izvaja aktivnosti nadzora zračnega prostora ter usklajuje izvajanje aktivne in pasivne zračne obrambe. Celica načrtuje in usmerja delovanje LRBZO RB. Aktivnosti nadzora zračne obrambe usklajuje s KZPS in mobilnim TOC (MTOC) LRBZO. Pripadniki celice delujejo v okviru SNA in TOC, pri čemer aktivnosti nadzora zračnega prostora in izvajanje zračne obrambe stalno usklajujejo s celico za ognjeno podporo.

Celico zagotovitve delovanja sestavljajo pripadniki oddelka S-1 in S-4 ter pripadnik za zdravstveno oskrbo. Celico vodi načelnik S-4. Namenjena je usklajevanju aktivnosti in zmogljivosti, ki zagotavljajo logistično podporo in storitve ter zdravstveno oskrbo in omogočajo operativno vzdržljivost enote. Celica zagotavlja pripadnike v SNA in TOC.

Del pripadnikov štaba je razporejenih v preostale namenske skupine, ki so oblikovane po funkcijskih oziroma specialističnih področjih in niso vezane na celice po bojnih funkcijah. Pripadniki teh skupin opravljajo specifične, namenske naloge, ki so potrebne za učinkovito delovanje brigade SV med bojnim delovanjem. Namensko oblikovane skupine so:

- poveljniška skupina (POVS),
- skupina za civilno-vojaško delovanje (SCVD),
- skupina za KIS in elektronsko bojevanje (SKISEB),
- skupina za izbiro in delovanje na cilj (SIDC),
- skupina za informacijsko delovanje (SID).

Posamezni pripadniki štaba na PM v bojnem delovanju niso del nobene namenske celice, če ne opravljajo nalog po točno določeni bojni funkciji ali ne spadajo v nobeno namensko specialistično skupino. Ti pripadniki opravljajo svoje delo po zahtevah na vzpostavljenih PM, navadno na OPM, in usklajujejo svoje delo na različnih sestankih v skladu z bojnim ritmom na PM.

6.1.2 Podporna skupina

V analizi SOP 1. in 72. BR (Krivec in Skrbinek, 2018) je kot pomanjkljivost zaznati nedorečen način logistične podpore ter varovanja in obrambe PM. Obe brigadi imata opredeljene postopke opravljanja teh nalog, vendar za to nimata določenih enot, ki bi naloge in postopke izvajale oziroma je za te naloge zadolžen OPOD, ki pa je za izvajanje logistične podpore ter varovanja in obrambe PM premajhen, neustrezno opremljen in za določene naloge tudi neusposobljen.

Rešitev bi bila v formiranju namenske enote v obliki poveljniško-logistične čete (PLČ) za podporo delovanja PM brigade, ki bi bila formacijsko umeščena v sestavo RB, upoštevajoč trenutno strukturo brigade. PLČ bi v svoji sestavi imela tri enote velikosti voda. En vod bi bil v osnovi namenjen za izvajanje transporta, en vod za logistično oskrbo in en vod za izvajanje varovanja in obrambe PM (EVO). Načrtovanje in usmerjanje delovanja PLČ bi po oblikovanju in delovanju PM brigade izvajali celica zagotovitve delovanja (logistični del) ter celica premičnosti, oviranja in preživetja oziroma SZS (EVO).

Tako bi se povečala tudi zmožnost preživetja PM, saj je eden od dejavnikov, ki povečuje zmožnost preživetja, tudi mobilnost, ki bi jo zagotavljal vod za transport. Za uspešno delovanje PM je značilno, da se premikajo hitro in pogosto ter se z natančnim načrtom premikov uspešno izogibajo sovražniku.

Vod za oskrbo bi prevzel vlogo OPOD in bi skrbel za nemoteno logistično oskrbo in delovanje, s čimer se zagotovijo nastanitveni pogoji na PM.

6.1.3 Enota za varovanje

Podrobneje je treba opredeliti vlogo EVO, ki je opredeljena tudi v priročniku *Organizacija poveljniških mest v SV* (Maraš in Pelaj, 2009: 5-3). Tam je področje varovanja in obrambe ter inženirske zagotovitve dobro obravnavano. V njem je za varovanje odgovorna EVO, ki je spremenljive sestave in moči, odvisno od stopnje ogroženosti. Če je treba, se tej enoti dodajo še protioklepni sistemi in sistemi zračne obrambe.

V realnosti se pojavi težava s trenutno formacijo obeh brigad, saj v svoji sestavi nimata enote, ki bi bila v osnovi namenjena za to pomembno nalogo. V 72.

brigadi težavo rešujejo tako, da je za varovanje odgovoren OPOD, ki pa je v osnovi kadrovsko premajhen ter popolnoma neprimerno organiziran, izurjen in opremljen. Za varovanje PM je odgovoren poveljnik OPOD, ki je hkrati tudi poveljujoči SPOD. V SOP 1. brigade je sicer varovanje PM omenjeno, vendar ni opredeljeno, kdo in kako ga izvaja.

V potrebi po povečanem in učinkovitejšem varovanju bi morali sile za to nalogo vzeti iz manevrskih enot, kar pa ni njihov temeljni namen in bi posledično zmanjšalo bojno moč brigade.

Zato je formiranje PLC in posledično EVO kot enega od vodov v njeni sestavi dobra rešitev za zagotovitev varovanja in obrambe PM ter s tem povečanja možnosti preživetja PM. EVO bi se, če bi bilo treba oz. glede na stopnjo ogroženosti, dodali še pripadniki VP in različni specialisti. Tako bi se lahko iz sestave EVO formirala tudi skupina, ki bi varovala IPM oziroma TPM, takrat, ko bi bila vzpostavljena. Vsekakor bi bilo enoto treba dodatno opremiti z opremo, kot so sredstva za nadzor območja PM. V svoji materialni formaciji bi morali imeti sisteme, kot so protipehotni radarji, senzorji gibanja, nadzorne kamere in lahki brezpilotni letalski sistem. Moč, oprema in način dela EVO bi se določili na podlagi stopnje ogroženosti PM, ki jo pripravi častnik za zaščito sil skupaj s celico obveščevalne zagotovitve.

Predlagajo se štiri stopnje ogroženosti PM, ki opredeljujejo stopnjo varovanja in obrambe PM:

- 1. stopnja: obveščevalna poročila ne predvidevajo fizičnega ogrožanja PM in njegovega moštva, se pa ocenjuje, da obstaja splošna še neidentificirana ogroženost;
- 2. stopnja: obveščevalna poročila predvidevajo fizično ogrožanje PM in njegovega moštva. Ocenjuje se, da obstaja možnost napada. Čas in tarča morebitnega napada nista znana;
- 3. stopnja: obveščevalna poročila poročajo o incidentih, ki nakazujejo na napad na PM in njegovo moštvo. Čas in tarča napada nista znana;
- 4. stopnja: obveščevalna poročila poročajo o neizbežnem napadu ali napadu na neki objekt na našem območju oziroma na PM in njegovo moštvo.⁵¹

⁵¹ Natančnejše načrte izvajanja varovanja in obrambe mora vsaka enota opredeliti v lastnem SOP za organizacijo in delovanje PM.

Navodilo Lahki pehotni (motorizirani) bataljon predvideva tudi okrepitev varovanja in tudi reakcijske sile, ki so navadno sestavljene iz neaktivne izmene članov štaba. Okrepitev varovanja iz neaktivne izmene je v tem primeru predvidena le v četrti stopnji ogroženosti, torej v primeru napada na PM.

S formiranjem PLČ, katere poslanstvo bi bili logistična podpora ter varovanje in obramba PM, bi se bistveno povečala zmožnost učinkovitega delovanja in preživetja PM, s tem pa tudi zmožnost podrejenih enot za učinkovito delovanje.

6.1.4 Center KIS

V priročniku *Organizacija poveljniških mest v SV* (Maraš in Pelaj, 2009: 5-23) je center KIS opredeljen kot element sistema poveljevanja in kontrole ter vitalni in sestavni del vojaških delovanj. CKIS zagotavlja komunikacijsko-informacijsko podporo štabu oziroma skrbi za vzpostavitev in vzdrževanje komunikacijskih kanalov za prenos govora, podatkov in slike. Prav tako skrbi za vzpostavitev in vzdrževanje informacijskih sistemov za izmenjavo, obdelavo in analizo informacij. Poveljniku mora zagotavljati orodje za izvedbo njegovih funkcij poveljevanja in tako omogočiti realizacijo naloge. V brigadi SV je nosilec načrtovanja vzpostavitve CKIS SKISEB, zagotavlja pa ga ČZV iz sestave RB.

6.2 Vrste poveljniških mest pehotne brigade SV

Pehotna brigada SV oblikuje tri osnovne vrste PM, in sicer OPM, TPM in IPM, s čimer se povečajo zmožnosti preživetja. Med fazo načrtovanja in delovanja načrtuje tudi premik na RPM in NPM. ZPM se v konceptualnem predlogu ne oblikuje, in sicer predvsem zaradi globine delovanja brigade, povečanja potrebnega moštva varovanja, logistične podpore in zagotovitve dodatne KIP.

Poveljniki enot v SOP natančneje opredelijo naloge, dolžnosti, posebnosti in način delovanja štaba na vseh vrstah PM, vključno s postopki izvidovanja mesta PM, premikanja, posedanja in vzpostavitve, varovanja in obrambe, izmika ter podiranja PM. Vsa tri PM morajo biti hitro premična, zaradi česar je bistveno, da imajo minimalna nujna sredstva in opremo, ki so potrebna za učinkovito opravljanje funkcij PM.

OPM je temeljno in najbistvenejše PM, ki ga oblikuje pehotna brigada SV. Na njem opravlja svoje naloge večina pripadnikov štaba brigade zaradi nadzora trenutnih delovanj, izvajanja podrobnih analiz in načrtovanja prihodnjih delovanj. S stalnim vzdrževanjem skupne operativne slike zagotavlja neprekinjenost izvajanja PINK. Je stalno PM in deluje neprekinjeno ves čas izvajanja bojnih delovanj. V času, ko je vzpostavljeno TPM, je delo na OPM usmerjeno v spremljanje razmer na območju odgovornosti in v načrtovanje prihodnjih delovanj (TPM prevzame trenutna delovanja). Je na glavnem območju delovanja, delo na njem pa vodi načelnik štaba brigade. OPM brigade SV sestavljajo GSK, PODS, EVO in CKIS. V okviru GSK delujejo vse celice in namensko oblikovane skupine štaba brigade (glej sliko 1).

TPM se oblikuje za določen krajši čas na glavnem območju delovanja, da bi nadzirali posamezne pomembnejše faze delovanj enote ali izvedbo točno določene naloge in obstaja potreba, da se delovanja nadzirajo bližje podrejenim enotam oziroma lokaciji izvedbe naloge. Delo je usmerjeno v izvajanje in nadzor le trenutnih delovanj s poudarkom na delovanju glavnih sil (sile za odločilno delovanje), sestavo in način organiziranja TPM pa določa naloga, zaradi katere se TPM vzpostavlja. Delovanje TPM vodi namestnik poveljnika brigade in je začasno, hitro premično PM. TPM se oblikuje tudi zaradi povečanja možnosti preživetja poveljniškega elementa brigade v času večje nevarnosti sovražnikovega delovanja na poveljniške elemente brigade. TPM brigade SV sestavljajo GSK, PODS, EVO in CKIS. Moštvo TPM predstavljajo pripadniki štaba, ki delujejo na OPM, in sicer ena ali dve izmeni, odvisno od predvidenega trajanja naloge ter skupine za delovanje oziroma TOC z vsemi specialisti in najnujnejšimi materialnimi sredstvi, ki so potrebni za izvedbo dodeljene naloge. V odvisnosti od naloge so del TPM lahko tudi pripadniki SIDC (glej sliko 1).

IPM brigade SV se oblikuje, če tako odloči poveljnik brigade. Namenjeno je njegovemu neposrednemu vpogledu in nadzoru izvajanja bojnih delovanj, navadno na glavni smeri delovanja ali na kateri koli lokaciji, s katere ima poveljnik nadzor nad izvajanjem delovanj. Je začasno, hitro premično PM in deluje določen krajši čas, v posameznih fazah izvedbe delovanj. IPM je organizirano in opremljeno glede na potrebe poveljnika po izvajanju nadzora in vodenja enot. Moštvo IPM vključuje določene pripadnike GSK (v osnovi pripadnike iz celice manevra in obveščevalne zagotovitve ali pa iz celice za ognjeno podporo), ki lahko neposredno vplivajo na potek trenutnih delovanj. Sestavo ter način organiziranja IPM določa naloga, ki jo želi izvesti poveljnik

z vzpostavitvijo IPM in se lahko združi s TPM, če je to vzpostavljeno. Delo na njem vodi neposredno poveljnik brigade.

Brigada načrtuje tudi premik na NPM in RPM. NPM je tisto PM, ki ga bo brigada oblikovala na naslednji lokaciji v nadaljevanju bojnih delovanj. RPM pa je tisto PM, ki nastane kot potreba po premiku PM na drugo lokacijo zaradi sovražnikovih delovanj ali aktivnosti.

6.3 Kategorije vzpostavitve poveljniških mest pehotne brigade SV

Za vse tri vrste PM pehotne brigade SV se uporabijo kategorije vzpostavitve PM, ki so določene glede na obseg oblikovanja in predvideno časovno trajanje delovanja PM. Upoštevamo naslednje kategorije vzpostavitve PM:

Prva kategorija: vzpostavitev PM v trajanju do 24 ur. Postopek oblikovanja in delovanja PM v tej kategoriji je namenjen vzpostavitvi minimalnih nujnih pogojev za učinkovito delo in opravljanje najpomembnejših nalog na PM (v predvidenem kratkoročnem obdobju delovanja) v podporo izvajanja procesa enote PINK in podrejenih enot. Vzpostavi se TOC za izvajanje trenutnih delovanj ter skupini S3 in S2. Med temi elementi se vzpostavijo osnovne zveze in zagotovijo se bistveni elementi skupne operativne slike. Ne vzpostavljajo se namestitvene kapacitete (počitek v bivakih) in podporni elementi, osebna intendantska oprema pa ostane v pripravljenosti na vozilih. Vzpostavljeno mora biti lokalno zavarovanje z vzpostavitvijo opazovalnic in izvajanjem patrulj, vendar brez inženirske ureditve obrambnih položajev. Določena mora biti smer izmika v primeru napada na PM in lokacija rezervnega PM.

Druga kategorija: vzpostavitev PM v trajanju od 24 do 96 ur. Postopek oblikovanja in delovanja PM v tej kategoriji je namenjen nadgradnji prve kategorije in vzpostavitvi vseh pogojev za učinkovito delo in opravljanje vseh nalog na PM (v predvidenem srednjeročnem obdobju delovanja) v podporo izvajanja procesa PINK enote in podrejenih enot. Vzpostavi se celotno PM, v skladu z načrtom postavitve, z vsemi elementi PM, celicami in skupinami. Med vsemi elementi se vzpostavijo zveze in zagotovi se združena operativna slika. Vzpostavijo se namestitvene kapacitete in podporni elementi (agregati, oskrba). Iz lokalnega zavarovanja se preide v zavarovanje PM z inženirsko ureditvijo obrambnih položajev, zaklonilnikov, vzpostavitvijo opazovalnic, izvajanjem patrulj na širšem območju ter maskiranjem vozil in šotorov PM. PM začne delovati v izmenah, določeno je moštvo za vzpostavitev IPM in

TPM, pripravljena je oprema za njegovo vzpostavitev ob odločitvi poveljnika. Določeni morata biti smer izmika v primeru napada na PM in lokacija rezervnega PM.

Tretja kategorija: vzpostavitev PM v trajanju več kot 96 ur. Postopek oblikovanja in delovanja PM v tej kategoriji je namenjen nadgradnji druge kategorije in vzpostavitvi popolnoma vseh pogojev za učinkovito delo in opravljanje vseh nalog na PM (v predvidenem dolgoročnem obdobju delovanja) v podporo izvajanja procesa enote PINK in podrejenih enot. Vzpostavijo se še dodatni obrambni ukrepi z dodatno inženirsko ureditvijo obrambnih položajev in skupinskim zaklonilnikom ter administrativnim območjem. Določeni morata biti smer izmika v primeru napada na PM in lokacija rezervnega PM.

Pri oblikovanju PM po kategorijah je za OPM predvideno oblikovanje v vseh treh kategorijah, za TPM do največ druge kategorije, za IPM pa samo do prve kategorije oblikovanja PM.

7 Sklep

Izvajanje vojaške obrambe RS je temeljno poslanstvo SV, zato je izvajanje kakovostnega usposabljanja enot SV bistveno za uspešno delovanje v bojnih razmerah. Namensko oblikovanje štaba, primerna organiziranost in učinkovito delovanje PM brigade SV je bistveno za učinkovito izvajanje PINK ter sinhronizacijo vseh bojnih funkcij po doktrini SV, tako v pripravi kot izvedbi bojnih delovanj v celotnem spektru delovanja.

Skozi obravnavano vsebino oblikovanja in delovanja PM je zaznati zelo natančno in celostno opredelitev tematike v priročnikih in navodilih v SV, predvsem v priročniku *Organizacija poveljniških mest v SV*. V primerjavi s priročniki ameriške kopenske vojske ni bistvenih vsebinskih odstopanj, razen pri vrstah PM, ki se oblikujejo za enote različnih ravni poveljevanja, ter v dodatnem poudarjanju vsebine ameriških priročnikov pri organiziranosti štaba po bojnih funkcijah. Opazna je natančnejše obravnavana tematika oblikovanja in delovanja PM v priročniku SV.

Pri obravnavi SOP obeh brigad, ki opredeljujejo oblikovanje in delovanje PM, je mogoče ugotoviti delno uporabo tako priročnika SV kot vsebine ameriških priročnikov, pri čemer je v 72. BR razvidna večja uporaba priročnikov in navodil SV. Z vidika uporabe rešitev organiziranosti PM pehotne brigade

SV je zato mogoče ugotoviti delno upoštevanje organizacijskih rešitev iz priročnikov in navodil v SV, ki opredeljujejo organiziranost, oblikovanje in delovanje PM. Pri tem je treba poudariti predvsem nekonsistentnost in neusklajenost uporabljene terminologije, ki se uporablja v obeh brigadah. Potrebno je terminološko poenotenje oziroma posodobitev priročnikov in navodil SV, saj se je zaradi razvoja posameznih specialnosti in še posebej preoblikovanja SV v zadnjem času pojavila potreba po novih terminoloških in doktrinarnih opredelitvah, potrebna pa je tudi vsebinska posodobitev.

Pri izvedbi analize oblikovanja in delovanja PM 1. in 72. brigade so ugotovljene dobre prakse, pa tudi nekaj pomanjkljivosti. Obe brigadi SV imata dobro razdelane SOP, ki z vidika učinkovitosti pričajo o dobri namenski organiziranosti štaba in delovanju OPM. Pri vrednotenju dejavnikov učinkovitosti oziroma oblikovanja in postavitve, standardizacije, kontinuitete, razporeditve ter zmogljivosti in obsega je tako ugotovljeno, da je način oblikovanja in delovanja PM obeh brigad SV zasnovan in opredeljen kot učinkovit PM. Večja učinkovitost se kaže tudi zaradi oblikovanja samo enega temeljnega, OPM in ne tudi ZPM, kar olajša komunikacijo in koordinacijo dela med vsemi elementi in skupinami štaba ter zagotavljanje varovanja in obrambe z manjšim potrebnim moštvom.

Pri oceni zmožnosti preživetja oziroma razpršenosti, velikosti, popolnitve in mobilnosti je ugotovljeno, da način oblikovanja in delovanja PM obeh brigad ne omogoča visoke stopnje možnosti preživetja, saj je poleg začasnega IPM oblikovano samo OPM, na katerem naloge opravlja večina pripadnikov štaba. Z vidika razpršenosti je poleg IPM kot začasnega PM smotrno načrtovati in oblikovati vsaj dve vrsti PM na različnih območjih. Pri načrtovanju razmestitve in organiziranosti PM je zato potrebno optimalno razmerje med učinkovitostjo delovanja in zmožnostmi preživetja PM. Pri tem so vprašljive tudi velikost PM in ustrezna kadrovska formacija ter zadostna popolnjenost, predvsem s specialističnim kadrom, ki bi v dalj časa trajajočem bojevanju omogočala vzdržljivost učinkovitega opravljanja nalog štaba po vseh bojnih funkcijah.

V tem sklopu je treba ponovno izpostaviti pomembno ugotovitev iz analize SOP obeh brigad, in sicer nedorečen način logistične podpore ter predvsem varovanja in obrambe PM. PM brigade, ki pomeni cilj visoke vrednosti nasprotnika, je v resnici varovan le z bojnim razporedom enote ter OPOD, ki pa je za izvajanje tako logistične podpore kot varovanja in obrambe PM

kadrovsko premajhen, neustrezno opremljen in za nekatere naloge tudi neusposobljen.

Konceptualni predlog primernejšega oblikovanja PM pehotne brigade SV je z upoštevanjem teoretičnih izhodišč, dobrih praks ter pomanjkljivosti dosedanjega oblikovanja in delovanja PM obeh brigad dobra podlaga doktrinarnega in terminskega poenotenja oblikovanja in delovanja PM ter celo potrebnih sprememb strukture pehotne brigade SV. Tako bi bilo omogočeno učinkovitejše in dolgotrajnejše bojno delovanje pehotne brigade SV v okviru opravljanja temeljne naloge SV, torej izvajanja vojaške obrambe Republike Slovenije.

8 Literatura in viri

1. ADRP 5-0 (2012). The Operations Process. Army Doctrine Reference Publication No. 5-0. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 17. 5. 2012.
2. ADRP 6-0 (2012). Mission Command. Army Doctrine Reference Publication No. 6-0. Change No. 2. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 28. 3. 2014.
3. ATP 6-0.5 (2017). Command Post Organization and Operations. Army Techniques Publication No. 6-0.5. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 1. 3. 2017.
4. ATTP 5-0.1 (2011). Commander and Staff Officer Guide. Army Tactics, Techniques, and Procedures No. 5-0.1. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 14. 9. 2011.
5. Direktiva št. 13-12 za izbiro in delovanje na cilje (IDC) v SV. GŠSV, št. 804-482/2017-1, z dne 21. 12. 2017.
6. FM 3-0 (2001). Operations. Field Manual No. 3-0. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 15. 6. 2001.
7. FM 3-96 (2015). Brigade Combat Team. Field Manual No. 3-96. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 8. 10. 2015.
8. FM 5-0 (2010). The Operations Process. Field Manual No. 5-0. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 26. 3. 2010.

9. FM 6-0 (2014). Commander and Staff Organization and Operations. Field Manual No. 6-0. Change No. 2. Headquarters Department of the Army, Washington, DC. 22. 4. 2016.
10. Furlan, B. in drugi (2006). Vojaška doktrina. MO RS, Ljubljana.
11. Furlan, B., Božič, D., Cerkovnik, J., Pelaj, A., Petek, A., Maroh, S. (2008). Pravila za štabno delo. PDRIU. MO RS.
12. Krivec, A., Skrbinek, M. (2018). Oblikovanje in delovanje poveljniškega mesta brigade pri izvajanju bojnih delovanj. Višji štabni tečaj. Poveljniško štabna šola. Center vojaških šol. MO RS.
13. Maraš, V., Pelaj, A. (2009). Priročnik Organizacija poveljniških mest v Slovenski vojski. PDRIU. MO RS.
14. Pravila za štabno delo – osnutek (2018). Center vojaških šol. MO RS.
15. SOP št. 00-3202 72. BR: Poveljniška mesta 72. BR (72. BR, št. 804-107/2014-1, z dne 3. 12. 2014).
16. SOP št. 1002 72. BR: SOP za organizacijo in delovanje poveljstva 72. BR (72. BR, št. 804-25/2014-2, z dne 3. 12. 2014).
17. SOP št. 1311 1. BR: Taktični postopki poveljevanja in kontrole (C2) v 1. Brigadi SV (1. BR, št. 804-402/2017-2, z dne 22. 12. 2017).
18. Škerbinc, M., Božič, D., Zakrajšek, P., Petek, A. (2007). Navodilo Lahki pehotni (motorizirani) bataljon. PDRIU. MO RS.

Specialne sile Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči

Special Operations Forces of the Slovenian Armed Forces in Performing Military Assistance Tasks

Povzetek

Članek obravnava vojaško pomoč, ki je poleg direktnih akcij in specialnega izvidovanja ena izmed treh ključnih nalog specialnih sil Nata. Avtorja se v članku podrobneje ukvarjata z vlogo, ki jo prevzemajo specialne sile z opravljanjem nalog vojaške pomoči pri spoprijemanju z varnostnimi grožnjami prihodnosti. Hkrati analizirata, na kakšen način specialne sile z opravljanjem nalog vojaške pomoči prispevajo k uveljavljanju nacionalnih interesov in uresničevanju nacionalnovarnostnih ciljev z uporabo vojske kot instrumenta nacionalne moči.

Avtorja se osredotočita na analizo aktivnosti specialnih sil Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči. S študijo treh primerov prikažeta, kako in s kakšnimi učinki specialne sile Slovenske vojske opravljajo naloge vojaške pomoči v Republiki Sloveniji, na Zahodnem Balkanu ter v mednarodnih operacijah in na misijah.

Ključne besede: *vojaška pomoč, specialno delovanje, nacionalni interesi in cilji, instrumenti nacionalne moči.*

Abstract

The article deals with military assistance which is, in addition to direct actions and special reconnaissance, one of the three key tasks of the NATO Special Operations Forces. The authors describe in detail the role which is undertaken by the Special Operations Forces in facing with security threats of the future.

The authors also analyse how do the Special Operations Forces by performing military assistance tasks contribute to the advancement of national interests and the realisation of national security goals, whereby the military is used as the instrument of national power.

The authors focus on the analysis relating to the activities of the Special Operations Forces of the Slovenian Armed Forces (SAF) in performing the military assistance tasks. The study including three cases demonstrates how and to what effect do the Special Operations Forces of the SAF perform the military assistance tasks in the Republic of Slovenia, in the Western Balkans, and in international operations and missions.

Key words: *Military assistance, special operations, national interests and goals, instruments of national power.*

1 Uvod

Podobo sodobnih specialnih sil večine držav članic Severnoatlantskega zaveznitva (Nato) sta v preteklih 15 letih močno oblikovali vojni v Afganistanu in Iraku. Obe sta vplivali na vlogo, organizacijo, način uporabe, naloge ter pomen, ki so ga specialne sile pridobile z doseganjem ciljev in učinkov. Vrednost njihove uporabe za doseganje specifičnih, praviloma strateških, ciljev je bila izjemna, kot je bil izjemen tudi napredek v njihovem razvoju. Močno so se povečale zmogljivosti specialnih sil na nacionalni ravni in na ravni zaveznitva. Številne članice zaveznitva so specialne sile številčno okrepile, opremile s sodobno opremo in oborožitvijo ter organizirale v samostojna poveljstva za specialno delovanje, enakovredna poveljstvom drugih komponent oboroženih sil. Toda razvoj specialnih sil v zadnjem desetletju je temeljil na vsaj deloma popačeni podobi. Odmevnost direktnih akcij je v ozadje potisnila druge aktivnosti specialnih sil, s katerimi so bili v posameznih državah in regijah doseženi trajnejši rezultati pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti.

Značilnost dinamičnega varnostnega okolja, v katerem živimo, ostaja hitro spreminjanje poudarka varnostnih izzivov, tveganj in groženj, ki zahteva nenehno prilagajanje. V takem okolju se spreminjajo tudi specialne sile večine držav evro-atlantskega prostora. S prilagajanjem na postekspedicijsko obdobje vojn v Iraku in Afganistanu specialne sile zaveznitva s pridom uporabljajo pridobljene izkušnje za krepitev zmogljivosti sistema nacionalne varnosti

pri odzivanju na pojave terorizma, množičnih migracij in organiziranega kriminala. Hkrati so intenzivno posredno ali neposredno angažirane za uveljavljanje nacionalnih interesov držav ob pojavu starih delitev med vzhodom in zahodom v Evropi. V obeh primerih specialne sile prispevajo pomemben delež v vojaških odzivih na sodobne grožnje. Državam omogočajo odziv z vojaškim instrumentom, a ne nujno tudi z vojaško silo, torej omogočajo uresničevanje nacionalnovarnostnih ciljev brez bojevanja.

Intenzivnost in kompleksnost vojaških ter nevojaških virov ogrožanja zahtevata organizirano in načrtno odzivanje celotnega sistema nacionalne varnosti ter usklajeno delovanje na področju obrambne, notranje varnostne in zunanje politike države. Pomen nevojaških instrumentov nacionalne moči je vse pomembnejši, način uporabe vojaškega instrumenta pa dobiva drugačne oblike, kot smo jih bili vajeni v preteklosti. Specialne sile lahko v takem okolju z uveljavljanjem inovativnih rešitev in učinki delovanja, ki presegajo taktično vrednost, prispevajo pomemben delež. Primer takega delovanja je opravljanje nalog vojaške pomoči, s čimer je mogoče posredno dosegati cilje in učinke. Opravljanje nalog vojaške pomoči omogoča tudi povezovanje in sinergijo pri izvajanju obrambne, notranje varnostne in zunanje politike posamezne države ter prispeva k uveljavljanju nacionalnovarnostnih interesov.

Slovenska vojska predstavlja obrambni del nacionalnovarnostnega sistema Republike Slovenije (RS) in razvija vojaške zmogljivosti za nacionalne potrebe in izpolnitev zavez, sprejetih v okviru Nata. Med zmogljivostmi, ki jih Slovenska vojska razvija, je tudi zmogljivost specialnega delovanja, umeščena v Enoto za specialno delovanje (ESD)¹. Od nastanka so se specialne sile Slovenske vojske razvijale z opravljanjem nalog doma in v tujini, skladno s standardi in trendi specialnih sil držav Nata. V obdobju razvoja so specialne sile Slovenske vojske opravljale različne naloge, med katerimi so bile tudi naloge vojaške pomoči. Z njihovim opravljanjem so pridobile precej izkušenj, ki so bile v zadnjem obdobju uporabljene v najzahtevnejših mednarodnih operacijah in na misijah (MOM), doma pa so omogočile multiplikativne učinke pri nadgradnji zmogljivosti posameznih delov nacionalnovarnostnega sistema. Dodatno je opravljanje nalog vojaške pomoči pripomoglo k uresničevanju nacionalnovarnostnih in zunanjepolitičnih ciljev Republike Slovenije. S ciljnimi in jasno definiranim opravljanjem nalog vojaške pomoči

¹ Specialne sile – skladno s SVS 2523 (2) in Direktivo za delovanje specialnih sil SV je Enota za specialno delovanje edina enota SV, ki izvaja specialno delovanje. Specialne sile SV zato v članku enačimo z Enoto za specialno delovanje.

lahko specialne sile Slovenske vojske prispevajo k uveljavljanju nacionalnih interesov in uresničevanju nacionalnovarnostnih ciljev.

Namen prispevka je analitično oceniti aktivnosti specialnih sil Slovenske vojske (Enote za specialno delovanje) pri opravljanju nalog vojaške pomoči doma in v tujini ter izpostaviti operativni in strateški pomen tovrstnih aktivnosti za sistem nacionalne varnosti Republike Slovenije. Prispevek analizira aktivnosti specialnih sil Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči doma in v tujini ter izpostavi pomen tovrstnih aktivnosti za sistem nacionalne varnosti Republike Slovenije. Argumentacija poteka v smeri dokazovanja trditve, da specialne sile Slovenske vojske z opravljanjem nalog vojaške pomoči uveljavljajo strateške interese Republike Slovenije na področju nacionalne varnosti. Pri tem predstaviva specialne sile Slovenske vojske kot strateško zmogljivost, sposobno posrednega doseganja ciljev in učinkov. Analiza izkušenj, pridobljenih z opravljanjem nalog vojaške pomoči, hkrati omogoča opredelitev smeri razvoja specialnih sil Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči v nacionalnem in mednarodnem okolju.

2 Opredelitev najpomembnejših terminov

2.1 Specialno delovanje

Specialno delovanje so vojaške aktivnosti, ki jih izvajajo posebej oblikovane, organizirane, usposobljene in opremljene enote, sestavljene iz izbranih posameznikov, ki uporabljajo nestandardne taktike, tehnike in postopke. Specialno delovanje določa višja stopnja političnega ali vojaškega tveganja in je usmerjeno v doseganje rezultatov na strateški ali operativni ravni (SVS 2523 (2), 2016: 1-1). Pogosto poteka v politično oziroma varnostno bolj občutljivem okolju. Pomen specialnih sil temelji na sposobnosti izvajanja taktičnih akcij, ki imajo učinek na strateški ali politični ravni.

2.2 Vojaška pomoč

Vojaška pomoč je ena izmed treh glavnih nalog specialnih sil Nata,² čeprav je Vojaška doktrina (2006) sploh ne uvršča med naloge specialnih sil. Zavezniška združena doktrina za specialno delovanje, sprejeta kot slovenski vojaški standard, opredeli vojaško pomoč kot širok nabor aktivnosti in ukrepov, ki z organiziranjem usposabljanja, svetovanjem, mentoriranjem ali izvajanjem združenih operacij podpirajo najpomembnejše prijateljske zmogljivosti. Področje vojaške pomoči obsega aktivnosti pri vzpostavitvi varnostnih zmogljivosti prijateljskih sil. Vključuje tudi sodelovanje z lokalnimi, regionalnimi in nacionalnimi vodstvenimi strukturami ali organizacijami, pa tudi aktivnosti podpore in vplivanja na lokalno prebivalstvo (SVS 2523 (2), 2016: 2-1). Naloge vojaške pomoči vključujejo usposabljanje, svetovanje in mentoriranje ali partnerstvo.

Usposabljanje so aktivnosti, s katerimi se razvijajo veščine posameznikov in vodij ter krepijo zmogljivosti organizacije. Ti cilji se dosegajo z usposabljanjem taktik, tehnik in postopkov, zagotovitve delovanj, integracije delovanja na kopnem, v vodi in zraku in s svetovanjem izbranim vodjem. Svetovanje obsega aktivnosti, s katerimi se izboljšuje izvedba izbranih posameznikov, tako da jim svetujemo in z njimi aktivno sodelujemo pri doseganju ključnih strateških in operativnih ciljev. Mentoriranje ali partnerstvo izvajajo operaterji specialnih sil, katerih naloga je tesno sodelovanje z izbranimi posamezniki in njihovo usmerjanje tudi pri izvajanju vojaških ali varnostnih delovanj (SVS 2523 (2), 2016: 2-1).

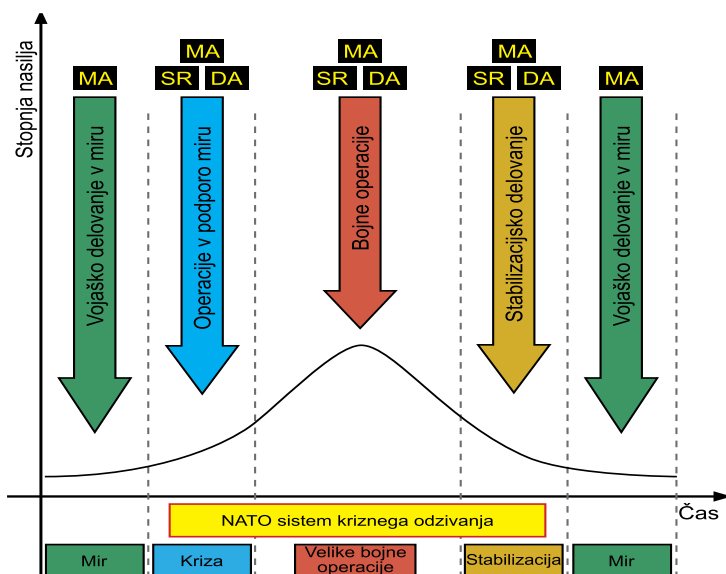
Vojaška pomoč torej obsega širok nabor aktivnosti na vojaškem, obrambnem in širšem varnostnem področju. Aktivnosti vključujejo sodelovanje z najrazličnejšimi akterji za izboljšanje sistema nacionalne varnosti prijateljske države in sodelovanje pri vzpostavitvi njihovih vojaških, obrambnih ali

² Poleg vojaške pomoči sta glavni nalogi specialnih sil še specialno izvidovanje in direktne akcije (SVS 2523 (2), 2016: 2-1). Konceptualno je vojaška pomoč antipod direktnim akcijam. Direktne akcije temeljijo na hitrosti, presenečenju in koncentrirani uporabi sile, kar omogoča relativno prevlado, omejeno v prostoru in času. Vojaška pomoč po drugi strani poteka na celotnem razponu konflikta, tako med glavnimi bojnimi operacijami, med krizami in predvsem v miru. Izvajanje vojaške pomoči temelji na razumevanju in spoštovanju okolja delovanja, dolgotrajnosti, potrpežljivosti, vztrajnosti in prilagodljivosti. Predvsem pomembna je strokovna kompetentnost izvajalcev vojaške pomoči, saj omogoča vzpostavitev odnosa do vadbencev. Je pogoj verodostojnosti in obojestranskega spoštovanja ter sposobnost prenašanja znanja in rešitev iz enega kulturnega okolja v drugo. Operaterji specialnih sil, ki opravljajo naloge vojaške pomoči, čeprav so »le« izvajalci nalog na taktični ravni, morajo razumeti svojo vlogo v taktični situaciji in učinke svojega dela v strateškem in včasih celo političnem kontekstu.

varnostnih zmogljivosti v najširšem smislu. Taktično usposabljanje v takšnem razumevanju pomeni izjemno pomemben del nalog vojaške pomoči. Dopolnjeno mora biti s svetovanjem glede oblikovanja ter razvoja procesov in struktur, umeščanja zmogljivosti v sistem in spreminjanja miselnosti ključnega kadra ter z drugimi aktivnostmi. V najbolj ekstremni obliki lahko vojaška pomoč obsega sodelovanje s partnerskimi silami pri izvajanju vojaških operacij. Avtorja meniva, da lahko med aktivnosti vojaške pomoči umestimo tudi vojaško usposabljanje in sodelovanje med različnimi organizacijami znotraj sistema nacionalne varnosti ene države, na primer sodelovanje oboroženih sil s policijo, obveščevalnimi službami na področju usposabljanja itn.

2.3 Vojaško delovanje v miru

Združena zavezniška doktrina predvideva uporabo oboroženih sil na celotnem razponu konflikta od miru do vojne (glej slika 1). Vojaško delovanje v miru obsega tiste aktivnosti, ki vključujejo oborožene sile drugih držav in so usmerjene v oblikovanje okolja v miru z namenom krepitve lokalne ali regionalne stabilnosti. Tako vojaško delovanje obsega dvo- in večstransko usposabljanje in vaje ter zagotavljanje svetovalcev in skupin za specialistično usposabljanje in ima takojšnje ali dolgoročne kumulativne učinke. Rezultati se kažejo v krepitvi sodelovanja in zaupanja ter promocije stabilnosti na določenem območju (AJP 01, 2017: 2-20).

Slika 1: Specialno delovanje na razponu konflikta (vir: SVS 2523 (1), 2015; 1-3)

Oblika vojaškega delovanja v miru ali krizi, ki jo lahko umestimo med naloge vojaške pomoči, so danes precej razširjeni projekti vzpostavljanja partnerskih zmogljivosti (Building partner capacity – BPC), v katerih sodeluje tudi Slovenska vojska. Vzpostavljanje partnerskih zmogljivosti je pojem, ki opisuje »širok nabor nalog, programov, aktivnosti in organov, katerih namen je izboljšanje sposobnosti nacij za doseganje ciljev usmerjenih v zagotavljanje varnosti« (McInnis in Lucas, 2015: povzetek). Pristop k vzpostavljanju partnerskih zmogljivosti je dolgoročen, multilateralen in večresorski³. Koncept vzpostavljanja partnerskih zmogljivosti kombinira pristop uveljavljanja nacionalnih interesov s spoznanjem, da prispevek k varnosti druge države ali regije lahko poveča tudi nacionalno varnost ali vsaj zmanjša pritisk na lastne oborožene sile. Zato vzpostavljanje partnerskih zmogljivosti temelji na sodelovanju, ki prinaša skupne koristi. Kot orodje nacionalne politike vzpostavljanje partnerskih zmogljivosti prispeva k zagotavljanju varnosti in zahteva medresorsko usklajevanje. Vloga specialnega delovanja je v takšnem kontekstu omejena na doseganje specifičnih ključnih ciljev vzpostavljanja zmogljivosti tujih oboroženih sil.

Vojaško pomoč, ki je umeščena v kontekst pojmovnih opredelitev, predstavljenih zgoraj, je treba razumeti kot orodje tako obrambne kot tudi zunanje politike. Ne pomeni le prizadevanj vojaških akterjev, temveč tudi obrambne, zunanjepolitične, gospodarske in druge ukrepe države za uresničevanje strateških ciljev. Razumljena na tak način pomeni vojaška pomoč taktične aktivnosti, s katerimi se uveljavljajo nacionalni interesi in uresničujejo nacionalnovarnostni cilji.

Pomembna implikacija za specialno delovanje je, da se naloge vojaške pomoči opravljajo predvsem v miru. Vojaška pomoč poteka z neposrednim delovanjem specialnih sil, medtem ko so učinki posredni: doseženi so s krepitvijo in vzpostavljanjem zmogljivosti prijateljskih držav, povečanjem varnosti in stabilnosti na območju ter uveljavljanjem lastnih nacionalnih interesov.

3 Specialne sile SV pri opravljanju nalog vojaške pomoči

Države so še vedno eden glavnih akterjev v hitro spreminjajočem se globalnem okolju. Obstoje in naraščajoča moč multinacionalnih korporacij, mednarodnih

³ V vzpostavljanje partnerskih zmogljivosti je pomembno povezati dejavnosti obrambnega ministrstva, zunanjega ministrstva, lokalne vlade, zasebnih podjetij in nevladnih organizacij (McInnis, 2015: 2).

vladnih in nevladnih organizacij ter združenj, ki se vedejo kot države, pomenita nacionalni državni izziv, s katerim se bo država kot koncept morala v prihodnosti soočiti. Kljub temu države danes velikemu deležu svetovnega prebivalstva še vedno zagotavljajo ključne funkcije, zaradi katerih so nastale, med njimi je zagotavljanje varnosti.

V sodobnem mednarodnem in nacionalnovarnostnem okolju se soočamo z raznovrstnimi sodobnimi viri ogrožanja in tveganja varnosti. Njihovi nosilci so navadno nedržavni akterji, po naravi pa so kompleksni, pogosto težko predvidljivi in imajo lahko multiplikatorski značaj in učinek. Viri ogrožanja in tveganja nacionalne varnosti RS se z vidika porekla pojavljajo na globalni, nadnacionalni in nacionalni ravni. Globalni viri imajo univerzalne in lokalne posledice, zanje je značilno, da zaradi svojega multiplikatorskega značaja vplivajo na nastanek drugih varnostnih groženj in tveganj. Med te vire spadajo zlasti podnebne spremembe, finančna, gospodarska in socialna tveganja ter krizna žarišča. Nadnacionalni viri imajo transnacionalno poreklo in čezmejne razsežnosti. Med te vire ogrožanja in tveganja spadajo predvsem terorizem, nedovoljene dejavnosti na področju konvencionalnega orožja, orožij za množično uničevanje in jedrske tehnologije, organizirani kriminal, nezakonite migracije, kibernetске grožnje in zloraba informacijskih tehnologij in sistemov, dejavnost tujih obveščevalnih služb in vojaške grožnje. Nacionalni viri so po izvoru povezani z dogajanjem in pojavi v nacionalnem okolju, mednje pa spadajo predvsem ogrožanje javne varnosti, naravne in druge nesreče, omejenost naravnih virov ter degradacija življenjskega okolja, zdravstveno-epidemiološke grožnje ter določeni dejavniki negotovosti (ReSNV-1, 2010: 3-8).

3.1 Instrumenti nacionalne moči pri obvladovanju varnostnih groženj prihodnosti

Odnose med državami obravnavajo teorije mednarodnih odnosov, ki različno razlagajo načine, na katere države v medsebojnih odnosih uresničujejo svoje cilje. Država za svoj obstoj in delovanje, čeprav gre za sodelovanje z drugimi državami, potrebuje moč. Moč državi omogoča, da uveljavlja svoje interese in uresničuje cilje. Nacionalna moč ni enodimenzionalna, temveč je sestavljena iz več elementov.

Povezavo med državo, njenimi interesi in načinom, kako to moč izraža ter uveljavlja, obravnavata tudi Združena zavezniška doktrina (SVS 2437 (7), 2011: 1-2 do 1-3) in model DIME⁴. Model temelji na štirih instrumentih nacionalne moči: diplomaciji, informacijah, vojski in gospodarstvu. Učinkovito izvajanje nacionalne politike zahteva kombinacijo vseh instrumentov nacionalne moči, uravnoteženo v času, prostoru in namenu ter prilagojeno interesom in ciljem države ter varnostnemu okolju. Instrumente nacionalne moči država v odnosih z drugimi subjekti mednarodnih odnosov uporablja na razponu od sodelovanja do konfrontacije.

Vojska oziroma oborožene sile države je tisti element, ki »podeli faktorjem geografije, naravnim bogastvom in industrijski zmogljivosti resničen pomen za moč države« (Morgenthau, 1995: 220). Kot instrument nacionalne moči vojska omogoča državi obrambo pred prisilo, država pa jo lahko uporabi tudi kot element prisile. V vsakem primeru je za doseganje nacionalnovarnostnih ciljev koristno, da je uporaba vojske usklajena z drugimi instrumenti nacionalne moči: uporabo informacij, diplomacijo in gospodarsko močjo. Posebej moramo poudariti, da je razumevanje vojske le kot instrumenta prisile zmotno, saj je »vojaška sila le sestavni del vojaškega instrumenta« (SVS 2437 (7), 2011: 1-3). Vojska je uporabna v vojni, krizah in miru. Državi v odnosih z drugimi državami omogoča sodelovanje in izvajanje vpliva brez bojne uporabe oboroženih sil, kar bomo analizirali v nadaljevanju. Primer uporabe vojaške moči brez prisile so specialne sile pri opravljanju nalog vojaške pomoči. Seveda mora biti takšen način uporabe vojaške moči ustrezno usklajen in podprt z drugimi instrumenti nacionalne moči.

3.2 Nacionalnovarnostni cilji in interesi RS

Republika Slovenija je opredelila svoje nacionalne interese in cilje v ključnih dokumentih, ki jih lahko delimo na dokumente, ki določajo področje obrambe, in dokumente s področja zunanje politike.

- Resolucija o strategiji nacionalne varnosti.
- Obrambna strategija.
- Resolucija dolgoročnega programa razvoja in opremljanja SV.
- Srednjeročni obrambni program RS 2016–2020.
- Strategija sodelovanja RS v MOM.

⁴ DIME – diplomacy, information, military, economy (DIVE – diplomacija, informacije, vojska, ekonomija).

- Direktiva številka 13-10 za sodelovanje SV v MOM.
- Deklaracija o zunanji politiki RS.
- Strategija zunanje politike RS.
- Deklaracija o zahodnem Balkanu.

RS določa svoje nacionalnovarnostne ter zunanjepolitične interese in cilje. Med tistimi, ki jih velja izpostaviti za nadaljnjo razpravo o pomenu specialnih sil SV pri opravljanju nalog vojaške pomoči, sta zanimiva predvsem dva:

- Zahodni Balkan oziroma Jugovzhodna Evropa kot regija z varnostnim vplivom na RS in tudi na Evropo. V regiji ima RS strateški interes krepitve dvo- in večstranskega sodelovanja in promocije evro-atlantskih povezav.
- Sodelovanje v MOM omogoča RS uveljavljanje nacionalnih interesov in hkrati dokazuje zavezanost miru, varnosti in stabilnosti v svetu. Tako RS prevzema sorazmerna bremena in dokazuje solidarnost pri zagotavljanju globalne varnosti. Sodelovanje v MOM omogoča RS kredibilnost in izpolnjevanje obveznosti do mednarodnih organizacij in koalicij.⁵

3.3 Aktivnosti in izkušnje ESD pri opravljanju nalog vojaške pomoči

Slovenska vojska razvija zmogljivosti za specialno delovanje v Enoti za specialno delovanje. Enota za specialno delovanje je namenjena izvajanju specialnega delovanja samostojno ali skupaj s specialnimi silami zavezniških držav, in sicer za podporo doseganja ciljev strateškega pomena za Republiko Slovenijo ali zavezništvo (<http://www.slovenskavojska.si/>, 2. 2. 2018). Temeljne naloge, ki jih pri tem opravlja, so vojaška pomoč, specialno izvidovanje in direktne akcije⁶. Vojaško pomoč kot eno temeljnih nalog specialnih sil in s tem uresničevanje svojega poslanstva ESD izvaja različno. Naloge opravlja v RS in v sodelovanju z zavezniškimi državami tudi v tujini. Opravljanje nalog vojaške pomoči lahko razdelimo na tri linije delovanja ESD:

⁵ Vsebinska navedenih dokumentov je v posameznih delih neskladna. Dokumenti drugače definirajo najpomembnejše izraze, v določeni meri je opaziti nekonsistentnost v terminologiji. Glede na dejstvo, da govorimo o ključnih dokumentih nacionalne varnosti in zunanje politike, bi bilo smiselno poenotenje.

⁶ V aktivnostih skupnega združenega bojevanja lahko podpira tudi protiuponsništvo in protiterorizem, delovanje proti širjenju orožij za množično uničevanje in JRKB-sredstev in reševanje talcev ter deluje kot povezovalni element med različnimi entitetami na združenem območju delovanja (JOA). (SVS 2325 (2), 2016: od 2-4 do 2-5.)

- vojaška pomoč drugim državnim organom in organizacijam pri zagotavljanju varnosti;
- opravljanje nalog vojaške pomoči v MOM;
- opravljanje nalog vojaške pomoči v okviru dvo- in večstranskega mednarodnega vojaškega sodelovanja na Zahodnem Balkanu.

Aktivnosti ESD, povezane z opravljanjem nalog vojaške pomoči na teh treh področjih, v nadaljevanju analizirava s študijo treh primerov: na primeru sodelovanja ESD s Sovo in OVS, na primeru usposabljanja pešmrg v operaciji Neomajna odločnost v severnem Iraku in na primeru sodelovanja s specialnimi silami držav na Zahodnem Balkanu.

3.3.1 Študija primera OVS in SOVE

Obveščevalno-varnostne službe izvajajo specifično dejavnost v strukturi sistema nacionalne varnosti sodobnih držav. Delujejo lahko kot obveščevalne ali varnostne oziroma protiobveščevalne službe. Te funkcije so lahko združene tudi v eni službi. Njihov namen je zbirati, pridobivati, analizirati in obdelovati informacije ter podatke, s katerimi podpirajo druge elemente nacionalnovarnostnega sistema in druge državne organe. V varnostnem smislu izvajajo aktivnosti za zaščito nacije in države pred notranjimi in zunanjimi grožnjami, kot so delovanje tujih obveščevalnih služb, terorizem, organizirani kriminal in podobno. Obveščevalno-varnostne službe zato v teoriji strukturalno umeščamo v podsistem notranje varnosti, čeprav je njihovo delo tesno povezano s podporo obrambnim in vojaškim zmogljivostim države.

Republika Slovenija je v okviru svojega nacionalnovarnostnega sistema vzpostavila dve obveščevalno-varnostni službi: Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo (SOVA) in Obveščevalno varnostno službo (OVS). SOVA je samostojna služba Vlade RS, ki pridobiva in vrednoti podatke ter posreduje informacije iz tujine, pomembne za zagotavljanje varnostnih, političnih in gospodarskih interesov države, ter informacije o organizacijah, skupinah in osebah, ki s svojo dejavnostjo iz tujine ali v povezavi s tujino ogrožajo ali bi lahko ogrozile nacionalno varnost države in njeno ustavno ureditev (ZSOVA, 1999: 1. in 2. člen). OVS je organizacijska enota MO in pri svojem delu opravlja obveščevalne in protiobveščevalne ter varnostne naloge.

Obe organizaciji sta namenjeni delovanju zoper potencialne grožnje varnostnim, obrambnim, političnim in gospodarskim interesom RS. Z

usposabljanjem uslužbencev Sove in OVS specialne sile SV opravljajo naloge pomoči drugim državnim organom pri zagotavljanju varnosti. Sova in OVS sta organizirani iz različnih organizacijskih enot, med katerimi je za ta prispevek predvsem zanimiv del, namenjen opravljanju operativnih nalog. Pri opravljanju teh nalog imajo uslužbenci Sove in OVS z zakonom določena posebna pooblastila in pravico nositi službeno orožje in strelivo (ZSOVA, 1999: od 9. do 11. g člen in ZObr, 1994: 34. člen). Znanja in veščine, ki jih pri svojem delu potrebujejo, lahko razdelimo na tiste, ki jim omogočajo opravljanje dodeljenih nalog, in tiste, ki omogočajo zaščito lastnih sil pri opravljanju nalog. Med zadnje spadajo na primer veščine varnega ravnanja z orožjem, prve pomoči in samopomoči, osnovne veščine preživetja v okolju delovanja in podobno.

Sodelovanje med ESD in Sovo ter OVS na področju usposabljanja se je razvilo na temelju zagotavljanja infrastrukture SV, ki je v upravljanju ESD, za izvajanje usposabljanja Sove in OVS. Pri tem so pripadniki operativnega dela Sove in OVS ugotavljali možnosti delovanja operaterjev ESD v podporo izvedbe lastnega usposabljanja oziroma zagotavljanja strokovne pomoči pri izvedbi specifičnih tematik. Vzpostavljeno sodelovanje je normativno opredeljeno z dogovorom o sodelovanju med MO in Sovo, sklenjenim med ministrico za obrambo in direktorjem službe.

ESD uvršča izvajanje aktivnosti s pripadniki Sove in OVS med opravljanje nalog vojaške pomoči v RS. Opravljanje teh nalog temelji na ključnih konceptih in načelih opravljanja nalog vojaške pomoči, kot izhajajo iz doktrine Natovih specialnih sil. Sodelovanje je zasnovano dolgoročno, kontinuirano in ciljno usmerjeno. To pomeni, da je za obdobje sodelovanja izdelan načrt usposabljanja, v katerem so definirane tematike in vsebinski sklopi usposabljanja. Med izvajalci iz ESD sta zagotovljena kontinuiteta in prenos informacij, usposabljanje se ne začne vedno znova, temveč temelji na doseganju rezultatov in nadgradnji že pridobljenih veščin. S konceptualnega vidika opravljanja nalog vojaške pomoči je pomembna vzpostavitev zaupanja ter odnosov, kar je predpostavka razumevanja potreb vadbencev in usklajevanja pričakovanj. Eden izmed pogojev uspešnosti opravljanja nalog vojaške pomoči je ustrezno razumevanje lastništva usposabljanja. Usposabljanje je prednostno namenjeno pripadnikom OVS in Sove, čeprav urjenje veščin opravljanja nalog vojaške pomoči koristi tudi pripadnikom ESD. Pomemben vidik opravljanja nalog vojaške pomoči s tako specifično populacijo je razumevanje konteksta delovanja. To po eni strani pomeni spoštovanje varnostnega delovanja

(OPSEC – operations security), po drugi pa sposobnost razumevanja specifičnih potreb vadbene populacije in odmik od ustaljenih vojaških taktik, tehnik in procedur ter prilagajanje konceptov glede na potrebe vadbencev. Prvo vključuje zrelost in profesionalnost na vseh ravneh, drugo pa zahteva predvsem veliko prilagodljivosti, razumevanja in inovativnosti izvajalcev nalog vojaške pomoči. Če eno ali drugo ni zagotovljeno, vojaška pomoč ni uspešna, saj lahko nespoštovanje varnostnega delovanja negativno vpliva na zaščito sil, nezmožnost prilagajanja konceptov pa onemogoči doseganje ciljev usposabljanja ali vsili neprimerne rešitve. Vzpostavljeno sodelovanje je usmerjeno k doseganju načela trajnosti. Usposabljanje je zasnovano tako, da ni usmerjeno le v usposabljanje veščin, temveč tudi v prenos koncepta usposabljanja. To v nekem času omogoča Sova, OVS pa izvedbo tovrstnega usposabljanja z lastnimi viri.

Obstoj normativnih podlag sodelovanja ESD s Sovo in OVS posredno dokazuje, da ključni akterji razumejo pomen povezovanja posameznih elementov nacionalnovarnostnega sistema. Vojaška pomoč, ki jo ESD izvaja v razmerju do Sove in OVS, kaže več vidikov sinergije in množenja učinkov na ravni sistema nacionalne varnosti RS. Prvi je sodelovanje med specifičnimi elementi znotraj sistema. Sposobnost povezovanja različnih elementov gotovo pozitivno vpliva na celovito zmogljivost nacionalnovarnostnega sistema. Koristi so obojestranske, uslužbenci Sove in OVS med usposabljanjem dopolnjujejo veščine na področju zaščite sil in sposobnosti delovanja, pripadniki ESD pa se urijo v načrtovanju, organiziranju in opravljanju nalog vojaške pomoči. Naslednji element je racionalnost, ki se kaže v nižjih stroških usposabljanja. Usposabljanje, ki ga izvajajo pripadniki ESD, je načrtovano glede na letno izražene potrebe in predhodna znanja vadbencev. Vadbencem je prilagojena izvedba usposabljanja. Usposabljanje poteka v slovenskem jeziku, kar v primerjavi s tečaji v tujini pomeni prednost v razumevanju. Vsi našeti dejavniki neposredno prispevajo k zelo dobrim rezultatom usposabljanja in izjemnemu napredku vadbencev. Z oblikovanjem nabora inštruktorjev iz Sove in OVS, ki bodo v prihodnosti nosilci usposabljanja, je koncept sodelovanja usmerjen trajnostno.

Pomembno je razumeti, da je vojaška pomoč, ki jo izvaja ESD, namenjena podpori usposabljanja Sove in OVS ter nikakor ne pomeni militarizacije uslužbencev obeh služb. V tem kontekstu so aktivnosti ESD namenjene usposabljanju veščin in postopkov, ki podpirajo opravljanje osnovnih nalog. To ne pomeni usposabljanja v obveščevalnih, varnostnih in protiobveščevalnih

nalogah, temveč usposabljanje veščin, ki te naloge podpirajo z vidika zaščite lastnih sil. Visoka operativna sposobnost uslužbencev Sove in OVS z delom na obveščevalnem, protiobveščevalnem in varnostnem področju podpira delovanje nacionalnovarnostnega sistema RS in države kot celote ter prispeva k uveljavljanju nacionalnih interesov in uresničevanju nacionalnovarnostnih ciljev.

3.3.2 Študija primera MOM/OIR

ESD sodeluje pri opravljanju nalog v MOM od leta 2004. Pripadniki enote so bili udeleženi v številnih MOM, kjer so opravljali različne naloge. Naloge, ki jih ESD v MOM opravlja, niso vedno naloge specialnega delovanja, vendar so navadno vojaško zahtevnejše in politično bolj občutljive. Pogosto je ESD zagotavljal prve kontingente za posamezno operacijo ali napotoval elemente za opravljanje specifičnih nalog v SVNKON v določeni operaciji. Večina pripadnikov ESD je v MOM že opravljala naloge vojaške pomoči⁷. V nadaljevanju se osredotočava na študijo primera opravljanja nalog vojaške pomoči v operaciji Neomajna odločnost (OIR – Operation Inherent resolve).

Samooklicani kalifat Islamska država (IS – Islamic state)⁸ je poleti 2014 v Siriji in Iraku dosegel pomembne uspehe. IS je izkoristila vojno v Siriji in šibkost državnih institucij ter nezadovoljstvo populacije na severu Iraka in zavzela precej ozemlja, vključno z nekaterimi večjimi mesti. Prodor IS je ogrozil glavno mesto avtonomne regije iraškega Kurdistana⁹ – Erbil, močno destabiliziral razmere v regiji in za nekaj časa popolnoma ustavil gospodarsko, politično

⁷ Pripadniki ESD v MOM so naloge vojaške pomoči opravljali v konvencionalnem okolju in s specialnimi silami, na celotnem razponu nalog vojaške pomoči od usposabljanja, svetovanja in mentoriranja oziroma partnerstva. MOM, v katerih je ESD s posamezniki ali enotami opravljala naloge vojaške pomoči: ISAF (OMLT, SPTC, SVNKON 20), NTM-I, OIR, EUTM Mali).

⁸ Naziv Islamska država se je razvil iz začetnega poimenovanja Islamska država Iraka in Levanta (ISIL) oziroma Islamska država Iraka in Sirije (al-Sham) (ISIS). Kot naziv Islamska država se je uveljavil, ko je ta fenomen prerasel okvire militantne skupine in teroristične organizacije ter prevzel obliko para države. Pogosto poimenovanje Islamske države je tudi Da'esh.

⁹ Iraška ustava iz leta 2005 priznava obstoj federalne regije Kurdistan (Iraqi constitution, 2005, 117. člen). Regija je znana tudi kot avtonomna regija iraški Kurdistan, ima lastno regionalno vlado (KRG – Kurdish regional government) in regionalni parlament. Regija obsega tri iraške province: Duhok, Erbil in Sulejmanijo. Ob prodoru IS in razpadu iraške vojske so varnostne sile iraškega Kurdistana zasedle tudi dele iraškega ozemlja, ki so etnično kurdski, vendar zunaj regionalnih meja. To vprašanje je poleg nesoglasij ob izvedbi referendumu o neodvisnosti iraškega Kurdistana najpomembnejše politično vprašanje v odnosih med KRG (kurdska regionalna vlada, angl. Kurdish Regional Government) in centralno vlado Iraka.

in socialno obnovo v severnem Iraku. Destabilizacija je neposredno vplivala na povečanje števila beguncev in razseljenih oseb (IDP – internally displaced persons) v Iraku in Siriji ter dodala moment migrantskemu valu, s katerim se je Evropa spoprijemala jeseni 2015. Širitev kalifata v severnem Iraku so zaradi razpada iraške vojske ustavile varnostne sile iraškega Kurdistan¹⁰. Pri tem so jih podprle vojaške zmogljivosti operacije Neomajna odločnost, v katero so prispevale države, združene v Globalni protiteroristični koaliciji v boju proti IS pod vodstvom ZDA. Koalicijski operaciji so se na različne načine¹¹ pridružile številne države, institucije in mednarodne organizacije.

Republika Slovenija se je Globalni protiteroristični koaliciji v boju proti Da'esh pridružila že leta 2014. Aktivnejšo vlogo v koaliciji z napotitvijo pripadnikov SV na območje delovanja je RS prevzela po odločitvi Vlade RS o okrepljenem sodelovanju v Globalni protiteroristični koaliciji. Pri tem je prevzela dolžnost v poveljstvu Globalne koalicije, vzpostavljenem pri CENTCOM (Poveljstvo oboroženih sil ZDA za Bližnji vzhod in osrednjo Azijo, angl. United States Central Command), donacijo oborožitve in opreme ter sodelovanje do 15 pripadnikov Slovenske vojske pri usposabljanju oboroženih sil iraškega Kurdistan (Sporočilo za javnost, 3. 2. 2016). Tako je RS dokazala »zavezanost v boju proti terorizmu, posebej proti Da'esh, ki predstavlja resno varnostno grožnjo Evropski uniji in Sloveniji.« (<http://theglobalcoalition.org/>, izjava zunanjega ministra RS, 3. 2. 2016). Z okrepljeno in aktivnejšo vlogo v koaliciji se je RS vključila v reševanje glavnih globalnih izzivov, ki zadevajo tudi našo nacionalno varnost (Sporočilo za javnost, 3. 2. 2016).

Opravljanje nalog vojaške pomoči v OIR je za pripadnike ESD in za SV specifično v več pogledih. Pripadniki v MOM OIR delujejo kot del nemškega kontingenta v severnem Iraku¹² z enim pripadnikom kontingenta, ki

¹⁰ Varnostne sile iraškega Kurdistan sestavlja obsežen nabor vladnih, nevladnih in strankarskih paravojaških, prostovoljnih enot in milic, tako imenovanih pešmerg.

¹¹ Akterji v koaliciji sodelujejo v bojnih operacijah, pri usposabljanju enot, ki se bojujejo proti IS, pri izvajanju humanitarne pomoči, donacijah vojaške opreme in drugo. Nekateri partnerji v koaliciji ne zagotavljajo vojaških zmogljivosti, temveč politično podporo boju proti Da'esh. Koalicija danes združuje 74 partnerjev, med njimi vse članice Nata in večino članic EU. Partnerji v koaliciji so tudi Nato, EU, Interpol in Arabska liga (<http://theglobalcoalition.org>, 31. 1. 2018).

¹² Pripadniki nemškega kontingenta v severnem Iraku opravljajo različne naloge. Pripadniki SV v SVNKON OIR delujejo kot skupina za usposabljanje (MTT) v nemški enoti za usposabljanje (MTU). Status pripadnikov SVNKON v DEUKON definira dokument o prenosu pristojnosti (TOA message), ki opredeljuje poveljniško razmerje. Ministrstvu za obrambo RS in ZRN sta sklenili tudi tehnični sporazum, ki podrobneje opredeljuje način integracije slovenskih vojakov v nemški kontingent v severnem Iraku in določa podrobnosti logistične zagotovitve ter delitve stroškov.

opravlja naloge v CENTCOM. Pripadniki kontingenta v severnem Iraku opravljajo naloge v okviru centra za usklajevanje usposabljanja varnostnih sil iraškega Kurdistan (KTCC – Kurdistan Training Coordination Center), ki je koordinacijsko telo in ne izvaja funkcije vodenja in poveljevanja. KTCC je pri svojem delovanju v zelo ohlapnem razmerju do poveljniških struktur, ki so v operaciji Neomajna odločnost vzpostavljene na območju delovanja¹³. Poleg tega je KTCC edini koalicijski center za usposabljanje v severnem Iraku in edini, ki se ukvarja z usposabljanjem pripadnikov varnostnih sil iraškega Kurdistan. To dejstvo se povezuje z naslednjo specifiko, ki izhaja iz občutljivega odnosa med avtonomno regijo iraški Kurdistan in centralno vlado v Bagdadu. Status sil držav, ki prispevajo v koalicijo namreč ni urejen centralizirano, s skupnim mednarodnim sporazumom za območje delovanja¹⁴, temveč je odvisen od dogovorov in izmenjave diplomatskih not vsake sodelujoče države z iraško vlado in z regionalno vlado iraškega Kurdistan. Prav tako za operacijo ni vzpostavljenih skupnih pravil delovanja (ROE – rules of engagement). Takšna nestandardna forma operacije in umestitev SVNKON v njen okvir kaže na zahtevnost operacije, ki jo dopolnjujeta še kompleksnost okolja delovanja in klimatsko-geografske značilnosti. Na politično občutljivost delovanja pripadnikov SV v severnem Iraku vplivajo odnos slovenske javnosti so delovanja SV v severnem Iraku¹⁵, nerešeno vprašanje neodvisnosti iraškega Kurdistan in zapleten odnos Turčije, članice Nata, do kurdskega vprašanja.

Pripadniki SVNKON OIR v severnem Iraku usposabljaajo pešmerge po programih usposabljanja KTCC, ki so usklajeni s potrebami Ministrstva za pešmerge (MoP – Ministry of Peshmerga) in zmogljivostmi koalicijskih sil, ki delujejo v KTCC. SVNKON OIR deluje v severnem Iraku od 5. septembra 2016 in je v tem času izvedel številna usposabljanja z različnimi enotami

¹³ V okviru prizadevanj v boju proti IS, združenih v OIR, je koalicija oblikovala skupne združene namenske sile OIR (CJTF – OIR). CJTF – OIR deluje v celotnem združenem območju delovanja (CJOA), ki obsega ozemlje Sirije in Iraka. Komponentno poveljstvo skupnih združenih sil za delovanje na kopnem (CJFLCC-OIR), je odgovorno za vodenje in usklajevanje vojaških aktivnosti, ki bodo omogočile poraz Da'esh, aktivnosti, ki potekajo, da bi se vzpostavile partnerske zmogljivosti in bi se povečal učinka prispevkov članic koalicije (<http://www.inherentresolve.mil>, 31. 1. 2018). KTCC je sicer del CJFLCC-OIR, vendar je s CJFLCC – OIR v zelo ohlapnem poveljniškem razmerju, ki je bolj kot razmerje PinK razmerje usklajevanja.

¹⁴ V tem pogledu se koalicijska operacija močno razlikuje od npr. operacij pod vodstvom Nata ali EU, v katerih je status sil sodelujočih držav navadno urejen centralizirano s sporazumom o statusu sil (SOFA – Status of Forces Agreement), prav tako so v takšnih operacijah navadno bolj jasno določeni tudi temeljni okviri operacije, kot so struktura PinK ter pravila delovanja.

¹⁵ Dnevnik je napotitev pripadnikov SV v MOM v severni Irak ocenil kot »skrivnostno« (<https://www.dnevnik.si/1042750695>, 1. 2. 2018).

pešmerg. Del tečajev je bil namenjen usposabljanju večšin pehotne taktike, oborožitve, osnovne medicinske pomoči in inženirstva s poudarkom na boju proti improviziranim eksplozivnim napravam (IEN). Vodstvo pešmerg je po začetku ofenzive iraških sil na Mosul jeseni 2016 identificiralo potrebo po večjem poudarku usposabljanja v TTP bližinskega boja na naseljenem območju (BBNO), po osvoboditvi Mosula poleti 2017 pa se je poudarek usposabljanja preusmeril na usposabljanje TTP stabilizacijskega delovanja. Poseben del obsega usposabljanje častnikov in pripadnikov varnostnih sil iraškega Kurdistanu, ki prevzemajo inštruktorske naloge in postajajo temeljni gradniki njihovega sistema usposabljanja.

Opravljanje nalog vojaške pomoči v iraškem Kurdistanu poteka v sodelovanju s pripadniki drugih oboroženih sil koalicije v zelo kompleksnem okolju. Temeljni dejavniki, ki to okolje zaznamujejo, so jezik, verska in politična pripadnost¹⁶ pešmerg. Značilnosti kurdske in iraške družbe močno vplivajo na odnose v enotah pešmerg, na razumevanje hierarhije v oboroženih silah ter na odnose med častniki in vojaki. Čeprav spada sever Iraka med območja z razmeroma razvito infrastrukturo, so življenjske razmere (elektrika, voda, nastanitve, prehrana itn.) v centrih za usposabljanje pešmerg precej slabi. Zaradi bojev z IS so materialni viri za usposabljanje, s katerimi razpolaga MoP, zelo omejeni. Vadbena infrastruktura omogoča izvedbo usposabljanja le z veliko improvizacije.

Pripadniki ESD so med opravljanjem nalog v OIR dopolnili znanje in veščine s področja opravljanja nalog vojaške pomoči in pridobili neprecenljive izkušnje. Izkušnje so neprimerljive z opravljanjem podobnih nalog doma. Najpomembnejša ugotovitev je, da takšno okolje zahteva zelo dobro razumevanje namena in ciljev usposabljanja. Treba je razumeti vlogo izvajalcev usposabljanja, biti prilagodljiv, sposoben improvizacije, empatičen in takten. Veliko prizadevanja je potrebnega za vzpostavitev medosebnih odnosov in zaupanja. Spoštovanje vadbencev in njihove kulture je eden izmed pogojev

¹⁶ Iraški Kurdi govorijo tri narečja kurdskega jezika (sorani, kurmanji, bahadjini), ki so lahko tako različna, da se govorci med seboj ne razumejo. Kompleksnost povečuje dejstvo, da pripadniki pešmerg, ki so se izobraževali v sistemu iraškega vojaškega šolstva, poznajo samo arabsko vojaško terminologijo. Večina Kurdov v severnem Iraku je sunitov, a med pripadniki pešmerg je tudi precej pripadnikov verske in etnične manjšine kakajev in jezidov. Različnost njihovih verskih praks močno vpliva na vzpostavljane odnosov in ima vpliv tudi na potek usposabljanja. Politična afiliacija v iraškem Kurdistanu je pomemben del identitete posameznika in pripadnika iraških varnostnih sil. Zaradi razmeroma napetih odnosov med tremi glavnimi strankami (KDP, PUK, Gorran) močno vpliva na odnose med pešmergami in na usposabljanje.

za vzpostavitev odnosa med inštruktorji in vadbenci ter za uspešnost pri opravljanju nalog vojaške pomoči. V okolju, v katerem je populacija vadbencev zelo raznovrstna, in sicer od veteranov z bojnimi izkušnjami do novih rekrutov, je treba ustrezno razviti ugled inštruktorjev z nenehnim dokazovanjem njihove strokovnosti in profesionalnosti. Odnos med inštruktorji in vadbenci je treba oblikovati z vztrajnostjo in potrpežljivostjo na prijateljski ravni, a ohraniti primerno distanco, ki še omogoča prenašanje znanja. Zavedati se je treba omejitev pri prenašanju rešitev iz enega v drugo kulturno okolje in frustracije, do katerih pri tem prihaja, umirjati z obvladovanjem pričakovanj¹⁷. Tehnike, metode in načine usposabljanja je treba prilagoditi okolju in vadbeni populaciji. Cilje usposabljanja, določene z načrti, je treba oceniti z zornega kota realno dosegljivega in temu ustrezno oblikovati standarde. Uspehe izvajanja vojaške pomoči v takšnem okolju pogosto prinašajo inovativne rešitve, katerih logiko in funkcionalnost je treba gledati z vidika vadbena, ne izvajalca usposabljanja. Opravljanje nalog vojaške pomoči v tujem okolju je dejavnost z zelo visoko stopnjo trenja in velikim nesorazmerjem med vloženo energijo ter doseženimi rezultati.

Pripadniki SVNKON OIR v severnem Iraku opravljajo naloge vojaške pomoči v nepermisivnem okolju. Prisotnost SVNKON v severnem Iraku je skladna s Strategijo delovanja SV v MOM, predstavlja del celovitega pristopa države k zagotavljanju nacionalne varnosti in uresničevanju zunanjepolitičnih ciljev ter uveljavljanju nacionalnih interesov. RS z napotitvijo SVNKON OIR dokazuje globalno odgovornost, solidarnost in pripravljenost pri odpravljanju vzrokov za nestabilnost v bližnjevzhodni regiji, kar lahko izkoristi tudi zunanja politika RS. Prispevek RS s SVNKON OIR nikakor ni zanemarljiv z vidika odnosov med RS in pomembnimi akterji v EU¹⁸. RS je namreč ena izmed članic EU, ki je z napotitvijo vojakov v OIR prevzela zelo aktivno vlogo pri odpravljanju grožnje, ki posredno in neposredno vpliva na varnost EU in RS.

¹⁷ Frustracije ob izvajanju usposabljanja v drugačni kulturi najpogosteje izhajajo iz težav pri prenašanju sporočila iz jezika v jezik in iz enega v drugo kulturno okolje, lahko so tudi posledica doživljanja neuspeha vadbencev ali spoprijemanja z omejitvami, ki vplivajo na kakovost opravljanja nalog vojaške pomoči.

¹⁸ Učinek prisotnosti in delovanja SVNKON OIR na odnose s pomembnimi partnerji v EU ocenjujemo z izjavo ministrice za obrambo RS o možnem umiku pripadnikov SV iz Iraka (Delo, 6. 11. 2017, <http://www.delo.si/>, 1. 2. 2018) in s preklicem te izjave po sestanku obrambnih ministrov zveze Nato v Bruslju ter pogovorih slovenske in nemške ministrice za obrambo (<https://www.dnevnik.si/>, 1. 2. 2018).

3.3.3 Študija primera Zahodni Balkan

Območje Zahodnega Balkana je Republika Slovenija v svojih ključnih zunanje-političnih dokumentih in dokumentih s področja nacionalne varnosti opredelila kot eno izmed regij, ki neposredno vplivajo na varnost Republike Slovenije. Zahodni Balkan je poleg tega regija, ki bo tudi v prihodnje vplivala na varnost evro-atlantskega prostora. Vpliv Zahodnega Balkana na varnost RS izhaja iz skupne zgodovine in iz tega izhajajočih političnih ter ozemeljskih vprašanj v regiji, iz posledic vojn na Balkanu, nedokončane postkonfliktne obnove, etničnih napetosti in organiziranega kriminala. Zahodni Balkan za Republiko Slovenijo še zdaleč ne predstavlja le varnostne grožnje, temveč tudi prostor sodelovanja, kar se kaže tako na gospodarskem in političnem področju, na področju energetskih povezav, znanstveno-tehnološkega sodelovanja, kmetijstva, zdravstva, okolja in na drugih področjih. Spodaj analizirava, kako aktivnosti ESD z opravljanjem nalog vojaške pomoči na Zahodnem Balkanu podpirajo uveljavljanje strateških interesov RS v regiji.

Varnostni vpliv Zahodnega Balkana na RS in njen interes po obnovi in stabilnosti kaže tudi prisotnost pripadnikov SV v regiji. Poleg kontingenta SV v MOM Kforja (Kosovo Force) ima RS v državah regije mrežo obrambnih predstavnikov in vzpostavljeno mednarodno vojaško sodelovanje na dvo- in večstranski ravni. RS predstavlja nekaterim državam Zahodnega Balkana model vključevanja v evro-atlantske integracije. Takšen primer je Črna gora, s katero je Republika Slovenija na področju obrambnega in vojaškega sodelovanja razvila zelo dobre odnose in državi pomagala pri vključevanju v Nato¹⁹. Čeprav so bile aktivnosti mednarodnega obrambnega in vojaškega sodelovanja med državama številne, v nadaljevanju analiziramo le dogodke med specialnimi silami obeh držav.

ESD je z državami Zahodnega Balkana od leta 2015 izvedel več dogodkov na področju specialnega delovanja. V analizi se osredotočamo na dogodke s specialnimi silami vojske Črne gore (VČG). Dogodki so bili izvedeni kot dvo- in večstranske aktivnosti, namenjene izmenjavi izkušenj ter vojaški pomoči s ciljem predstavitve oblikovanja zmogljivosti specialnega delovanja na primeru majhne članice zavezništva. Dogodki so bili načrtovani, organizirani in izvedeni kot aktivnosti usposabljanja na taktični ravni, vendar so imeli učinke in posledice tudi na strateški ravni.

¹⁹ RS in Črna gora sta leta 2007 podpisali sporazum o sodelovanju na področju obrambe.

Prvega v nizu dogodkov s specialnimi silami VČG je ESD izvedel spomladi 2015 zaradi predstavitve Natovih standardov na področju specialnega delovanja in vzpostavitve pogojev za večjo interoperabilnost s specialnimi silami VČG. Izvedba dogodka je bila posledica ponudbe MO RS Ministrstvu za obrambo Črne gore o sodelovanju na področju specialnega delovanja. Ministrstvo za obrambo Črne gore je ponudbo sprejelo, saj je sodelovanje podpiralo doseganje cilja vzpostavitve nacionalnih zmogljivosti specialnega delovanja skladno z Natovimi standardi. Interes za sodelovanje na aktivnosti so na podlagi dogovora, sklenjenega med SV (ESD) in predstavniki SOCEUR jeseni 2014, izrazili tudi pripadniki specialnih sil ZDA.

Čeprav je v tem času SV že imela bogato zgodovino aktivnosti sodelovanja z različnimi enotami VČG, je bilo to prvo sodelovanje med specialnimi silami obeh vojsk, kar je imelo učinek na načrtovanje in izvedbo aktivnosti. Pomembne razlike v razumevanju poslanstva in nalog specialnih sil ter umeščenosti specialnih sil v organizacijsko-formacijsko strukturo vojske so se pokazale že na uvodnem delovnem sestanku in pozneje pri oblikovanju tematsko-terminskega načrta usposabljanja. Načrtovanje izvedbe skupnega usposabljanja je bilo zelo poglobljeno z izvedbo dveh delovnih sestankov, enega v Črni gori in enega v RS. Ključna produkta načrtovanja aktivnosti sta bila podroben tematsko-terminski načrt usposabljanja in usklajen tehnični sporazum, ki je natančno določil vse statusne, administrativne in logistične vidike aktivnosti. Pri načrtovanju dogodka so bili pri VČG poleg predstavnikov enote vključeni tudi predstavniki generalštaba, odgovorni za razvoj zmogljivosti specialnega delovanja VČG.

Skupno usposabljanje je potekalo spomladi 2015 in je bilo sestavljeno iz treh delov: taktičnega urjenja iz nalog specialnega delovanja, predstavitve štabnih procesov na poveljniškem mestu specialnih sil in integracije obeh delov usposabljanja na zaključni taktični vaji. Aktivnosti se je udeležila bojna skupina ESD, okrepljena s pripadniki za delo na poveljniškem mestu, z logističnim elementom in vodstvom aktivnosti. Podobno je bil sestavljen element udeležencev VČG. Na aktivnosti sta kot opazovalca dogodka sodelovala pripadnika specialnih sil ZDA. Pripadniki ESD so aktivnosti izvajali v vlogi inštruktorjev s poudarkom na usposabljanju iz direktnih akcij. Vzporedno z aktivnostmi usposabljanja so bili opravljeni številni pogovori in ogledi dogajanja, ob katerih so pripadniki ESD predstavili model razvoja specialnih sil SV in poslanstvo ter naloge Natovih specialnih sil. Dogodek ni imel le neposrednega učinka na udeležence usposabljanja, temveč tudi

na predstavnike VČG na različnih ravneh odločanja, odgovorne za razvoj zmogljivosti specialnega delovanja²⁰. Na tej ravni so bili v ozadju usposabljanja izpostavljeni nekateri skupni izzivi (popolnjevanje in izbor pripadnikov specialnih sil, opremljanje, organiziranost in umestitev v strukturo oboroženih sil itn.) ter predstavljeni predlogi rešitev.

Izvedba aktivnosti je prinesla ESD številne izkušnje na področju opravljanja nalog vojaške pomoči. Aktivnosti so potekale z nečlanico zaveznitva in ESD je v relaciji do specialnih sil VČG predstavljal specialne sile zveze Nato. Slednje je bilo po mnenju obeh avtorjev bistven element izvedbe aktivnosti. Relacija med članico Nata in nečlanico Nata je zelo vplivala na izvedbo usposabljanja tudi v smislu varovanja podatkov, doktrin in TTP, ki imajo nacionalno ali Natovo stopnjo zaupnosti. Čeprav je aktivnost potekala v razmeroma znanem okolju, so nekatere kulturne razlike bolj vplivale na izvedbo usposabljanja, kot je bilo pričakovati. Jezik nekdanje skupne države predvsem pri mlajši generaciji že ovira komunikacijo. Prav tako lahko ugotovimo, da je vtis splošnega razumevanja, ki izhaja iz skupne zgodovine, pri uporabi vojaške terminologije povsem napačen. Čeprav je prenos vsebine sporočila v znanem okolju, je primerljivo zahteven kot v povsem neznanem tujem okolju. Drugačnost administrativne ureditve delovanja in omejitve vadbene infrastrukture sta bila dodatna dejavnika, ki se jima je bilo treba prilagoditi za uspešno izvedbo naloge. Dobra usposobljenost in sorodnost načina razmišljanja pripadnikov specialnih sil VČG sta izvajanje aktivnosti močno olajšali. Kot zelo pomembno za uspešno izvedbo sodelovanja smo ocenili minimizacijo vpliva kulturnega šoka oziroma relativno sorodnost okolja, v katerem so pripadniki ESD opravljali naloge vojaške pomoči.

Drugi v seriji dogodkov sodelovanja med specialnimi silami SV in VČG, ki je potekal poleti 2016, je bil namenjen nadgradnji sodelovanja in dvigu stopnje interoperabilnosti med specialnimi silami obeh držav. Načrt usposabljanja je bil zasnovan progresivno, z izvedbo usposabljanja po specialnostih, nadgradnje bojnih drilov in prehoda na izvedbo kompleksnejših bojnih postopkov z integracijo konvencionalnih zmogljivosti. Zaradi velikega zanimanja predstavnikov specialnih sil VČG je bil del aktivnosti namenjen tudi predstavitvi vadbene infrastrukture v vojaškem objektu Škrilj in možnostim ter načinom njene uporabe v procesu usposabljanja. Izkušnje, pridobljene pri

²⁰ Intenziven dialog je potekal s poveljnikom enote in načelnikom G-2 v generalštabu VČG, odgovornim za razvoj zmogljivosti. Poglobljen strokovni dialog se je razvil tudi ob obisku takratnega namestnika načelnika generalštaba VČG.

organizaciji in pripravi na prvi dogodek leta 2015, so deloma olajšale proces načrtovanja in priprave.

Skupnega usposabljanja, ki je leta 2016 potekalo v RS, sta se udeležili bojna skupina ESD in bojna skupina VČG, sestavljena iz dveh podenot ter poveljniškega elementa. Na usposabljanju sta sodelovala tudi predstavnika specialne enote policije Črne gore. Taktično urjenje je bilo namenjeno urjenju pripadnikov v skupnem izvajanju specialnega delovanja, s poudarkom na izvajanju specialnega izvidovanja in direktnih akcij. Primarni cilj za pripadnike ESD je bilo urjenje v opravljanju nalog vojaške pomoči. Čeprav je bilo usposabljanje namenjeno urjenju večšin operaterjev specialnih sil in bojnih postopkov specialnega delovanja na ravni bojne skupine, je bil ločen del usposabljanja namenjen tudi načrtovanju specialnih delovanj. Ta del je predstavljal pomemben dodatek v smislu predstavitve načina razmišljanja in relativizacije razumevanja pomena, vloge in načina izvajanja specialnega delovanja v zavezništvu. Na neformalni ravni, ločeno od usposabljanja, so predstavniki specialnih sil VČG iskali primerjave v rešitvah, uporabljenih pri razvoju specialnih sil SV, ki bi jih lahko uporabili pri razvoju lastne zmogljivosti specialnega delovanja (način popolnjevanja, umestitev specialnih sil v vojaško organizacijo, koncepti usposabljanja iz specifičnih tematik, način in proces opremljanja). Ker je hkrati na isti lokaciji potekala podobna, sicer ločena aktivnost med bojno skupino ESD in pripadniki specialnih sil ZDA, so si lahko pripadniki specialnih sil VČG ustvarili tudi razmeroma jasno sliko o potencialih sodelovanja med specialnimi silami držav članic zavezništva.

Učinke drugega dogodka lahko ponovno ocenimo na dveh ravneh: na ravni sodelovanja pri usposabljanju taktičnih postopkov iz ključnih nalog Natovih specialnih sil in na ravni predstavitve ključnih konceptov, rešitev in zmot pri razvoju zmogljivosti specialnega delovanja. Čeprav je prvi del – izmenjava izkušenj med taktičnim urjenjem – očiten, lahko z gotovostjo trdimo, da so učinki v drugem delu bistveno večji. Pogoj tega je pomembno dejstvo, ki spremlja vsa razmerja izvajanja in sprejemanja vojaške pomoči. Predstavljene koncepte je treba razumeti v njihovem bistvu, rešitve in zmote pa v kulturnem in organizacijskem kontekstu. Nekritično in nepremišljeno preslikavanje tujih rešitev brez upoštevanja posebnosti lastnega sistema namreč ne prinaša zelenih učinkov.

Tretji dogodek med specialnimi silami SV in VČG je potekal med dvema članicama Nata²¹. Kljub tej spremembi v načinu sodelovanja in poteku opravljanja nalog vojaške pomoči pri ESD ni prišlo do bistvenih sprememb. Sodelovanje je postalo konstantno, kar je eden od pogojev za opravljanje nalog vojaške pomoči. Z opazovanjem trendov in sprememb namreč postanejo učinki opravljanja nalog vojaške pomoči in implementacije ponujenih rešitev vidni, mogoče so tudi korekcije in učenje iz izkušenj.

Aktivnost sodelovanja med specialnimi silami vojske Črne gore in ESD, izvedena jeseni 2017, je ponovno sledila natančno usklajenemu tematskemu interminskemu načrtu ter tehničnemu sporazumu, ki je podrobno določil obveznosti za izvedbo sodelovanja. Taktično urjenje je bilo namenjeno poglobitvi dobrih odnosov sodelovanja in prenosu znanja s področja specialnega delovanja na pripadnike specialnih sil VČG zaradi lažje integracije in doseganja interoperabilnosti v strukturah specialnih sil zavezništva. Na dogodku, ki je bil izveden v Črni gori, so sodelovali bojna skupina in manjši poveljniško-logistični element ESD ter bojna skupina specialnih sil VČG. Cilj za pripadnike ESD je bil poleg izvedbe taktičnega urjenja tudi urjenje v opravljanju nalog vojaške pomoči.

V tretjem letu sodelovanja je to že preraslo le formalne okvire, med pripadniki obeh enot so se oblikovala razmerja na medosebni ravni. Konstantnost sodelovanja in poznavanje načina delovanja obeh partnerjev sta olajšala opravljanje nalog v razmerju vojaške pomoči in doseganje postavljenih ciljev. Zavedanje in potreba po razvoju specialnih sil VČG ter približevanju doktrini in standardom specialnih sil zavezništva sta na nekaterih področjih postala očitna. Med pomembnejšimi omenimo umestitev v organizacijsko strukturo²², področje opremljenosti, napotitve ključnega kadra na vojaška izobraževanja in usposabljanja v tujino, uporaba predstavljenih rešitev v razvoju lastnih TTP. Pri tem nikakor ne trdimo, da so vse razvojne spremembe, ki so jih specialne sile VČG dosegle, posledica sodelovanja z ESD, dejstvo pa je, da je sodelovanje imelo učinke pri vzpostavitvi zmogljivosti VČG za specialno delovanje in je pospešilo ter olajšalo doseganje povezljivosti ob vstopanju v Nato.

²¹ Črna gora je 5. julija 2017 postala 29. članica Nata.

²² VČG nenehno išče rešitve za najboljšo mogočo umestitev specialnih sil v svojo strukturo. Specialne sile so bile v svojem razvoju umeščene v strukturo čete specialnih sil, vojaške policije in obveščevalno-izvidniške čete. V prihodnosti je predvideno oblikovanje čete za specialno delovanje.

Vzpostavljeno sodelovanje s specialnimi silami VČG se bo nadaljevalo tudi leta 2018. Prihodnje dogodke bo treba nadgraditi glede na že dosežene rezultate in na področjih, ki jih pred vstopom Črne gore v Nato ni bilo mogoče obdelati. Dosežke na področju usposobljenosti operaterjev specialnih sil in bojne skupine bo treba nadgraditi še s poznavanjem delovanja in postopkov poveljstev specialnih sil na različnih ravneh.

Pomembni dokumenti RS s področja nacionalne varnosti in zunanje politike opredeljujejo Zahodni Balkan kot območje, za katerega je Republika Slovenija zainteresirana, da ostane varno in stabilno. Aktivnosti ESD v regiji vplivajo na doseganje tega cilja. Z organizacijo in izvedbo ter vključevanjem v dogodke mednarodnega sodelovanja, namenjene opravljanju nalog vojaške pomoči, specialne sile SV pridobivajo status relevantnega akterja v regiji Zahodnega Balkana. Z opravljanjem nalog vojaške pomoči v regiji prispevajo h krepitvi lastnih in nacionalnih zmogljivosti sodelujočih držav, predstavljajo standarde Natovih specialnih sil, s promocijo povezljivosti podpirajo vključevanje v evro-atlantske integracije ter prispevajo k varnosti in stabilnosti regije.

4 Sklep

Glede na spremembe v varnostnem okolju prihodnosti bodo morale države temeljito premisliti, kako bodo uskladile politiko, strategijo in koncepte z razpoložljivimi viri, da bi zaščitile nacionalno varnost. Varnostno okolje je treba obravnavati celovito in se na varnostne izzive, tveganja in grožnje odzivati s celotnim naborom instrumentov nacionalne moči. Zavedati se je treba, da uporabnost vojaške sile kot instrumenta nacionalne moči ni le v njeni neposredni kinetični uporabi. Specialne sile kot del vojaškega instrumenta lahko dosegajo učinke tudi brez udeležbe v bojnih operacijah. Na kriznih območjih z usposabljanjem tujih oboroženih sil posredno vplivajo na stabilizacijo razmer in prispevajo k varnosti. V miru lahko podpirajo usposabljanje drugih elementov nacionalnovarnostnega sistema ali prispevajo k vzpostavitvi zmogljivosti specialnega delovanja zavezniških, partnerskih ali prijateljskih držav.

Republika Slovenija v najpomembnejših dokumentih nacionalnovarnostne in zunanje politike določa svoje nacionalnovarnostne cilje in strateške interese. Regionalno je to precej povezano z regijo Zahodnega Balkana. Drugo področje, ki ga velja izpostaviti z vidika doseganja interesov in ciljev RS, je sodelovanje

v MOM, s čimer RS prispeva k miru, varnosti in stabilnosti v svetu, hkrati pa tako dokazuje svojo solidarnost in kredibilnost v ključnih mednarodnih organizacijah, ki so tudi zagotovilo varnosti RS (OZN, Nato, EU, OVSE). Na obeh navedenih področjih imajo aktivnosti specialnih sil SV pri opravljanju nalog vojaške pomoči pomembno vlogo. Učinki opravljanja nalog vojaške pomoči s strani specialnih sil SV tako v regiji Zahodnega Balkana in v MOM imajo velik potencial, vendar jih je za multiplikacijo učinkov treba ustrezno osredotočiti in povezati z drugimi instrumenti nacionalne moči.

Z analizo primerov smo v nalogi predstavili širok razpon aktivnosti ESD pri opravljanju nalog vojaške pomoči. Analizirane aktivnosti se pri tem zelo razlikujejo po značilnostih okolja delovanja, ciljnem občinstvu, razpoložljivosti ter obsegu podpore in učinkih. Vse to na eni strani kaže širino koncepta vojaške pomoči, po drugi strani pa specialne sile SV pri tem dokazujejo svojo vsestransko uporabnost in prilagodljivost. Specialne sile SV so z nalogami vojaške pomoči, ki jih opravljajo doma in v tujini, tudi že nakazale možnosti uporabe in razvoja v prihodnosti. Ena izmed njih je uporaba specialnih sil SV za usposabljanje specifičnih elementov sistema nacionalne varnosti. Opravljanje nalog vojaške pomoči na Zahodnem Balkanu kaže zametke regionalne specializacije. Pri opravljanju nalog vojaške pomoči v MOM pa lahko ugotovimo, da bi bilo smiselno uporabiti specialne sile SV za opravljanje tovrstnih nalog v celotnem obsegu (usposabljanje, svetovanje, mentoriranje in partnerstvo).

Specialno delovanje ima bistveno širši razpon in omogoča doseganje različnih učinkov, kot to izhaja iz popačene predstave in enačenja specialnega delovanja z direktnimi akcijami. Opravljanje nalog vojaške pomoči omogoča državi uveljavljanje strateških interesov in uresničevanje nacionalnovarnostnih ciljev na način, ki se razlikuje od klasične predstave o uporabi vojaške sile.

5 Literatura in viri

1. AJP-01, Allied joint doctrine. Edition E, version 1. 2017.
2. Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2016. MZZ, št. 510-74/2016/3.
3. Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2017. MZZ, št. 510-58/2017/7.
4. Deklaracija o Zahodnem Balkanu (DeZB). Uradni list RS, št. 58/2010.

5. Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (DeZPRS-1). Uradni list RS, št. 53/2015.
6. Enota za specialno delovanje. <http://www.slovenskavojska.si/struktura/poveljstvo-sil/enota-za-specialno-delovanje> (2. 2. 2018).
7. Furlan, B., Rečnik, D., Vrabič, R., Maraš, V., Cerkovnik, J., Špur, B., Šonc, M., Tušak, M., Ivanuša, M., Gorjup, B., Kojadin, M., Lasič, K. in Unger, M., 2006. Vojaška doktrina. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
8. Global coalition (2018). <http://theglobalcoalition.org> (31. 1. 2018).
9. Iraqi constitution (2005). <http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi-constitution.pdf> (31. 1. 2018).
10. Karba, D. (2016). Skrivnostna napotitev specialcev SV med pešmerge. Dnevnik, 8. 9. 2016. <https://www.dnevnik.si/1042750695> (1. 2. 2018).
11. McInnis, K. J. in Lucas, N. J. (2015). What is building partner capacity? Issues for Congress. Congressional research service. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R44313.pdf> (11. 12. 2017).
12. McRaven, H. W., 1993. The theory of special operations. Monterey: Naval postgraduate school.
13. Ministrica o morebitnem umiku slovenskih vojakov iz Iraka. Delo, 6. 11. 2017. <http://www.delo.si/novice/politika/ministrice-o-morebitnem-umiku-slovenskih-vojakov-iz-iraka.html> (1. 2. 2018).
14. Morgenthau, H., 1995. Politika med narodi. Ljubljana: DZS.
15. Nepremišljena izjava obrambne ministrice o odhodu SV iz Iraka. Dnevnik 11. 11. 2017. <https://www.dnevnik.si/1042790970> (1. 2. 2017).
16. NSHQ 80-010. Military Assistance Handbook. NATO special operations Headquarters, 2016.
17. Obrambna strategija Republike Slovenije. Vlada Republike Slovenije, št. 80000-1/2012/4, z dne 7. 12. 2012.
18. Operation Inherent Resolve (2018). <http://www.inherentresolve.mil> (31. 1. 2018).
19. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (ReSNV). Uradni list RS, št. 27/2010.
20. Slovenija: varna, uspešna in v svetu spoštovana. Strategija zunanje politike Republike Slovenije. MZZ, 2015.

21. Smernice za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana. Vlada Republike Slovenije, <http://www.mzz.gov.si> (16. 12. 2017).
22. Sporočilo za javnost. 73. redna seja Vlade RS, 3. 2. 2016. Urad vlade RS za komuniciranje.
23. Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2016-2020 (SOPR) Vlada Republike Slovenije, št. 80300-2/2016/3, z dne 17. 2. 2016.
24. Strategija sodelovanja Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah. Uradni list RS, št. 19/2010.
25. SVS 2523(2), Zavezniška združena doktrina za specialno delovanje. MORS, 2016.
26. Zakon o obrambi (ZObr). Uradni list RS, št. 103/2004 – uradno prečiščeno besedilo 1.
27. Zakon o Slovensko obveščevalno-varnostni agenciji (ZSOVA). Uradni list RS, št. 81/2006 – uradno prečiščeno besedilo 2.

6 Seznam kratic

BBNO	Bližinski boj v naseljenem okolju
BPC	Vzpostavitev partnerskih zmogljivosti (angl. Building Partner Capacity)
CJFLCC	Komponentno poveljstvo združenih namenskih sil za delovanje na kopnem (angl. Combined joint force land component command)
CJOA	Združeno območje delovanja (angl. Combined joint operations area)
CJTF	Združene namenske sile (angl. Combined joint task force)
DA	direktne akcije (angl. Direct Actions)
Da'esh	Al-Dawlaal-Islamiyaal-Iraqal-Sham
DEUCON	kontingent nemške vojske
ESD	Enota za specialno delovanje
EU	Evropska unija
EUTM Mali	Misija EU za usposabljanje (angl. European Union training mission – Mali)
IDP	notranje razseljena oseba (angl. Internally displaced person)
IEN	improvizirana eksplozivna naprava
IS	Islamska država (angl. Islamic state)
ISAF	angl. International Security Assistance Force

ISIL	Islamska država v Iraku in Levantu (angl. Islamic State of Iraq and Levant)
ISIS	Islamska država v Iraku in Siriji (angl. Islamic State of Iraq and al-Sham)
KDP	Kurdska demokratska stranka iraškega Kurdistanu – angl. Kurdish Democratic Party (Partiya Demokrat a Kurdistanê)
KFOR	angl. Kosovo Force
KRG	Regionalna vlada iraškega Kurdistanu (Kurdish Regional Government)
KTCC	Center za usklajevanje usposabljanja v iraškem Kurdistanu (angl. Kurdistan Training Coordination Center)
MA	vojaška pomoč (angl. Military Assistance)
MOM	mirovne operacije in misije
MoP	Ministrstvo za pešmerge (angl. Ministry of Peshmerga)
MORS	Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije
MTT	Mobilna skupina za usposabljanje (angl. Mobile Training Team)
MTU	Mobilna enota za usposabljanje (angl. Mobile Training Unit)
NATO	Organizacija severnoatlantskega sporazuma (angl. North Atlantic Treaty Organisation)
NTM-I	Natova misija za usposabljanje – Irak (angl. NATO training mission – Iraq)
OIR	Operacija Neomajna odločnost (angl. Operation Inherent Resolve)
OMLT	skupina za mentoriranje in povezavo (angl. Operational Mentoring and Liaison Team)
OPSEC	varnostno delovanje (angl. Operations security)
OVS	Obveščevalno varnostna služba
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PinK	poveljevanje in kontrola
PMT	usposabljanje pred napotitvijo na misijo (angl. pre-mission training)
PUK	Domoljubna unija iraškega Kurdistanu – Patriotic Union of Kurdistan (Yekîtiya Nîştimanîya Kurdistanê)
ROE	pravila delovanja (angl. Rules of Engagement)
RS	Republika Slovenija

SOCEUR	Poveljstvo za specialno delovanje za Evropo (angl. Special operations command – Europe)
SOFA	sporazum o statusu sil (angl. Status of Forces Agreement)
SOVA	Slovenska obveščevalno-varnostna služba
SPTC	Center za usposabljanje specialnih enot policije (angl. Special Police Training Center)
SV	Slovenska vojska
SVNKON	kontingent Slovenske vojske
TACON	taktična kontrola (angl. Tactical Control)
TOA	prenos pooblastil za poveljevanje (angl. Transfer of Authority)
TTP	taktike, tehnike in procedure
USCENTCOM	Poveljstvo oboroženih sil ZDA za Bližnji vzhod in osrednjo Azijo (angl. United States Central Command)
VČG	vojska Črne gore
ZDA	Združene države Amerike
ZRN	Zvezna republika Nemčija

Združene zračne operacije in zmožnost preživetja helikopterskih enot na bojišču

Combined Air Operations and Survivability of Helicopter Units on the Battlefield

Povzetek

Za vojaško letalstvo lahko trdimo, da je izmed vseh vojaških rodov razmeroma mlad in po naravi delovanj precej specifičen rod. Oblikovalo in izpopolnjevalo se je skozi svetovne vojne, svoj tehnološki razcvet pa doživelo v preteklem stoletju. Danes je kot rod nenadomestljiv del vsake resne oborožene sile, tako pri obrambi suverenosti lastne države kot tudi v mednarodnem delovanju. Od leta 2004 je del Severnoatlantske zveze tudi Republika Slovenija ter kot nosilec obrambnih sil in razvoja vojaških zmogljivosti tudi Slovenska vojska.

Skladno s prevzemom obveznosti iz Natovega paketa ciljev zmogljivosti 2013 sta zavezi Slovenske vojske (SV) tudi vzpostavitev helikopterskih zmogljivosti za specialno delovanje (Special Operations Air Task Unit – SOATU) in s tem izvedba združenih zračnih operacij (Combined Air Operations – COMAO) za podporo delovanj specialnim enotam (Special Operations Forces – SOF), ki navadno potekajo v okolju visoke intenzivnosti bojnih delovanj.

Delovanje helikopterskih enot v tovrstnih kompleksnih in združenih zračnih operacijah zahteva posebno izurjenost posadk v postopkih COMAO ter hkrati za platforme vgrajeno specifično in funkcionalno samozaščitno opremo. Oboje skupaj močno vpliva na uspešno realizacijo poslanstva in zmožnost preživetja helikopterske enote na bojišču. Omenjene dejavnike v članku podrobneje predstavim, analiziram in predlagam morebitne rešitve.

Ključne besede: *združene zračne operacije, COMAO, elektronsko bojevanje, zaščitni sistemi, ISSYS.*

Abstract

It can be claimed that the Air Force represents a relatively young and quite specific part of the Armed Forces. It has been formed and improved through both World Wars; however, it reached its technological peak in the previous century. Nowadays, this part of all significant Armed Forces represents an indispensable component in the defence of national sovereignty and in international operations. The Republic of Slovenia has been a member of the North Atlantic Alliance since 2004, so the Slovenian Armed Forces have an important role as an operator in the collective defence forces and in the development of NATO capabilities.

In line with NATO responsibilities, one of the binding commitments is to build up helicopter capacities and capabilities to support Special Operations Units (Special Operations Air Task Unit – SOATU), and perform Combined Air Operations (COMAO), which usually take place in high threat environment.

Air crews specially trained in COMAO procedures and specific and functional self-protective equipment for helicopter platforms are required for a successful performance of helicopter units in such complex and combined air operations. The combination of both, the crew and the equipment, has a major influence on the successful realization of the mission and the survivability of the helicopter unit on a battlefield. In this paper, I have presented and analyzed all these factors and I suggested some possible solutions.

Key words: *Combined air operations, COMAO, electronic warfare, self-protective systems, ISSYS.*

1 Uvod

Letalstvo lahko definiramo kot dejavnost, ki se ukvarja z razvojem, upravljanjem in uporabo zrakoplovov, navadno težjih od zraka. V splošnem lahko zrakoplove razdelimo še na tiste s trdimi krili – letala – in zrakoplove z vrtečimi se krili – helikopterje. Po namenu je delitev mogoča še na več podkategorij, pri čemer se v članku osredotočam predvsem na vojaško letalstvo oz. konkretnije transportne helikopterje, ki jih uporablja vojaško letalstvo Slovenske vojske.

V zgodovinskem okviru letalstvo spada med mlajše rodove, saj je svoj razvojni razcvet in uporabnost v vojaških operacijah doživelo šele v zadnjem stoletju oziroma v času svetovnih in hladne vojne. Velesile v razvoju letalstva so tudi sicer svetovne gospodarske, ekonomske in politične velesile, torej ZDA, Rusija in Kitajska. V Slovenski vojski je pomemben mejnik za vojaško letalstvo vstop Republike Slovenije v Severnoatlantsko zvezo Nato. Pojavila se je potreba po reorganizaciji enot, modernizaciji opreme in tehnike, implementiranju zavezniških standardov, normativnih aktov ter spremembi doktrinarnega vidika letalskih enot.

Kot polnopravna članica Severnoatlantske zveze Republika Slovenija (RS) in posredno s tem tudi SV na vsaka štiri leta sprejema svoje obveznosti, povezane s paketom ciljev zmogljivosti, ki jih Nato skladno z Nato Defence Planning Process (NDPP) po načelu pravičnosti in sorazmernosti glede na varnostne razmere, obrambno politiko in stopnjo ambicij (Level of Ambition – LoA) deli med svojih 28 članic. V članku poskušam bralcu prek cilja zmogljivosti Zračne enote za specialno delovanje (SOATU) podrobneje predstaviti način oziroma letalsko orodje tako imenovane združene zračne operacije (COMAO). Hkrati predstavljam samozaščitne sisteme in nadgradnjo helikopterskih platform SV, ki omogočajo opremi in posadkam preživetje na bojišču. Tovrstne operacije helikopterskih in specialnih enot navadno potekajo v okolju visoke intenzivnosti bojnih delovanj (High Threat Environment), zato so usposobljenost, uporaba in pravilno delovanje zaščitnih sistemov zelo pomembni in so poleg operacij COMAO bistvo raziskave v članku.

Namen članka je predstaviti vzpostavitev in integracijo večštevilčnih zračnih helikopterskih zmogljivosti v celoto – COMAO (Combined Air Operations) zaradi podpore enotam za specialno (SOF) in drugo delovanje. Bralcu na kratko in jedrnato predstavim vgrajene helikopterske zaščitne sisteme, ki bistveno vplivajo na varnost posadk. Izpostavim še grožnje na bojišču, ki so jim helikopterske posadke v tovrstnih operacijah najpogosteje izpostavljene, in statistiko zavezniških izgub skozi čas. V analitičnem delu pri uporabnikih oziroma posadkah preverim učinkovitost samozaščitnega sistema ISSYS kot bistvene komponente elektronskega bojevanja (EW) na helikopterskih platformah SV. Posledično analiziram zmožnost preživetja v kompleksnem okolju združenih zračnih operacij in visoke intenzivnosti bojnih delovanj, združim vsa spoznanja, izpostavim pomanjkljivosti in predlagam rešitve.

2 Združene zračne operacije helikopterskih enot

Kmalu po začetku razvoja vojaškega letalstva se je zaradi potreb na bojišču začel tehnološki in vojaški razvoj tudi na področju helikopterskih platform. Za prvi resni polet helikopterjev tako lahko štejemo vzlet žirokopterja VS-300, ki ga je izdelal izumitelj Igor Sikorski (Tim Chrisman 2006: 1). Prve bojne naloge lahko helikopterjem pripišemo šele v severnokorejski vojni, ko so se helikopterji začeli uporabljati za izvidovanje, medicinsko evakuacijo in prevoze vojakov med bojišči. Množičnejšo in današnjim operacijam podobnejšo uporabo pomeni šele vietnamska vojna, ko ameriška vojska potrdi vertikalni manever kot ekvivalent drugim bojnim funkcijam. Helikopterske enote ne pomenijo več le splošnih transportnih zmogljivosti, temveč tudi bojne in podporne.

2.1 Pomen in definicija združenih zračnih operacij (COMAO)

Začetki združenih zračnih operacij segajo v čas prve svetovne vojne, ko letalske sile ugotovijo, da se bojna moč ne povečuje le s povečevanjem števila plovil v bojnih akcijah, temveč se moč in uspešnost multiplicirata predvsem z njunim sodelovanjem med seboj (Mutual support). Formacije več plovil, čeprav z različnimi nalogami po plovilih, so bile s skupno taktiko veliko bolj učinkovite na bojnem polju kot posamezna plovila (Norwood 2004: 11). Po koncu druge svetovne vojne je bilo jasno, da je individualno delovanje plovil brez medsebojne pomoči, sodelovanja in podpore neekonomično, tvegano, neučinkovito ter močno zmanjšuje bojno moč in uspeh zrakoplovov. Kar nekaj desetletij traja, da ameriške sile doktrinarno uvedejo in izpopolnijo operacije COMAO do ravni, kot jo imamo danes države članice Nata in Evropske obrambne agencije (EDA).

Po sodobni definiciji se termin COMAO danes lahko definira s »tovrstnimi zračnimi operacijami, ki so med seboj povezane, omejene v času in prostoru ter se razlikujejo po vrsti ali namenu. Podrejene so skupnemu poveljniku za doseg splošnih vojaških ali specialnih ciljev« (Nato Tactical Air Doctrine – ATP 33, 1992: 53 in CC Air Ramstein 80-60 Tactical Manual).

Sodobna operacija COMAO vsebuje naslednje dele: sile zračnega napada (STRIKE), sile za zaščito sil (OCA), sile za prevlado oziroma uničenje sovražnikove zračne obrambe (SEAD/DEAD), bojne helikopterje (AT),

podporne transportne helikopterje (SH), sistem obveščevalnih sistemov ISTAR/C2, letala za dopolnjevanje z gorivom v zraku, zemeljsko zračno obrambo (GBAD), poveljstvo in pehotne enote. Bistvo sodobnih združenih zračnih operacij so elementi koncentracije moči, sorazmerno porazdeljena moč in širok spekter nalog pri izvajanju operacij (Norwood 2012: 29).

Slika 1: Helikopter SV v operaciji COMAO Black Blade, Beauvechain v Belgiji, 2016 (FOB, 2011: 1)

2.2 Najpomembnejši kader, funkcije in organizacija štabnega dela

Izbor vodstva operacije in najpomembnejšega kadra je bistven za uspešno in pravočasno izvedbo naloge. Poveljnik združene zračne operacije (Mission Commander – MC) organizira, določa naloge in vodi štabno delo skladno s svojimi izkušnjami in načinom vodenja ter poveljevanja. Ker čas navadno ni na njegovi strani, je bistveno, da za ključne podrejene izbira kakovostne in izkušene kadre, jih natančno seznani s svojo namero ter nalogami in produkti, ki jih od njih pričakuje. Prav tako imenuje svojega namestnika (Deputy Mission Commander – DMC), ki operativno načrtuje in upravlja štab ter je hkrati odgovoren za nastajajoči načrt in pravilno časovnico. Velikost štaba in obseg kadra sta odvisna od velikosti operacije COMAO. Pri manjših operacijah se lahko štab smiselno zmanjša, funkcije pa združujejo. Glavne predstavnike štaba z njihovimi funkcijami predstavljam v nadaljevanju.

Namestnik poveljnika (Deputy Mission Commander – DMC): nadomešča poveljnika, mu svetuje in operativno upravlja štab. Prevzame celotno načrtovanje in skrbi za načrtovanje operacije do zadnje podrobnosti. Je nekakšen filter, da poveljnika ne obremenjujejo z vsemi vprašanji, temveč le s pomembnejšimi, ter glavni vsebinski in časovni koordinator za sestanke in poročanja. Zbira in naprej posreduje prošnje za spremembo ukazov za zračno delovanje (Air Tasking Order – ATO), zahteve po informacijah (Request for Information – RFI) ter dejstev iz posebnih navodil posadkam (Special Instructions – SPINS). Skrbi za izdelavo drsnic za poročanje, med miselnim procesom pa zbira in je osredotočen na dejstva, ki bi med operacijo lahko šla narobe, ter sproti išče rešitve z načrtovalcem izrednih razmer (Contingencies Planner – ContL).

Vodja načrtovanja rute (Route Leader – RL): pripravi posvet za soočenje idej (brainstorming) za izbiro najprimernejše rute in različice delovanja glede na poslanstvo naloge. Odgovoren je za izris rute (vhodne, izhodne) in prikaz na primerni letalski karti z vsemi grožnjami, omejitvami v zračnem prostoru, cilji, conami separacij ter dekonfliktov itn. Končni produkt so pripravljene navigacijske karte in načrti, podprti z elektronsko in fizično različico.

Vodja načrtovanja cilja (Target Leader – TL): usklajuje načrt napada in izvedbo naloge na »ključni točki«, navadno skupaj s poveljnikom zemeljskih sil. Končni produkti so karte širšega in ožjega področja ključne točke ter slike realnega terena. Poskrbi za določitev in izris rut od začetne točke (Initial Point – IP) do ciljne točke (Target Point – TP) z vhodnimi in izhodnimi točkami, časovnico in dekonfliktno separacijo med plovili v formaciji. Sodeluje z vodjo načrtovanja rute pri pripravi navigacijskega načrta leta in postopkov »go-around« ob nepričakovanih dogodkih ter neizvedbi naloge.

Vodja načrtov poletov in pristankov (Departure/Recovery Leader – DRL): usklajuje in izdeluje načrte gibanj po letaliških ploščadih, taksiranje, načrt odhodov in poletov, načrt čakanj ter načrt prihodov in pristankov za celotno formacijo. Izdelki se naredijo posebej za helikopterje in letala. Skrbi tudi za načrt popolnjenja z gorivom in je oseba za stike za kontrolo letenja (Air Traffic Control – ATC). Prav tako je v njegovi domeni izdelava načrta ob nenamernem vstopu formacije v instrumentalne pogoje letenja (Inadverted Instrumental Meteorological Conditions – IIMC) in načrta ponovne vzpostavitve formacije (Emergency Recovery Plan – ERP).

Vodja table za načrtovanje (Board Leader – BL): ima absolutno avtoriteto nad vnašanjem in spreminjanjem podatkov na načrtovalni tabli skladno z usmeritvami MC/DMC. Skrbi za njeno posodabljanje z aktualnimi podatki in tekočimi časovnicami (operacije, delovanja na cilju in časi sestankov poročanj).

Načrtovalec izrednih razmer (Contingencies Planner – ContL): pripravlja načrt za kritične razmere. Med načrtovanjem operacije predvideva, kaj vse bi med izvajanjem lahko šlo narobe, in išče rešitve v primeru izrednih razmer (okvara helikopterja, izpad oskrbe z gorivom, okvara plovila C2, izguba zvez, slabo vreme, sprememba COMAO v CSAR itn.). Produkt je tabela možnih rezervnih scenarijev in rešitev.

Načrtovalec komunikacij (Communication Lead – CommL): je odgovoren za pripravo celotnega načrta komunikacij (Comm-plan), tablic legitimiranja, postopkov ob prekinitvi radijskih postaj, pojavu elektronskega motenja, dešifriranju in odtujitvi avtentikacijskih tablic, šifriranih kod in besed itn.

Načrtovalec tovora in potnikov (Load Lead): skrbi za »tablo tovora« in s tem pravilno dostavo »paketa« na bojišče in z njega. Skladno s podatki posadke in zmogljivostmi platform pravilno in sorazmerno razporedi živo silo in druga sredstva po razpoložljivih helikopterjih.

Drugi pomembni akterji: pomembnejši akterji pri procesu so še Liaison Officer – častnik za povezavo; Strike Lead – vodja zračne bojne podpore (CAS); SEAD/DEAD Lead – vodja nevtraliziranja in uničenja nasprotnikove zračne obrambe; Smart-Pack Lead – vodja priprave letalskih dokumentov; Intelligence Officer – obveščevalni častnik; Admin Lead, METEO/ATC Officer itn.

2.3 Proces načrtovanja operacije COMAO helikopterskih enot

Skrbno in celostno načrtovanje vzpostavi temelje za uspešno izvedbo naloge. Poslanstvo vsakega načrtovalca in člana posadke je, da si prizadeva za popolno razumevanje naloge, svojih dolžnosti in specifik operacije. Ne glede na časovno stisko morajo biti vsakemu udeležencu jasni splošna situacijska predstava in najpomembnejši elementi operacije, če pa čas dopušča, še druge podrobnosti.

Priprava načrtovalnih prostorov: proces se začne s pripravo delovnih prostorov, skladno z navodili poveljnika združene zračne operacije. Delo izvajajo vodje po posameznih področjih, tako da pripravijo orodja za načrtovanje v večjem načrtovalnem prostoru z ustrezno stopnjo tajnosti. Bistvena orodja poleg splošne opreme, kot je pohoštvo, so tabla za 4T-miselni proces, tabla dolžnosti, tabla s časovnico, računalniki s tiskalniki, projektor s projekcijskim platnom, programska oprema (PPT, Office ...), tabla za vsak sektor, karte različnih meril, laserski kazalniki, fotokopirni stroj, komunikacijska oprema in pisarniški material.

Načrtovalni sestanki: so sestavni del načrtovanja vsake operacije in jih vključno s časovnico na začetku načrtovanja definira poveljnik združene zračne operacije, organizira pa namestnik poveljnika. Navadno se zvrstijo v tem vrstnem redu:

- »Brainstorming«: miselni proces, s katerim se razvije koncept izvedbe operacije;
- »Coordination Brief«: je koordinacijski sestanek oz. orodje poveljnika združene zračne operacije, s katerim preveri napredek načrtovanja ter razjasni dileme, nejasnosti in odprta vprašanja;
- »Final Coordination Brief«: končni koordinacijski sestanek je namenjen primerjavi različic delovanja in opredelitvi končnega načrta, vključno s taktiko delovanja in podrobnostmi;
- »Mass Brief«: glavni sestanek predstavi dokončne elemente operacije in delovanja. Hkrati častnik za avtorizacijo operacije na podlagi varnostne in taktične presoje operacijo odobri, zavrne ali vrne v ponovno pripravo.

Načrtovalni tok: poteka v več fazah. Število, vsebina in obseg faz načrtovanja so odvisni od razsežnosti operacije. V nadaljevanju izpostavljam le najpomembnejše faze za načrtovanje združene zračne operacije helikopterskih transportnih enot.

Sprejem naloge: poveljnik združene zračne operacije in namestnik poveljnika sprejmeta in proučita nalogo v obliki ATO (Air Task Order) ali HELTASK (Helicopter Task) in si ustvarita grobo sliko naloge. Namestnik sestavi spisek zadolžitvev in določi glavne akterje. Poveljnik in namestnik določita časovnico, preverita pripravljenost prostora za načrtovanje (karte, vsa potrebna orodja) in uskladiata nalogo s poveljnikom zemeljskih sil (Ground Force Commander). Poveljnik seznani vodje posameznih skupin oziroma najpomembnejše načrtovalce s funkcijami in vnaprejšnjo časovnico.

Analiza naloge: se začne z miselnim procesom (brainstorming) pod vodstvom poveljnika združene zračne operacije, ki jasno predstavi poslanstvo in želeno končno stanje. Izda jasna navodila skladno s svojimi izkušnjami in samozavestno predstavlja poveljniško avtoriteto. Začrta časovni okvir, odgovarja na vprašanja v zvezi s poslanstvom operacije in načrtovanje preda svojemu namestniku. Na vajah sodeluje tudi »bela celica«, ki je izdelala scenarij. Določi se kontrolni seznam (check-list) načrtovanja.

Popolnjevanje 4T-table: v tej fazi se pripravi podrobnejša časovnica z vsemi pomembnejšimi fazami v načrtovanju. Zanj skrbi BL. Hkrati se popolni 4T-tabla z vsemi do tedaj znanimi podatki in dejstvi.

4T-postopek: je načrtovalno orodje, skladno z Natovimi standardi, ki se ga držimo pri razvoju taktike in koncepta delovanja. Da nam odgovore na vprašanja, kje začeti, kako nadaljevati in kakšna je pot do rešitev. Poteka strukturirano v štirih fazah in obsega štiri glavne elemente obravnave – nalogo (task), cilj (target), grožnjo (threat) in taktiko (tactics). Njegova prednost je, da je kratek in jedrnat, saj pri načrtovanju skoraj vedno primanjkuje časa. Omogoča ustvarjanje široke slike in razumevanje kompleksnega okolja za vse udeležence in preprečuje, da bi v fazi načrtovanja izpustili katerega izmed bistvenih elementov.

Naloga (task): naloga se lahko sprejme v različnih formatih (ATO, Heltask, Direct Order, Warning Order) in mora vključevati najpomembnejše elemente: poveljnikovo namero, določitev ciljev, čas in stopnjo pomembnosti cilja, stopnjo tveganosti, pravila delovanja (ROE), vidike kolateralne škode in izvedbena merila (GO/NO-GO) za začetek operacije. Prva faza načrtovanja 1-T (task) se začne z:

- obravnavo poveljniške namere;
- določijo se vse bistvene naloge in izhajajoče naloge za dosego cilja;
- izhajajoče naloge se obravnavajo po področnih sektorjih;
- izogibamo se široki diskusiji in razumemo, da ukaz ni prošnja, temveč zahteva;
- določijo se bistvena tveganja po posameznih fazah;
- določi se minimalna podporna sila na tleh, ki podpira formacijo;
- oblikuje se ocena po bistvenih elementih in ugotovi se, ali potrebujemo za uspešno izvedbo še dodatne sile (AH/Escort, CAS, AWACS, Arty, Ground Forces itn.).

Zelo pomembno je, da se odgovori na vprašanja, kdaj in ob kakšnih merilih se naloga prekine ter kakšna samozaščitna oprema plovil je nujna za izvedbo naloge.

Cilj (target) – po Natovi doktrini je cilj definiran kot geografsko območje, kompleks ali objekt, načrtovan za zajetje ali uničenje z vojaškimi silami za dosego določenih političnih ali vojaških ciljev. V praksi za načrtovalce to pomeni identifikacijo ciljev na kartah in prek izvidnikov do zadnje podrobnosti. Vodja načrtovanja cilja pripravi karte različnih meril, vriše cilje, priskrbi obveščevalne posnetke in določi razdalje, potrebno gorivo, pristajalne točke, dekonfliktne točke in cone, separacijo ob priletu oziroma odletu ter ROE. Odgovori se na vprašanja o:

- vrsti in razsežnosti bojne oziroma letalske aktivnosti na cilju,
- značilnosti cilja in zmožnosti identifikacije, lociranja iz zraka (teren, višina, vreme),
- možnosti prikritega letenja in maskiranja ter postopkih ob razkritju sovražnika.

Grožnja (threat): je najpomembnejši element načrtovanja. Lahko ima ogromen psihološki učinek, še posebej, če je naloga neuspešna in z izgubami v tehniki, posadkah, silah ter poveljstvu. Lahko je neposredna, posredna ali naključna. Neposredna neposredno ogroža zrakoplove (protiletalsko orožje, strelno orožje), posredna pa se pojavlja v obliki IED¹, elektronskega motenja in drugih metod ter tehnik, ki otežujejo izvedbo naloge. Na naključne vplivajo nepredvidljivo vreme, ovire, okolje in neidentificirane grožnje. Cilji te faze načrtovanja so:

- popolno razumevanje groženj, s katerimi se bomo srečevali med izvedbo operacije;
- poznavanje položaja in taktike sovražnika, načina delovanja in motivacije;
- zmožnost razvrstitve groženj po tveganju.

Glede na razmere je mogoče pripraviti načrte izogibanja, samozaščite ali popolnega uničenja groženj.

Taktika (tactics): taktika se določa na podlagi ugotovitev iz prejšnjih 3-T-faz. Naloga (task) vpliva na taktiko s tveganjem, prednostnimi nalogami in

¹ IED – Improvised Explosive Device. Preprosto improvizirano eksplozivno telo, ki ga je naredila ali uporabila nevojaška oseba in je izdelano iz materialov, ki niso konvencionalni za eksplozivna sredstva.

pravili delovanja, cilj (target) pa vpliva s terenom, številom vhodno-izhodnih rut in drugimi značilnostmi. Grožnje imajo neposreden vpliv na potek rute, višino prileta oziroma odleta, načrt konsolidacije formacije itn. Dejstvo je, da univerzalne taktike ni, temveč se oblikuje skozi načrtovanje, na podlagi ugotovitev po posameznih fazah in izkušenj posadk iz tovrstnih realnih operacij.

Slika 2: Videz načrtovalne COMAO 4T-table (vir: osebni arhiv)

TASK Cdr's Intent:				TARGET Ground Approaches Egress		THREAT Ingress		TACTIC Ingress	
Package									
Task	No's	TOT	Priority						
				Supported Assets				De-confliction	
				Numbers		Target		Target	
				DOP					
				TOT					
				PUP					
				Freq + Callsign					
Risk Level:				Supporting Assets				De-confliction	
Lift Capacity - Req'd: - Available:				Location(s)		Egress		Egress	
Strike capacity - Req'd: - Available:				Effect					
				Freq + Callsign					
External Assets				Restrictions				De-confliction	
ROE				RFI					
Plot Targets									
Mission Length									
Fuel									
Achievable									
TIMELINE									
----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- ----- -----									

2.4 Izvedba operacije

Operacija dobi avtorizacijo in s tem zeleno luč, ko poveljujoči častnik na izvršnem sestanku (»mass briefing«) odobri načrtovani proces. Tako se glede na časovnico začne praktična izvedba, ki se lahko razlikuje glede na vrsto in specifičnost operacije. V nadaljevanju omenjam le pomembnejše faze, ki so skupne vsem operacijam.

- **Zagon motorjev zrakoplovov** (Start-up): se sproži z vizualnim ali radijskim signalom, večinoma pa glede na dogovorjeni čas. Vodja formacije po vrstnem redu preveri zvezo z vsemi zrakoplovi, če se zaradi narave operacije ne izvajajo tako imenovani prikriti tihi start.
- **Taksiranje** (Taxi): formacija taksira po vrstnem redu »načrta za odlet«, urejeno in po pravilih, ki veljajo v formacijskem letenju. Najmanjša

razdalja med rotorji sta dva rotorja, največja hitrost taksiranja pa do 10 vozlov, v lebdenju do 15 vozlov.

- **Priprava za vzlet na stezi** (Line-up for T/O): vodja formacije poskrbi, da na stezi za formacijo zagotovi dovolj prostora. Razmik med plovili je od enega do treh rotorjev in narašča z večanjem teže platform ter slabšanjem meteoroloških razmer. Zadnje plovilo javi pozicijo na mestu, kar pomeni, da združena zračna formacija lahko poleti.
- **Vzlet** (Take-off): se lahko izvrši zaporedno z vzdrževanjem separacije ali intervalno na 5 ali 10 sekund, pri čemer je prav tako vsaka posadka zrakoplova odgovorna za primerno vzdrževanje separacije med plovili. Prehod v vzpenjanje se izvede s hitrostjo od 60 do 80 vozlov.
- **Prekinitev vzleta** (Abort): ukrepa se skladno s postopki, ki so določeni med načrtovanjem. Zrakoplov s težavami sporoči namen in zapusti formacijo, ki se nato popolni od zadaj. Ponoči dogodek signalizira s stroboskopsko lučjo.
- **Pridruževanje** (Join-up): poteka lahko v smeri ali zavoju. Standardna hitrost manevra je 60 vozlov in nagibi do 20°. Formacija pospeši šele, ko so vsa plovila na mestu.
- **Let po ruti** (En-route flight): na vajah se navadno izvaja zunaj taktičnega območja in skladno z lokalnimi letalskimi postopki, na bojišču pa skladno z dogovorjenim načrtom med pripravami. Višina letenja, hitrosti in taktika se spreminjajo po fazah in glede na koordinirane točke (začetna točka – IP, končna točka – EP, rutna kontrolna točka – ACP).
- **Čakalne in pridruževalne cone** (Holding, Join-ups): višine čakalnih con so določene v nadmorski višini glede na trenutni zračni pritisk na nadmorski višini 0 metrov (QNH) in tako tudi posredovane kontroli letenja ter poveljniškemu plovilu (C2). Višina čakalne cone se določi glede na grožnje na območju. Vključevanje plovil poteka vedno od spodaj navzgor pod pogojem vzpostavljene pozitivne komunikacije.
- **Vodenje formacije do izvršitve naloge** (Leading): vodja formacije je odgovoren za vodenje celotne formacije in izvršitev naloge, zato jo navadno vodi poveljnik združene vojaške operacije. Vzdržuje komunikacijo in navigacijo. Če je formacija sestavljena iz več skupin ali se neki del zaradi naloge odcepi, preostali del lahko prevzame tudi »vodja oddelka« (Flight Lead). Vsak spremljevalec mora biti v vsakem trenutku pripravljen prevzeti formacijo. V primeru ugotovitve grožnje oziroma neposrednega ogrožanja se izdeta opozorilo in prvi odziv vsem zrakoplovom.

- **Izvršitev naloge** (Execution): taktični prilet formacije COMAO se na območje pristajanja (LZ) izvede v zaporedju in po vnaprej določenih načrtih – s časovno, horizontalno in vertikalno separacijo med plovili. Sinhronizacija posadk in popolno razumevanje načrta sta v tej fazi bistvena, saj je psihofizična obremenitev posadk tik pred pristajanjem največja (omejenost terena, noč, megla, peščene oziroma snežne razmere, sovražnikovo delovanje itn.). Pristajanje transportnih helikopterjev se izvede v formaciji ali posamezno, največjo koncentracijo moči in psihološki učinek pa pomeni skupinski pristanek vseh zrakoplovov naenkrat. V tem času spremljevalni bojni helikopterji izvajajo podporo iz zraka in ščitijo celoten COMAO pri izvedbi poslanstva. V primeru izgub helikopterjev (Bird-down) se aktivira načrt izrednih razmer (Contingencies plan) in se ravna po pripravljenih načrtih.
- **Vrnitev in pristanek** (Landing): poteka po rutah in načrtih pod vodstvom MC. Po pristanku se sprožijo postopki analize in odprave bojnih poškodb (Battle Damage Repair – BDR) ter bojne konsolidacije.

2.5 Analiza operacije

Po opravljeni nalogi, ki je lahko uspešna, delno uspešna ali neuspešna, sledi analiza operacije. Poteka ob dogovorjenem času in na dogovorjenem mestu. Čas je navadno določen s pristankom zadnjega plovila v formaciji plus 1 ali 2 uri. Analiza poteka po standardih, ki veljajo tudi za glavne sestanke (Mass-brief) in mora vključiti vse elemente operacije. Ker sledi napornemu dnevu načrtovanja in letenja, si sodelujoči prizadevajo, da se izvede hitro in bežno, zato je avtoriteta MC še toliko pomembnejša, da se analiza izvede korektno, učinkovito in s kar največ naučenimi lekcijami (Lessons learned). Posadke poročajo posamezno, po skupinah, na koncu pa se naredi še skupinska formacijska analiza operacije. Posebna pozornost se nameni varnostnim elementom in morebitnim ogrožanjem varnosti na vajah.

Na koncu sledi povzetek poveljnika združene zračne operacije (Mission Commander – MC), ki v analizi vključi celoten proces načrtovanja, načrtovalne produkte in analizo operacije po glavnih točkah ter oceni, ali so bili cilji operacije doseženi. Izpostavi najpomembnejša dejstva in opozorila za naslednjo operacijo. Nepisano pravilo letalskih posadk, o čemer se dogovorijo na analizi in tudi ostane na analizi, ima tudi tukaj svojo vlogo in pomen.

Slika 3: Slovenski AS 532 Cougar v spremstvu AH-64 Apache v operaciji COMAO (vir: osebni arhiv slik – Hohenfels, Nemčija 2011)

3 Grožnje na bojišču

Z razvojem in modernizacijo sistemov na helikopterskih platformah, vse bolj naprednimi helikopterji in naraščajočo taktično uporabnostjo se razvijajo tudi vedno bolj učinkovite in izpopolnjene protihelikopterske vrste orožja. Proizvajalci sodobnih helikopterjev iščejo kompromis in sprejemljivo razmerje med obliko, materiali ter dizajni helikopterja na eni strani, z namenom biti in ostati »neodkrit«, ter zmožnostjo preživetja ob morebitnem zadetku sovražnikovega izstrelka na drugi strani. Preživetje je neposredno povezano s pojmom biti »neopažen«, tako vizualno, akustično in toplotno (IR) kot radarsko in elektronsko v vseh valovnih dolžinah. Kljub prizadevanju proizvajalcev in posadk za zmanjšanje sledi, ki jih za seboj puščajo helikopterji, ostaja dejstvo, da popolnoma »nevidni« za najsodobnejša izpopolnjena orožja, še posebej v kritičnih fazah leta, kot so pristanki, vzleti, počasno in nizko letenje ter lebdenje z namenom izvidovanja in drugih specialnih nalog, ne bodo nikoli. Za razumevanje nevarnosti, ki grozijo helikopterjem na bojiščih z visoko intenzivnostjo bojnih delovanj, kamor so z načrti SV in Nata (eNRF) dodeljene tudi platforme SV, je pomembno razumevanje Stanaga 2999, ki

opredeljuje oborožitvene sisteme, ki ogrožajo helikopterje v različnih fazah letenja.

Iz dostopnih strokovnih študij se da sklepati, da so za helikopterje trenutna največja grožnja na bojišču orožja, ki jih lahko razdelimo na:

- **cevna orožja:** radarsko vodeni avtomatski protiletalski topovi (AAA), optično vodeni avtomatski protiletalski topovi (AAA), topovski izstrelki tankov, avtomatsko pehotno orožje, granatni lanserji in artilerijsko orožje;
- **raketna in projektilna orožja:** lasersko ali radarsko vodene rakete zemlja-zrak (SAM), IR (IR-SAM) vodene rakete zemlja-zrak, navadno nameščene na premična sredstva, IR-lahki prenosni sistemi (MANPADS), protitankovske vodene rakete (ATGW), žično vodeni projektili (WIRE GUIDED) in granatni izstrelki z raketnim pogonom (RPG);
- **druga orožja:** protihelikopterske mine, improvizirana eksplozivna sredstva z daljinskim ali akustičnim proženjem in laserji za oslepitev posadk. Posebno nevarnost za helikopterje pomenijo tudi nasprotnikovi bojni helikopterji in letalstvo;
- **elektronsko bojevanje:** posebno področje hibridnega bojevanja, ki stopa v ospredje v zadnjih desetletjih in za bojno delovanje uporablja elektromagnetno (EM) energijo v celotnem svojem spektru (vidnem, radijskem, radarskem, laserskem, IR, UV). V samozaščitnem sistemu ga opisujem v nadaljevanju.

3.1 Statistika izgub in ukrepi za preživetje na bojišču

Temeljno poslanstvo vsake združene zračne operacije (COMAO) je uspešno doseči zastavljene cilje, premagati sovražnika, onesposobiti njegove oborožitvene sisteme ter brez izgub v moštvu in tehniki dobiti prevlado nad stanjem in določenim interesnim področjem.

Izgube na bojišču lahko v grobem razdelimo na tiste zaradi nezaželenih napak identifikacije prijateljskih sil (Identification Friend or Foe – IFF), tehničnih okvar sistemov in napak posadk in na bojne izgube zaradi sovražnega ognja. Glede na različne vire in literaturo ter vrsto operacij so odstotki izgub med 70 in 90 odstotki, odvisno od vira, zaradi napak lastnih prijateljskih sil, napak posadk in okvar tehnike oz. napak, ki niso vzrok sovražnikovega delovanja.

Približno četrtninski delež odpade na sovražno delovanje, na primer sestrelitev ali tolikšno poškodovanje, da ni mogoče več nadaljevati leta. Ti podatki se večinoma najdejo v različnih statistikah in so odvisni od več dejavnikov: vrste operacije, stopnje tveganja, področja delovanja, opremljenosti sovražnika itn. Zaradi naprednih IFF-sistemov pomeni tako imenovani prijateljski ogenj najmanjši delež v celotni kvoti izgub. Posebno tveganje na bojnih področjih pomeni taktično letenje posadk v načinu »Nap Of the Earth« (NOE), pri katerem se zaradi nizkega letenja, preobremenjenosti posadke s sovražnim ognjem, hitrega dogajanja in nepravočasnih vizualnih zaznav ali drugih okoliščin lahko let konča, še preden je izvršil svoje poslanstvo, bodisi zaradi trka ob zemeljske ovire (daljnovode, drevesa, antene itn.) bodisi zaradi nepravilne separacije v združeni formaciji. Letenje NOE pomeni ekstremno nizko in za posadko zelo obremenjujoče letenje v razmerah visoke bojne intenzivnosti, pri katerem se posadke s pomočjo terena maskirajo in izogibajo radarski detekciji sovražnikovih oborožitvenih sistemov (vir: Wikipedija, 2018: 1).

Spodnja tabela predstavlja izgube iz različnih konfliktov.

Tabela 1: *Izgube helikopterjev v posameznih konfliktih in operacijah* (vir: Heikell, 2005: 49 in Wikipedia, 2018: 1)

OBOROŽENI KONFLIKT	IZGUBE HELIKOPTERJEV	STATISTIKA
VIETNAM (1961–1973)	2587 izgubljenih helikopterjev zaradi sovražnikovih akcij, 2282 izgub zaradi operativnih nesreč.	En sovražnikov zadetek na vsakih 1147 poletov, ena sestrelitev helikopterja na vsakih 13461 poletov, ena sestrelitev s smrtnim izidom na vsakih 21.194 poletov, Pkh = 13,7 %
GRENADA (1983)	7 sestreljenih in 11 poškodovanih helikopterjev	Pkh = 38,9 % (verjetnost sestrelitve s smrtnim izidom)
PANAMA (1989)	4 sestreljeni in 45 poškodovanih helikopterjev (od 170 sodelujočih)	Pkh = 8,2 %, Ph = 26,5 (verjetnost zadetka helikopterja)
SOMALIJA (1993)	2 sestreljena in 2 poškodovana helikopterja (od 17 sodelujočih v Mogadišu)	Pkh = 50 %, Ph = 23,5
ČEČENIJA (1994–1996)	Po neuradnih podatkih so imeli 1 sestreljen helikopter na vsakih 10 letov in 1 od 4 poškodovanih.	Pkh = 28,6 %, Ph = 35
AFGANISTAN 2002	V operaciji Anakonda je bilo poškodovanih vseh 7 helikopterjev, od tega 4 s hujšimi poškodbami in so se morali vrniti v bazo.	Phm = 100 % (verjetnost zadetka na operacijo), Pkh = 100 % (ob predpostavki, da so bili močno poškodovani)

IRAK (2003–2011)	V operaciji Karbala je bilo poškodovanih 31 helikopterjev od 32 sodelujočih, večina zelo močno, 1 je strmoglavil med pristankom, 1 je pristal na sovražnikovem ozemlju. Do julija 2011 je bilo po podatkih s spleta v Iraku sestreljenih 43 helikopterjev.	Phm = 96,9 %, Pkh = 6,5 %
---------------------	--	---------------------------

Podatki v tabeli so iz operacij, v katerih so dominirale platforme večinoma ameriških vojaških sil, ki so tudi glavni proizvajalec helikopterske in letalske opreme. Učenje iz izkušenj, pridobljenih v vsaki posamezni sestrelitvi, daje podlago proizvajalcem za razvoj najsodobnejše elektronske opreme za samozaščito plovil (EWSP), seveda tudi skozi implikacijo pravil delovanja (ROE). Slednja namreč zavezniškim plovilom v nekaterih operacijah prepoveduje uporabo samoobrambnih zaščitnih vab (flares) nad urbanimi območji, kar je bila značilnost misije v Karbali (Irak, 2003), kjer so bili poškodovani skoraj vsi helikopterji (31/32).

3.2 Ukrepi za preživetje na bojišču

Ko natančneje analiziramo grožnje na bojišču, strokovno gradivo, statistiko sestrelitev in osebne izkušnje pilotov, zelo hitro pridemo do naslednjih ugotovitev, ki pripomorejo k večjemu razumevanju preživetja na bojišču:

- v sodobne konflikte bo vpletena najnovejša tehnologija vodilnih vojaških velesil. To bo od helikopterskih platform zahtevalo najsodobnejše sisteme EWSP (Heikell, 2005: 53–54);
- široka in množična proizvodnja nizkocenovnih in visokotehnološko razvitih orožij tipa MANPAD in raket ATGW je zagotovilo in garancija, da se bomo z njimi srečali tako v velikih kot manjših konfliktih;
- izkušnje iz preteklih konfliktov kažejo na to, da je neposredni ogenj iz orožij majhnega kalibra in RPG še vedno ena največjih helikopterskih groženj;
- zelo pomembni bodo skrbno načrtovanje operacij, natančna obveščevalna zagotovitev bojišča in ognjena podpora drugih vrst orožja pri delovanju na bojišču;
- odlično izurjene posadke bodo ključne – tako taktično (letenje NOE v vseh mogočih pogojih, maskiranje, COMAO) kot v poznavanju sistemov in najnovejših tehnologij, navzočih na bojišču;

- izboljšave sistemov in nadgradnje sedanjih helikopterskih platform s tehnologijo zadnjih generacij bodo nujne;
- prizadevalo se bo za ukrepe zmanjševanja helikopterskih podpisov in odsevov (vizualnih, radarskih, IR, akustičnih, emisijskih itn.),
- ukrepi elektronskega motenja (EW) in zmanjševanja ranljivosti plovil (Aircraft Hardening Programme – AHP) bodo pridobivali pomen;
- zavezniška identifikacija prijatelja oziroma sovražnika prehaja na IFF MODE 5,
- od brežhibno delujočih aktivnih samozaščitnih sistemov (vrste ISSYS ipd.) bo odvisno sodelovanje v oboroženih konfliktih nizke in visoke bojne intenzivnosti;
- ažurne in popolne knjižnice groženj in protiukrepov so pogoj za funkcionalno in aktivno zaščito helikopterjev s sistemom ISSYS.

4 Zaščitni sistemi na helikopterjih SV

Tehnično gledano je preživetje helikopterskih platform na bojišču odvisno od dveh dejavnikov: od zmožnosti sistemov, da se odzovejo na grožnjo, in od ranljivosti platform v bojnem delovanju. Ukrepi za zmanjševanje ranljivosti helikopterjev (pasivni sistemi) se vedno kažejo v povečanju teže platforme in zmanjševanju učinkovitega prostora v ali na helikopterju. Dovzetnost in občutljivost aktivnih sistemov lahko definiramo kot stopnjo, do katere se je sistem sposoben odzvati na grožnjo, kljub številnim identifikacijskim pomanjkljivostim na platformi. Kot pomanjkljivosti je mišljeno vse, česar ne moremo popolnoma skriti pred sovražnikovim orožjem in omogoča našo identifikacijo. Najbolj znan tak sistem, ki nam helikopter naredi manj ranljiv za sovražnikove sisteme, je EWSP (Electronic Warfare Self Protection System) oziroma ISSYS.

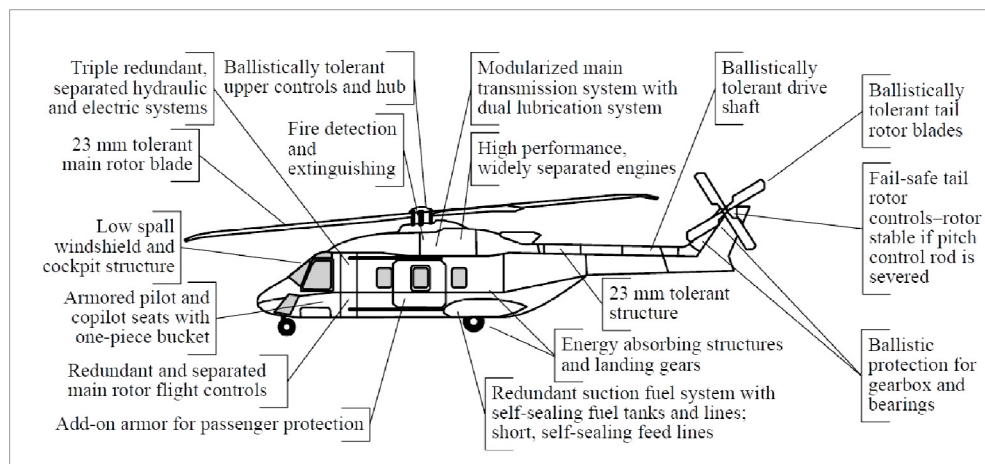
4.1 Nadgradnje helikopterjev SV

Skladno s programi razvoja in opremljanja SV (SOPR), načrti uporabe helikopterskih enot v mednarodnem vojaškem okolju in z analizami groženj v vojaških operacijah je leta 2008 SV začela projekt, s katerim naj bi se transportni helikopterji v naslednjih letih nadgradili z zaščitno opremo, ki jo podrobneje opisujem v zaključni nalogi višještabnega tečaja z istoimenskim naslovom članka):

- balistična zaščita za posadke in vitalne dele helikopterja,
- deflektorji motorskega izpuha,
- barva z zmanjšano infrardečo odbojnostjo,
- naprava za motenje IR-signalov,
- sistem ISSYS,
- pripadajoči senzorji (LWS, RWS, MWS, RWR),
- kriptoradijske postaje (pri nas le antijamming),
- oborožitev (dva mitraljeza MAG-FN58),
- snemalnik podatkov o letu – FDR,
- medicinska oprema – MEDEVAC,
- sistem za zaznavanje lastnih oziroma tujih sil – IFF MODE 4.

Videz sodobnega vojaškega helikopterja z vgrajeno zaščitno opremo prikazuje spodnja slika. Podobno opremo najdemo na helikopterju Slovenske vojske AS532.

Slika 4: Zaščitni sistemi na sodobnem transportnem helikopterju NH-90 (vir: Heikell, 2005: 55)

4.2 Namen in opis delovanja sistema ISSYS

Namen sistema je ustvariti za posadko situacijsko predstavo o delovanju elektromagnetnega spektra (radarskega, laserskega, UV) na njeno plovilo, bodisi sovražnikovih ali lastnih oborožitvenih sistemov. Integrirani sistem za samozaščito (ISSYS) zazna grožnjo oborožitvenega sistema in jo poskuša z uporabo ustreznega protiukrepa, ki je lahko izstrelitev protiradarske ali toplotne vabe, zmesi. Slovenska vojska je prva dva takšna sistema vgradila na helikopterje vrste Cougar leta 2010 v podjetju RUAG Aerospace v Švici, ki sodeluje s podjetjem SAAB Avitronics iz Švedske. Normativna podlaga

za nadgradnjo so nacionalni in zavezniški dokumenti, predvsem pa NATO Capability Statements (NCS, 2008: 7), iz katerih je razvidno, da mora plovilo pri izvajanju taktičnega prevoza oseb in tovora imeti zmožnost aktivnega zaznavanja, analiziranja in prepoznavanja prihajajočih groženj. SV natečaj pogojuje s sistemi tako imenovane IV. generacije, ki so bistveno bolj natančni pri odkrivanju groženj na večjih razdaljah z možnostjo delovanja v aktivnem avtomatskem načinu samoobrambe.

Vgrajen sistem ima zmožnost zaznavanja prihajajočih raket, zmožnost detekcije radarskega in laserskega obsevanja, upravlja sistem za odmetavanje vab in ima zmožnost zaznavanja do osem groženj hkrati. Deluje v ročnem, polavtomatskem in avtomatskem načinu odmetavanja vab, zaznava grožnje do 360° po azimutu, 45° po elevaciji, prikazovalnik groženj je integriran v že obstoječe instrumente pilotske kabine, podatki pa se lahko snemajo, urejajo in prenašajo.

4.3 Arhitektura in funkcija sistema ISSYS

Bistvo sistema sta **multisenzorski opozorilni sistem** (MSWS – Multi Sensor Warning System), katerega naloga je zaznavati in analizirati groženje, ter **sistem za izvajanje protiukrepov** (CMDs – Counter Measure Dispenser System), ki skrbi za odmetavanje vab (chaff, flare) za samozaščito helikopterja. Pomembnejši deli sistema so še:

- kontrolna plošča in prikazovalnik,
- kontrolna enota za EB (EWC – Electronic Warfare Controller),
- sistem za detekcijo radarskega obsevanja (RWS – Radar Warning System),
- sistem za detekcijo laserskega obsevanja (LWS – Laser Warning System),
- sistem za detekcijo raket (MWS – Missile Approach Warning System),
- sistem za odmetavanje protiukrepov (CMDs).

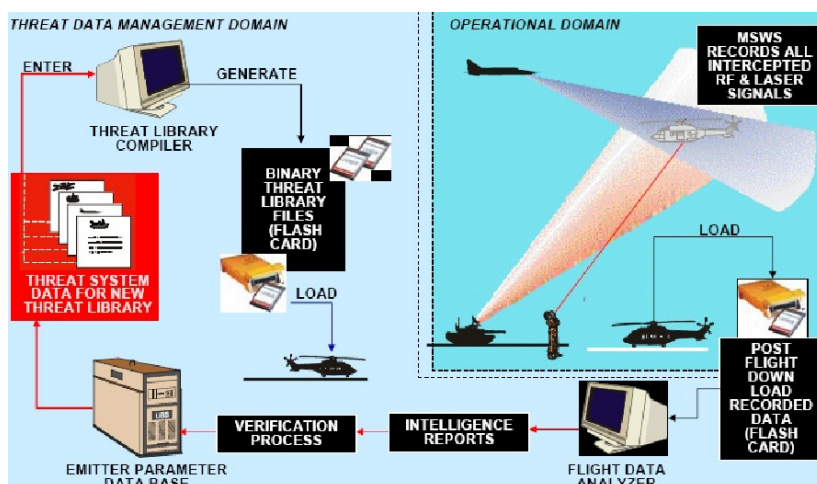
4.4 Knjižnica groženj in protiukrepov (UDF)

Knjižnico lahko poimenujemo tudi podatkovna baza groženj oz. del programske opreme, ki poganja in daje funkcionalnost celotnemu sistemu ISSYS. Sestavljena je iz zbirke obveščevalnih podatkov, značilnosti groženj in njihovih »prstnih odtisov« (IR, EM, radarskih, vizualnih itn.), na podlagi katerih sistem prepozna grožnje in sproži ustrezne protiukrepe.

Za razvoj zbirke je odgovoren vsak operater, ki uporablja sistem ISSYS. Navadno se ta programska oprema ne da kupiti na trgu, saj pri različnih vojskah pomeni najvišjo mogočo vojaško skrivnost ter predstavlja dolgoletno delo obveščevalne in druge specialne stroke pri zbiranju podatkov in ustvarjanju baze o različnih oborožitvenih sistemih. Šele ko je sistem podprt s temi podatki, lahko deluje tudi v avtomatskem samozaščitnem načinu, ki zagotavlja najvišjo mogočo varnost posadkam in platformi. Pri ustvarjanju podatkovnih baz in knjižnic Nato svojim članicam pomaga z Odborom za področje elektronskega bojevanja, imenovanim NEWAC (Nato EW Advisory Committee), v katerem deluje svetovalna skupina za podatkovno bazo o sevalcih in oddajnikih zveze Nato z imenom NEDBAG (Nato Emmitter Database). Nacionalni centri za elektronsko bojevanje (EB) in druge Natove agencije si podatke in informacije o sevalcih ter oddajnikih delijo prek podatkovne baze NEDB (Nato Emmitter Database), skladno z vsebino Stanaga 6009.

V Slovenski vojski je za nastanek, hranjenje in posodabljanje baze podatkov oziroma knjižnice groženj ter orodja za tvorbo knjižnice groženj in oborožitvenih sistemov TLMS (Threat Library Management System) odgovorna Enota za elektronsko bojevanje (EEB). Sistem za upravljanje knjižnice groženj in oborožitvenih sistemov je sestavljen iz strojne in programske opreme ter pomeni zbirko orodij, ki omogočajo osnovno snemanje, pregledovanje, urejanje ter podrobno analizo posnetih informacij. Načelo tvorbe in nastanka knjižnice prikazuje slika 5. Velja poudariti, da gre za izredno zahteven in kompleksen proces.

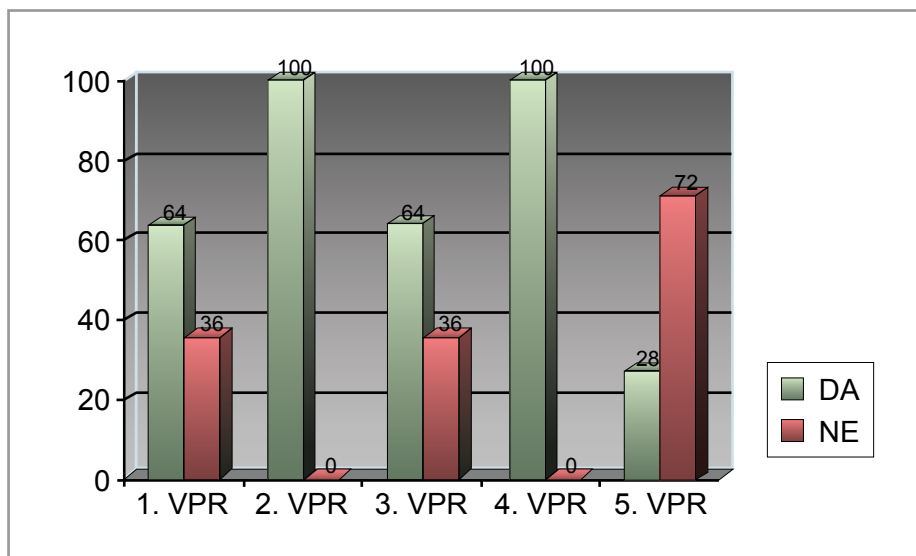
Slika 5: Proces pridobivanja in vzpostavitve knjižnice groženj za sistem ISSYS
(vir: SAAB ISSYS presentation, 2011)

5 Mnenje posadk o obravnavani tematiki

Da bi dobil vpogled v splošno mnenje uporabnikov o obravnavani tematiki, sem v članku s kvantitativno metodo, in sicer anketo, preveril mnenje ožje letalske stroke – pilotov. Vsebina vprašanj se nanaša na COMAO – združene zračne operacije, helikopterske samozaščitne sisteme ter posredno tudi na zmožnost preživetja na bojišču. Anketirani vzorec je vključeval 14 pilotov transportnih helikopterjev Cougar, ki so se v preteklosti že srečevali tako z operacijami COMAO kot z letenjem na področjih bojnih (Kfor, Sfor) ali simulirano bojnih delovanj (mednarodne vojaške vaje, nacionalne vojaške vaje, program helikopterskih vaj – HEP). Vprašanja so bila definirana strokovno usmerjeno, kar pomeni, da je bila možnost za dvoumnost minimalna. Anketirancem sem postavil pet vprašanj, sodelovanje in odziv na anketo pa sta bila zelo dobra. Anketa je bila izvedena po elektronski pošti, dodatnih pojasnil ni potreboval noben izpolnjevalec. Ankete nisem diferenciral po letalskih izkušnjah (število ur naleta), po odgovornosti (pilot inštruktor, kapitan, kopilot), niti po starosti člana posadke (izkušnjah), tako da vse odgovore obravnavam enakovredno. Rezultati so razvidni iz spodnjega grafikona.

Slika 6: Grafikon z rezultati ankete po posameznih vprašanjih

Na vprašanje *Ali so helikopterske enote SV (HEO AS532, B412) sposobne kompetentno sodelovati v mednarodnih (MVV) združenih zračnih operacijah (COMAO)?* je 64 odstotkov (9 pilotov) odgovorilo pritrdilno, 36 odstotkov (5 pilotov) pa jih je menilo, da (še) nismo kompetentni akterji. Gre za subjektivno

oceno pilotov, ki je nastala v zvezi z izkušnjami in doživljanji na mednarodnih vojaških vajah.

Odgovor na vprašanje *Ali je nabor nalog (Level of ambition), ki jih izvajamo v MVV operacijah COMAO, dovolj širok?* je bil enoten, saj so vsi piloti (14) odgovorili pritrdilno, kar je precej pomenljivo. Na MVV zaradi pomanjkanja opreme in zato tudi izkušenj ne moremo izvajati nekaj nalog (»rappelling«, »spie-rig«, »fast-rope« itn.), ki so med drugim tudi naloge za operacije specialnih enot (SOF) in letalske enote za podporo specialnih sil (SOATU), ki je eden izmed ciljev zmogljivosti ter obveza RS do Nata leta 2025. Posadke se zelo zavedajo visokega tveganja pri izvajanju tovrstnih nalog (živ zunanji tovor) in niso pripravljene na dodatne nevarnosti, ki jih prinašajo operacije SOF s specifičnim letenjem. Dodatno poizvedovanje oziroma pogovor z anketiranci je pokazal, da so vzroki predvsem slabe izkušnje posadk iz preteklosti s pravno zaščito delodajalca ob izrednih dogodkih, z disciplinsko-odškodninsko odgovornostjo, civilnimi tožbami oškodovancev, visokim kariernim tveganjem in večletnimi sodnimi postopki, v katerih vodja zrakoplova navadno ostane sam – tako moralno kot finančno (primer: katapultiranje pilota iz Pilatusa PC-9 idr.).

Na vprašanje *Ali je operativni helikopterski samozaščitni sistem ISSYS uporaben in učinkovit sistem, ki zagotavlja helikopterskim posadkam SV ustrezno zaščito pri delovanju na bojišču?* sta pritrdilno odgovorili le dve tretjini vprašanih, tretjina jih misli nasprotno. Dejstvo je, da je sistem učinkovit, vendar se posadke zavedajo, da je na trgu že sodobnejši in bolj izpopolnjen sistem naslednje, pete, generacije (hitrejši centralni del, več senzorjev po helikopterju, boljše programske rešitve), kot odgovor na vsako naslednjo generacijo orožij. Vprašanje se nanaša na operativni sistem ISSYS, kar pa naš brez knjižnice groženj in protiukrepov za zdaj še ni.

Pri vprašanju *Ali je po vašem mnenju EW-knjižnica groženj in protiukrepov (TLMS UDF) nujno potreben del sistema ISSYS za delovanje v okolju nizke in visoke bojne intenzivnosti (ureja Stanag 4555)?* je bil odgovor 100-odstotno pritrdilen in v zvezi s tem med posadkami – uporabniki sistema ISSYS ni več dileme.

Na zadnje vprašanje *Ali ocenjujete, da nadgrajene helikopterske platforme (hardver) SV dosegajo opremljenost in zaščitne standarde plovil primerljivih mednarodnih letalstev, ki delujejo v mednarodnem kriznem okolju?* je bilo razmerje zelo v korist odgovoru NE (10 pilotov), kar pomeni 72 odstotkov,

28 odstotkov pa jih je menilo, da smo nekje na enaki ravni. Visok odstotek nestrinjanja je posledica zavedanja posadk, da naše platforme, pri čemer zanemarimo opremljenost posadk, niso opremljene še s kar nekaj sistemi, ki so s sprejetimi in implementiranimi stanagi predpisani za delovanje v takih razmerah (GPS SAASM MODUL, IFF MODE 5, TMLS UDF EW LIBRARY). Primer ene izmed tabel Natovega standarda Stanag 4555 je razviden na sliki 7.

Slika 7: Primer tabele z zahtevami po opremljenosti helikopterjev za delovanje na bojišču (Stanag 4555)

ANNEX A TO
STANAG 4555
(Edition 2)

MISSION EQUIPMENT PACKAGE (MEP) – ELECTRONIC WARFARE (EW) SELF PROTECTION
Minimum Requirement

SURVIVABILITY	MISSION								
	ATTACK			RECCE			UTILITY		
				Threat					
	NO	LOW	HIGH	NO	LOW	HIGH	NO	LOW	HIGH
EW-Warnings and Countermeasures	NA	1M	1M	NA	1M	1M	NA	1M	1M
Engine IR Suppressor	NA	1D	1M	NA	1D	1M	NA	1D	1M
Obstacle Warning System	NA	1D	1D	1D	1D	1D	1D	1D	1D
Aircrew Survivability Vest	NA	1M	1M	1M	1M	1M	1M	1M	1M
Underwater Locator Beacon	NA	2D	2D	2D	2D	2D	2D	2D	2D
Emergency Locator Beacon	NA	2M	2M	2M	2M	2M	2M	2M	2M
Add-on Ballistic Protection	NA	1D	1D	NA	1D	1D	NA	1D	1M
Ballistic Warning System	NA	1D	1D	NA	1D	1D	NA	1D	1D

Communication EW Self Protection	MISSION								
	ATTACK			RECCE			UTILITY		
				Threat					
	NO	LOW	HIGH	NO	LOW	HIGH	NO	LOW	HIGH
UHF AM-FH	2D	2M	2M	2D	2M	2M	2D	2M	2M
VHF FM-FH (ie Singcars, PR4G)	2D	2M	2M	2D	2M	2M	2D	2M	2M
HF-ALE ⁶	2D	2D	2D	2D	2D	2D	2D	2D	2D
SATCOM ⁷	2D	2DS	2DS	2D	2DS	2DS	2D	2DS	2DS
IFF, MODE 2	NA	2M	2M	NA	2M	2M	NA	2M	2M
IFF, MODE 4	NA	2D	2M	NA	2D	2M	NA	2D	2M
IFF, MODE S	2D	2M	2M	2D	2M	2M	2D	2M	2M
IFF, MODE 5	NA	2M	2M	NA	2M	2M	NA	2M	2M
Electronic Deception	NA	NA	1D	NA	NA	1D	NA	NA	NA

LEGEND: Levels of Standardization

1 - Compatibility	M - Mandatory
2 - Interoperability	D - Desirable
3 - Interchangeability	S - Secure
4 - Commonality	NA - Not Applicable

5.1 Priporočila

Na podlagi rezultatov ankete in implementiranih standardov lahko ugotovimo, da SV elektronsko knjižnico groženj in protiukrepov nedvomno potrebuje. Na tem področju je potekalo že kar nekaj aktivnosti.

- Leta 2005 se začnejo aktivnosti za vstop v Natovo bazo NEDB (mrežo oddajnikov), ko SV po navezavi stikov z zavezniškimi državami začne sprejemati Stanag 6009, ki se je spreminjal skozi več različic in bil dokončno sprejet leta 2011. Z ukazom se je implementiral leta 2012

- v obliki Stanaga SVS 6009 ed-3. Ukaz ni predpisoval vključitve SV v NEDB s podatki o svojih oborožitvenih sistemih.
- Leta 2011 se ustanovi Projektna skupina za razvoj elektronske knjižnice z nalogo izdelati analizo potreb po knjižnici groženj in protiukrepov ter predlagati možne variantne rešitve. Analizira se tudi varianta brez izvedbe nameravane investicije.
 - Leta 2012 so na predlog predstavnikov ameriškega obrambnega ministrstva na Počku potekala testiranja in snemanja sistemov SV za razvoj Natove knjižnice HFI (Hostile Fire Identification), ki je bila nato na voljo vsem članicam skupine SG/2 NATO.
 - Leta 2013 smo uspešno usposobili pripadnike enote za elektronsko bojevanje (EEB) za dostop in upravljanje mednarodne baze podatkov (NEDB), do katere imamo po podpisu in implementaciji zgornjega stanaga tudi prost dostop.
 - Leta 2014 se je oblikoval odbor za EB, ki se s svojimi člani srečuje dvakrat na leto in išče različne rešitve na poti k realizaciji elektronske knjižnice.
 - Leta 2015 so se pojavile težave z odhodi specialistov za elektronsko bojevanje in želja po transformaciji četne ravni EEB nazaj v bataljonsko. SV je dobila dovoljenje za vnos nekomunikacijskih oddajnikov v NEDB (radarji dolgega dosega, radarji kratkega dosega), Nekom sredstva na zrakoplovih B412, AS-532, L-410, Falcon ter plovilih Triglav in Ankaran).
 - Leta 2016 je Slovenija na željo ACT sodelovala pri oblikovanju Združene doktrine elektronskega bojevanja (AJP 3.6) Natovih zavezniških sil, v kateri lahko vnašamo predloge v portal za elektronsko bojevanje (EW).
 - Leta 2017 so druge članice že vnesle RDD v bazo NEDB, tako da se je za Slovenijo vnesla le še lokacija. Izvedel se je še vnos vremenskih radarjev na Lisci in Ljubljanskem vrhu. Enota za EEB ne razpolaga več s primernimi specialisti, niti z opremo za vzpostavitev knjižnice, zato se iščejo nove rešitve.

Iz kronoloških podatkov je razvidno, da bo razvoj knjižnice tudi v prihodnosti izredno kompleksen projekt Republike Slovenije, ki se ga bo treba lotiti celostno in z večjo organizacijsko in finančno podporo najpomembnejših odločevalcev.

Dejstva namreč so:

- da je projekt zelo zahteven in presega okvire le vojaške stroke;
- da bo zaradi zahtevnosti in specifičnosti znanja treba vključiti še strokovnjake s civilnega znanstvenega in akademskega področja, torej s fakultet, Inštituta Jožef Stefan in drugih raziskovalnih institucij;
- da bo zaradi pomanjkanja specialistov iz elektronskega bojevanja v SV mogoče treba razmisliti o popolnem »outsourcingu« in hkrati tudi normativno urediti občutljivo področje obveščevalno-varnostne zagotovitve;
- da je projekt lahko realiziran samo, če ga vodi zainteresirana in motivirana projektna skupina. Vodstvo in člani, ki so v projekt imenovani »na silo« (v vojskah z ukazom), v tako kompleksni zadevi verjetno ne bodo dali zelenih rezultatov;
- da mora skupina pripadnikov iz SV (formacijska enota za področje EW-zaščite zrakoplovov), ki je določena za ta projekt, delati le na tem projektu, saj gre za živo stvar, ki se nenehno nadgrajuje, spremlja in posodablja;
- da se visokospecializirani kader ustrezno statusno ovrednoti, sicer smo priča že znanim praksam »bega možganov« v tujino in nato posledično večletnim kadrovskim primanjkljajem;
- da je vzpostavitev lastne nacionalne zmogljivosti za programiranje in vzdrževanje sistema za elektronsko samozaščito pred vodenimi raketnimi sistemi v realno določljivi prihodnosti nujna in neizbežna;
- da je sodelovanje in članstvo SV v odboru (SG-2/ACG-3/NATO) zelo priporočljivo, saj so koristi (izmenjava podatkov) večje od vložka (članarine). Nakup merilne opreme je za SV finančno prezahteven, s članstvom pa vsaka država hkrati prispeva tudi na tem področju, saj kupi le del opreme;
- celoten nacionalni tim in letalske posadke bodo morali izvesti šolanje za sistem ISSYS pri njegovem proizvajalcu SAAB Electronics;
- obvezno bo sodelovati in nabirati izkušnje na EW MVV;
- nujna bo zagotovitev finančnih sredstev za področje usposabljanj in razvoja EW;
- kompetenten partner pri vzpostavitvi sistema za elektronsko bojevanje (EWS) na naših helikopterjih je lahko tudi EDA/HTP, ki s svojim mednarodnim ugledom, ki ga priznava tudi Nato, predstavlja strokovno organizacijo na področju helikopterskih operacij in usposabljanj;

- smiselno bi bilo izkoristiti ponujeno pomoč inštruktorjev iz helikopterskega centra za trening v Veliki Britaniji (HTC) za navezavo stikov s tujimi institucijami, ki se ukvarjajo z razvojem tovrstnih baz podatkov in knjižnic groženj ter protiukrepov po svetu.

6 Sklep

Helikopterske enote SV imajo v svoji kratki zgodovini kar nekaj izkušenj z delovanji v mednarodnem okolju, mirovnih operacijah in na misijah (MOM Kforja in Sforja), v operacijah kriznega odzivanja (OKO) ter na mednarodnih vajah združenih zračnih operacij (Nato, EDA, HEP COMAO). Zaradi privzetih severnoatlantskih obveznosti, ciljev zmogljivosti (CZ), ratifikacije zavezniških standardov (stanag) in doseganja interoperabilnosti z zavezniškimi silami je bila Slovenska vojska leta 2008 prisiljena začeti nadgradnjo transportnih helikopterjev (AS-532, delno tudi B-412), ki delujejo v mednarodnem okolju.

Bistvo nadgradenj in modifikacij pomeni zahteva zavezništva, da se mora z ukrepi zvišati varnost posadkam in platformam, ki sodelujejo oziroma bodo v prihodnosti namenjene za delovanje v okolju nizke in visoke intenzivnosti bojnih delovanj (Low - High Threat Environment). Glede na vrsto in kakovost vgrajenih sklopov oziroma strojne opreme lahko zatrdimo, da se je nadgradnja razmeroma uspešno končala. Razmeroma uspešno zaradi dejstva, ker tega ne moremo trditi za programsko podporo (software), ki vso to opremo podpira. Operater namreč nima izdelane knjižnice groženj in protiukrepov (TLMS UDF EW LIBRARY), saj se pri njenem razvoju spoprijema s težavami na različnih ravneh. Poleg finančnih in materialnih težav velja izpostaviti še kadrovske, saj je za tovrsten razvoj potreben visokospecialistični kader najrazličnejših profilov, predvsem pa iz elektronskega bojevanja. Pri reševanju te težave bo verjetno treba iskati širši konsenz tudi na civilnih področjih, torej univerzah, IJŠ, mednarodnih znanstvenih institucijah itn.

Tovrstna programska oprema (knjižnica groženj in protiukrepov) na trgu ni niti prosto niti finančno dosegljiva in je ena najbolj varovanih vojaških in obveščevalnih skrivnosti vsake vojske, zato je jasno, da je učinkovitost sistema ISSYS kot bistvene sestavine nadgradnje za aktivno samozaščito helikopterja skoraj nična oziroma primerljiva računalniku brez operacijskega sistema. Slednje je tudi glavna ugotovitev izvedene ankete med piloti v prejšnjem poglavju. Tako lahko s 100-odstotnim strinjanjem vseh anketirancev zatrdimo, da ISSYS ni učinkovit in uporaben samozaščitni sistem, ki varuje posadke na

bojišču. Brez programske opreme je sistem neuporaben ali celo nevaren, saj z ročnim in naključnim odmetavanjem protiukrepov sovražniku celo izdajamo svoj položaj. Popolnoma drugačno je mnenje o delujočem operativnem sistemu, ki vključuje izdelano in redno ažurirano knjižnico groženj in protiukrepov ter ga za uporabnega ocenita kar dve tretjini uporabnikov oz. letalskih posadk.

Ker pa je bilo treba k izvajanju operacij, dvigu varnosti in samozaščitnega vedenja pristopiti celostno, poseben mejnik v šolanju in usposabljanju posadk pomeni začetek sodelovanj na mednarodnih vajah v okviru EDE (European Defence Agency – EDA) in Natovih vaj. Tukaj se posadke namreč prvič srečajo z večštevničnimi združenimi zračnimi operacijami COMAO (deset helikopterjev in več), v podpori tematsko zelo različnim bojnim delovanjem (SOF, CAS, SAR, PR, MEDEVAC, CASEVAC itn.), pri čemer je poudarek prav tako predvsem na preživetju in samozaščiti. Iz raziskave med piloti in tudi iz odzivov iz tujine lahko sklepam, da je SV kredibilen akter v MVV operacijah COMAO. Nekoliko bolj pomenljivo je dejstvo, da so slovenske helikopterske posadke zadovoljne s trenutnim naborom nalog v združenih zračnih operacijah COMAO, ki samo delno posega v delovanje specialnih sil SOF in letalskih enot za podporo specialnih sil (SOATU), kar je eden glavnih ciljev zmogljivosti Republike Slovenije v zavezah do Nata. Razloge navajam v poglavju Mnenje posadk o obravnavani tematiki.

Brez pomislekov lahko v raziskovalnem članku zaključim, da helikopterske platforme SV pri delovanju v okolju nizke in visoke intenzivnosti bojnih delovanj potrebujejo delujočo in ažurirano elektronsko knjižnico groženj in protiukrepov. Brez nje je zmožnost preživetja posadk in platform na bojišču močno zmanjšana, če ne celo nična. Osebnostno menim, da bližnjic in prostora za improvizacijo v zračnih bojnih operacijah, še posebej v razmerah visoke intenzivnosti bojnih delovanj žal ni. To nam potrjujejo izkušnje kolegov pilotov iz zavezniških držav (Nizozemske, Španije, Velike Britanije, ZDA itn.), statistika vzrokov izgub in sestrelitev ter učenje iz izkušenj (Lessons learned). Nujno je zavedanje celotnega menedžmenta, ki sodeluje v procesu odločanja, da kredibilnost pred samim seboj, svojimi soborci in zavezništvom lahko dosežemo samo s sodobno in popolnoma delujočo tehniko, predvsem pa visoko usposobljenim in motiviranim kadrom. Vse to je cena za visoko stopnjo varnosti in minimalne izgube v tehniki ter neprecenljivih človeških življenjih.

7 Literatura in viri

1. Airbus Helicopters (2014). Flight Manual AS-532 Supplement ISSYS. Marignane: Airbus Helicopters.
2. Brinc, D., Derman Zadavec, T., Furlan, B., Hafner, T. (2006). Angleško-slovenski vojaški terminološki slovar. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje.
3. EDA (2011). Lastni zapiski in predstavitve iz Helicopter Tactics Course and COMAO. Linton on Ouse: HTC.
4. Eurocopter (2011). Flight Manual AS-532, Marignane: EADS.
5. FOB Forces Operations Blog, 2011. http://forcesoperations.com/wp-content/uploads/Img_9319.jpg (30. 3. 2018).
6. Furlan, B. in drugi (2006). Vojaška doktrina. Ljubljana: Defensor.
7. Globalsecurity (2017). Helicopter shoot-downs. <http://www.globalsecurity.org> (20. 12. 2017).
8. Hamilton H. Howze (1979): The Case for the Helicopter. New York: US Army West Point.
9. Heikell, J. (2005). Electronic Warfare Self-Protection of Battlefield Helicopters. Helsinki: University of Technology, Applied E-Laboratory.
10. MORS, Slovenska vojska (2009). Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov. Ljubljana: Uradni list RS, št. 82/2009.
11. NSO (2014): ATP-49(F) Use of helicopters in land operations doctrine. Bruselj: NATO.
12. Scott Norwood (2004). COMAO during desert storm and implications for USAF doctrine. Alabama: Maxwell AFB.
13. Wikipedia (2017). Nap of the earth. <https://en.wikipedia.org/wiki/Nap-of-the-earth> (30. 3. 2018).
14. Wikipedia (2018). List of aviation shootdowns and accidents during the Iraq War https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_aviation_shootdowns_and_accidents_during_the_Iraq_War (30. 3. 2018).
15. Žabkar, A., Svete, U. (2011). Sodobni oborožitveni sistemi, 1. del. Ljubljana: FDV.

Rod JRKBO do transformacije in po njej

CBRN Defence – Before and After Transformation

Povzetek

Rod jedrske, radiološke, kemične in biološke obrambe je po koncu druge svetovne vojne v globalnem merilu doživel nepričakovan razvoj, skupaj s hladno vojno pa tudi usihanje, posebno po padcu berlinskega zidu. Zaveznitvo je kmalu po napadih na trgovinski center v Združenih državah Amerike leta 2001 spoznalo, da ima na področju jedrske, radiološke, kemične in biološke obrambe (JRKBO) pomanjkljivosti, in začelo reševati položaj s ponovnim priznavanjem pomena tega roda za uspešno obrambo. Od osamosvojitve je Republika Slovenija (RS) temu rodu namenjala včasih več, včasih manj pozornosti. V načrtih kriznega odzivanja pa se dokaj jasno opira na njegovo pričakovano pomoč.

V prispevku smo na poljuden način jasno predstavili delovanje roda JRKBO SV od njegove ustanovitve znotraj SV do danes. Obdobje smo opredelili z dvema mejnikoma. Prvega predstavlja ustanovitev bataljona JRKBO in s tem povezan začetek njegove trajne mednarodne prisotnosti v zaveznitvu. Drugega predstavlja transformacija leta 2013, ki je rod JRKBO z ukinitvijo bataljona postavila pred številne izzive, katerih rešitve so čedalje manj v duhu časa in sprememb.

Ključne besede: *bataljon JRKBO, transformacija, usposabljanje JRKBO.*

Abstract

After the Second World War, the branch of nuclear, radiological, chemical and biological defence experienced an unprecedented development on a global scale, along with the Cold War, but declined in importance after the fall of

the Berlin Wall. Shortly after the World Trade Center attacks in the United States in 2001, the Alliance realized its deficiencies in the field of chemical, biological, radiological and nuclear defence (CBRN), and proceeded to resolve the situation by re-recognizing the importance of this branch for a successful defence.

Since its independence, the Republic of Slovenia, and with it the Slovenian Armed Forces (SAF), has paid now more, now less attention to this branch, although the very first crisis response plan in the Republic of Slovenia clearly relies on the expected assistance of this branch. In this paper, we attempt to explain in a simple way the functioning of the CBRN defence of the SAF from the setting-up of the branch within the SAF to the present day. The time period of the review was defined by two milestones in the CBRN defence. The first one was the establishment of the CBRN Battalion and with it the start of the permanent international presence of this branch in the Alliance. The second one was the transformation in 2013, which disbanded the Battalion and faced the CBRN defence with many challenges, the solutions to which are less and less in the spirit of the times and changes ahead of us today.

Key words: *CBRN Battalion, transformation, CBRN training.*

1 Uvod

Zveza Nato se dandanes srečuje s številnimi zapletenimi varnostnimi izzivi in grožnjami, ki se močno razlikujejo od tistih, s katerimi se je srečevala ob ustanovitvi. Sedanji in prihodnji varnostni izzivi zahtevajo, da je Nato pripravljen na zaščito in obrambo tako pred državnimi grožnjami kot tudi grožnjami nedržavnih udeležencev.

JRKB-grožnje predstavljajo izzive za operacije Nata. Moteče in morebitno uničujoče učinke tega orožja nenehno preučujejo poveljniki Natovih skupnih sil in podrejeni poveljniki. Neobčutljiva pasivna obramba in ukrepi za ublažitev posledic bodo silam Nata omogočili učinkovito nadaljevanje vojaških operacij v JRKB-onesnaženem okolju in tako učinkovito odvrčali nasprotnika od uporabe JRKB-orožja in snovi ter omogočali pomoč zaveznicam in partnerjem pri uporabi JRKB-orožja. Kljub obstoju široko (vendar ne splošno) sprejetega režima mednarodnih sporazumov, ki obravnavajo obveznosti držav pogodbenic glede spoštovanja zadev, kot so razvoj, skladiščenje, širjenje in

uporaba določenega JRKB-orožja, morebitni nasprotniki še naprej razvijajo JRKB-orožje ali snovi. To gibanje je najbolj izrazito na območjih stalne politične nestabilnosti, na katerih bi lahko bil Nato pozvan k vzpostavitvi operacije. Poleg tega so bili ponavljajoči se primeri teroristov in drugih ad hoc skupin, ki so iskali JRKB-tehnologije kot močno sredstvo za uveljavitev svojih interesov. Žal znanstveni napredek s prostim pretokom informacijskih znanj in znanosti po vsem svetu nenamerno krepi te procese. Širjenje urbanizacije in proces globalne industrializacije hkrati odpirata širše možnosti nenamernega izpusta ali namerno zlorabo toksičnih industrijskih materialov.

Tako okolje predstavlja povečano verjetnost za Natove sile, da naletijo na nasprotnike, ki imajo JRKB-zmogljivosti. To je lahko JRKB-orožje ali improvizirane naprave, ki vsebujejo JRKB- ali toksični industrijski material (TIM). Natove sile so lahko tudi izpostavljene nevarnostim, ki so posledica nesreče ali namernega izpusta teh snovi kot nasprotnikovega delovanja. Preživetje in velikokrat sposobnost delovanja po JRKB-napadu ali izpustu TIM zahtevata skladen odziv vsaj zdravstvenega, okoljskega in za industrijske nevarnosti ter JRKB-obrambo zadolženega osebja za ublažitev posledic nesreče.

Prispevek preučuje delovanje roda jedrske, radiološke, kemične in biološke obrambe od samostojnosti Slovenije do danes. Njegov namen je predstaviti razvoj in delo roda JRKBO v SV, raziskati njegove dobre in slabe izkušnje, jih primerjati s splošnimi smernicami in predstaviti mogoče rešitve za rod v prihodnosti. Pri raziskovanju oziroma vrednotenju predmeta preučevanja smo se oprli na različne, zlasti kvalitativne metode. Izpostavljamo intervju, kvalitativno in kvantitativno analizo materialnih in finančnih potreb ter kvalitativno analizo trenutnih zmogljivosti rodu. Slednja je bila še posebno pomembna, saj smo z njo lahko ugotavljali tako pričakovanja zavezništva kot tudi pomanjkljivosti roda JRKBO v SV.

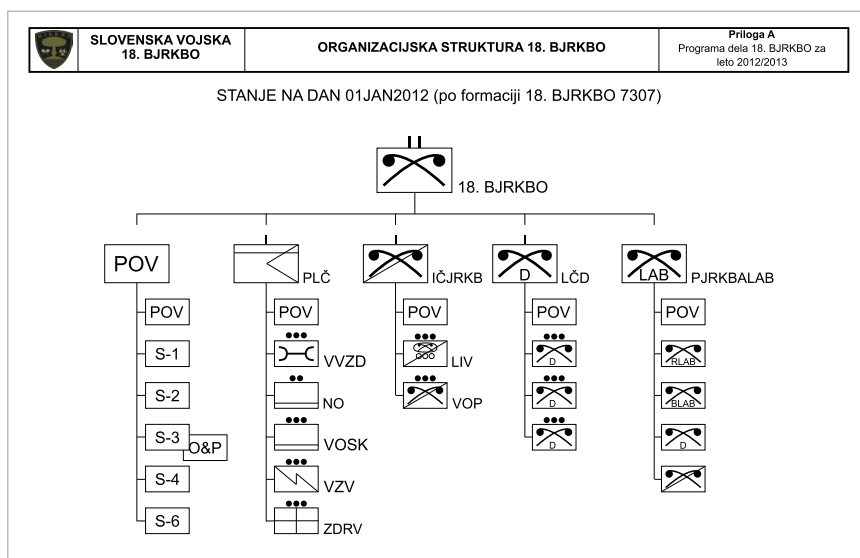
2 Jedrska, radiološka, kemična in biološka obramba

2.1 Formacija bataljona

Ko razmišljamo o formacijah enot, se običajno spomnimo stavka: »Uri se, kot se boš bojeval.« To zlato pravilo je treba tudi razumeti in ga smiselno vključiti v organizacijo, sistem in tudi obseg SV. Najprej je treba razumeti

pojma skupen in skupinsko. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika najdemo na str. 1239 definiciji za skupen: »pri katerem je udeležениh več ljudi« in skupinski: »nanašajoč se na skupino«. Za skupino pa pravi: »2. Več ljudi, ki jih kaj povezuje, družī.« Medtem ko gesla človek sicer ne opredeljuje na ta način, je pa ena od njegovih lastnosti njegov individuum. Na strani 300 najdemo pod individuumom: »2. knjiž. bitje, ki je sposobno misliti in govoriti; človek: v pogovoru sodelujeta vselej vsaj dva individua«. Sklenemo lahko, da se pridevnik skupen v našem primeru nanaša na posamične enote, ki se usposablja sočasno. Pridevnik skupinski pa si razlagamo kot delovanje, ki se nanaša na vse enote, ki se usposablja kot skupina, s skupno, eno nalogo.

Slika 1: Organizacijska struktura 18. BJRKBO (vir: Letni načrt dela 18. BJRKBO)

Glede na izpostavljeno geslo bi moral biti namreč bataljon JRKBO sestavljen tako, kot naj bi se uporabljal. Izhajajoč iz zgodovinskih izkušenj bi moral vsebovati dve večnamenski četi, sposobni izvidovanja in dekontaminacije. Zakaj? Ker se bo tako bojeval. Pa je to res tako? Tu nam pomagata zapisani definiciji. Ugotovimo namreč, da se posamični vodi večnamenske čete ne bodo bojevali skupaj, temveč skupinsko – načeloma vsak zase in s svojo nalogo. Njihova razmestitev na območju odgovornosti, območje odgovornosti, morebitna prepodreditev in njihovo poveljstvo bodo skupni. Njihovo delovanje – bojevanje pa bo skupinsko. Naloge izvidovanja in detekcije so v velikem delu ločene časovno in lokacijsko. Medtem ko se izviduje po možnosti pred dogodkom oziroma med njim, pa se postopki dekontaminacije oziroma

postavitve dekontaminacijske postaje izvajajo šele po izvidovanju. Seveda se postavi vprašanje, kaj je z dekontaminacijo izvidnice. Odgovor je preprost. Vsi postopki so zaradi visoke stopnje usklajenosti, ki jih zahteva Nato, tako podobni, da zagotavljajo ne le dekontaminacijo izvidnikov in njihove tehnike pri kateri koli JRKB-dekontaminacijski enoti znotraj SV, temveč tudi kateri koli Natovi enoti. Da je to res, se je pokazalo v številnih priložnostih, ko sta se brez zapletov oblikovali večnamenski četi, ki sta delovali v podporo drugim enotam. Pogoj za to je bil en sam. Poveljujoči take čete je moral obvladati tako dekontaminacijo kot izvidništvo, kar je pomenilo, da so se za poveljujoče običajno imenovali poveljniki izvidniške čete. Ti so bili po nenapisanem pravilu pred tem poveljniki ali namestniki poveljnika dekontaminacijske čete. Težava, ki jo opažamo, pa je v skupinskem delovanju. Tu imamo v mislih delovanje enakih skupin, ki so v različnih okoljih SV. Žal SV v preteklosti ni imela na voljo dovolj virov, niti materialnih niti kadrovskih. Pomanjkanje tehnično-tehnološkega kadra pa ni prisotno le v SV, temveč tudi v celotni državi oziroma njenem gospodarstvu. S transformacijo je SV preoblikovala svoje zmogljivosti JRKB-obrambe, tako kot smo opisali, v dve večnamenski četi. Ne glede na izjave snovalcev transformacije, da ta ni sklenjena, je dejstvo, da rod JRKBO v SV nima niti ustrezne količine kadra z ustrezno strokovno usposobljenostjo, ki bi omogočila enovit razvoj, usposabljanje in urjenje kadra enot JRKBO. Tu govorimo o poenotenem usposabljanju, urjenju, znanju in razumevanju problemov ter načinu njihovega reševanja.

Sistem JRKBO je razdeljen na pet funkcionalnih področij. Njihova delitev temelji na uveljavljanju prednosti za izvajanje delovanj glede na uvedeno JRKB-doktrino, taktiko, opremo, postopke in urjenje. Sestavine JRKBO so:

- Detekcija, identifikacija in nadzor: zagotavljajo zaznavanje oziroma odkrivanje in določanje vrste JRKB-dogodkov, identifikacijo agensov in nevarnosti, določitev mej kontaminiranih območij ter spremljanje sprememb in širjenja kontaminacije.
- Opozarjanje in poročanje: zagotavljata hitro zbiranje, vrednotenje in pošiljanje podatkov o JRKB-napadu in nevarnostih, vključno z napovedjo nevarnih območij. Pošiljanje podatkov in napovedi poteka z uporabo informacijskega sistema poveljevanja in kontrole (IS PINK).
- Fizična zaščita: zahtevana individualna in kolektivna zaščita osebja omogoča preživetje JRKB-napadov ali drugačnih izpustov nevarnih snovi ter ohranjanje bojne moči za delovanje v JRKB-nevarnem okolju. Obsega tudi zaščito druge opreme.

- Upravljanje nevarnosti: zagotavlja omejevanje vpliva JRKB-nevarnosti na zmožnosti za delovanje. Temelji na previdnostnih ukrepih in nadzoru nevarnosti. Nadzor nevarnosti zagotavljamo z izogibanjem nevarnosti, obvladovanjem izpostavljenosti, nadzorom razširjanja in dekontaminacijo.
- Zdravstveni protiukrepi in oskrba: zagotavljajo zviševanje odpornosti osebja proti učinkom JRKB-nevarnosti ter ravnanje z žrtvami in njihovo evakuacijo. Obsegajo tudi ravnanje z žrtvami konvencionalnega orožja in njihovo evakuacijo iz JRKB-okolja.

2.2 Detekcija

Detekcija je zaznava oziroma odkritje vsakršne navzočnosti JRKB-agensa, ki ima morebiten vojaški pomen. Oprema in postopki za odkrivanje JRKB-dogodkov ter zaščito pred njimi morajo biti usklajeni s stopnjami ogroženosti in v njih preizkušeni, s čimer zagotavljamo zgodnjo detekcijo in pravočasno alarmiranje. JRKB-opazovanje je sistematično opazovanje zračnega prostora, zemljišč, prostorov, oseb in stvari, da bi določili morebitno navzočnost JRKB-nevarnosti. Lahko je vizualno ali s pomočjo elektronskih, mehanskih in drugih sredstev. Povezovanje opaženega s poročili o JRKB-detekciji prek sistema JRKB-opozarjanja in poročanja pripomore k zgodnjemu opozarjanju.

2.2.1 JRKB-laboratoriji

Temelj vsake resne obdelave JRKB-grožnje in blaženja posledic napada z JRKB-orožjem je vedenje o podrobnostih orožja, s katerim je bil napad izveden. Medtem ko je določevanje sistema dostave JRKB-agensa v domeni vojaških znanosti, pa se določanje uporabljenega JRKB-agensa preseli v naravoslovne vode.

SV ima v svoji sestavi za JRKBO tri različne laboratorije: biološkega, kemijskega in radiološkega. Temelj vsakega sestavljajo ljudje, višji vojaški uslužbenci z višjim ali visokošolskim znanjem s področja, ki ga posamični laboratorij pokriva. Materialno podlago predstavljajo mobilni biološki laboratorij, mobilni kemijski laboratorij in mobilni radiološki laboratorij.

Laboratorijska analiza je določitev identitete agensov ali snovi, uporabljenih v JRKB-napadu ali izhajajočih iz drugačnih izpustov nevarnih snovi. Obstajajo trije tipi identifikacije, ki zagotavljajo različno stopnjo zanesljivosti. Ti so:

- **Domnevna identifikacija** zagotavlja podatke za takojšnjo uporabo.
- **Potrdilna identifikacija** zagotavlja podatke z visoko stopnjo verjetnosti.
- **Nedvoumna identifikacija** (forenzična) zagotavlja nedvoumne podatke o klasifikaciji snovi (identifikacija, opravljena v pooblaščenem laboratoriju na kraju dogajanja, ali v nacionalnih laboratorijih, če bodo rezultati analiz vzorcev uporabljeni kot sodni dokaz).

2.2.1.1 Skupina za vzorčenje

JRKB-laboratoriji morajo prejeti material za analizo. Enega od virov predstavlja izvidnica oziroma patrolja JRKBO. Drugi vir vzorcev predstavlja skupina za vzorčenje in identifikacijo agensov. V tuji literaturi najdemo najpogostejše kratico SIBCRA Team, ki je kratica za Sampling and Identification of Biological, Chemical and Radiological Agents Team.

2.3 JRKB-dekontaminacija

Dekontaminacija je proces, s katerim biološko, kemično ali radiološko kontaminirana tehnična sredstva, opremo, orožje, objekte ali zemljišče naredimo varne za uporabo oziroma zmanjšamo, onemogočimo ali odstranimo škodljive vplive kontaminantov na živo silo z absorpcijo, nevtralizacijo, uničenjem, odstranjevanjem kemičnih ali bioloških agensov oziroma odstranjevanjem radioaktivnih snovi.

Cilj dekontaminacije je zmanjšati ali popolnoma preprečiti škodljivo delovanje kontaminantov na živo silo, tehnična sredstva, opremo, orožje, objekte in zemljišče.

2.4 Nadzor

Nadzor je stalen ali občasen postopek za spremljanje stanja spreminjajoče se navzoče JRKB-nevarnosti, s čimer omogoča poveljniku določitev stopnjo JRKB-zaščite sil. Opravlja ga izbrano osebje, ki je dodatno usposobljeno za delo s sredstvi za JRKB-detekcijo, označevanje kontaminiranega zemljišča in pošiljanje poročil vrst JRKB 1 in 4.

2.4.1 Poveljstvo s celico za opozarjanje in poročanje

Celica za opozarjanje in poročanje JRKB-dogodkov (angl. CBRN W&R Cell) je bila v SV ustanovljena leta 2009. Njena naloga je bila skladno z Natovimi standardi in doktrino sprejeti poročila JRKB 1 ali JRKB 4 od izvidnikov na terenu, jih preučiti, analizirati in na njihovi podlagi izdelati poročilo JRKB 3, ki je predstavljalo sliko na karti (območje nevarnosti ali drugače morebitno kontaminirano območje) v okolju delovanja. Za hitro delovanje in možnost izdelave različnih napovedi je takrat SV kupila program NBC Analysis, različico C, pozneje pa še nadgradnjo CBRN Analysis, različico E.

3 Razvoj bataljona JRKBO od 2003 do 2012

Leta 2004 je SV začela prvo specialistično usposabljanje 13. redne generacije Šole za častnike za vojaško evidenčno dolžnost (VED) A31901 – častnik JRKBO. Ob koncu usposabljanja sta tako 18. bataljon JRKBO in s tem SV pridobila enajst novih častnikov JRKBO.

3.1 Izobraževanje in usposabljanje

Pripadniki enote smo se udeleževali različnih usposabljanj in izobraževanj. Ravno ogledi vaj in usposabljanj so odličen vir pridobivanja znanja in navezovanja stikov s pripadniki tujih sil. Pripadniki 18. BJRKBO so se takrat začeli usposablјati s pravimi bojnimi strupi. Kot krono usposabljanja vsakega pripadnika JRKBO ga v svoji knjigi *War of Nerves* opisuje tudi J. B. Tucker, eden od vodilnih izvedencev s področja kemičnega in biološkega orožja po *The Washington Post Book World*. Zavedajoč se političnega delovanja kot tudi pridobivanja zunanjih izkušenj in znanja je GŠ SV začel napotitve častnikov na osnovni (v ZDA imenovan *Basic Chemical Course*) in karierni tečaj (v ZDA imenovan *Chemical Captain Career Course*). Ugotovljena je bila primerljivost v znanju in veščinah, s čimer je bila potrjena prava pot za prihodnost. Usposabljanje vojakov za VED A11901 – izvidnik, A11902 – dekontaminator in A11903 – laborant je predstavljalo manjši izziv, saj je bilo prilagojeno na učni proces iz preteklosti.

3.2 Sodelovanje in uporaba bataljona JRKBO v tujini od 2003 do 2012

18. bataljon JRKBO je kot enota imel srečo in možnost uriti in usposablјati se skupaj z najboljšimi v Natu. Lahko bi rekli, da šele z delom, primerjavo in urjenjem v dejanskem mednarodnem okolju vojaki rastemo, se razvijamo in napredujemo. Sodelovali smo na šestmesečnih NRF-rotacijah v različnih državah. Srečanje vrha Nata v Pragi novembra 2002 je botrovalo nastanku NRF-NATO Response Forces, na katerega je precej vplival napad na svetovni trgovinski center v New Yorku septembra 2001. Za majhne članice je bila in bo ostala vključenost v NRF pomemben motor razvoja. 18. BJRKBO je v odzivne sile Nata od leta 2005 prispeval:

1. NRF 4, 5, 7, 8 in 11 z lahkim vodom za dekontaminacijo iz 18. bataljona JRKBO,
2. NRF 10 z lahko četo za dekontaminacijo s pridodanim madžarskim izvidniškim vodom,
3. NRF 16 s celotnim 18. bataljonom JRKBO s pridodanimi madžarskim izvidniškim vodom, francosko in poljsko dekontaminacijsko četo.

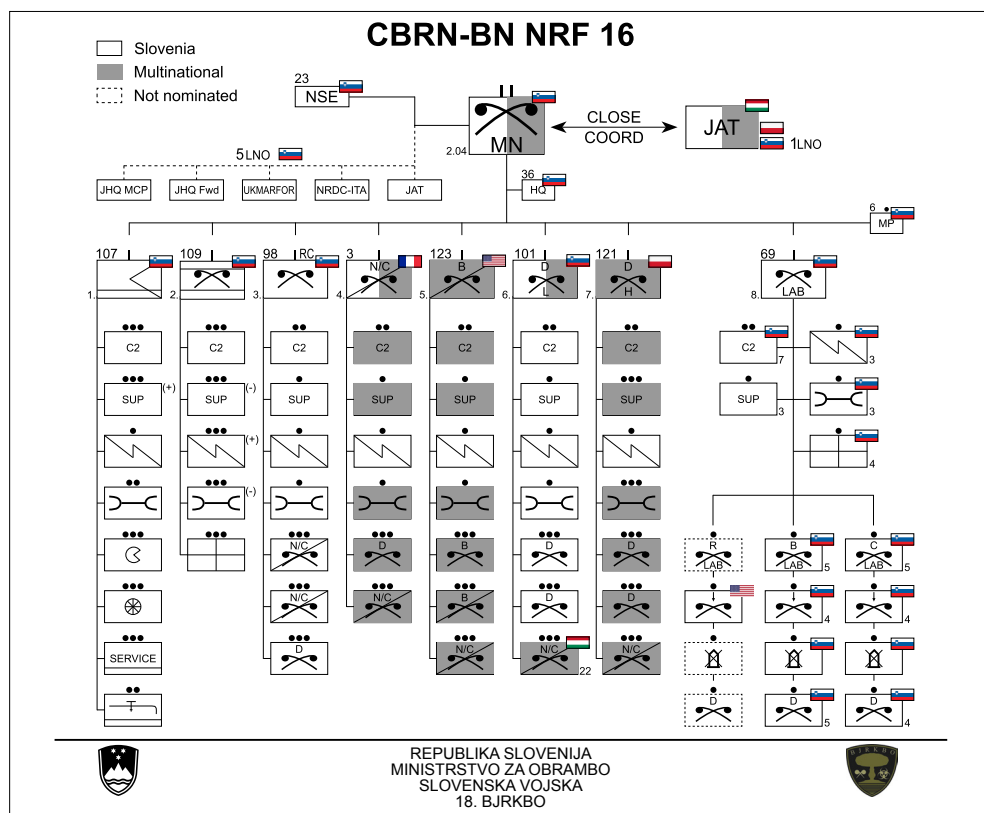
Slovenija je bila tudi vodilna država za MNCBRND Bn v NRF 16 in je poveljevala mednarodnemu bataljonu za JRKBO v visoki stopnji pripravljenosti. Poveljevanje mednarodnemu bataljonu je bil pomemben mejnik v razvoju SV. Razvoj in gradnja enote do oblikovanja ciljnih zmogljivosti (od prispevka dekontaminacijskega voda do bataljona) sta potekala z vajami, usposabljanji in certifikacijami, interoperabilnostjo, preverjanjem koncepta pripravljenosti vseh elementov. Za vsako rotacijo smo morali opraviti nacionalno certifikacijo, sledila pa je še mednarodna vaja v nosilni državi z namenom potrditve in integracije. Tu smo opravili certifikacije z Nemci, Španci, Francozi in Čehi. Posebej zahtevno je bilo leto 2010, kjer se je celoten bataljon, pa tudi njegove posamične enote, zlasti poveljstvo, intenzivno uril in dokazoval doraslost nalogam.

3.3 Bataljon za NRF

Čeprav smo na začetku opisali, kaj obsega področje JRKB-obrambe, pa so v zavezništvu zaradi zagotavljanja celovitega pristopa in podpore bojnih enot na terenu z nujnimi zmogljivostmi zato dodatno delegirali tudi nekatere elemente BJRKBO. V SV je bil bataljon JRKBO organiziran drugače, zato je bilo treba za NRF 16 pridodati in ustrezno dousposobiti druge enote SV. Tako smo iz

takratnega 157. logističnega bataljona dobili tri skupine za CBRN Explosive Ordnance Disposal (v nadaljevanju EOD). Glede na kompleksnost nalog in usposabljanja smo njihovo operativnost dosegali s pridodajanjem ustrezne skupine za vzorčevanje, ki je takrat razpolagala z detekcijsko opremo za JRKB agense in TIM. Na drugi strani pa smo pridobili tudi vod za prečiščevanje vode. Enoto nam je »posodil« 670. logistični bataljon. Pri aktivaciji NRF 16 pa bi se morali spoprijeti še z enim izzivom, ki zadeva ustrezno preverjanje primernosti vode za pitje. V SV to opravljajo veterinarji, takrat nameščeni v vojaški zdravstveni službi.

Slika 2: Sestava večnacionalnega bataljona JRKBO za NRF16, nosilna država Slovenija (vir: 18. BJRKBO)

3.4 Delovanje ob naravnih in drugih nesrečah

Doktrinarno deluje SV ob naravnih in drugih nesrečah v podporo civilni sferi. »Podporno delovanje Slovenske vojske je usmerjeno v podporo sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter podporo drugim državnim organom in organizacijam pri zagotavljanju varnosti in blaginje državljanov

Republike Slovenije. Slovenska vojska izvaja naslednje vrste podpornega delovanja: zaščita, reševanje in pomoč ob naravnih in drugih nesrečah, zagotovitev varnosti, boj proti terorizmu, iskanje in reševanje, evakuacije nevojaškega osebja, sodelovanje s civilnimi organizacijam in zaščita kritične infrastrukture ter virov oskrbe. Na podlagi dvo- in večstranskih pogodb Slovenska vojska izvaja podporne naloge tudi na ozemlju drugih držav, pri čemer sledi značilnostim podpore civilnim organom in organizacijam v Republiki Sloveniji.« (Vojaška doktrina, str. 83).

V vseh dokumentih so sile SV opredeljene kot terciarni posredovalec v teh razmerah. Državni načrt o angažiranju SV ob jedrski nesreči (Državni načrt zaščite in reševanja ob jedrski ali radiološki nesreči, 2010, str. 31) pravi:

»Slovenska vojska:

- Izvaja radiološki, dozimetrični in meteorološki monitoring, izvidovanje ogroženih področij in označevanje kontaminiranega zemljišča skupaj z drugimi silami za ZRP.
- Izvaja radiološko dekontaminacijo ljudi, materialnih dobrin in zemljišč skupaj z drugimi silami za ZRP.
- Izvaja vzorčenje.
- Izvaja radiološke laboratorijske analize vzorcev.
- Nudi pomoč pri izvajanju osnovnih ukrepov zaščite pred radiološko kontaminacijo.
- Organizira zaščito in reševanje pripadnikov SV ter sredstev, ki jih upravlja.
- Nudi pomoč pri evakuaciji civilnega prebivalstva.
- Nudi pomoč pri zagotavljanju pogojev za namestitev in oskrbo ogroženega prebivalstva v primeru evakuacije.
- Skladno s svojimi pristojnostmi usklajuje sodelovanje enot in služb SV pri izvajanju nalog ZRP.
- Skladno s pristojno zakonodajo zagotavlja uporabo materialnih sredstev SV za ZRP.
- Opravlja druge naloge iz svoje pristojnosti.«

Kljub temu pa je SV posredovala tudi v tujini in pri tem skladno z ugotovljenim razpoloženjem in zaznavanjem svoje vloge v slovenski družbi požela zelo pozitiven odziv javnosti. Tu mislimo predvsem na posredovanje ob velikih poplavah na Balkanu leta 2016, kjer je SV ob pomoči fotoreporterjev omogočila tudi nekaj slik, ki najlepše prikazujejo njeno poslanstvo ob naravnih nesrečah

– reševati in pomagati. Med temi enotami so bili tudi pripadniki enot JRKBO iz SV, ki so s svojim delovanjem – izvidovanjem, dekontaminacijo in laboratorijskimi analizami pripomogli k hitrejšemu obvladovanju posledic poplav.

Kot vidimo, si je zavezništvo dokumentirano uredilo podlage za delovanje in sodelovanje med vojaškimi zmogljivostmi, hkrati pa je tudi dovolj odprto za sodelovanje s civilno sfero. Zakaj? Vsem znana jedrska nesreča v Černobilu, kemična nesreča v Utki na Madžarskem ter jedrska nesreča v Fukušimi kažejo na to, da v izrednih razmerah ne le civilne, temveč tudi celotne zmogljivosti, vključno s specialističnimi vojaškimi silami ogrožene države, ne izpolnjujejo potreb za obvladovanje razmer.

3.5 Primerjava enot

Ta prikaz primerjave lahkega motoriziranega bataljona z bataljonom JRKBO bo že ob sami omembi naletel na nasprotovanja in kritike metode. Pa vendar lahko ob jasno postavljenih in določenih merilih najdemo ne le skupne točke, temveč tudi dovolj primerljivih kategorij, na podlagi katerih lahko izvedemo primerjavo teh dveh enot. Za primerjavo smo vzeli lahki pehotni (motorizirani) bataljon, kot je opisan v Navodilu (Škerbinc), ter formacijsko sestavo 18. bataljona JRKBO do leta 2013.

Primerjavo smo izvedli večplastno, pri čemer smo upoštevali organiziranost bataljona, velikost enot, materialno-tehnično opremljenost z glavnimi sistemi ter proces urjenja in usposabljanja.

3.5.1 Prednosti urjenja bataljona JRKBO

Ugotovili smo, da razen nekaj osnovnih postopkov delovanja celotnega bataljona, ki so vezani predvsem na premike in varovanje med njimi, bataljon JRKBO v resničnosti nima postopkov skupnega delovanja na terenu. Še več, pretežno to velja celo za četo. Drži pa, da sta tako poveljstvo bataljona kot tudi poveljstvo čete povezani z nadrejeno enoto – natančneje z nadrejenim poveljstvom. To pa ima po našem mnenju številne prednosti. To glede na ustaljeno prakso zagotavljanja podpore pomeni, da poveljstvo čete JRKBO sodeluje s poveljstvom bataljona JRKBO in poveljstvom brigade, ki ji je pridodano.

3.5.2 Vrednotenje prispevka v mednarodnih operacijah in misijah

Vrednotenje prispevkov v mednarodnih operacijah in misijah (MOM) oziroma delitev bremena med članicami Nato je proces, ki se vsako leto prilagaja trenutnim, izkazanim in delegiranim zmogljivostim. Nehvaležna ugotovitev tega dejstva je, da zavezništvo s tem nekoliko zavira tako priljubljeno nišnost, kar pa je popolnoma skladno z njegovo osnovno usmeritvijo, da vsaka članica najprej sama poskrbi za lastno obrambo, šele nato prispeva v skupni nabor in iz njega tudi pričakuje zmogljivosti. Ker so iz očitnih razlogov trenutne natančne vrednosti zaupne, lahko tu delujemo zgolj z relativnimi odnosi. Ker v primerjavi posegamo v leto 2012, izhajamo tudi iz takratne formacije in vrednosti zanje. Tako lahko ugotovimo, da je vrednost prispevka 18. bataljona JRKBO po današnjih merilih na 132 odstotkih lahkega pehotnega (motoriziranega) bataljona. V razpredelnici smo tudi opredelili finančni vložek. Vidimo, da vrednost 18. bataljona JRKBO (izračunana po navedenih merilih) dosega zgolj 45,5 odstotka vrednosti lahkega pehotnega (motoriziranega) bataljona. Ob upoštevanju teh dveh količnikov v izračunu razmerja strošek-učinek vidimo, da je trenutna »točka«, pridobljena z bataljonom JRKBO, 2,9-krat cenejša kot točka lahkega pehotnega (motoriziranega) bataljona. Z drugimi besedami in hipotetično bi s sredstvi za en pehotni motorizirani bataljon pridobili v bataljonu JRKBO 2,9-krat več točk. Ob upoštevanju količnika stroškov usposabljanja, pri katerem dosegajo zaznani stroški usposabljanja pripadnikov lahkega pehotnega (motoriziranega) bataljona glede na pripadnike 18. bataljona JRKBO 97,8 odstotka sredstev, nam vrednost zniža na količnik 2,83. »Hipotetično« smo zapisali zato, da bo neizpodbitno jasno, da potrebujemo obe enoti. Tisto, kar želimo pokazati, je vrednotenje prispevka v zavezništvu, in to gre v prid specialističnim enotam.

3.5.3 Sprejemljivost delovanja Slovenske vojske

Slovenska javnost izkazuje SV na eni strani precejšnje zaupanje, saj se pri različnih merjenjih zaupanja redno uvršča visoko. Na drugi strani pa taista javnost z veliko občutljivostjo spremlja delovanje SV v MOM oziroma tujini. Sprejemljivost delovanja SV v MOM so v preteklosti že obdelali in je del tako specialističnih nalog kot doktorata. SV tako lahko pričakuje podporo javnosti, če javnost zazna mogočo ogroženost prebivalcev RS. »Javnost s svojimi preferencami glede območij, kamor naj bi Republika Slovenija pošiljala svoje vojake, kaže jasno željo, da se Slovenija aktivno vključuje v

reševanje konfliktov, ki neposredno vplivajo nanjo in njene državljane, in kjer bi, v primeru destabilizacije, negativne posledice utrpeli prebivalci Republike Slovenije« (Vuga, 2009, str. 80).

Kot je zapisala Janja Vuga (2009, str. 252): »Visoko stopnjo izogibanja negotovim situacijam na politični ravni predstavlja odnos držav do sodelovanja v bojnih akcijah, ki predstavljajo najvišjo stopnjo tveganja v MOM. Večina držav temu ni preveč naklonjena, kar v slovenskem primeru odraža slika javnega mnenja, ki izrazito nasprotuje bojnemu delovanju SV izven državnih meja.«

Vegič (2005, str. 23) ugotavlja, da je bistveno lažje prepričati javnost o smotnosti udeležbe v mednarodni operaciji, če gre za humanitarno krizo, ko so ogrožena številna civilna življenja, ko je pomanjkanje hrane, vode, zdravil in podobno. Ko pa govorimo o operacijah v podporo miru ali celo operacijah vsiljevanja miru, pa je odnos bistveno drugačen.

Tako razmišljanje je v svojem delu ponazoril Kozina (2009, str. 54), ki je zapisal: »Od leta 1999, ko je /podpora/ znašala skoraj 80 %, je do leta 2007 padla za več kot 12 %. Sicer je bil odstotek upada dokaj konstanten in je verjetno predvsem posledica umirjanja razmer na Balkanu ter časovno oddaljevanje vojni ujmi na ozemlju nekdanje Jugoslavije. S tem je postopno padalo tudi razumevanje javnosti po udeležbi SV na misijah. Večji padec strinjanja pa lahko zaznamo med letoma 2005 in 2007, kar bi lahko odražalo nestrinjanje javnosti z napotitvijo vojakov v Irak na začetku leta 2006. Podobno kot je padala podpora sodelovanju SV v mednarodnih mirovnih in humanitarnih operacijah, je opazno padala tudi podpora sploh udeležbi na mirovnih operacijah. Močnejši padec je opazen že v letu 2005, torej v obdobju, ko se je SV vključila v operacije v Afganistanu, še močnejši padec pa je opazen v letu 2007, za kar gre prav v vključevanju SV v NTM-I«. (Nato Training Mission – Irak.)

Poleg javnega mnenja zavračanja udeležbe v MOM z bojnim značajem, pa lahko iz tudi razberemo povezanost z dogodki na Balkanu, natančneje, s humanitarnim delovanjem na teh prostorih. Mogoči vzroki lahko segajo od morebitnih rodbinskih zvez pa do nostalgije. Ne glede na vzroke je delovanje SV med poplavi v Bosni leta 2016 skladno s to ugotovitvijo naletelo na pozitiven odmev v javnosti.

Na drugi strani pa je napotitev voda JRKBO v Latvijo leta 2017 v okviru okrepljene prednje prisotnosti (angl. Enhanced Forward Presence (eFP))

naletela na, blago povedano, mešane odzive javnosti – vsaj glede na žolčnost komentarjev v javnih občilih oziroma na internetu ob objavi novice o napotitvi. Čeprav sama enota JRKBO ne opravlja bojnih delovanj, temveč podpira delovanje drugih bojnih enot, pa del javnosti usposabljanja v tujini, katerega namen je bil odvrniti Rusko federacije od morebitnega agresivnega delovanja na Baltiku, ni sprejel pozitivno. Opažanja ne moremo podkrepiti z nobeno študijo, glede na to, da je do napotitve v Latvijo prišlo julija 2017, je pa skladno s predstavljenimi pogledi slovenske javnosti glede delovanja SV v tujini.

3.6 Intervju

V raziskavi predmeta preučevanja smo se odločili za strukturirani intervju, s katerim ugotavljamo način in obseg udeležbe enot SV na različnih vajah zavezništva z mednarodno udeležbo. S podatki smo lahko korelirali in ocenili relativni iztržek za SV glede na finančni vložek na pripadnika SV.

Intervju je bil izveden v obliki pogovora z intervjuvanci. Zaradi lažjega vrednotenja so bili odgovori opredeljeni v izbirni obliki. Udeleženci so bili obveščeni o namenu intervjuja. Identiteta in soglasje udeležencev izvedbe intervjuja sta bila pridobljena kot pisno soglasje. Zaradi zaščite anonimnosti so navedeni odseki vsakega zapisa odstranjeni iz javno dostopne dokumentacije ter shranjeni v obliki izvirnikov pri avtorjih tega dela.

3.6.1 Razlaga oziroma pomen vprašanj

S prvim vprašanjem smo ugotavljali, ali je bil intervjuvanec udeležen na mednarodni vojaški vaji (MVV). Pri drugem nas je zanimala velikost enote, s katero se je intervjuvanec udeležil MVV. Tretje vprašanje je bilo namenjeno opredelitvi enote, s katero je bil intervjuvanec udeležen na MVV. Četrto vprašanje je posredno opredelilo tip vaje, na kateri je bil udeleženec. Udeležba na MVV v obliki poveljstva enote je značilna za računalniško podprte vaje (RPV) in poveljniške vaje (PV), ki se v zavezništvu opredeljujejo kot Computer Assisted Exercise (CAX) in Command Post Exercise (CPX). S petim vprašanjem smo ugotavljali prisotnost umeščanja pripadnika SV v poveljstvu nadrejene, tuje oziroma mednarodne enote. Z odgovorom na šesto vprašanje smo opredelili vlogo intervjuvanca v nadrejenem poveljstvu. Odgovor na sedmo vprašanje je pokazal, ali je bil še kdo od pripadnikov SV na

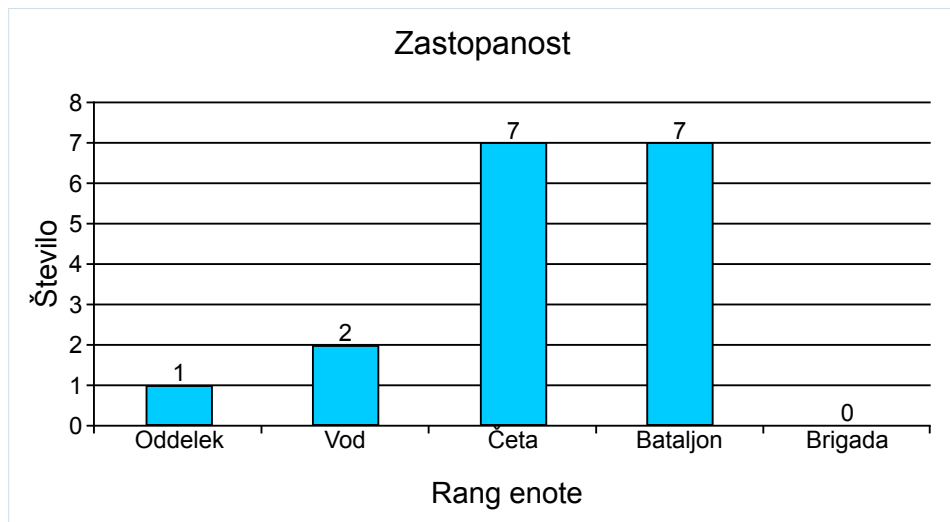
MVV udeležen v delu nadrejenega poveljstva. Odgovor na osmo vprašanje je prikazal umestitev enote SV v strukturi nadrejene enote. Deveto vprašanje je specifično spraševalo po aktivnem sodelovanju v štabnih procesih nadrejene enote, kar tudi kaže na zaupanje v znanje pripadnikov SV. Z odgovorom na deseto vprašanje je intervjuvanec opredelil pristop nadrejenega poveljstva do poveljstva enote SV. Odgovor na enajsto vprašanje kaže na odnos SV do procesa oblikovanja vadbenega okolja in s tem povezanih koristi, izhajajočih iz usposabljanja po direktivi BiSC 75-3. Z odgovorom na dvanajsto vprašanje smo pridobili vpogled v delovanje in priprave enote pred odhodom na MVV. Predvsem pri manjših, specialističnih enotah je opaziti, da se nekateri procesi med napotovanjem na MVV zaradi specialističnih zadev prepustijo enoti sami.

Odgovori v zadnjem delu so subjektivnega tipa in temeljijo na osebnih merilih vsakega intervjuvanca posebej. Odgovor na trinajsto vprašanje nam pove, ali so bile po mnenju intervjuvanca izkušnje uporabljene pri delu v SV. Odgovor na štirinajsto vprašanje je bolj specifičen in kaže osebno mnenje, ali je bilo znanje iz štabnih procesov pri delu v višjem mednarodnem poveljstvu uporabljeno pri delu v poveljstvu v SV. Odgovora na petnajsto in šestnajsto vprašanje sta sicer subjektivna, vendar kljub temu pomembna, saj bomo na njuni podlagi lahko ovrednotili težo odgovorov. Odgovor na sedemnajsto vprašanje predstavlja povzeto skupno osebno oceno izkušenj, ki je ne moremo označevati kot absolutno. Nanjo lahko vplivajo različni dejavniki, na primer časovna odmaknjenost izvedbe MVV, stanje v SV in poveljstvih v nekem obdobju itn.

3.6.2 Vrednotenje vprašanj in ugotovitve

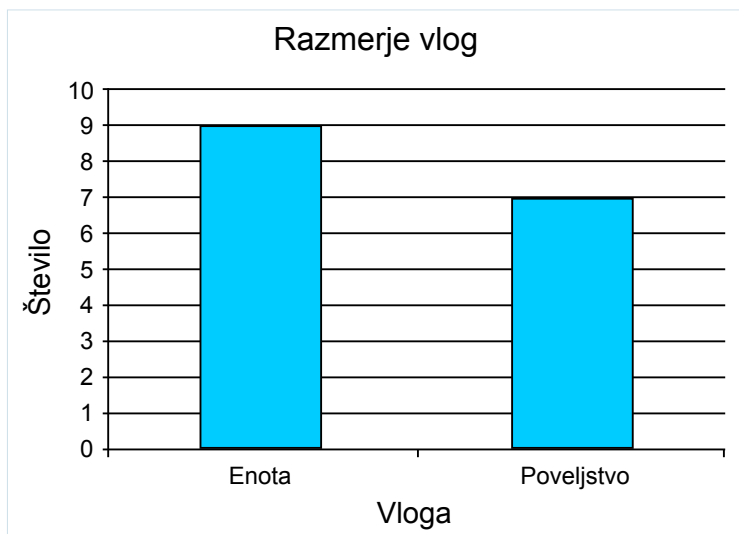
Opravili smo tudi intervjuje s pripadniki SV, ki so opravljali dela in naloge v specialističnih enotah. Opravljenih je bilo štirinajst intervjujev. Vsi udeleženci so na prvo vprašanje odgovorili pritrdilno, kar pomeni, da so se vsi udeležili vsaj ene mednarodne vojaške vaje.

Na grafu 1 vidimo porazdelitev velikosti enot, s katerimi so se intervjuvanci udeležili vaj. Vidimo lahko, da se je večji delež pripadnikov udeležilo MVV v sklopu priprav bataljona na misijo. Ker so se nekateri pripadniki udeležili MVV enkrat z manjšo, drugič z večjo enoto, se tudi število udeležb razlikuje od števila intervjuvancev.

Graf 1: Zastopanost (vir: lasten)

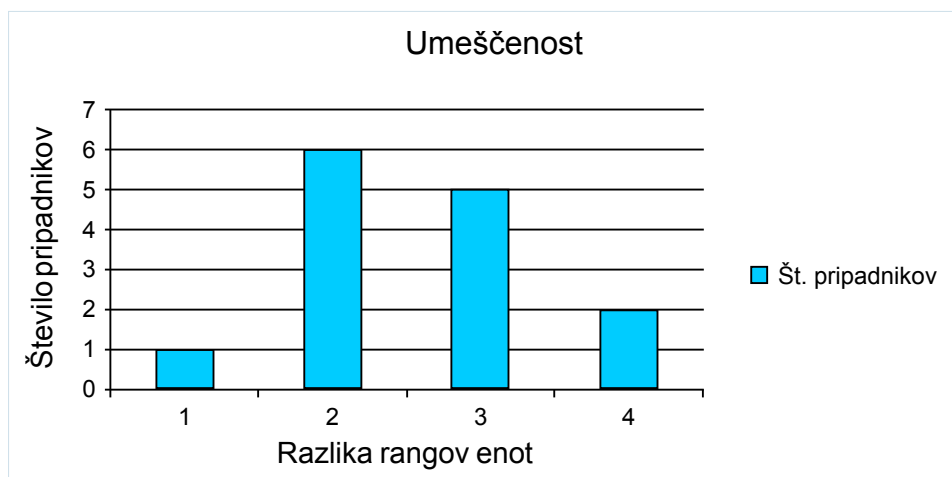
Prav tako so se vsi intervjuvanci udeležili MVV v okviru specialističnih enot, kar se vidi iz tretjega odgovora na vprašanje.

Na grafu 2, narisanem iz odgovorov na četrto vprašanje, vidimo, da je približno enako število udeležb intervjuvancev kot poveljnikov enot in članov poveljstva. Razen dveh so vsi prav tako sodelovali v poveljstvu nadrejenih enot.

Graf 2: Razmerje vlog (vir: lasten)

Odgovori na šesto vprašanje o obliki prisotnosti v nadrejenem poveljstvu so bolj raznovrstni. Vidimo lahko, da prevladujejo vloge poveljujočega enote (8), sledijo častniki za povezavo (3) in nato pripadniki, ki so opravljali obe funkciji (2). Slednje je posledica udeležbe na več MVV in s tem tudi njihove različne vloge. Eden od intervjuvancev pa je bil na MVV prisoten zgolj v okviru poveljstva svoje enote. Pričakovali bi podobno razporeditev odgovorov tudi na sedmo vprašanje, ki sprašuje po načinu zagotavljanja prisotnosti v nadrejenem poveljstvu. Če odštejemo enega intervjuvanca, ki je deloval znotraj enote, sta dva navedla vlogo častnika za povezavo kot način povezovanja z nadrejeno enoto, trije so navedli vlogo poveljujočega častnika enote in največji del, osem intervjuvancev, je navedel obe vlogi kot način sodelovanja z nadrejeno enoto. To lahko razložimo z dejstvom, da so bili vsi razen enega na vsaj dveh MVV. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so na MVV opravljali naloge častnika za povezavo ali so bili poveljujoči enoti. Za naš intervju je posebej pomemben odgovor na osmo vprašanje, ki je podal, koliko ravni vojaške organizacije enot više je bila umeščena intervjuvančeva specialistična enota.

Graf 3: Umeščenost (vir: lasten)

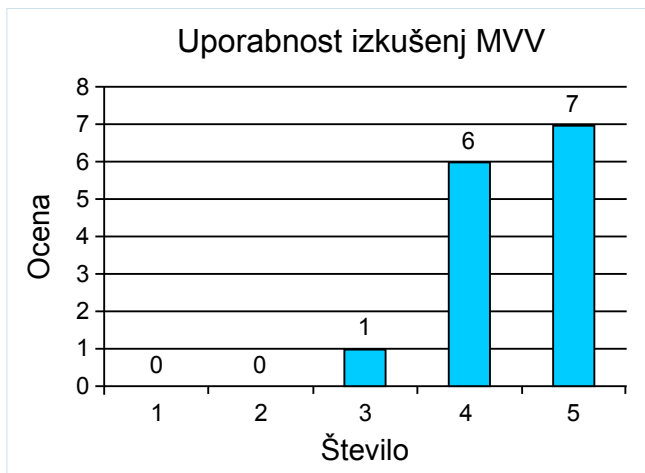
Na grafu 3, ki povzema odgovore, opazimo, da je bila večina pripadnikov specialističnih enot pridodana dva do tri range višjim enotam, povprečno 2,57 ranga višji enoti. Ena je izjema, kjer je bil slovenski specialistični prispevek umeščen v večjo istorodno specialistično zmogljivost druge države. Na podlagi tega ugotavljamo:

- Za uspešno in vidno udeležbo moramo na MVV napotiti specialistično enoto oziroma zmogljivost, ki bo pokrila večino potreb nekega roda.

- Vidnost nacionalnega prispevka bo vsaj dve ravni višja pri specialistični enoti kot pri klasični enoti.

Čeprav sta deveto in deseto vprašanje na videz enaki, se deveto navezuje na vključevanje v PINK nadrejene enote, medtem ko se deseto navezuje na vplivanje na delovanje in vodenje nadrejene enote zaradi specialistične tematike. Enajst od štirinajstih intervjuvancev je pri obeh vprašanjih odgovorilo pozitivno, po eden pa na vsako preostalo kombinacijo. To kaže na visoko stopnjo integracije teh pripadnikov in njihovih enot v procese vodenja in odločanja nadrejenih enot. Enajsto in dvanajsto vprašanje opredeljujeta način sodelovanja na MVV, pri čemer meri enajsto vprašanje na prilagajanje vaje potrebam vadbencev, dvanajsto vprašanje pa smo usmerili v domače priprave, kjer se mora enota bodisi sama pripraviti za udeležbo in pridobiti ustrezno dokumentacijo, zagotoviti sredstva itn. Krepka polovica oziroma 57 odstotkov intervjuvancev je pozitivno odgovorilo na obe vprašanji, kar kaže na celovit pristop k udeležbi na MVV. Sicer lahko zaznamo možnost odsotnosti podpore njihovih nadrejenih enot za izvedbo, kar bomo dobrohotno odmislili. Negativno so na ti vprašanji odgovorili štirje intervjuvanci, kar lahko opredelimo kot idealen preizkus pripravljenosti udeležencev MVV, saj v nobenem od procesov načrtovanja vaje niso bili prisotni in tako niso bili »kontaminirani« z morebitnim poznavanjem scenarija. Dva intervjuvanca pa se nista udeleževala priprav izvedbe MVV, sta pa se z enoto aktivno pripravljala na udeležbo na MVV. Menimo, da je način udeležbe na MVV pri večini najprimernejši, saj se poleg preverjanja znanja in delovanja na vaji pridobiva znanje, nujno za izvedbo vaj v RS. Odgovor na trinajsto vprašanje glede prenosa znanja in izkušenj iz MVV v domače okolje je po pričakovanjih (z eno izjemo) pozitiven. Načeloma bi pričakovali podobne odgovore tudi pri štirinajstem vprašanju, ali so intervjuvanci uporabljali pridobljene rešitve na enakih ravneh kot na MVV. Šest od štirinajstih intervjuvancev ocenjuje, da pridobljenega znanja niso mogli prenesti na enako raven, kot so bili udeleženi na MVV. Razlog za to naj bi bil, da v SV ni okolja ustreznega visokega ranga oziroma do tja še niso karierno prišli.

Petnajsto vprašanje opredeljuje obseg izkušenj intervjuvancev z MVV. Deset se jih je udeležilo več kot dveh ter po dva dveh in ene MVV. Skupno pomeni, da govorimo o izkušnjah z vsaj 36 MVV. Predzadnje vprašanje je kontrolno in sprašuje po generalizaciji odgovorov, zato so vsi intervjuvanci odgovorili potrdilno.

Graf 4: Ocena uporabnosti izkušenj (vir: lasten)

Odgovor na zadnje vprašanje podaja osebno mnenje intervjuvanca glede uporabnosti izkušenj. Čeprav je iz odgovorov na prejšnja vprašanja razvidno, da intervjuvanci niso imeli možnosti ali priložnosti prenesti izkušnje v ustrezno okolje, je z grafa 4 jasno vidna pozitivna naravnost glede MVV, ocenjena s povprečno vrednostjo 4,42.

4 Obdobje od 2013 do danes

Leta 2013 je Slovenska vojska začela transformacijo. V tem procesu so bili razpuščeni bataljoni rodov, med njimi tudi 18. bataljon JRKBO. Zmožljivosti so bile preoblikovane v dve večnamenski četi JRKBO za potrebe 1. in 72. brigade. Enota mobilnih laboratorijev JRKBO je bila prerazporejena v logistično brigado. Od leta 2014 so si te enote same organizirale usposabljanja v SV in tujini. Pri tem so se vključevale tudi v usposabljanja brigad, ki so jim bile prerazporejene, in tudi sodelovale med sabo. Zavedajoč se mednarodnih obveznosti in potreb po kohezivnem jedru je bil leta 2014 v okviru Združenega operativnega centra (ZOC) ustanovljen Oddelek za JRKBO, katerega vloga je bila tvoriti jedro poveljstva bataljona JRKBO.

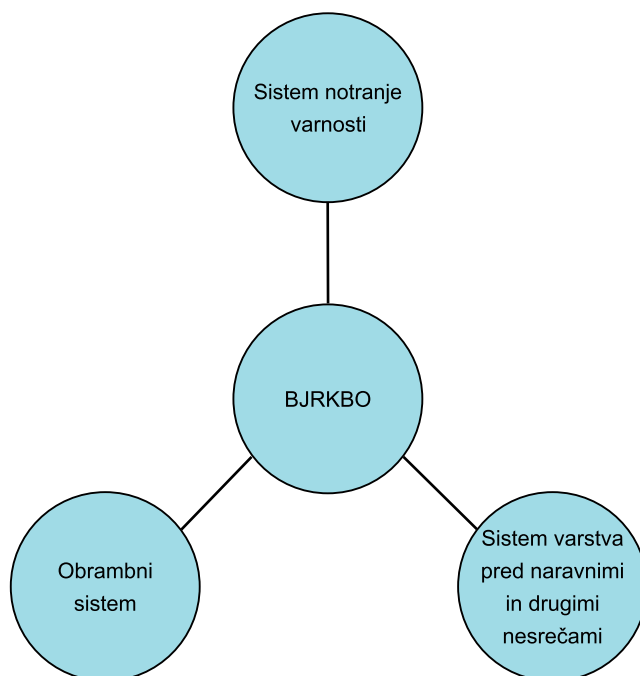
5 Pogled v prihodnost

Predvsem v zadnjem obdobju smo opazili izzive na nekaterih področjih, ki bodo v prihodnosti sooblikovali razvoj roda in z njim povezanih služb. Ti so

delovanje JRKBO pri ekstremnih temperaturah, dekontaminacija občutljive opreme, izvleka iz kontaminiranega okolja, detekcija TIM, premičnost za kinetično bojevanje, kinetično vzorčevanje, povezovanje z obveščevalno službo in medicino, zagotovitve JRKBO v letalstvu in mornarici ter uporaba brezpilotnih sistemov.

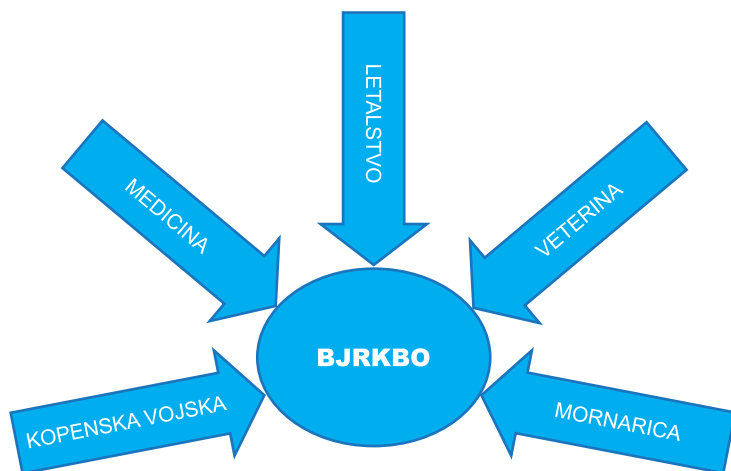
Če želimo opredeliti »optimalen« bataljon JRKBO, moramo izhajati iz trenutnih mogočih, a še neurejenih povezav in sodelovanja s Civilno zaščito ter zaradi mednarodnega položaja nejasnih prihodnjih nalog enote. To lahko povzroči, da bo zamisel o t. i. optimalnem bataljonu JRKBO postala zgolj nabor želja ali pa zastarela zasnova zaščite pripadnikov SV in civilistov pred JRKB-ogrožanji. Temu primerno lahko le opredelimo umeščenost in interakcije enote v našem okolju (gl. sliko 3).

Slika 3: Uvrstitev bataljona JRKBO v sistem nacionalne varnosti RS (vir: lasten)

Seveda lahko z večjo natančnostjo opredelimo potrebe obrambnega sistema, katerega jedro poleg nevojaškega dela sestavlja še Slovenska vojska. Prav iz navedenih SVS-jev lahko ponazorimo mogoče interakcije bataljona JRKBO z nekaterimi rodovi in službami SV (gl. sliko 4).

Slika 4: Interakcija bataljona JRKBO (vir: lasten)

6 Sklep

V članku predstavljamo vlogo in način delovanja roda JRKBO. Večji del se nanaša na nekdanji 18. bataljon JRKBO in njegovo takratno delovanje ter iz njega nastalih enot. Pri določitvi stanja roda v SV smo naleteli na številne ugotovitve, ki zadevajo številna področja roda in se lahko preslikajo na celotno SV. Te so:

- Vzpostavitev enote mora potekati postopoma, njena kadrovska popolnjenost podenot mora dosegati najmanj 70 odstotkov predvidene formacije.
- RS in SV morata za specifična področja najti in tudi prevzeti tveganje in odgovornost.
- Usposabljanje poveljstev ranga bataljona in navzgor se uspešno izvaja v obliki računalniško vodenih vaj (CPX).
- Pri načrtovanju in analizi zmogljivosti se ne naslanjamo na računalniške simulacije.
- Oblikovane in certificirane sile je treba v enovitem in čim daljšem obdobju integrirati v mednarodne strukture, po možnosti do izteka resursov opreme.
- Poveljstvo specialistične enote se z vključevanjem v bistveno večje zavezniške zmogljivosti z delom seznani in usposobi za sodelovanje z enotami na divizijski ali korpusni ravni.

- Večina specialističnih enot SV lahko deluje znotraj zavezništva v okviru skupnih standardov, ob izrednih razmerah pa tudi v RS.
- Kljub sprejetim standardom in zavezam je bolj sprejemljivo prikazati realne zmogljivosti, saj nekatere zmogljivosti preprosto niso prisotne.
- Oblikovanje poveljstva s pripadniki, ki nimajo predhodnega znanja o delovanju takega poveljstva, je dolgotrajen postopek brez jamstva za uspešno sodelovanje.
- Ločeno usposabljanje podenot privede do različnega delovanja, zaradi česar sta nujna usklajevanje in integracija podenot.
- Pomanjkanje kadra JRKBO v poveljstvih onemogoča uspešno in zahtevnejše usposabljanje enot JRKBO, kar je tako prepuščeno kreativnosti poveljniku te enote.
- Vzpostavitev enote, ki združuje zmogljivosti roda, omogoča trajen razvoj tako roda kot kadra, ki lahko pokriva preostale potrebe tega specifičnega strokovnega profila znotraj SV.
- Sodelovanje v mednarodnem okolju s svojim procesom usposabljanja prinaša delo po mednarodnih standardih (BiSC 75-3) in z izvedbo prikazuje njihovo uporabnost.
- Taka enota je hkrati tudi temelj in mobilizacijsko jedro za razvoj zmogljivosti pri mobilizaciji. Takrat je treba zagotoviti tudi operativnost preostale opreme JRKBO, ki je še na voljo v RS.
- Odsotnost delovnih mest roda JRKBO in posledična odsotnost razumevanja delovanja enot JRKBO močno otežujeta sodelovanje in skupna urjenja, kar je tudi eden od mogočih vzrokov za nerealizirano vizijo modularne sestave in delovanja SV.
- Sprejete in priporočene zmogljivosti za potrebe zagotovitve JRKBO za enote SV, ki imajo svoje specifične potrebe (medicina, gorske enote, letališče idr.), je treba dodatno razviti in jih dodeliti ali vrniti enotam.

Ker ocenjujemo, da je s stališča roda optimalna združitev vseh zmogljivosti JRKBO pod eno streho, v obliki bataljona, smo temu primerno zato tudi izvajali primerjavo med bataljonom JRKBO in lahkim pehotnim (motoriziranim) bataljonom. Brez želje in tudi namena, da bi kakor koli zmanjšali potrebo SV po kinetičnih enotah, smo prepričani, da smo prikazali prednosti bataljona JRKBO pred lahkim pehotnim (motoriziranim) bataljonom. Dovolj natančno smo opredelili stroške usposabljanj in vrednost obeh bataljonov. Ovrgli smo v javnosti vzpostavljeno mnenje, da je RS vložila veliko denarja v 18. bataljon JRKBO. S primerjavo teh stroškov in vrednotenjem prispevka v strukturo

Nato smo ugotovili, da je RS z bataljonom JRKBO glede na primerljiv pehotni bataljon pridobila večji učinek v mednarodnem prostoru.

Pri opisovanju dejanskega delovanja 18. bataljona JRKBO doma, v tujini, na vajah ter v resničnih razmerah smo ugotovili, da je imel 18. bataljon JRKBO in njegove enote naslednice vsaj s strani Nata zelo prepoznane zmogljivosti. S krajšo analizo razpoložljivih virov smo tudi »otipali« razpoloženje slovenske javnosti glede napotitev in delovanja SV v tujini. Ob združitvi tega in navedenih zmogljivostih specialistične enote, kot je bil 18. bataljon JRKBO, potrjujemo, da se v izrednih razmerah delež specialističnih enot lažje napoti na delovanje v podporo zaščite in reševanja doma in v tujini.

Sklepamo lahko, da je za nadaljnji obstoj verodostojne in razvijajoče se JRKB-obrambe nujna združitev vseh deležnikov delovanja na področju JRKB. Temu pritrjujejo tako izkušnje SV kot tudi tujih vojsk. Samo tak center znanja se lahko učinkovito spoprime z izzivi okolja in čedalje hitrejšim tehnično-tehnološkim ter znanstvenim razvojem. Rešitve pa morajo najti svoje mesto tudi v vseh preostalih enotah, zlasti tistih, katerih namen je sodelovanje pri blaženju in odpravi posledic uporabe JRKB-orožij in toksičnih industrijskih materialov tako v vojaškem kot civilnem okolju.

Če samo potegnemo črto pod potrebe SV v trenutni organizacijski shemi, ugotovimo, da skladno z njo potrebujemo dve večnamenski četi JRKBO – za vsako pehotno brigado po eno. Zavedajoč se resničnih zmogljivosti obeh večnamenskih čet ugotovimo, da so te v precejšnjem zaostanku za zahtevanimi zmogljivostmi za področje dekontaminacije. Ob predvidenem razvoju srednjih bojnih bataljonskih skupin se »breme« dekontaminacije organizacijsko sicer zmanjša.

Ob upoštevanju obsega bojne tehnike mora postati jasno, da sta predpisana, ne pa tudi nujna obseg in zmogljivost JRKBO SV trenutno razpoložljivih zmogljivosti zadovoljive. Vendar se tu postavi vprašanje JRKBO preostalih enot SV, pa tudi vojaškega letališča Cerklje. To mora imeti kot objekt kritične infrastrukture za zavezništvo za svoje potrebe tako detekcijske kot dekontaminacijske zmogljivosti. Na drugi strani pa je preostanek enot SV brez JRKB-obrambe. Glede na trenutne usmeritve ministrice za obrambo lahko sklenemo, da bo vsaj 25.000 pripadnikov predvidene rezervne sestave ostalo brez JRKBO.

7 Literatura in viri

1. https://www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM_1_2014/Poecher.pdf (6. 2. 2018).
2. Kozina, Boštjan, 2009. Prispevek Slovenske vojske pri usposabljanju nove iraške vojske. Specialistično delo. FDV, Ljubljana.
3. Ltc. Dr. Kátai-Urban L., Cséplő Z., 4. 10. 2004, Disaster in the ajka red sludge reservoir. [http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2010/teia/presentations/5-1Conference UNECE Hungary red mud disaster CD.pdf](http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2010/teia/presentations/5-1Conference%20UNECE%20Hungary%20red%20mud%20disaster%20CD.pdf) (24. 2. 2018).
4. Pagon, Dejan, 2008. Uporaba JRKBO-oprema posameznika. Zaključna naloga. MO RS, Ljubljana.
5. Kavčič, Matjaž, in Savinšek, Primož, 2018. Rod JRKBO do transformacije in po njej. Zaključna naloga višjega štabnega tečaja. Center vojaških šol, Maribor.
6. Pöcher, H. Japan in the state of emergency disaster relief operation after Tohoku earthquake and Tsunami retrospection as a lesson for the future, https://www.unob.cz/eam/Documents/Archiv/EaM_1_2014/Poecher.pdf (3. 3. 2018)
7. Program zmanjševanja tveganja za okolje zaradi večjih nesreč z nevarnimi snovmi. Ministrstvo za okolje in prostor, 2008. [http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/varstvo_okolja/operativni_programi/program zmanjševanja tveganja nevarne snovi.pdf](http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/zakonodaja/varstvo_okolja/operativni_programi/program_zmanjsovanja_tveganja_nevarne_snovi.pdf) (24. 3. 2018).
8. Skripta JRKBO, 2006. Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
9. Stergar, Gorazd, 2011. Merila, metode in postopki za ocenjevanje usposobljenosti poveljstev in enot. JRKB-izvidniški vod. Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
10. Škerbinc, Miha, 2007. Lahki pehotni motorizirani bataljon. Navodilo. Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
11. Švagelj, Pucelj, 11. 10. 2010, Delo: Jedko opozorilo. <http://www.delo.si/zgodbe/ozadja/jedko-opozorilo.html> (10. 2. 2018).
12. Tucker, Jonathan B., 2007. War of nerves: chemical warfare from World War I to Al-Qaeda. Anchor Books Edition, New York.

13. Vegič, Vinko, 2005. Izguba življenja vse manj sprejemljiva. *Revija Obramba* 37 (5): 22–25. Defensor, Ljubljana.
14. Vuga, Janja, 2009. Medkulturno sodelovanje na večnacionalnih operacijah in misijah: delovanje Slovenske vojske. Doktorska disertacija. FDV, Ljubljana.
15. Vuga, Janja, 2009. Sodelovanje Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah v očeh slovenske javnosti. V *Sodelovanje Republike Slovenije v mednarodnih operacijah in misijah*. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, Ljubljana.

Proces šolanja pilotov Slovenske vojske

Pilot Training in the Slovenian Armed Forces

Povzetek

V Letalski šoli Slovenske vojske usposabljammo pilote letal in helikopterjev na podlagi letalskih priročnikov za usposabljanje, ki jih je odobrila Javna agencija za civilno letalstvo Republike Slovenije. Piloti po končanem usposabljanju pridobijo vse letalske licence, ki jim omogočajo uspešno nadaljevanje kariere v drugih letalskih enotah SV. V Letalski šoli SV poskušamo izvajati vsa letalska usposabljanja strokovno, tako da zagotavljajo najstrožja merila glede varnosti letenja in mladim pilotom omogočajo kakovosten prehod v operativne letalske enote, njihovim poveljnikom pa zanesljivega in strokovnega sodelavca.

Ključne besede: *Letalska šola SV, štipendist, pilot, priročnik za usposabljanje.*

Abstract

The Slovenian Armed Forces Flight School organises pilot training on airplanes and helicopters in accordance with the Flight Manuals approved by the Civil Aviation Agency of the Republic of Slovenia. After a successful conclusion of the pilot training, pilots obtain all civilian pilot licences which enable them to pursue their military pilot careers in operational units. The Slovenian Armed Forces Flight School conducts all pilot training programmes at a professional level according to the highest flight safety standards, which qualify young pilots to start working in operational units and make them reliable professional colleagues for their new commanders.

Key words: *Slovenian Armed Forces Flight School, scholarship holder, pilot, flight manual.*

1 Uvod

V vseh vojaških letalskih enotah po svetu velja pravilo, da se kandidati pri izbiri za pilote preverijo v nizu postopkov. Ti omogočajo, da se določijo njihove zmožnosti in da se razvrstijo pred vstopom v sistem letalskega usposabljanja. V SV jih preverimo v procesu selektivnega letenja, ki nam omogoča izbiro prihodnjih pilotov SV. Tisti, ki uspešno končajo selektivno letenje v Letalski šoli SV in so izbrani za štipendijo pilota za poklicno delo v SV, nadaljujejo letalsko usposabljanje v Letalski šoli SV. Kandidati za pilote SV so slušatelji Fakultete za strojništvo v Ljubljani, smer pilot. Po končanem izobraževanju na fakulteti se štipendisti za pilota preverijo v selekcijskih postopkih za vstop v Šolo za častnike (ŠČ). V tej šoli končajo tudi specializacijo za pridobitev vojaške evidenčne dolžnosti (VED) pilota 51501, ki jim omogoča nadaljevanje vojaške kariere v letalskih enotah SV. Do prihoda v Letalsko šolo se vsi štipendisti za pilota usposabljaajo na letalih Zlin 242l in Zlin 143. Po končani ŠČ pa prihodnji piloti SV nadaljujejo letalsko usposabljanje v Letalski šoli SV. Glede na potrebe letalskih enot SV in sposobnosti kandidati piloti na usposabljanju nadaljujejo šolanje za pilota letal ali pilota helikopterjev. Šolanje se v tej fazi loči zaradi posebnosti usposabljanja. Piloti helikopterjev začnejo osnovno šolanje na helikopterju Bel 206, piloti letal pa nadaljujejo svoje usposabljanje. V Letalski šoli SV usposabljammo pilote letal in helikopterjev na podlagi letalskih priročnikov za usposabljanje, ki jih je odobrila Javna agencija za civilno letalstvo Republike Slovenije. Po končanem usposabljanju piloti pridobijo vsa letalska dovoljenja, ki jim omogočajo uspešno nadaljevanje kariere v letalskih enotah SV.

2 Selektivno letenje v Letalski šoli SV

Letenje z vojaškimi letali in helikopterji ima svoje značilnosti in spada v kategorijo najzahtevnejših poklicev. Ker človek ni rojen za letenje, je treba preveriti, ali so kandidati sposobni izvajati tako zapletene naloge, ki izhajajo iz posebnosti letalskega poklica. Zato morajo kandidati za pilota izpolnjevati nekatere pogoje, ki jih seveda določa delodajalec. Večje države imajo svoje vojaške srednje šole in vojaške akademije, v katerih mlada dekleta in fante že iz osnovnih šol usmerjajo za točno določen profil častnika, med drugim tudi vojaškega pilota. Ker Slovenija ni tako velika država, nima tako številčne vojske, tudi nima vojaških srednjih šol in vojaških akademij. Zato je pot, kako

postati slovenski vojaški pilot, drugačna. Način preverjanja kandidatov obsega vse osnovne zahteve izbora pilotov. Med te zahteve uvrščamo:

- javni natečaj za štipendije pilotom za poklicno delo v SV,
- varnostno preverjanje prijavljenih kandidatov,
- splošni zdravniški pregled,
- specialistični letalski pregled,
- selektivno letenje.

(SOP št. 1070: Selektivno letenje, 2015)

2.1 Javni natečaj za štipendije pilotom za poklicno delo v Slovenski vojski

Razpis štipendije za pilota SV se je skozi leta spreminjal. Kadrovska služba Ministrstva za obrambo je spreminjala razpisne pogoje. Ti so se razlikovali po številu kandidatov, spremenjenih pogojih glede starosti in trenutni izobrazbi kandidatov ob začetku selektivnega letenja. Selektivno letenje se je tako v preteklosti izvajalo med kandidati, ki so obiskovali zadnji letnik srednje šole, ki jim je omogočal nadaljnji študij na fakulteti za strojništvo, in študenti različnih letnikov te fakultete. Med preverjanimi pa so bili tudi takšni z že končano izobrazbo in pridobljenimi licencami.

2.2 Zdravniški pregled

Poleg osnovnih zdravniških pregledov za pridobitev pogojev za zaposlitev v SV morajo kandidati za prihodnje pilote SV opraviti še letalski pregled v letalski ambulanti Ministrstva za obrambo. V letalskih enotah SV se uporabljajo civilna dovoljenja, ki jih regulira Javna agencija za civilno letalstvo Republike Slovenije. Agencija regulira tudi kategorije zdravniških spričeval, ki jih morajo imeti tudi piloti SV. Kandidati morajo na prvem zdravniškem pregledu izpolnjevati I. zdravstveni kriterij. Vsi, ki so uspešno opravili oba zdravniška pregleda, so napoteni na selektivno letenje.

2.3 Selektivno letenje

Selektivno letenje poteka v Letalski šoli SV, ki deluje s sklopu 15. polka vojaškega letalstva SV v Vojašnici Jerneja Molana v Cerkljah ob Krki. Kandidati in kandidatke, ki izpolnjujejo vse zahtevane pogoje za delo pilota v SV, se udeležijo selektivnega letenja v Letalski šoli SV. Na podlagi števila razpisanih štipendij Ministrstva za obrambo in števila kandidatov za ta mesta po končanem selektivnem letenju inštruktorji letenja v Letalski šoli glede na dosežene rezultate kandidatov izdelajo seznam tistih, ki so sposobni za delo vojaškega pilota. Kandidati in kandidatke se razvrstijo od najprimernejšega do najmanj primernega, upoštevajoč zahtevane pogoje za delo pilota v letalskih enotah SV. Prav tako se napiše mnenje o tistih, ki ne izpolnjujejo pogojev za delo pilota. Program selektivnega letenja obsega teoretične priprave in praktično letenje. Teoretične priprave sestavlja sklop predmetov v trajanju 15 ur, ki ga s kandidati izvedemo prvi teden selektivnega letenja. Praktični del, torej letenje s kandidati, pa sestavlja sklop šestih vaj. Kandidati in kandidatke opravijo v tem času 30 vzletov v skupnem času šestih ur. Da bi kandidate lahko razvrstili, obstajajo merila, s katerimi jih lahko ocenimo. Na kolegiju inštruktorjev letenja po končanem teoretičnem in praktičnem preverjanju na podlagi pokazanega poleg osnovnih ocen, pridobljenih s teoretičnimi testi, in vsakodnevnih ocen glede na sposobnosti pri izvedbi praktičnih vaj podamo še skupno oceno o sposobnostih in lastnostih kandidata. Mednje spadajo:

- intelektualne sposobnosti,
- izobrazba,
- operativno razmišljanje (zaznavanje, razvrščanje, odločanje, reševanje problemov),
- motorične sposobnosti,
- prostorska predstava,
- delitev pozornosti,
- zmožnost istočasnega izvajanja več nalog (SOP št. 1070: Selektivno letenje, 2015).

Kako bodo te sposobnosti uspešno uporabili v letenju, se preverjajo prek dejavnikov, kot so:

- motiviranost,
- pripravljenost za delo,
- občutek dolžnosti,
- vzdržljivost,

- prilagodljivost,
- odpornost proti stresu,
- odpornost proti monotoniji (prav tam).

Vse to pa ne zagotavlja uspešnega opravljanja dela pilota. V procesu selektivnega letenja je treba analizirati še kandidatovo osebnost. Preverimo jo na podlagi:

- sistema pilotovih vrednot,
- značaja,
- zanesljivosti,
- pripravljenosti na disciplino,
- sposobnosti za razvoj,
- čustvene stabilnosti,
- družabnosti,
- lojalnosti,
- sposobnosti pravilnega odločanja,
- vodstvene sposobnosti (prav tam).

2.4 Cilj selektivnega letenja

Cilj selektivnega letenja je pridobiti v sistem usposabljanja za prihodnjega pilota SV najprimernejšega kandidata, ki bo uspešno izpolnjeval vse zahtevane pogoje letalskih enot SV pri opravljanju dela. Pomembno je tudi, da se za kandidata, ki ne izpolnjuje pogojev, da negativno mnenje za to delo.

2.5 Težave in rešitve za izboljšanje selektivnega letenja

Pri analizi selektivnega letenja sem ugotovil, da je ta program primeren in ne potrebuje sprememb glede praktične izvedbe. V preteklosti smo se zaradi postopka izbora štipendistov Ministrstva za obrambo v Letalski šoli SV znašli pred vprašanjem časovne izvedbe selektivnega letenja. Zaključek razpisa je bil časovno naravnani na oktober. Ker je bilo treba s kandidati opraviti preglede pred začetkom selektivnega letenja, smo to lahko izvajali v zimskih počitnicah fakultete, in sicer januarja, ko kandidati niso imeli študijskih obveznosti. Izbrani štipendisti pa so potem dobili štipendije za nazaj. Veliko težavo so seveda predstavljale vremenske razmere, ki so onemogočale transparentno izvedbo praktičnega letenja. Kandidati so imeli različne vremenske razmere pri izvedbi letalskih vaj in velike premore med vajami. To je zelo otežilo

pravičnost ocenjevanja med kandidati. V Letalski šoli SV smo bili zelo zadovoljni, ko so na naš predlog na Ministrstvu za obrambo spremenili razpisne pogoje štipendiranja za pilote, v katerih je v zadnjih dveh letih prestavljen zaključek razpisa v maj tekočega leta. Kandidati tako vse obveznosti za začetek selektivnega letenja opravijo do septembra, ko med poletnimi počitnicami prihodnjih štipendistov izvedemo selektivno letenje. Praksa je pokazala, da so v tem časovnem obdobju vremenske razmere primernejše, kandidati nimajo študijskih obveznosti in z začetkom novega študijskega leta so štipendije izbranim že podeljene.

3 Letalsko usposabljanje med študijsko prakso

Po uspešno končanem selektivnem letenju izbrani kandidati pridobijo štipendijo za poklicno delo v SV. V Letalski šoli SV takoj po podelitvi štipendij s kandidati opravimo vstopne razgovore. Dogovorimo se o časovnem okviru nadaljnjega letalskega usposabljanja. Pridobimo nujne informacije štipendistov in za vsakega odpremo mapo kandidata na letalskem usposabljanju. Kandidati imajo različno letalsko predznanje. V Letalski šoli se trudimo, da je produkt letalskega usposabljanja na koncu čim bolj enak oziroma da bodo štipendisti šolani tako, da bodo na koncu imeli enako znanje. Na delovni praksi poskušamo pridobiti čim več letalskega znanja oziroma pripeljati kandidate do pridobitve pogojev za začetek letalskega usposabljanja za pridobitev letalskega dovoljenja poklicnega pilota. S sklepom za začetek letalskega usposabljanja za pridobitev letalskega dovoljenja športnega pilota začnemo usposabljanje vsakega kandidata. Zakaj je to potrebno? Vsi naši štipendisti morajo biti slušatelji Fakultete za strojništvo v Ljubljani, smer pilot. To fakulteto je tako kot našo Letalsko šolo potrdila Javna agencija za civilno letalstvo. Fakulteta za strojništvo je teoretična letalskošolska organizacija, ki ima programe, ki jih je potrdila Javna agencija za civilno letalstvo, za šolanje po teoretičnem programu *Airline Transport Pilot Licence ATPL (A)*. Ta program omogoča, da naši štipendisti pridobijo znanje letalske teorije, s čimer skrajšamo teoretične priprave v Letalski šoli SV na teorijo, vezano izključno na posamezen letalski program. Glede na število inštruktorjev letenja v Letalski šoli bi bilo skoraj nemogoče izpeljati vse zahtevano teoretično znanje v polnem obsegu teoretičnega usposabljanja, ki se pridobi s programom *ATPL (A)* na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Ker pa ima tudi Fakulteta za strojništvo obveze do Javne agencije za civilno letalstvo in mora prijaviti

študente letalske smeri v program ATPL (A) ob začetku drugega letnika, ko imajo predmete letalske smeri, moramo v naši šoli omogočiti takojšnji vpis štipendistov v program letalskega usposabljanja za pridobitev letalske licence športnega pilota letala PPL (A). Če kandidati na Fakulteti za strojništvo smer letalstvo – pilot do konca drugega letnika ne pridobijo letalskega dovoljenja športnega pilota letala PPL (A), se po končani fakulteti na opravljanje izpitov letalske smeri na Javni agenciji za civilno letalstvo RS ne morejo prijaviti. Šele po vseh opravljenih izpitih na Javni agenciji za civilno letalstvo se vpišejo v letalsko dovoljenje in omogočajo privilegij teoretičnega znanja za vse nadaljnje oblike letalskega usposabljanja za pilota. V pogodbi za štipendiranje imajo vsi štipendisti za pilota SV tudi klavzulo, da se zavezujejo, da bodo Fakulteto za strojništvo končali z ocenami iz letalskih predmetov več kot 8, kar jim omogoča opravljanje izpitov na Javni agenciji za civilno letalstvo. Letalska šola SV pa se zavezuje, da bo štipendistom omogočila pridobitev športnega dovoljenja pilota letala PPL (A) pred koncem drugega letnika. Iz tega izhaja pogoj, zakaj je treba končati postopek selektivnega letenja pred začetkom drugega letnika. Poleg letalskega usposabljanja v Letalski šoli skrbimo za veljavnost zdravniškega in letalskega dovoljenja, ki ga je treba vsako leto podaljševati.

3.1 Vrste letalskega usposabljanja med štipendiranjem

Med študijsko prakso v Letalski šoli s kandidati za prihodnje pilote SV izvajamo letalska usposabljanja:

- za športnega pilota PPL (A),
- dopolnjene vaje do vojaškega pilota PPL (A),
- PROG (Y) – program letalskega usposabljanja za pridobitev pogojev za šolanje po programu CPL (A).

3.2 PPL (A) – športno dovoljenje pilota letal

Osnovno šolanje, ki ga izvajamo, je šolanje po programu športnega pilota letala PPL (A). Dovoljenje športnega pilota letala kandidatu predstavlja osnovno šolanje na letalu Zlin 242L in je tudi pogoj za vpis v program ATPL (A) na Fakulteti za strojništvo. Program letalskega usposabljanja za pridobitev dovoljenja športnega pilota letala je določen s Priročnikom za usposabljanje PPL (A). Priročnik je potrdila Javna agencija za civilno letalstvo in vsebuje cilje šolanja, pogoje za začetek šolanja, učni načrt usposabljanja, trajanje,

program usposabljanja, zapis o šolanju in preverjanje kandidatov. Teoretični del šolanja je sestavljen iz enajstih predmetov: zakon o letalstvu, splošno znanje o letalu, letalne lastnosti in načrt letenja, človeške zmogljivosti in omejitve, meteorologija, navigacija, radionavigacija, operativni postopki, osnove letenja, komunikacija in varnost letenja na splošno. Skupen čas predavanj je 135 ur. V ta čas niso vštete ure teoretičnega izobraževanja med praktičnim delom študija in teoretičnih priprav na let. Za teoretično usposabljanje pred letenjem skupaj s teoretičnimi preverjanji torej potrebujemo okoli 20 delovnih dni. Praktični letalski del programa skupaj z izpitnim letom obsega 64 ur letenja v trajanju dve uri in pol. V povprečju je mogoče načrtovati dve uri dnevno. Letalski teden ima štiri letalske dneve, na podlagi česar dobimo, da je v najboljšem primeru mogoče končati letalsko usposabljanje po programu PPL (A) v osmih tednih. Skupaj s teorijo potrebujemo za izvedbo tečaja več kot 52 delovnih dni. Upoštevati je treba tudi veliko verjetnost odpovedi šolanja zaradi slabega vremena. Na podlagi analiz usposabljanja vemo, da je povprečen čas šolanja za dovoljenje športnega pilota letala PPL (A) okoli 60 delovnih dni.

3.2.1 Dopolnjene vaje do vojaškega PPL (A)

Nekateri od kandidatov pridejo v Letalsko šolo z letalskim znanjem, ki so ga pridobili v civilnih letalskih šolah. Ugotovil sem, da znanje kandidatov, ki so se šolali v civilnih letalskih šolah različnih aeroklubov, nikakor ne izpolnjuje standardov naše letalske šole. Res je, da s temi kandidati formalno nimamo obveznosti zaradi potreb po spričevalu PPL (A) za začetek šolanja ATPL (A) na Fakulteti za strojništvo, a je z njimi vseeno treba ponoviti teoretično znanje, ki je enako kot pri štipendistih brez dovoljenja. Torej predavanja izvedemo s celotno skupino štipendistov, ki so pridobili štipendijo na zadnjem selektivnem letenju. Program PPL (A) Letalske šole SV se bistveno razlikuje od programa PPL (A) civilnih letalskih šol. Zaradi zahtevnosti in posebnosti vojaškega letenja ima program PPL (A) Letalske šole SV poleg osnovnih znanj, ki jih zahteva Evropska agencija za varnost v letalstvu (EASA), v svojih usmeritvah za izdelavo letalskih programov usposabljanja v trajanju 45 ur še dodatne vaje iz osnovnega akrobatskega, nočnega in skupinskega letenja. Zaradi tega znanja in žal preslabega letalskega znanja, ki ga že imajo kandidati, moramo pred začetkom nadaljnega usposabljanja izvesti letalsko usposabljanje po programu PPL (A) Letalske šole SV.

3.2.2 PROG (Y) – program letalskega usposabljanja za pridobitev pogojev za šolanje po programu CPL (A)

Kandidat mora za pristop k preverjanju znanja za pridobitev dovoljenja poklicnega pilota letal CPL (A) imeti dvesto ur letenja. V Letalski šoli začnemo usposabljanje po končani Šoli za častnike, ko se kandidati tudi uradno zaposlijo kot piloti SV. Da bi dobili čim mlajšega pilota, s štipendisti po končanem usposabljanju za dovoljenje PPL (A) nadaljujemo s programom za pridobitev pogojev za šolanje CPL (A) PROG (Y), ki je namenjeno pridobitvi pogojev za šolanje po programu poklicnega pilota letal CPL (A). Imetniki dovoljenja PPL (A) izvajajo na civilnem področju samostojno letenje po raznih aeroklubih, kjer nabirajo nalet, potreben za začetek usposabljanja za dovoljenje poklicnega pilota letal CPL (A). Da naši kandidati za dovoljenje CPL (A) ne bi samo letali brez reda v smislu pridobivanja izkušenj brez nadzora, smo v Letalski šoli izdelali program, namenjen za ta nalet. Program je potrdil vojaški letalski organ, ne pa tudi Javna agencija za civilno letalstvo RS, saj na civilnem področju tega programa ne poznajo. Tako štipendisti pod nadzorom pridobivajo izkušnje za začetek nadaljevanja šolanja po končani fakulteti in Šoli za častnike. Program omogoča stalen stik Letalske šole s štipendisti. Prek programa nadziramo letalski napredek posameznega štipendista. Ti pa prek programa ostajajo v stiku z letenjem, letalsko napredujejo in pridobivajo znanje za uspešno končanje fakultete. Letalsko usposabljanje v okviru programa načrtujemo tako, da v sodelovanju s kandidati poiščemo primeren termin za študijsko prakso glede na obveznosti, ki jih imajo štipendisti na fakulteti. Štipendisti skozi program PROG (Y) naletijo manjkajoče ure do 170 ur skupnega naleta, potrebnih za začetek usposabljanja po programu CPL (A). Ker se v programu PROG (Y) ponovijo vse vaje programa PPL (A), le da se tokrat vse odletijo samostojno, te ne bodo predstavljene v razpredelnici. PROG (Y) je zasnovan tako, da omogoča vključitev kandidatov na katero koli stopnjo letalskega usposabljanja znotraj programa PROG (Y) glede na njihovo znanje.

3.2.3 Težave in rešitve za izboljšanje študijske prakse

Pri analizi študijske prakse štipendistov pilotov za poklicno delo v SV smo ugotovili, da je način izvajanja usposabljanja primeren in pri praktični izvedbi ne potrebuje sprememb. V preteklosti smo študijsko prakso izvedli s kandidati le do pridobitve dovoljenja športnega pilota letal PPL (A), potem pa se je s kandidati do zaključka fakultete izgubil stik. V tem obdobju so bile tudi

zahteve Evropske agencije za varnost v letalstvu (EASA) glede teoretičnega znanja ATPL (A) drugačne in je način pridobivanja posameznih dovoljenj temeljil na posamični teoriji. S spremenjenimi pogoji in zahtevami EASE pa so se spremenili tudi načini in potrebe po spremenjeni vlogi študijske prakse. Prav tako je s spremenjeno strukturo letalskih enot in delovanjem prišlo do oblikovanja letalske šole. V preteklosti je bil nabor inštruktorjev mogoč iz celotnega spektra pilotov, saj je bilo takrat manj operativnih nalog in večje število pilotov. Rešitev za normalno delovanje, sploh šolanja pilotov letal, med katero spada vse šolanje štipendistov, smo našli v teoretičnem usposabljanju po programu ATPL (A) na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Ta nam je omogočil kakovostno izvedbo letalskega usposabljanja z manjšim številom inštruktorjev letenja, ki so bili na razpolago v formaciji Letalske šole SV. Še vedno je eden od temeljnih ciljev, katerega si kot del vodstvenega kadra v Letalski šoli in dolgoletni inštruktor letenja po vseh programih šolanja na letalih prizadevam doseči, čim mlajši pilot na usposabljanju in torej tudi čim mlajši operativni pilot ob koncu letalskega usposabljanja v Letalski šoli SV. Vse do zdaj napisano je bilo že doseženo in vpeljeno v sistem. Kje so še rezerve med študijem? Ena od glavnih tez, ki jih zagovarjam, je ta, da se na selektivno letenje za izbor štipendistov pilotov za poklicno delo v SV vabijo izključno kandidati prvega letnika Fakultete za strojništvo. Tako dobimo kader, ki ga sami šolamo od programa PPL (A) v celoti. Skrbimo za njegovo motivacijo, nadziramo njegov študijski napredek in ga pripravljamo za vključitev v sistem vojaškega izobraževanja v Šoli za častnike. V preteklosti smo v Letalski šoli SV ugotovili, da je mnogo lažje izvajati letalsko usposabljanje z mlajšimi kandidati, sploh v začetni fazi šolanja. Po večini imajo dekleta in fantje med študijem več časa za učenje in pripravo za letalsko usposabljanje. Lažje spremljajo težaven in naporen tempo usposabljanja. Starejši kandidati, ki so že končali fakulteto in Šolo za častnike, po večini že imajo družine in drugačne prioritete, zato jim ni uspelo izpolniti zahtevnih standardov osnovnega in nadaljevalnega šolanja. V šolanju so imeli praviloma velike težave, odstopali so od zahtevanih norm, torej ponavljali vaje letalskega usposabljanja in na koncu morali celo končati usposabljanje in kariero vojaškega pilota, preden se je sploh začela. Ker so kandidati v sistem šolanja prišli starejši, kljub izkušnjam iz civilnih letalskih organizacij, zaradi razlik v osnovnem šolanju, ki zahtevajo ponovitev šolanja, končajo šolanje starejši kot kandidati, ki so bili štipendirani za pilota SV.

4 Specialistično vojaško izobraževanje in usposabljanje za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot

Po končani Fakulteti za strojništvo zdaj že nekdanji štipendisti nadaljujejo šolanje v Šoli za častnike. Pred vstopom opravijo selekcijo. Z letalskim izobraževanjem in usposabljanjem se prihodnji vojaški piloti SV ponovno srečajo v sklopu specializacije za pridobitev vojaške evidenčne dolžnosti (VED) – častnik pilot. Specializacija je določena s programom Specialistično vojaško izobraževanje in usposabljanje za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot ter programom Spremembe in dopolnila v programu specialističnega vojaškega izobraževanja in usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot. Ker morajo v sklopu specializacije opraviti teoretične predmete, med katere spadajo taktika vojaškega letalstva, oborožitev in oprema vojaškega letalstva ter letališka infrastruktura, oprema za reševanje ter preživetje posadk in potnikov, padalsko usposabljanje s skoki, ostane za letalsko usposabljanje le pet ur letenja po kandidatu. V Letalski šoli to usposabljanje izkoristimo za obnovitev osnovnih vaj iz letenja po dolgotrajni prekinitvi v letenju zaradi izobraževanja v Šoli za častnike. Tako omogočimo hiter in nemoten tempo v letalskem usposabljanju kandidatov po končani specializaciji in Šoli za častnike, ko se piloti zaposlijo kot pripadniki Letalske šole SV.

4.1 Šolanje za pilota letal

Že v procesu selektivnega letenja in nadaljnjem osnovnem letalskem usposabljanju med študijsko prakso se glede na lastnosti in sposobnosti kandidati delijo na tiste, ki bodo nadaljevali letalsko usposabljanje na letalih, in tiste, ki so bolj sposobni za nadaljevanje letalske kariere kot piloti helikopterjev. Seveda poleg sposobnosti najpomembnejšo vlogo pri določitvi nadaljnjega letalskega usposabljanja predstavljajo potrebe na posameznih plovilih. Tako kandidati za prihodnje pilote letal v sklopu specializacije opravijo predmet teorija letenja z zemeljsko učilnico za tip letala v trajanju 46 ur in letalsko usposabljanje – uvajanje po prekinitvi letenja v trajanju petih ur praktičnega letenja in pripravo ter analizo letenja v trajanju 41 ur.

4.2 Šolanje za pilota helikopterjev

Kandidati, ki se določijo za pilote helikopterjev, morajo pred začetkom praktičnega usposabljanja opraviti še teoretične priprave za začetek letenja v skupnem času 50 ur. Če ne bi bili imetniki dovoljenja PPL (A), bi morali poslušati teoretične predmete v trajanju 140 ur. Tako pa se jim dovoljenje PPL (A) šteje kot kredit v teoretičnem znanju. Ker kandidati za pilota helikopterjev prekinajo nadaljnje usposabljanje na letalih, med specializacijo ni smiselno izvajati predmeta teorija letenja z zemeljsko učilnico za tip letala in letalskega usposabljanja – uvajanja po prekinitvi letenja. S kandidati za pilota helikopterjev v istem časovnem okviru začnemo izvajati teoretične priprave na letenje v helikopterju. Ker je seveda to teoretično usposabljanje obširnejše od števila ur, ki so namenjene pilotom letal med specialističnim izobraževanjem in usposabljanjem, prihodnji piloti helikopterjev usposabljanje nadaljujejo po končani Šoli za častnike v Letalski šoli SV, ko so že uradno njeni pripadniki.

Največje težave, vezane na letalsko usposabljanje med specialističnim izobraževanjem in usposabljanjem za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot, smo v preteklih letih že dokaj uspešno rešili. Glede na specifično letalskega usposabljanja smo se v Letalski šoli odločili, da med specializacijo s kandidati za piloti izvedemo še večji del teoretičnih oblik usposabljanja in zahtevano padalsko usposabljanje s skoki. Temeljni namen take odločitve je izhajal iz dejstva, da je bilo v tem času praktično letalsko usposabljanje že prekinjeno zaradi izobraževanja v Šoli za častnike. Specialistično izobraževanje in usposabljanje smo tako pripeljali do najučinkovitejše variante, ki omogoča najhitrejšo in kakovostno izobraževanje in usposabljanje. Piloti letal pred zaključkom opravijo še teorijo letenja z zemeljsko učilnico za tip letala in letalsko usposabljanje – uvajanje po prekinitvi letenja, da po končani Šoli za častnike in vstopu v Letalsko šolo kot mladi poročniki in poročnice brez težav in prekinitev začnejo nadaljnje letalsko usposabljanje. Tako je proces njihovega letalskega usposabljanja najbolj učinkovit, tako po kakovosti usposabljanja kot časovno v smislu čim hitrejšega zaključka letalskega usposabljanja. Zaradi tega smo za prihodnje pilote helikopterjev namesto teorije letenja z zemeljsko učilnico za tip letala in letalskega usposabljanja – uvajanja po prekinitvi letenja uvedli teoretično učilnico za letenje s helikopterji. V sklopu specialističnega izobraževanja in usposabljanja smo tako že prišli do najboljše rešitve glede časovne razporeditve teoretičnega in praktičnega usposabljanja. Sem pa z analizo Specialističnega

vojaškega izobraževanja in usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot ter programa Spremembe in dopolnila v programu specialističnega vojaškega izobraževanja in usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot, predvsem teoretičnih vsebin, ugotovil, da te vsebine potrebujejo prenovo in posodobitev. S tem mislim predvsem na prilagoditev vsebin sodobnemu vojskovanju in uporabi naših plovil v mirnodobnem času in bojnih nalogah. Torej bi bilo v prihodnje program Specialističnega izobraževanja in usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot treba posodobiti v tej smeri. Druga ugotovitev se nanaša na starost kandidata ob začetku programa. Če je ena od temeljnih zahtev pridobiti čim mlajšega operativnega pilota, moramo zahtevano starost vrniti na 26 let, kot je bila pred spremembo in dopolnilom specialističnega vojaškega izobraževanja.

5 Letalsko usposabljanje v Letalski šoli Slovenske vojske po končani Šoli za častnike

To poglavje se nanaša na vsa usposabljanja, ki jih izvajamo s kandidati častniki piloti po končani Šoli za častnike. Vsi piloti se po končani Šoli za častnike zaposlijo v Letalski šoli SV. Piloti letal v 1. šolski oddelek pilotov letal in piloti helikopterjev v 2. šolski oddelek pilotov helikopterjev. Letalski usposabljanji se od tukaj precej razlikujeta. Piloti letal nadaljujejo šolanje po programu poklicnega pilota letala CPL (A), programu instrumentalnega letenja na letalih IR (A) in programu za pridobitev akrobatskega dovoljenja Aerobatics (A). Če piloti v prejšnjih šolanjih niso pridobili vseh pogojev za začetek šolanja po enem od teh tečajev, je treba izvesti še manjkajoče usposabljanje po programu za pridobitev pogojev za šolanje po programu CPL (A) PROG (Y). Piloti letal po končanih programih nadaljujejo usposabljanje v 152. letalski eskadrilji (LEESK) na letalu Pilatus PC9M Swift. Šolanje pilotov pilatusa se izvaja pod nadzorom Letalske šole SV vse do pridobitve type ratinga PC-9/PC-7 MKII. Program se izvaja po letalskem priročniku PC-9/PC-7 Mk II type rating. Vsi dokumenti in zapisi o letalskem usposabljanju na letalu Pilatus PC-9 Swift, ki so vezani na vpis v civilno licenco pilota, se hranijo v arhivu Letalske šole SV. Tu govorimo o letalskih vajah, vezanih na osnovno letalsko usposabljanje na letalu PC-9M Swift. Z vpisom type ratinga PC-9/PC-7 Mk II v letalsko licenco se konča šolanje pilotov letal v Letalski šoli SV. Vsa

nadaljnja letalska usposabljanja, ki obsegajo specifično vojaško letenje, piloti izvajajo pod okriljem 152. LEESK. Piloti, ki so opredeljeni za inštruktorje letenja, so postavljeni na delovno mesto pilota inštruktorja v Letalski šoli in opravijo letalsko usposabljanje za inštruktorje letenja. Piloti helikopterja začnejo praktično usposabljanje na helikopterju po končani Šoli za častnike in zaposlitvi v Letalski šoli SV. Po teoretičnih osnovah začnejo helikoptersko usposabljanje po programu športnega pilota helikopterja PPL (H). Po uspešno končanem osnovnem helikopterskem usposabljanju nadaljujejo po programu za poklicnega pilota helikopterja CPL (H) in končajo usposabljanje s programom instrumentalnega letenja na helikopterju IR (H). Po končanem usposabljanju se premestijo v 151. helikoptersko eskadriljo (HEESK), kjer nadaljujejo z operativnim usposabljanjem po programu nošenja tovora in letenja z očali za nočno gledanje, ki ga opravijo v Letalski šoli SV. Prav tako pod nadzorom Letalske šole SV opravijo v 151. HEESK prešolanje na helikopter Bell-412 ali AS 532 Cougar, odvisno od nadaljnje kariere pilota.

5.1 Programi usposabljanja pilotov letal

V tem poglavju bodo predstavljeni programi usposabljanja pilotov letal in helikopterjev. Temeljni cilj šolanja v sklopu Letalske šole je, da piloti pridobijo dovoljenje poklicnega pilota letala CPL (A) ali helikopterja CPL (H), da bi se lahko vključili v nadaljnje usposabljanje za opravljanje namenskih dolžnosti. Med šolanjem morajo kandidati pridobiti znanje o:

- fizikalnih, tehničnih in zakonskih dejavnikov, ki vplivajo na uporabo zrakoplovov, in posebej o elementih, ki vplivajo na varnost letenja;
- navigacijskih in priletnih postopkih, vključno z omejitvami;
- pravilni uporabi in razlaganju potovalnih priročnikov LE SV;
- sistemih in komponentah, ki so vgrajeni v zrakoplovih, in njihovi uporabi;
- upravljanju zrakoplova skladno s programom šolanja;
- sistematizaciji dela v zrakoplovu in zunaj njega in za to, da delo opravljajo z zadostno stopnjo zanesljivosti;
- samostojnem vodenju radijske komunikacije;
- samostojnem izvajanju navigacijske in druge priprave leta (Operativni priročnik letalskih enot in zračne obrambe Slovenske vojske, 2016).

Temeljni cilj usposabljanja pilotov letalskih enot SV po končanem šolanju v Letalski šoli je izvajanje namenskih nalog skladno z zahtevami in načeli letalskih enot SV.

5.2 CPL (A) – poklicno dovoljenje pilota letal

Poklicno dovoljenje predstavlja prvega od pogojev letalskega usposabljanja, ki bo pilotu letal omogočil nadaljevanje šolanja za operativnega pilota, pilota na letalu PC-9M Swift ali inštruktorja letenja na letalih Zlin v Letalski šoli SV. S pridobitvijo poklicnega dovoljenja (CPL) piloti pridobijo tudi pogoj za razporeditev na dolžnost pilota v operativni enoti. Poleg tega pridobijo letalska krilca, ki predstavljajo statusni simbol vsakega pilota, pa tudi raven usposobljenosti. Program CPL (A) je sestavljen iz teoretičnega in praktičnega dela. Teoretična predavanja, ki obsegajo tristo ur, imajo kandidati opravljena v sklopu Fakultete za strojništvo. To nam omogoča, da se s piloti, ki se usposablja po programu CPL (A), v celoti posvetimo praktičnemu usposabljanju. V Letalski šoli SV program usposabljanja poklicnega pilota letal CPL (A) izvajamo na letalih Zlin 242l in Zlin 143. V sklopu usposabljanja za pridobitev dovoljenja CPL (A) je treba opraviti pet ur na letalu, ki ima štiri sedeže, spremenljivi korak propelerja in uvlačljivo podvozje. Na enakem zrakoplovu se mora izvesti tudi izpitni let, ki traja dve uri. Ker takega letala v SV nimamo, ga moramo najemati s postopki javnega naročanja. Do leta 2020 pa bo treba letala Zlin 242l in Zlin 143 navigacijsko modernizirati, saj več ne bodo dosegala novih standardov letalskega usposabljanja.

5.3 IR (A) – instrumentalno dovoljenje pilota letal

Temeljni cilj usposabljanja po programu instrumentalnega dovoljenja IR (A) je usposobiti pilota letal za upravljanje letala po instrumentalnih pravilih letenja (IFR) v instrumentalnih meteoroloških razmerah (IMC). Program IR (A) je sestavljen iz teoretičnega in praktičnega dela. Teoretična predavanja, ki obsegajo dvesto ur, imajo kandidati opravljena v sklopu Fakultete za strojništvo. To nam omogoča, da se s piloti, ki se usposablja po programu IR(A), v celoti posvetimo praktičnemu usposabljanju. V sklopu teorije tako ponovimo le specifično instrumentalnega letenja, nujno za praktično usposabljanje. Program letalskega usposabljanja predvideva, da lahko dvajset ur programa izvedemo na simulatorju letenja. Ker v 15. polku

vojaškega letalstva simulatorja nimamo, ga je treba najemati pri zunanjem ponudniku. V preteklih letih smo zaradi pomanjkanja finančnih sredstev za najem simulatorja izvedli celotno usposabljanje na letalih SV. V ta namen uporabljamo letalo Zlin 143, ki ima ustrezno navigacijsko opremo. Do leta 2020 pa bo treba letala navigacijsko modernizirati, saj več ne bodo dosegala novih standardov letalskega usposabljanja.

5.4 Aerobatics (A) – akrobatsko dovoljenje pilota letal

Temeljni cilj usposabljanja po programu akrobatskega letenja Aerobatics (A) je usposobiti pilota letal za varno in zanesljivo izvajanje letalskih akrobacij. Program spada med zahtevnejše oblike letalskega usposabljanja. Pogoj za pristop k temu usposabljanju sta veljavni dovoljenji CPL (A) in IR (A) ter minimalno dvesto ur letenja na letalu Zlin 242l. Program Aerobatics (A) je sestavljen iz teoretičnega in praktičnega dela. Teoretična predavanja obsegajo dva in dvajset ur. Letalsko usposabljanje, ki vsebuje tri ravni, izvajamo z letalom Zlin 242l. Praksa je pokazala, da je raven praktičnega znanja pilotov, s katerimi je bilo izvedeno usposabljanje po akrobatskem programu, večja. Piloti so lažje in uspešneje prešli na letalsko usposabljanje za pridobitev type ratinga PC-9/PC-7 MK II na letalu Pilatus PC-9 M Swift. S tem smo odpravili težave, ki so se pojavile med prešolanjem na letalo Pilatus PC-9 M Swift.

5.5 Drugi programi letalskega usposabljanja na letalih

Med programe, ki so izvedeni pod nadzorom Letalske šole na letalih, spadajo še program prešolanja na letalo PC-9 M Swift, program prešolanja na letalo PC-6, program letalskega usposabljanja za inštruktorje letenja FI (A) in IRI (A). Za te programe je značilno, da se izvajajo z že operativnimi piloti. Načeloma jih izvajajo letalski inštruktorji v sestavi enote, za katero so namenjeni. Letalska šola SV pa kot organizacija usposabljanja (ATO)/002 SI, ki jo je potrdila Javna agencija za civilno letalstvo, nadzira in skrbi za vodenje postopkov za pridobitev ustreznih civilnih dovoljenj, ki so podlaga za vpis v vojaški letalski izkaz. Vsi zapisi o šolanjih se hranijo v arhivu Letalske šole SV.

5.6 PPL (H) – športno dovoljenje pilota helikopterja

Osnovno šolanje, ki ga izvajamo s piloti helikopterjev, je šolanje po programu športnega pilota helikopterja PPL (H). Dovoljenje športnega pilota helikopterja kandidatu predstavlja osnovno šolanje na helikopterju Bell 206 in je tudi pogoj za vpis v dodatna usposabljanja za pridobitev licence ATPL (H). Vsi naši kandidati za pilota helikopterja so imetniki dovoljenja PPL (A) in ATPL (A). Ti dve dovoljenji omogočata krajši teoretični program za pridobitev dovoljenja PPL (H), ki ga kandidati za pilota helikopterja poslušajo med specializacijo za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A 51501 – častnik pilot, in po pridobitvi dovoljenja PPL (H) pristop k teoretičnemu programu za premostitvene izpite teorije ATPL (H).

Program letalskega usposabljanja za pridobitev športnega dovoljenja pilota je določen s Priročnikom za usposabljanje PPL (H). Priročnik je potrdila Javna agencija za civilno letalstvo RS in vsebuje cilje šolanja, pogoje za začetek šolanja, učni načrt usposabljanja, trajanje, program usposabljanja, zapis o šolanju in preverjanje kandidatov. Praktični letalski del programa obsega 46 ur in 10 minut letenja.

5.7 CPL (H) – poklicno dovoljenje pilota helikopterja

Poklicno dovoljenje CPL (H) pilotom helikopterja predstavlja prvega od pogojev helikopterskega usposabljanja, ki jim bo omogočil nadaljevanje šolanja za operativnega pilota, bodisi za pilota na helikopterju Bell 412 bodisi pilota na helikopterju AS 532 Cougar ali inštruktorja letenja na helikopterju Bell 206 v Letalski šoli SV. S pridobitvijo poklicnega dovoljenja (CPL) piloti pridobijo tudi pogoj za razporeditev na dolžnost pilota v operativni enoti. Poleg tega pridobijo letalska krilca, ki predstavljajo statusni simbol vsakega pilota, pa tudi raven usposobljenosti. Program CPL (H) je sestavljen iz teoretičnega in praktičnega dela. Teoretična predavanja, ki obsegajo tristo petdeset ur, imajo kandidati opravljena v sklopu ATPL (H). To nam omogoča, da se s piloti, ki se usposabljaajo po programu CPL (H), v celoti posvetimo praktičnemu usposabljanju. Praktični del usposabljanja je sestavljen iz letalskih vaj v skupnem času 137 ur 40 minut. Vaje se izvajajo na helikopterjih Bell 206. Do leta 2020 bo treba helikopterje navigacijsko modernizirati, saj več ne bodo dosegali novih standardov helikopterskega usposabljanja.

5.8 IR (H) – instrumentalno dovoljenje pilota helikopterja

Temeljni cilj usposabljanja po programu instrumentalnega dovoljenja IR (H) je usposobiti pilota helikopterja za upravljanje letala po instrumentalnih pravilih letenja (IFR) v instrumentalnih meteoroloških razmerah (IMC). Program IR (H) je sestavljen iz teoretičnega in praktičnega dela. Teoretična predavanja, ki obsegajo dvesto ur, imajo kandidati opravljena v sklopu ATPL (H). To nam omogoča, da se s piloti, ki se usposablajo po programu IR (H), v celoti posvetimo praktičnemu usposabljanju. V sklopu teorije tako ponovimo le specifično instrumentalnega letenja, nujno za praktično usposabljanje. Program letalskega usposabljanja predvideva, da lahko po scenariju 1 izvedemo dvajset ur programa na simulatorju letenja, trideset ur pa na helikopterju. Scenarij 2 predvideva, da se vseh petdeset ur opravi na helikopterju. Zaradi specifičnosti helikopterskega letenja se usposabljanje za instrumentalno letenje izvaja po scenariju 1. V ta namen moramo simulator najemati s postopki javnega naročanja. Za usposabljanje instrumentalnega letenja se uporablja helikopter Bell 206, opremljen z navigacijsko opremo za instrumentalno letenje. Do leta 2020 bo treba letala navigacijsko modernizirati, saj ne bodo več dosegala novih standardov letalskega usposabljanja po omenjenem programu.

5.9 Drugi programi letalskega usposabljanja na helikopterju

Med programe, ki potekajo pod nadzorom Letalske šole na helikopterju, spadajo še program prešolanja na helikopter Bell 412, program prešolanja na helikopter AS 532 Cougar, program letalskega usposabljanja za inštruktorje letenja FI (H) in IRI (H), program šolanja pilotov helikopterjev za izvajanje iskanja in izvajanja nošenja zunanjega tovora ter program usposabljanja za letenje z očali za nočno gledanje. Za te programe je značilno, da se izvajajo z že operativnimi piloti, razporejenimi v 151. helikoptersko eskadriljo. Načeloma jih izvajajo letalski inštruktorji v sestavi enote, za katero so namenjeni. Letalska šola SV pa kot organizacija usposabljanja (ATO)/002 SI, ki jo je potrdila Javna agencija za civilno letalstvo RS, nadzira in skrbi za vodenje postopkov za pridobitev ustreznih civilnih dovoljenj, ki so podlaga za vpis v vojaški letalski izkaz. Vsi zapisi o šolanjih se hranijo v arhivu Letalske šole SV.

Analiza letalskega usposabljanja v Letalski šoli je pokazala, da se letalsko usposabljanje s postavitvijo na delovno mesto pilota letala ali helikopterja še ni končalo. Prej bi veljala trditev, da se glavno letalsko usposabljanje šele

začenja. Letalsko usposabljanje je proces, ki potrebuje velik časovni termin. V preteklosti smo v Letalski šoli SV zaradi različnih pristopov šolanju in štipendiranju kandidatov za prihodnje pilote potrebovali tudi do sedem let, kar je seveda občutno preveč. Eno od glavnih vodil v Letalski šoli SV je skrajšanje časa šolanja. Programi letalskega usposabljanja so določeni in optimizirani. Osnovo letalskih programov je določila Evropska agencija za varnost v letalstvu (EASA). V Letalski šoli SV smo na podlagi priporočil izdelali svoje priročnike za delovanje po vseh programih, ki so nam jih po izdelavi potrdili na Javni agenciji za civilno letalstvo RS. Ker pa šolamo vojaške pilote, so seveda programi prilagojeni vojaškemu letenju. Zaradi kakovosti šolanja in varnosti letenja se programi ne morajo krajšati ali preskakovati. Vsaka vaja je pomembna in predstavlja pomembno stopnico v letalskem usposabljanju vsakega prihodnjega vojaškega pilota. Težave, s katerimi smo se srečevali pri šolanju pilotov po končani Šoli za častnike v Letalski šoli SV, so vezane predvsem na sposobnost kandidatovega kakovostnega spremljanja letalskega usposabljanja. Programi so izredno naporni in zaradi varnosti tudi ne dovolijo odstopanj od norm in standardov. Sistem omogoča šolanje starejših kandidatov, za katere pa smo v Letalski šoli SV ugotovili, da jim navadno ne uspe usvojiti zahtevnih programov osnovnih šolanj na isti ravni kot njihovim mlajšim kolegom. Letalske vaje je treba ponavljati, priprave na letenje so manj kakovostne. Večinoma so se težave pojavile pri starejših kandidatih, ki so že imeli družinsko življenje in jim izven delovnika ni uspelo najti primerne časa za pripravo na letenje. Rešitve teh težav so seveda podane že v prejšnjih poglavjih, predvsem v poglavju o štipendiranju. Potrebujemo štipendista prvega letnika Fakultete za strojništvo, ki ga skozi sistem štipendiranja pripeljemo do pogojev za začetek šolanja po programu CPL (A), takoj po končani Šoli za častnike.

Druga pomembna ugotovitev je, da piloti helikopterjev praviloma končajo letalsko usposabljanje leto dni pozneje kot njihovi kolegi na letalih. Trditev izhaja iz dejstva, da se šolanje pilotov helikopterja začne šele po končani Šoli za častnike. Na to dejstvo smo v Letalski šoli SV že opozarjali v preteklosti, vendar je analiza stroškov in verjetnosti, da bo kandidat uspešno končal Fakulteto za strojništvo in se zaposlil v SV kot častnik pilot, privedla do ugotovitve, da je način delovne prakse štipendistov optimalen.

6 Razprava o raziskavi

V zadnjih letih nam je uspelo usposabljanje za pilota v Letalski šoli SV skrajšati tako, da nam je med štipendiranjem uspelo končati vsa osnovna letalska usposabljanja. To pomeni, da takoj po koncu Šole za častnike in specializacije za VED častnika pilota začnemo pilote usposabljati za licenco CPL in IR. S takim tempom nam je v šolanju uspelo, da smo skrajšali pot do operativnega pilota za štiri leta, glede na šolanja v preteklosti. Letalski šoli SV je cilj nadaljevati šolanje pilotov na tak način. Raziskava je opravljena na podlagi kandidatov, ki so se usposabljali v Letalski šoli SV. Primerjal sem trajanje šolanja kandidatov za pilote letal in helikopterjev po generacijah od leta 2005 do 2014. Ugotovljeno je, da piloti helikopterja končajo letalsko usposabljanje v Letalski šoli SV leto pozneje kot piloti letal. Prav tako je razvidno, da kandidata, ki sta se šolala na Air Force Academy v ZDA, za uspešno končanje letalskega usposabljanja tudi potrebujeta 84 mesecev. Zaradi tega dejstva smo v Letalski šoli SV podali negativno mnenje o takem načinu šolanja. Generacija štipendistov 2014 pa je že šolana tako, kot smo omenjali na začetku analize. Razvidno je, da so oziroma bodo kandidati te generacije končali šolanje že po 36 mesecih.

To nam je uspelo tako, da smo čas diplomiranja štipendistov prilagodili s podaljšanjem absolventskega staža do začetka Šole za častnike. Če kandidat diplomira v mesecu, ki mu več ne omogoča vključitve v selekcijski postopek v Šolo za častnike, izgubi status štipendista in posledično letalsko usposabljanje. Kandidat mora zaradi tega čakati na naslednjo generacijo Šole za častnike brez letalskega usposabljanja. Z uvedbo bolonjskega načina študija, ki ne dovoljuje podaljšanja statusa, smo izgubili eno od rešitev za nepretrgan način letalskega usposabljanja, ki nam omogoča v operativno enoto pripeljati čim mlajšega pilota. Če želimo z usposabljanjem pridobiti mlajše pilote, je treba optimizirati postopke usposabljanja. Sprememba postopkov usposabljanja se nanaša na postopke v fazi štipendiranja, kjer bi bilo treba v razpisne pogoje postaviti samo študente prvega letnika Fakultete za strojništvo v Ljubljani. Druga od rešitev bi bila, da bi lahko štipendiste za pilota SV, ki so že končali študij, letalsko usposabljali tudi v času, ko niso več štipendisti in čakajo na naslednji selekcijski postopek za vstop v Šolo za častnike. Morali bi uvesti sistem, ki bi kandidatom v tem časovnem obdobju omogočal nadaljevanje letalskega usposabljanja, zadržati bi morali tudi denarno nagrado in status vojaškega štipendista. V preteklosti smo imeli težavo, da našim kandidatom, kljub temu da so bili štipendisti za pilote SV, za katere sta se porabila tako denar

kot znanje, ni uspelo na selekcijskem postopku za vstop v Šolo za častnike. Menim, da bi Ministrstvo za obrambo in SV morala ščititi svoje štipendiste, ki jih aktivno usposabljata med štipendiranjem. S tem ne mislim, da bi se našim štipendistom »gledalo skozi prste«, temveč da bi spremenili pravilnik selekcije za vstop v Šolo za častnike, tako da bi se postopkov selekcije lahko udeležili kandidati, ki še nimajo končane fakultete. Kandidate za pilote bi pred selektivnim letenjem poslali še na selekcijo za vstop v Šolo za častnike. Tako bi v Letalski šoli SV v postopku selektivnega letenja preverjali le kandidate, ki so si zagotovili vstop v Šolo za častnike. Med letalskim usposabljanjem bi poleg letenja vsako leto preverjali še njihovo fizično kondicijo, ob začetku Šole za častnike pa bi izpolnjevali pogoje za vstop. Vse skupaj ima smisel glede na vložek, da v SV dobimo pilota, ki smo ga štipendirali in usposabljali.

7 Sklep

Usposabljanje pilotov SV je temeljit in celovit proces, ki temelji na pravilih in predpisih civilnih letalskih oblasti, pa tudi specifičnih zahtevah vojaškega letenja.

Usposabljanje je dolgotrajno, daljše prekinitve podaljšajo proces zaradi ponovitev osnovnih letalskih vaj, saj si ne moremo dopuščati napak. Letalske vaje se ne smejo preskakovati ali izpuščati, vsaka predstavlja stopnico do uspešnega zaključka letalskega usposabljanja. Letalska varnost predstavlja temelj vsakega letalskega usposabljanja, in zato je njena načela ter zahteve treba dosledno upoštevati prav v vseh fazah. Z nalogo sem analiziral programe usposabljanja pilotov letal in helikopterjev od selektivnega letenja za pridobitev štipendije SV za poklicno delo pilota v SV, letalskega usposabljanja med štipendiranjem, specializacije v Šoli za častnike in po zaposlitvi v Letalski šoli SV do prehoda v operativno enoto. Poleg vseh programov letalskega usposabljanja sem analiziral tudi način oziroma izvedbo letalskega usposabljanja v posameznih fazah. Z analizo letalskega usposabljanja kandidatov za pilote v preteklih letih sem ugotovil, da so že storjeni koraki v tej smeri. Šolanje smo od začetnih sedmih let skrajšali na tri leta. Res je, da je vsak štipendist zgodba zase. Fakulteta za strojništvo ima svoje zahteve, ki jih v Letalski šoli SV skupaj s štipendisti rešujemo tako, da prilagajamo letalsko usposabljanje glede na obvezno prisotnost študentov med študijem. Letalsko usposabljanje in študij na fakulteti morata biti dobro usklajena in vodena, saj nam kandidat z vsemi opravljenimi letalskimi usposabljanji ne

pomeni nič, če ne opravi študijske obveznosti, in nasprotno. V Letalski šoli SV se bomo tudi v prihodnje poskušali optimalno približati idealnemu procesu letalskega usposabljanja za vsakega kandidata posebej in uvesti vse ugotovljene spremembe v usposabljanje vojaških pilotov SV, ki si bo prizadevala za časovno skrajšanje letalskega usposabljanja, in v operativne enote pripeljati čim mlajšega motiviranega operativnega pilota.

8 Literatura in viri

1. Operativni priročnik letalskih enot in zračne obrambe Slovenske vojske, 16. 3. 2016, revizija 4.3, Ljubljana, MO RS.
2. Program specialističnega vojaškega usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501 – častnik pilot, 17. 3. 2013, Ljubljana, MO RS.
3. Spremembe in dopolnila v programu specialističnega vojaškega usposabljanja za pridobitev osnovne vojaške evidenčne dolžnosti (VED) A51501- častnik pilot, 30. 6. 2014, Ljubljana, MO RS.
4. SOP št. 1070; Selektivno letenje, Cerklje ob Krki, 15. PVL.
5. Zakon o letalstvu, 15. 10. 2010, Ljubljana, Državni zbor.
6. Priročnik za usposabljanje PPL(A), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
7. Priročnik za usposabljanje PPL(H), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
8. Priročnik za usposabljanje CPL(A), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
9. Priročnik za usposabljanje CPL(H), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
10. Priročnik za usposabljanje IR(A), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
11. Priročnik za usposabljanje IR(H), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
12. Priročnik za usposabljanje FI(A), 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
13. Priročnik za usposabljanje Type Rating PC9/PC7 MkII, 15. 3. 2013, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.

14. Priročnik za usposabljanje Aerobatics(A), 28. 5. 2013, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
15. Priročnik za usposabljanje Flight Screening Process, 2. 9. 2013, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
16. Priročnik za usposabljanje FI(H), 12. 3. 2014, revizija 1, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
17. Priročnik za usposabljanje PROG(Y), 20. 5. 2014, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.
18. Priročnik za delovanje ATO Letalska Šola SV, 20. 8. 2016, revizija 4, Cerklje ob Krki, ATO Letalska šola SV.

Opredelitev celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v Slovenski vojski

Defining the Comprehensive System of Aviation Safety and Quality Management in the Slovenian Armed Forces

Povzetek

V članku so predstavljeni sistem upravljanja letalske varnosti in sistem kakovosti ter njune značilnosti, vsebina, pomen in cilji. Na podlagi primerjave je ovrednotena navzočnost komponent sodobnih sistemov upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV. Pri primerjavi so uporabljeni civilni in vojaški predpisi in standardi s področja letalstva ter razviti sistemi upravljanja letalske varnosti in kakovosti izbranih zaveznic. Predstavljene so smeri razvoja sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV. Identificirane so nujne spremembe in dopolnitve zakonodaje, ki bi omogočile vzpostavitev učinkovitega/sodobnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV.

Ključne besede: *varnost, kakovost, zakonodaja, Slovenska vojska, letalstvo, EASA, program letalske varnosti, sistem upravljanja varnosti v letalstvu (SMS), sistem upravljanja kakovosti v letalstvu (QMS).*

Abstract

The aim of this work is to present the aviation safety and quality management systems and their characteristics, content, significance and goals. On the basis of comparison, the representation of the components of modern aviation safety and quality management systems in the Slovenian Armed Forces is evaluated. The comparison is based on both civil and military aviation regulations and standards, and developed aviation safety and quality management systems of selected Allies. The directions in the development of the aviation safety and

quality management system in the Slovenian Armed Forces are presented. Legislative changes and amendments have been identified to ensure the establishment of an effective / modern system of aviation safety and quality management in the Slovenian Armed Forces.

Key words: *Safety, quality, legislation, Slovenian Armed Forces, aviation, EASA, aviation safety programme, Safety Management System (SMS), Aviation Quality Management System (QMS).*

1 Uvod

Letalski sistemi so danes nepogrešljiv del modernih oboroženih sil. So zelo zmogljiv in učinkovit visokotehnološki sistem s širokim spektrom uporabe, vendar z izredno visoko ceno nabave, vzdrževanja in usposabljanja osebja. S takimi sistemi opremljene letalske enote SV delujejo v okviru sil za bojno podporo in sil za zagotovitev delovanja, izvajajo pa tudi podporno delovanje v sklopu sistema zaščite in reševanja.

Nesreče letalskih sistemov predstavljajo grožnjo ohranjanju zmogljivosti letalskih enot. Vsaka nesreča pomeni znatno izgubo človeških in materialnih virov, s katerimi smo močno omejeni in jih ne moremo oziroma jih zelo težko nadomestimo. Zato je za ohranjanje sposobnosti za delovanje oziroma za zagotavljanje zmogljivosti SV ključnega pomena ohranjanje teh virov. Letalske organizacije na vseh ravneh delovanja zagotavljajo uresničitev tega cilja z vzpostavljenim sistemom letalske varnosti in kakovosti.

Upravljanje varnosti in kakovosti se izvaja na ravni države in ravni izvajalcev storitev¹. Moderni sistemi upravljanja varnosti težijo od tradicionalno reaktivnega k preventivnemu in prediktivnemu pristopu.

Sistem upravljanja kakovosti je zasnovan za zagotavljanje kakovosti in varnosti in je tako že v bistvu povezan s sistemom upravljanja letalske varnosti.

Sistem upravljanja kakovosti je pri svojem pristopu reaktiven in se osredotoča na storitve in izdelke organizacije ter na doseganje učinkovitih funkcionalnih

¹ **Izvajalec storitev** (angl. Service Provider) je v kontekstu tega članka katera koli organizacija, ki mora vzpostaviti sistem upravljanja varnosti (angl. Safety Management System – SMS). To so odobrene organizacije za usposabljanje, odobreni operaterji, odobrene vzdrževalne organizacije, službe kontrole/nadzora zračnega prometa, operaterji certificiranih letališč, pogodbeniki, podizvajalci in zunanji izvajalci. (Povzeto po: Državni program upravljanja varnosti v civilnem letalstvu, 2016, str. 5.)

procesov, medtem ko se sistem upravljanja varnosti osredotoča na varnostne vidike organizacije, njegov cilj je zmanjšati vsa varnostna tveganja z uporabo številnih proaktivnih metod.

Sisteme vodenja letalske varnosti in kakovosti moramo snovati usklajeno na vseh ravneh izvajanja letalskih dejavnosti. Za izboljšanje varnosti in kakovosti so odgovorni vsi zaposleni v letalski organizaciji. Oba sistema sta namenjena izboljšanju varnosti in sta dopolnjujoči se orodji za upravljanje.

Temeljni namen članka je opredelitev celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV. Na podlagi primerjave se bo ovrednotila navzočnost komponent sodobnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV. V primerjavi se bodo uporabili civilni in vojaški predpisi in standardi ter razviti sistemi izbranih zaveznic. S pomočjo analize se bo ugotovilo, ali veljavne normativne podlage zagotavljajo vzpostavitev učinkovitega/sodobnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV skladno s civilnimi ter vojaškimi predpisi in standardi na področju letalstva.

2 Predstavitev pojma varnosti in kakovosti

Iz definicij lahko ugotovimo, da pojma varnosti in kakovosti v kontekstu letalstva nista enaka. Kakovost se nanaša na izpolnjevanje zahtev, varnost pa na preprečevanje nastanka poškodb oseb in premoženjske škode. Kljub temu pa sta v letalstvu obe načeli povezani. Uporabniki in predpisi med drugim zahtevajo izpolnjevanje strogih varnostnih zahtev, ki zagotavljajo, da sta kakovosten izdelek ali storitev tudi varna.

2.1 Varnost

Varnost sama po sebi v ljudeh spodbuja veliko simpatije, toda le malo dejanj. V današnjem svetu, ki ga žene ekonomija dobička, varnost v prvi vrsti ni etično ali moralno vprašanje, temveč ekonomsko. Dejanja na področju varnosti torej spodbuja predvsem ekonomija in iz zgodovine vidimo, da se varnost razvija le, če obstaja ekonomska korist ali pa to zahtevajo predpisi (Wood, 2003, str. 3).

V letalstvu velja rek *Če meniš, da je varnost draga, poskusi imeti nesrečo*. Neposredni in posredni stroški letalske nesreče so običajno vrtooglavi in

nemalokrat ena sama nesreča povzroči finančni zlom letalske družbe. Izvajalci letalskih storitev si zato močno prizadevajo za vzpostavitev in vzdrževanje ustrezne ravni letalske varnosti s čisto ekonomskega vidika zagotavljanja obstoja.

2.1.1 Letalska varnost v vojaškem okolju

Kakšno vlogo ima letalska varnost v vojaškem okolju, ki se bistveno razlikuje od civilnega po vrsti operacij in z njimi povezanih visokih tveganjih ter po načinu financiranja, ki ni odvisen le od »zadovoljnih potnikov«? Odgovor lahko najdemo v izkušnjah iz preteklih konfliktov.

V drugi svetovni vojni so ZDA proizvajale letala z danes nepredstavljivim tempom. Vojaške zmogljivosti so zato le redko trpele zaradi izgube letal. Današnja realnost je drugačna, saj so proračuni vojsk močno omejeni. Rezervnih zrakoplovov ni. Če jih izgubijo preveč, ostanejo brez zmogljivosti in ne morejo več opravljati svojega poslanstva. V tem smislu predstavlja nezmožnost opravljanja poslanstva enak učinek kot nezmožnost ustvarjanja prihodkov v komercialnem letalstvu (Wood, 2003, str. 11).

2.1.2 Varnost in poslanstvo

Vse letalske organizacije so ustanovljene z nekim poslanstvom oziroma ciljem, ki pa ni zagotavljanje varnosti. Cilj je lahko npr. zagotavljanje zmogljivosti zračnega transporta, pri čemer je očitno, da moramo varnost vključiti med cilje, ki nas podpirajo pri izvajanju poslanstva. Varnost nam tako pomaga, da poslanstvo izvedemo varno, pri čemer je bistveno, da ga v prvi vrsti sploh uresničimo. Varnost lahko torej opredelimo kot metodo kontrole stroškov, ki pomaga vodstvu organizacije, da razvije najučinkovitejše metode doseganja poslanstva z najmanjšim mogočim tveganjem (Wood, 2003, str. 15).

Na prvi pogled se zdi, da obstaja protislovje med letalsko varnostjo in izpolnitvijo vojaške bojne naloge. Tak pristop je v preteklosti povzročal tako velike izgube zaradi nesreč, da so te močno presegle bojne izgube. Sčasoma je postalo očitno, da si nihče ne more privoščiti takega obsega izgub zaradi nesreč in ob tem ohraniti zmogljivost za bojevanje. Pokazalo se je, da morajo biti vsi varnostni standardi, ki so sprejeti v miru, enako uporabni v boju, sicer bodo v bojnem okolju ostali le črka na papirju (Wood, 2003, str. 16).

Vojna v Perzijskem zalivu (1991) je glede letalske varnosti pomenila pomembno izboljšavo. Število letalskih nesreč (neoperativne izgube) letalskih sil ZDA je bilo celo manjše od maloštevilnih bojnih ali operativnih izgub. To je bil izjemen dosežek, ki je pomembno prispeval k rezultatu vojne in iz katerega je jasno, da se je letalska varnost v zalivski vojni začela reševati zelo resno (Wood, 2003, str. 16). V sodobnih konfliktih so nesreče vzrok za okoli 80 odstotkov vojnih izgub zrakoplovov.

Sklepamo lahko, da enako velja za vojaško in civilno letalsko okolje. Veliko procesov in postopkov v letalskih operacijah in pri vzdrževanju zrakoplovov izhaja iz neke oblike upravljanja tveganj. Dejansko so to varnostni standardi, ki izhajajo iz nekega varnostnega vprašanja ali iz varnostnih priporočil preiskav nesreč in incidentov. (Wood, 2003, str. 16.)

2.1.3 Opredelitev pojma in koncepta letalske varnosti

Mednarodna organizacija za civilno letalstvo (angl. International Civil Aviation Organization, ICAO) definira letalsko varnost kot stanje, v katerem so tveganja, povezana z letalskimi dejavnostmi, ki se nanašajo na operacije zrakoplovov ali jih neposredno podpirajo, zmanjšana in vzdrževana na sprejemljivi ravni (Annex 19, 2013, str. 1–2).

ICAO opredeljuje varnost v letalstvu tudi kot »stanje, v katerem se možnost poškodovanja oseb ali nastanka premoženjske škode zmanjša in ohrani na ali pod sprejemljivo ravno z nepretrganim postopkom ugotavljanja nevarnosti in obvladovanja varnostnih tveganj« (Doc 9859, 2013, str. 2-1).

Kljub temu da je najvišji cilj prizadevanj letalske varnosti odprava letalskih nesreč oziroma resnih incidentov, se moramo zavedati, da letalski sistem ne more obstajati brez prisotnih nevarnosti in z njimi povezanih tveganj. Za človeške dejavnosti ali sisteme, ki jih je zgradil človek, ne moremo jamčiti, da bodo delovali popolnoma brez napak in njihovih posledic. Varnost je zato dinamična značilnost letalskega sistema, pri kateri je treba nenehno zmanjševati prisotna varnostna tveganja. Pomembno je izpostaviti, da na sprejemljivo raven varnosti pogosto vplivajo domače in mednarodne norme ter kultura. Dokler varnostna tveganja ustrezno nadzorujemo, je lahko varen tudi odprt in dinamičen sistem, kot je letalstvo (Doc 9859, 2013, str. 2-1).

NATO je sistem letalske varnosti opredelil v standardu AFSP-01 Letalska varnost (Aviation Safety), v katerem določa cilj letalske varnosti in njen temeljni koncept, pojma letalske varnosti pa ne definira.

Cilj letalske varnosti v vojaškem okolju Nata je povečati operativno učinkovitost katere koli letalske zmogljivosti z zmanjševanjem tistih tveganj, ki prispevajo k izrednim dogodkom zrakoplovov in z zmanjšanjem posledic teh dogodkov. Z učinkovito uporabo postane letalska varnost multiplikator sil za zračne operacije, saj poskuša zmanjšati izgube virov s prepoznavanjem in reševanjem morebitnih letalskovarnostnih težav, preden lahko te negativno vplivajo na operativno učinkovitost. Kadar rešitev za težave ni mogoče najti, morajo biti poveljniki seznanjeni s prisotnimi tveganji, da lahko sprejmejo ustrezne operativne odločitve (AFSP-01, 2018, str. 1–2).

Ob odsotnosti Natove definicije pri visoko razvitem letalstvu Britanskih oboroženih sil lahko vidimo, da je njihova definicija letalske varnosti na vojaško okolje razširjena definicija ICAO (MAA01, 2012, str. 14).

Iz opredelitve letalske varnosti v civilnem in vojaškem okolju lahko sklenemo, da v bistvu ne obstajajo vsebinske razlike v opredelitvi in konceptu, saj je pri obeh ključno prizadevanje za ohranjanje tveganj na sprejemljivi ravni.

2.1.4 Razvoj letalske varnosti

Razvoj letalske varnosti skozi zgodovino lahko razdelimo na štiri obdobja. V prvem so bile ugotovljene varnostne pomanjkljivosti, povezane s **tehničnimi dejavniki** in tehnološkimi odpovedmi, zato je bila pozornost varnostnih prizadevanj namenjena preiskovanju in izboljšanju tehničnih dejavnikov ter zagotavljanju skladnosti s predpisi. V dobi **ergonomije** (človeških dejavnikov) se je poudarek z varnostnih prizadevanj razširil na težave, povezane s človeškim dejavnikom, predvsem na odnos med človekom (posameznikom) in strojem. Sledila je **organizacijska** doba, ko se je na varnost začelo gledati s sistemskega vidika, ki je poleg človeških in tehničnih dejavnikov vključeval tudi organizacijske. To je vodilo k spremembi pristopa zagotavljanja varnosti, tj. k sistemu upravljanja varnosti. V današnjem obdobju si prizadevamo za **celostni sistemski pristop**, pri katerem se sistemi upravljanja varnosti ne osredotočajo le na lastno varnost in na to, nad čemer imajo kontrolo, temveč upoštevajo širši kontekst celostnega sistemskega pristopa k varnosti v letalstvu. Tak pristop je privedel do tega, da države in izvajalci storitev razmišljajo o

interakcijah in vmesnikih med različnimi deli sistema (človeškim, socialnim, tehničnim, informacijskim, političnim, gospodarskim in organizacijskim) (Doc 9859, 2017, str. 27).

2.2 Kakovost

Beseda »kakovost« izhaja iz latinske besede *qualitas*, kar pomeni dobro lastnost, vrednost, odliko, značilnost, sposobnost (Potočnik in drugi, 1996, str. 5).

2.2.1 Pojem kakovosti

V literaturi je mogoče najti veliko definicij, ki opredeljujejo pojem kakovosti, splošno veljavno definicijo pa je težko najti, saj se sčasoma in z družbenimi spremembami dojemanje kakovosti spreminja (Potočnik in drugi, 1996, str. 15).

V tehničnem smislu je mogoč dvojni pomen kakovosti: lahko se nanaša na karakteristike izdelka oziroma storitve, ki oblikujejo sposobnosti za zadovoljevanje vnaprej določenih ali pričakovanih potreb odjemalca, ali pa se lahko kakovost nanaša na izdelek ali storitev, ki je brez napak (Piskar & Dolinšek, 2006, str. 35–36).

Ameriški ekonomist Crosby meni, da je »kakovost zastonj. Ni darilo, vendar je prosto na razpolago. Tisto, kar je drago, so neakovostne stvari – vse dejavnosti, ki so posledica tega, da posel ni opravljen pravilno že prvič« (Crosby, 1990, str. 1).

2.2.2 Zgodovinski razvoj kakovosti

V najpreprostejši obliki lahko najdemo pojem kakovosti že tisoč let pred našim štetjem. Standarde kakovosti so pri proizvodnji čaja, porcelana in drugih proizvodov uporabljali na Kitajskem. Merjenje dolžin je bilo Egipčanom podlaga za gradnjo piramid. Tako imenovane »opazovalne mojstre« so v srednjem veku izbrali cehi in bili so določeni za preizkušanje nekaterih vrst blaga na trgu (Piskar & Dolinšek, 2006, str. 33).

Pristopi in načini doseganja kakovosti so se spreminjali skladno z razvojem tehnologije, znanja delovne sile, proizvodnih sredstev, delitve dela, družbenih odnosov, organizacijskih znanj, ekonomskih načel in drugih dejavnikov. Vsaka od teh razvojnih stopenj je specifična in prilagojena vsakokratnim okoliščinam, razmeram ter s svojimi načeli, tehnikami in orodji. Razvojne stopnje doseganja kakovosti so časovno ločene glede na neindustrijski in industrijski način proizvodnje (Gomišček & Marolt, 2005, str. 11–13).

V neindustrijski način proizvodnje (obdobje do okoli leta 1900) spadata obrtniški in manufakturni način proizvodnje. Industrijski način proizvodnje pa že vključuje tri pomembne razvojne stopnje pristopa h kakovosti. Tri razvojne stopnje pristopa h kakovosti so: kontrola kakovosti QC, zagotavljanje kakovosti QA in stopnja stalnega izboljševanja kakovosti CQI (Božič, 2009, str. 5-6).

Kontrola kakovosti

Začetki kontrole kakovosti QC (angl. Quality Control) segajo v začetek 20. stoletja in trajajo nekje do leta 1960. Ker industrijski način proizvodnje temelji na standardih, je bilo šele na podlagi izdelanih in sprejetih standardov mogoče izvajati kontrolo kakovosti, saj je kontrola preverjanje, ali so izdelani proizvodi ali storitve skladni s predpisanimi standardi. Pojavi se potreba po novi funkciji oziroma službi, ki se imenuje kontrola kakovosti in je ločena od proizvodnje. Proizvodi se na podlagi ugotovljenega stanja ločujejo na ustrezne – kakovostne (skladno s standardi) in neustrezne – nekovostne (niso skladni s standardi). Slabost kontrole kakovosti je v tem, da se premalo ukvarja z ugotavljanjem vzrokov nekovosti in s preprečevanjem njenega nastanka (Božič, 2009, str. 6–7).

Zagotavljanje kakovosti

V šestdesetih letih 20. stoletja so spoznali, da se je problematike kakovosti treba lotiti na nov način. Nov pristop je temeljil na preprečevanju neustrezne kakovosti. Največja novost je bilo tako imenovano načelo celovitosti oziroma totalnosti, ki pravi, da mora vsak oddelek, funkcija ali zaposleni v organizaciji nositi svoj delež odgovornosti za kakovost proizvoda. Sistem zagotavljanja kakovosti QA (angl. Quality Assurance) skrbi za kakovost znotraj organizacije in določa naloge oziroma obveznosti, povezane s kakovostjo, posameznim službam oziroma zaposlenim. Vse aktivnosti, povezane s kakovostjo

proizvoda, morajo biti dokumentirane, sistematično načrtovane, planirane, izvajane in nadzorovane (Božič, 2009, str. 7).

Stalno izboljševanje kakovosti

Pri stalnem izboljševanju kakovosti CQI (angl. Continuous Quality Improvement) se je v devetdesetih letih začelo gledati na problematiko kakovosti skozi procese, ki potekajo v podjetju ali ustanovi. Tu je osredotočenje predvsem na izboljševanju vseh procesov, ki se izvajajo v organizaciji (procesni pristop h kakovosti). Načela, ki so vključena v tej stopnji, so poznana iz menedžmenta celovite kakovosti, poznanega pod kratico TQM (angl. Total Quality Management ali celovito obvladovanje kakovosti) (Božič, 2009, str. 7).

Za doseganje in vzdrževanje kakovosti v organizaciji je danes treba izvajati vse tri omenjene dejavnosti. Šele z vsoto dejavnosti, povezanih s kontrolo, zagotavljanjem in izboljševanjem kakovosti, lahko govorimo o kakovostnem in zanesljivem izdelku ali storitvi (Božič, 2009, str. 8).

3 Sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti

3.1 Sistemi in standardi letalske varnosti

Z upravljanjem letalske varnosti si prizadevamo za proaktivno zmanjšanje varnostnih tveganj, preden ta postanejo povzročitelj letalskih nesreč in incidentov. Upravljanje varnosti državam omogoča, da svoje varnostne dejavnosti upravljajo na bolj urejen in usmerjen način. Ko država in letalska industrija jasno razumeta svojo vlogo in prispevek k varnim operacijam, jima to omogoča postavljati prioriteto nekaterim varnostnim tveganjem in učinkoviteje upravljati vire v korist letalske varnosti (Doc 9859, 2017, str. 17).

ICAO opredeljuje upravljanje letalske varnosti v Aneksu ICAO 19 – Upravljanje varnosti in Dokumentu ICAO 9859 – Priročnik upravljanja varnosti. Temelj upravljanja letalske varnosti predstavlja implementacija državnega varnostnega programa (angl. State Safety Program, SSP) s strani države in sistemov upravljanja letalske varnosti (angl. Safety Management System, SMS) s strani izvajalcev storitev. SSP države in SMS izvajalca storitev v sinergiji sistematično obravnavata varnostna tveganja in izboljšata

učinkovitost letalske varnosti izvajalca storitev ter posledično letalske varnosti v državi (Doc 9859, 2017, str. 17).

Državni varnostni program (SPP) je v Aneksu ICAO 19 opredeljen kot »integriran niz predpisov in aktivnosti, katerih cilj je izboljšanje varnosti«. Države članice vzpostavijo in vzdržujejo SSP kot strukturirani pristop za pomoč pri upravljanju tveganj glede varnosti v letalstvu (Doc 9859, 2017, str. 17).

Sistem upravljanja varnosti (SMS) opredeljuje Aneks ICAO 19 kot »sistematičen pristop k upravljanju varnosti, vključno s potrebnimi organizacijskimi strukturami, odgovornostjo, nalogami, politikami in postopki. Izvajalec storitev in upravljavec (operator) morata vzpostaviti in vzdrževati SMS z namenom nenehnega izboljševanja učinkovitosti letalske varnosti, kar dosežeta z ugotavljanjem nevarnosti, zbiranjem in analiziranjem podatkov ter stalnim ocenjevanjem varnostnih tveganj« (Doc 9859, 2017, str. 17).

Vidimo, da se upravljanje letalske varnosti izvaja na dveh ravneh, na ravni države in ravni izvajalcev storitev. Bistvena razlika je v tem, da ima država v sistemu upravljanja varnosti tudi regulativno in neodvisno nadzorno funkcijo.

V vojaškem okolju vzpostavljajo SMS izvajalci storitev, ki so lahko vojaške enote (npr. letalske eskadrilje, logistično-vzdrževalne enote, upravljavec letališča idr.) in pogodbeni civilni izvajalci storitev. Funkcije države v smislu izdelave in izvajanja programa letalske varnosti v mnogih sistemih opravlja tudi vojska. Takrat lahko rečemo, da je vojaško letalstvo samoregulativno in samonadzorno, zato morajo biti izvajalci teh funkcij strogo ločeni od izvajalcev storitev in postavljeni na najvišje ravni organizacijske strukture, s čimer se zagotavlja nujna neodvisnost regulativne in nadzorne funkcije od operativnega okolja.

Slovenija je kot članica organizacije Nato januarja 2018 ratificirala zadnjo edicijo STANAG-a 7160 Aviation Safety, ki članicam določa implementacijo Natovega standarda AFSP-1 Aviation Safety. Ta določa smernice za vzpostavitev in delovanje sistema upravljanja letalske varnosti v vojaškem okolju članic zaveznitva. STANAG kot ustrezne smernice na področju upravljanja letalske varnosti priznava civilna dokumenta ICAO Annex 19 – Upravljanje varnosti (angl. Safety Management) in ICAO Doc 9859 – Priročnik upravljanja varnosti (angl. Safety Management Manual). Ob pregledu in primerjavi Natovih in

ICAO dokumentov lahko ugotovimo, da se je Nato skladno s svojo politiko zavezanosti uporabe civilnih standardov v največjem mogočem obsegu pri izdelavi standarda AFSP-1 držal smernic ICAO za upravljanje letalske varnosti. To dopolnjuje našo ugotovitev, da se pojmovanje letalske varnosti v civilnem in vojaškem okolju v bistvu ne razlikuje, zato je za vzpostavitev in delovanje sistema upravljanja letalske varnosti v vojaškem okolju primerna uporaba civilnih smernic in predpisov s tega področja.

3.2 Sistemi in standardi kakovosti

Pri sistemu kakovosti se vse dejavnosti, ki vplivajo na kakovost izdelka, načrtujejo, izvajajo in nadzorujejo sistemsko. Določeni morajo biti načrt, organizacija dela in odgovornost posameznih služb. Vsakemu udeležencu v procesu mora biti jasno, kje je njegovo mesto, naloge in odgovornosti v sistemu ter kako mora delati (Vujošević, 1992, str. 14).

Le aktivno sodelovanje vseh vodilnih delavcev lahko izoblikuje učinkovit sistem kakovosti, zato se mora začeti izvajati organizacija sistema kakovosti pri najvišjem vodstvu. Vsi zaposleni v podjetju morajo biti vključeni v sistem kakovosti, tako da pri njihovem delu ni napak oziroma da jih sproti odpravljajo in zagotavljajo, da se ne ponavljajo. Vgraditi je treba sistem kakovosti na vseh ravneh vodenja in ga uskladiti na vseh fazah procesa (Bernat, 2002, str. 46).

V sistemu kakovosti morajo biti določene naloge in odgovornosti vsake organizacijske enote, jasna določila glede načina vodenja, odgovornosti in pooblastila odgovornih oseb, postopki in navodila za izvajanje posameznih dejavnosti, način pristopa k razpoznavanju težav, način pristopa k njihovem reševanju, način sodelovanja med posameznimi organizacijskimi enotami in skupinami in komunikacijske povezave za vodenje in izvajanje posameznih dejavnosti (Vujošević, 2000, str. 19).

V želji po poenotenju pristopa h kakovosti in boljšem definiranju parcialnih odgovornosti do kakovosti v organizaciji so bili izdelani posebni nacionalni in mednarodni standardi. Najbolj znani so standardi ISO 9000, ki sistematično določajo odgovornosti posameznih služb in funkcij glede kakovosti (Božič, 2009, str. 7).

ISO 9000 ima svoje korenine v obrambni industriji. Konec štiridesetih let 20. stoletja je Nato začel razvijati standarde kakovosti zaradi povezljivosti z drugimi sodelujočimi vojaškimi silami (Beckford, 2001, str. 237).

ISO 9001 je del družine standardov ISO 9000 za sisteme vodenja kakovosti. Uporablja procesni pristop, ki obsega cikel načrtuj (*plan*), izvedi (*do*), preveri (*check*) in ukrepaj (*act*) – PDCA ter razmišljanje na podlagi tveganja (Slovenski inštitut za standardizacijo, 2015).

3.2.1 Sistemi in standardi kakovosti v letalstvu

Ukrepi za izboljšanje varnosti izdelkov v letalski industriji morajo biti celoviti, pri tem pa je treba uporabljati sisteme vodenja kakovosti, ki temeljijo na posebnih standardih kakovosti, predvsem na posebnih letalskih predpisih (Sprycha, 2013, str. 14).

Ko je bil prvič uveden standard ISO 9000, je letalska industrija začela reformirati svoje sisteme vodenja kakovosti, da bi izpolnjevala standard. Vendar so kmalu ugotovili, da standard ISO ni bil zadosten za obravnavo dodatnih varnostnih zahtev, tveganj in zakonodaje na področju letalstva.

Nastal je standard 9100, ki je mednarodno priznan standard sistema kakovosti, specifičen za letalsko industrijo (Tomić, Spasojević-Brkić in Klarin, 2012, str. 11).

Standard AS/EN 9100 dopolnjuje standard ISO 9001 z dodatnimi zahtevami glede kakovosti in varnosti, ki so pomembne za letalstvo. Vsi proizvajalci zrakoplovov in njihovi dobavitelji podpirajo ali potrebujejo certifikat AS/EN 9100 kot pogoj za poslovanje z njimi (NSF ISR, 2016).

Sistemi upravljanja kakovosti (angl. Quality Management Systems) v letalstvu so veliko bolj podrobneje regulirani v civilnih in vojaških predpisih s področja letalstva.

Pri tem je treba dodati, da vsi civilni letalski predpisi niso povsem usklajeni s standardi ISO. Ti se osredotočajo na celotno upravljanje kakovosti. Na drugi strani pa se EASA pri pojmovanju kakovosti v celoti osredotoča na skladnost (SMS obravnavo ločeno) in tako ne opredeljuje vseh zahtevanih elementov ISO.

V reviziji ISO 9001: 2015 je pomemben dodatek vključitev dejavnikov tveganja v upravljanje organizacije. Z združitvijo dejavnosti QMS (reaktivna) in organizacijskih obveznosti SMS (pretežno proaktivnih) certificirana ISO 9001: 2015 organizacija ni popolnoma skladna s trenutnimi zahtevami EASA.

EASA trenutno preoblikuje svoja pravila, da bi vključila koncept sistema upravljanja kakovosti in sistema upravljanja varnosti, upoštevajoč Prilogo 19 ICAO (SOFEMA, 2015).

3.3 Civilni/vojaški predpisi in standardi na področju letalske varnosti in kakovosti

Letalstvo kot sistem z veliko tveganostjo velja v svetu za eno najbolj reguliranih dejavnosti, kar mu kljub »prirojeni« nevarnosti zagotavlja visoko stopnjo varnosti.

Krovni predpis Republike Slovenije, ki ureja področje civilnega in vojaškega letalstva, je Zakon o letalstvu (Uradni list RS, št. 81/10 – uradno prečiščeno besedilo in 46/16; v nadaljnjem besedilu Zakon o letalstvu (2016)). Temelj zakonodajne ureditve vojaškega letalstva RS izhaja iz 5. člena Zakona o letalstvu, ki opredeljuje, da Ministrstvo za obrambo ureja in nadzoruje vojaško letalstvo skladno z zakonom o letalstvu in na podlagi drugih predpisov, ki veljajo oziroma se uporabljajo v Republiki Sloveniji za vojaško letalstvo. Jasno je, da je vojaško letalstvo RS urejeno tako s civilnimi kot tudi z vojaškimi predpisi.

3.3.1 Civilna letalska zakonodaja

Evropska in slovenska zakonodaja temeljita na standardih in priporočenih praksah ICAO (Državni program upravljanja varnosti v civilnem letalstvu, 2016).

Zakon o letalstvu v 7. členu določa, da se njegove določbe uporabljajo za domače in tuje civilne zrakoplove, za državne zrakoplove pa, če v mednarodni pogodbi ali v posebnih predpisih ni določeno drugače. Za državne zrakoplove zakon opredeljuje tiste, ki se uporabljajo v vojaške, policijske in carinske namene (ZLet, 2016). Izpostaviti je treba, da se za državni zrakoplov oziroma v

ožjem smislu za vojaški zrakoplov šteje tudi civilni zrakoplov², ki se uporablja v vojaške namene.

Uporabo civilne letalske zakonodaje vojaškega letalstva opredeljuje tudi Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov, ki v 5. odstavku 1. člena določa, da se za vsa vprašanja letenja vojaških zrakoplovov, ki s tem pravilnikom niso posebej urejena, uporabljajo splošni predpisi o letalstvu (Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov, 2009).

Prav tako se splošni predpisi o letalstvu uporabljajo pri letenju v mednarodnem okolju, kjer je to zahtevano oziroma primerno. Kadar leti vojaški zrakoplov v zračnem prostoru, ki je pod suverenostjo druge države, se ravna po predpisih o letenju, ki veljajo na območju suverenosti omenjene države, če takih predpisov ni, pa po predpisih RS.

Resolucija o nacionalnem programu razvoja civilnega letalstva Republike Slovenije do leta 2020 (ReNPRCL) določa cilje razvoja civilnega letalstva, med katere uvršča implementacijo sistema upravljanja varnosti (SMS), posebno pozornost pa namenja pripravi, sprejetju in implementaciji Nacionalnega programa upravljanja varnosti v civilnem letalstvu z namenom preventivnega delovanja na letalsko varnost (ReNPRCL, 2010). Na tej podlagi je bil sprejet Državni program upravljanja varnosti v civilnem letalstvu (2016), ki podrobneje opredeljuje pristop države k upravljanju varnosti.

Skladno s to politiko ureja upravljanje letalske varnosti Zakon o letalstvu (2016) v 5. členu, ki daje podlago za izdajo uredbe vlade o sistemu upravljanja varnosti. Uredba še ni izdelana, zato moramo podrobnejše predpise za implementacijo sistema upravljanja poiskati v pravnem redu Evropske unije (EU).

V Republiki Sloveniji kot članici EU veljajo poleg nacionalnih letalskih predpisov tudi skupni evropski letalski predpisi. Krovni civilni letalski predpis v pravnem redu EU predstavlja Uredba (ES) št. 216/2008 Evropskega parlamenta in sveta o skupnih predpisih na področju civilnega letalstva in ustanovitvi Evropske agencije za varnost v letalstvu.

Krovna uredba (št. 216/2008) določa pravno podlago za implementacijske predpise na različnih področjih letalske varnosti, kot so plovnost zrakoplovov, licenciranje posadk zrakoplovov, letalske operacije, pravila letanja, letališča

² V civilni lasti oziroma v civilnem registru.

idr. Ti predpisi (npr. Uredba 965/2012 OPS, Uredba 1178/2011 FCL) določajo organizacijam zahteve za sistem upravljanja (angl. Management System), v katerega sta integrirana tudi sistem upravljanja varnosti in sistem kakovosti. Iz tega je jasno, da je Evropa pristopila k urejanju upravljanja varnosti in kakovosti s celostnim pristopom (angl. Total System Approach).

Letalske enote SV poleg vojaških nalog ponujajo svoje storitve tudi na civilnem področju. Pri izvajanju helikopterske nujne medicinske pomoči (HNMP), prevozu človeških organov (Eurotransplant) in izvajanju nalog zaščite in reševanja nastopajo letalske enote SV v funkciji izvajalca storitev na civilnem področju. ICAO v takem primeru navaja, »da se zahteve za uporabo Aneksa 19 (Upravljanje varnosti) nanašajo na organizacijo, ki ponuja storitev« (Doc 9859, 2013, str. 22), torej na letalsko enoto, ki storitev izvaja, ter posledično tudi logistično enoto, ki vzdržuje njene zrakoplove. Odgovorna oseba izvajalca storitev mora zagotavljati raven varnosti operacij enakovredno zahtevam civilnega letalstva in ustrezen sistem upravljanja tveganj. Enako politiko v Evropi vodi tudi EASA. Če torej vojska deluje v vlogi izvajalca storitev na civilnem področju, je izredno pomembna tudi jasna ločnica med funkcijo izvajalca storitev in funkcijo neodvisnega nadzora organizacije, da se izognemo konfliktu interesov.

3.3.2 Vojaška letalska zakonodaja

Vojaški letalski predpisi nadgrajujejo, dopolnjujejo ali nadomeščajo civilne letalske predpise tam, kjer je to ustrezno oziroma nujno. Skladno z Zakonom o letalstvu je Ministrstvo za obrambo RS vzpostavilo zakonodajni okvir vojaškega letalstva z izdajo pravilnikov in drugih pravnih aktov, ki urejajo različna področja letalske varnosti in kakovosti vojaškega letalstva. Ti predpisi morajo izpolnjevati tudi zahteve ustreznih civilnih in vojaških standardov.

Za krovni specialni predpis na področju vojaškega letalstva velja Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov (2009), ki ureja mnogo elementov letalske varnosti in kakovosti, ne opredeljuje pa systemskega pristopa k upravljanju varnosti. Podobno velja za Operativni priročnik letalskih enot in zračne obrambe Slovenske vojske (OP LE in ZO SV, 2012). Sistem upravljanja kakovosti opredeljuje tudi pravilnik o registraciji, označevanju, plovnosti ter listinah in knjigah vojaških zrakoplovov.

Republika Slovenija kot članica zavezništva Nato na področju vojaške zakonodaje izvaja politiko, ki jo vodita Nato in njegova pisarna za standardizacijo (angl. NATO Standardization Office, NSO) glede uporabe civilnih standardov. To politiko opredeljuje Nato v dokumentu AAP-03(J), kjer se zavezuje k uporabi civilnih standardov v največjem praktičnem obsegu, razen kadar to ni mogoče zaradi neovrgljivih razlogov, ob tem pa navaja, da bo Natov standard izdelan samo tam, kjer ni uporabnega civilnega standarda (AAP-03(J), 2010, str. 11). Skladno s to politiko vojaško letalstvo RS izdeluje vojaške letalske predpise in vanje implementira vojaške standarde le tam, kjer uporaba civilnih letalskih predpisov ni primerna zaradi specifičnosti vojaških nalog in okolja delovanja. Taka politika omogoča vojaškemu letalstvu lažje izpolnjevanje mednarodnih letalskih standardov, visoko stopnjo interoperabilnosti ter manjšo porabo človeških in materialnih virov.

Vzporedno s civilnimi letalskimi standardi je treba na različnih področjih letalske varnosti in kakovosti uveljavljati tudi v Natu sprejete standardizacijske dogovore, t. i. STANAG-e (angl. Standardization Agreement oziroma STANAG). Da se sprejeti STANAG-i uveljavijo, se vsebina dogovorov oziroma standardov prenese v predpise, operativne priročnike, priročnike usposabljanj ipd. STANAG-i so v tem smislu ključno orodje za zagotavljanje interoperabilnosti v okviru Nata.

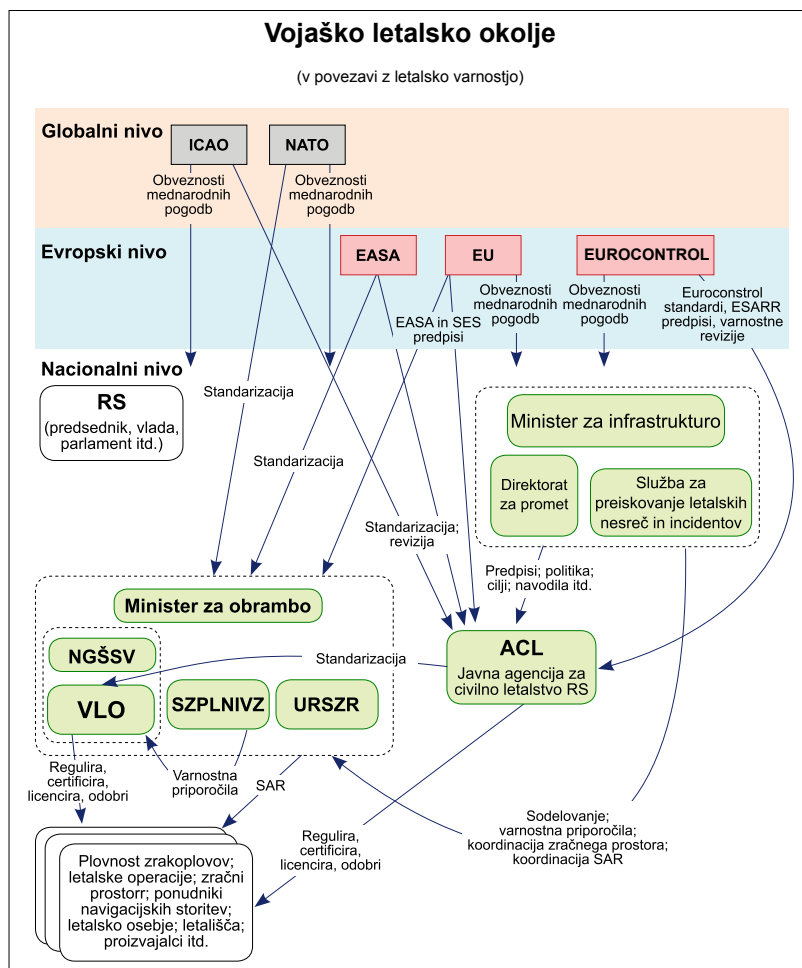
Na sliki 1 je prikazano kompleksno okolje delovanja vojaškega letalstva SV.

Najpomembnejši STANAG na področju letalske varnosti je omenjen STANAG 7160 Aviation Safety. Vrsta drugih STANAG-ov, povezanih z letalsko varnostjo, standardizira različna področja letalske varnosti v vojaškem okolju, od izmenjave letalskih informacij, preiskovanja nesreč in incidentov do pravil letenja.

Najpomembnejši Natov standard (STANAG) na področju zagotavljanja kakovosti predstavlja serija publikacij AQAP 2000. Dogovor zainteresiranih držav o uporabi te publikacije je zapisan v dokumentu STANAG 4107 (Ministrstvo za obrambo, 2010).

Standarda opredeljujeta Natove zahteve za integralni, sistemski pristop kakovosti za zunanje dobavitelje in podizvajalce, po drugi strani pa ne opredeljujeta notranjih sistemov zagotavljanja kakovosti.

Slika 1: Okolje delovanja vojaškega letalstva RS (vir: avtorja, 2018)

3.3.3 Vojaški letalski organ

Zakon o letalstvu v 5. a-členu določa vojaški letalski organ (VLO) kot organ, ki opravlja strokovne in nadzorne naloge na področju vojaškega letalstva. Pri tem mora biti zagotovljeno, da je vojaški letalski nadzorni organ funkcionalno ločen od nadziranih oseb, poveljstev in enot, ki jih nadzoruje (ZLet, 2016). Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov podrobneje opredeljuje poslanstvo VLO, ki ima pristojnosti vojaških letalskih oblasti v RS (angl. Military Aviation Authority, MAA) (Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov, 2009).

3.4 Sistem upravljanja letalske varnosti

Temelj upravljanja letalske varnosti (po ICAO) predstavlja implementacija državnega varnostnega programa (SSP) s strani države in sistemov upravljanja letalske varnosti (SMS) s strani izvajalcev storitev. Natov AFSP-1 povzema ICAO-elemente SPP in SMS v smislu smernic za implementacijo sistema letalske varnosti v vojaškem okolju.

3.4.1 Program letalske varnosti

Praksa kaže, da mnoga vojaška letalstva zaveznikov upravljajo letalsko varnost na ravni državnega varnostnega programa z izvajanjem programa letalske varnosti (angl. Aviation Safety Program).

Obstajajo štiri **komponente, ki sestavljajo temelje programa letalske varnosti** (PLV). Vsaka komponenta je razdeljena na elemente, ki obsegajo procese ali aktivnosti, ki jih za upravljanje varnosti izvajata MO RS in SV. (Doc 9859, 2013, str. 4-1):

- Letalskovarnostna politika in cilji
- Upravljanje varnostnih tveganj
- Zagotavljanje letalske varnosti
- Promocija letalske varnosti.

Letalskovarnostna politika in njeni cilji določajo, kako bo MO RS upravljal letalsko varnost celotnega sistema vojaškega letalstva RS. Določeni so obveznosti in odgovornosti pristojnih letalskih oblasti in drugih organov za upravljanje letalske varnosti v želeni smeri ter širši cilji, ki jih je treba doseči s PLV. Tako se omogoči, da je v vedno bolj zapletenem in dinamičnem sistemu vojaškega letalstva zagotovljeno vodenje letalske varnosti (Doc 9859, 2013, str. 4-2).

Upravljanje letalskovarnostnih tveganj na ravni PLV obsega opredelitev zahtev za sisteme upravljanja letalske varnosti (SMS). Tako se omogoči, da izvajalci storitev implementirajo nujne postopke ugotavljanja nevarnosti in upravljanja tveganj. V teh zahtevah je treba opredeliti tudi sprejemljivo raven varnosti, ki jo morajo doseči izvajalci storitev s svojim SMS (Doc 9859, 2013, str. 4-5).

Zagotavljanje letalske varnosti se doseže z nadzorom in kontrolo dejavnosti izvajalcev storitev ter notranjo presojo regulativnih in upravnih postopkov letalskih oblasti. Pri zagotavljanju letalske varnosti imajo pomembno vlogo letalskovarnostni podatki ter njihovo zbiranje, analiza in izmenjava. Program nadzora, ki ga izvaja nadzorni organ, mora biti osredotočen na področja največjega tveganja in večjega pomena za letalsko varnost (Doc 9859, 2013, str. 4-6).

Promocija letalske varnosti obsega procese za zagotavljanje ali pomoč pri usposabljanju na področju letalske varnosti ter za izmenjavo in širjenje letalskovarnostnih informacij. (Doc 9859, 2013, str. 4-9).

3.4.2 Sistem upravljanja varnosti (SMS)

Sistem upravljanja varnosti (SMS), katerega velikost mora biti skladna z velikostjo organizacije in kompleksnostjo njihovih produktov ali storitev, implementirajo izvajalci storitev. Komponente SMS so enake kot na ravni PLV, razlikujejo pa se posamezni elementi, ki so prilagojeni ravni izvajalcev storitev (Doc 9859, 2013, str. 5-2).

Varnostna politika opisuje načela, procese in metode organizacije SMS za doseganje želenih varnostnih rezultatov. Politika določa zavezanost vodstva organizacije, da v vse vidike svojih dejavnosti vključi in nenehno izboljšuje varnost. (Doc 9859, 2013, str. 5-2).

Upravljanje varnostnih tveganj zagotavlja, da izvajalci storitev nadzorujejo tveganja, da se doseže ciljna varnostna uspešnost. Ta proces imenujemo upravljanje tveganj in obsega ugotavljanje nevarnosti, oceno varnostnega tveganja in izvajanje ustreznih sanacijskih ukrepov (Doc 9859, 2013, str. 5-14).

Zagotavljanje varnosti obsega postopke in aktivnosti izvajalca storitev, s katerimi ugotovi, ali SMS deluje skladno s pričakovanji in zahtevami. Izvajalec storitev nenehno spremlja svoje notranje procese in okolje delovanja, da bi odkril spremembe ali odstopanja, ki bi lahko povzročili nastanek varnostnih tveganj ali poslabšali obvladovanje trenutnega tveganja (Doc 9859, 2013, str. 5-21).

Promocija varnosti spodbuja pozitivno kulturo varnosti in ustvarja okolje, ki spodbuja doseganje varnostnih ciljev. To se zagotovi z usposabljanjem in

učinkovito komunikacijo. Vodstvo promovira varnostno kulturo v celotni organizaciji (Doc 9859, 2013, str. 5-25).

Najpomembnejša komponenta SMS je prav gotovo upravljanje varnostnih tveganj, saj to predstavlja jedro sodobnega pristopa upravljanja letalske varnosti in prehoda k proaktivnemu in prediktivnemu sistemu upravljanja. Prvi pogoj, da bi to zaživel, je učinkovit sistem obveznega in prostovoljnega poročanja, ki omogoča zgodnje odkrivanje nevarnosti in izvajanje ustreznih ukrepov.

3.5 Sistem upravljanja kakovosti v letalstvu

Sistem vodenja kakovosti sestavlja šest področij:

Politika kakovosti: kjer je opredeljena jasna izjava o politiki organizacije, načelih upravljanja in namerah, za nepretrgan proces izboljšanja varnosti in kakovosti.

Razdelitev vlog in odgovornosti: te so pisno določene za vse osebje. Določeni so procesi, ki zagotavljajo, da se vsi zavedajo svojih vlog in odgovornosti.

Spremljanje in vrednotenje neskladnosti, napak ali odstopanja: od začetnih postopkov, njihovega prepoznavanja (presoja, nadzor, preiskava) sistema poročanja, ocen, opravljenih v rednih časovnih presledkih, in terminov načrtovanih sprememb pa do zbiranja podatkov iz poročil stanja, napak in incidentov.

Odpravljanje in zmanjševanje neskladij: tukaj se uporabljajo razna analitična orodja, kot so analiza temeljnih vzrokov, statistična analiza trenda, metoda za analizo tveganj. Izvajajo se postopki odločanja o tem, kako se bodo neskladja odpravila ali ublažila. Zagotavlja se izvajanje komunikacije in povratnih informacij osebju.

Cilji in izboljšave: načrtujejo se cilji kakovosti in izbirajo učinkovite metode za merjenje kakovosti.

Dokumentacija: dokumentirajo se vsi postopki QMS – bodisi kot sestavni del veljavnih priročnikov bodisi v posebnem priročniku za vodenje kakovosti. Opisujejo se vse komponente sistema in medsebojne povezave med vsako od teh komponent. Potekajo usklajevanja z zunanjimi izvajalci storitev, in če je treba, s podizvajalci. Dokumentirajo se predpisi, standardi in izjeme, s

katerimi je organizacija urejena. Dokumentirajo se določbe o usposabljanju za vse osebe, vključno z usposabljanjem na področju upravljanja kakovosti (ASSI, 2014, str. 6).

Za sisteme kakovosti v letalstvu veljajo pravila. Najpomembnejša so (SOFEMA, 2015, str. 1–3):

- Odgovorni vodja je odgovoren za celoten sistem kakovosti.
- Vse odgovorne osebe in vodje kakovosti morajo poročati odgovornemu vodji.
- Sistem upravljanja kakovosti vključuje QA, QC & QI (Quality Assurance, Quality Control, Quality Inspection).
- Sistem upravljanja kakovosti mora biti neodvisen.
- Organizacija vzpostavi sistem kakovosti, ki obsega neodvisne presoje za spremljanje skladnosti z zahtevami, standardi in ustreznostjo postopkov.
- Odgovorne osebe na posameznih področjih so odgovorne za svoje področje, da se upoštevajo vse regulativne in organizacijske zahteve. Če zunanji nadzornik najde neskladje, se neskladje podvoji, saj se vedno pojavi vprašanje, zakaj jih niso našli sami. To vodi v smeri analize temeljnih vzrokov (angl. Root Cause Analysis), ki nam pomaga doseči jedro neskladja, razviti rešitev vzrokov težave in izboljšati učinkovitost organizacijskega sistema.
- Sistem za preverjanje in vzdrževanje želene ravni kakovosti izdelka ali storitve dosežemo s skrbnim načrtovanjem, uporabo ustrezne opreme, nepretrganim nadzorom in korektivnim ukrepanjem.
- Nadzornik kakovosti ne sme nikoli ukazovati zaposlenim, kaj naj storijo, temveč jim mora povedati, kaj je narobe, in seveda pomagati odpraviti neskladja. Če nadzornik ukazuje zaposlenim, spodkopava avtoriteto njihovega nadrejenega.

Zakon o letalstvu (Zlet, 2010) v 9. členu opredeli zagotavljanje kakovosti. V tem členu je navedeno, da mora tisti, ki opravlja dejavnosti v letalstvu, organizirati sistem zagotavljanja kakovosti, vključno z načini izvajanja in odgovornimi osebami, kar opredeli nosilec dejavnosti v priročniku o kakovosti, ki ga odobri agencija.

Sistem zagotavljanja kakovosti obsega zahteve glede kakovosti na področjih:

- uporabe in vzdrževanja zrakoplovov;
- načrtovanja in izdelave zrakoplovov;

- opravljanja sprememb na zrakoplovu, njegovih delih in opremi zrakoplova ter motorju;
- opravljanja zračnega prevoza in drugih dejavnosti v zračnem prometu;
- izvajanja teoretičnega ali praktičnega usposabljanja za letalstvo ter spremljanja veljavnosti izdanih listin;
- nalog varovanja, reševanja in protipožarne zaščite;
- opravljanja nalog navigacijskih služb zračnega prometa;
- del glede gradnje, rekonstrukcije in vzdrževanja letališč.

3.6 Smeri razvoja sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti

Na področju letalstva še vedno obstajajo razlike med priporočili in zahtevami različnih mednarodnih organizacij. ICAO že zagovarja sisteme celostnega upravljanja z integracijo sistemov letalske varnosti in kakovosti, medtem ko ima EASA na tem področju še sisteme, ki so ločeni med seboj.

Letalske organizacije imajo običajno več sistemov upravljanja (sistem upravljanja varnosti, kakovosti, zaščite okolja, varovanja, sredstev, dokumentacije idr.). Eden najpomembnejših vidikov za organizacijo sta povezovanje in integriranje sistemov upravljanja varnosti in kakovosti (Doc 9859, 2013, str. 5–28).

QMS in SMS sta povezljiva. QMS je osredotočen na skladnost s predpisujočimi predpisi in zahtevami, medtem ko se SMS osredotoča na varno izvedbo storitve. Cilji SMS so opredeliti nevarnosti, oceniti s tem povezano tveganje in izvajati učinkovit nadzor tveganja. V nasprotju s tem se QMS osredotoča na dosledno skladnost izdelkov in storitev, ki ustrezajo ustreznim specifikacijam (Doc 9859, 2013, str. 5–28).

Glede na dopolnilne vidike SMS in QMS je mogoče vzpostaviti sinergistično razmerje med obema sistemoma, ki ga je mogoče povzeti:

- SMS je podprt s procesi QMS, kot so presoja, nadzor, preiskava, analiza temeljnih vzrokov (angl. Root Cause Analysis), statistična analiza trenda (angl. Statistical Trending Analysis), načrtovanje procesov in preventivni ukrepi;
- QMS lahko predvidi varnostna vprašanja, ki obstajajo kljub skladnosti organizacije s standardi in specifikacijami;
- načela, politike in prakse kakovosti so povezani s cilji varnega upravljanja.

Povezovanje SMS in QMS vodi k multiplikativnim prispevkom vsakega sistema k uresničevanju ciljev organizacije glede varnosti in kakovosti (Doc 9859, 2013, str. 5–29).

Vsekakor pa je odločitev o integraciji na strani organizacije. Pri medsebojnih odnosih, razvoju in povezavah med sistemi upravljanja z varnostjo in kakovostjo obstajajo tri možnosti. To so ločitev, sodelovanje in vključitev (EUROCONTROL, 2011, str. 18).

4 Celostni sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti v oboroženih silah

4.1 Sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti v SV

V SV je vzpostavljen sistem letalske varnosti in kakovosti, ki v celoti ali delno pokriva večino elementov PLV, SMS in QMS.

Skladno z ICAO-metodologijo upravljanje letalske varnosti in kakovosti vojaškega letalstva RS na ravni države izvajata MO RS in SV, ki sta odgovorna za elemente programa letalske varnosti.

Vrh veljavnega sistema letalske varnosti in kakovosti v SV na ravni PLV predstavlja omenjeni neodvisni Vojaški letalski organ (VLO) s svojo upravno nadzorno funkcijo. Je neposredno podrejen načelniku Generalštaba SV in je ločen od operativnih enot, ki jih nadzira. Deluje na področjih plovnosti, licenciranja, letalskih operacij, letališč in nadzora zračnega prostora.

Operativne enote oziroma letalske organizacije, ki so vključene v sistem letalske varnosti in kakovosti, so v 15. polku vojaškega letalstva (15. PVL). Izvajajo upravljanje letalske varnosti in kakovosti na ravni izvajalcev storitev in so odgovorne za elemente sistema upravljanja letalske varnosti (SMS) in kakovosti (QMS) izvajalcev storitev.

Za letalsko varnost in kakovost so v enotah odgovorni poveljniki. Poveljnik polka in poveljniki neposredno podrejenih enot imajo v svojih sestavah za opravljanje strokovnih del na področju letalske varnosti in kakovosti častnike za varnost letenja in častnike za kontrolo kakovosti, ki so neposredno podrejeni poveljniku. (OP LE in ZO SV, 2012, str. 25–26).

4.1.1 Sistem upravljanja letalske varnosti v SV

Vojaško letalstvo SV ima vzpostavljene mnoge elemente sistema upravljanja letalske varnosti, nima pa vzpostavljenega celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in programa letalske varnosti.

Da bi posodobili letalske predpise in zapolnili regulativne vrzeli, bo vojaške letalske predpise treba dopolniti oziroma ustrezno privzeti civilne na več področjih. Uskladitev je nujna predvsem na področju letalskih operacij in letališč, na novo pa je treba opredeliti predpise, ki bodo sistemsko uredili operativni zračni promet (angl. Operational Air Traffic, OAT), da bi zagotovili varnost pri izvajanju operacij izven okvira civilne regulative.

MO RS ima zelo dobro urejen neodvisen proces preiskave letalskih nesreč in incidentov, katerega edini cilj je preprečevati nesreče in incidente vojaških zrakoplovov in ne obsega ugotavljanje krivde ali odgovornosti, ki je v vojaškem letalstvu vzpostavljen s Pravilnikom o preiskovanju letalskih nesreč vojaških zrakoplovov (Uradni list RS, št. 53/10) (2010). Skladno s pravilnikom je znotraj MO RS ustanovljena Služba za preiskave letalskih nesreč in incidentov vojaških zrakoplovov RS (SPLNIVZ), ki je ločena od SV in VLO, s čimer se zagotavlja njena zahtevana neodvisnost.

Izvršilna politika VLO na področju letalske varnosti sledi civilnim in vojaškim smernicam. Ta politika mora omogočati organizacijam, da rešujejo varnostne odklone v okviru svojega sistema upravljanja varnosti. Ustrezno je urejena tudi zakonodaja na področju obrambe, ki opredeljuje pogoje, ko je za varnostne odklone treba ugotavljati krivdo oziroma odgovornost, pri čemer je nujno, da so taki postopki in preiskave strogo ločeni od postopkov in preiskav, namenjenih izboljševanju letalske varnosti

Zahteve za vzpostavitev in delovanje sistemov upravljanja letalske varnosti (SMS) izvajalcev storitev v okolju vojaškega letalstva z vojaškimi predpisi še niso vzpostavljene. Za vzpostavitev celostnega sistema upravljanja varnosti bo opredelitev teh zahtev ključnega pomena, saj bo to omogočilo pospešen razvoj v smeri preventivnega in prediktivnega upravljanja varnosti na podlagi upravljanja tveganj. V SV ima formalno vzpostavljen SMS le Letalska šola. Ta temelji na zahtevah evropskih predpisov za letalske šole (Uredba EU 1178/2012), odobril ga je ACL.

Zagotavljanje letalske varnosti izvajamo v SV z nadzorom in kontrolo dejavnosti izvajalcev storitev. Nadzor je razdeljen med VLO, ACL in Evropsko agencijo za varnost v letalstvu (EASA). VLO izvaja nadzor vseh izvajalcev storitev v SV, ACL pa le organizacij, ki jih je odobrila njihova stran, npr. Letalske šole, vzdrževalne organizacije 153. LETEHE, EASA pa izvaja nadzor organizacij posredno v okviru svojega nadzora nad ACL.

Sistem zbiranja in analize podatkov o letalski varnosti je vzpostavljen v letalskih enotah in znotraj VLO. Zbirajo se podatki, pridobljeni iz obveznega sistema poročanja o nesrečah in incidentih ter iz nadzorov. Baza podatkov obsega tudi poročila o preiskavah nesreč in incidentov ter z njimi povezana varnostna priporočila. Izmenjava ustreznih podatkov o letalski varnosti z zunanjimi organizacijami na civilnem področju in znotraj Nata je skladno s sprejetimi standardi (ICAO Anex 13, STANAG 3101 Exchange of Safety Information Concerning Aircraft and Missiles) ustrezno podprta tudi s predpisi.

Vzporedno z vzpostavljenim sistemom obveznega poročanja uporablja SV tudi sistema obveznega in prostovoljnega poročanja v civilnem letalstvu, ki se uporabljata za poročanje o dogodkih, kadar je to primerno, npr. kadar gre za dogodke v povezavi s civilnim letalstvom ali dogodke, v katerih je udeležen zrakoplov na civilnem registru ipd.

SV nima vzpostavljenega sistema prostovoljnega poročanja o dogodkih, katerega namen je zajem tistih dogodkov pomembnih za varnost, ki jih ni v sistemu obveznega poročanja. Prav tako nima vzpostavljenega sistema spremljanja podatkov leta (angl. Flight Data Monitoring, FDM), ki zbira in analizira podatke iz snemalnikov parametrov leta (angl. Flight Data Recorder, FDR), vgrajenih na nekaterih tipih zrakoplovov SV. FDM imenujejo tudi zagotavljanje kakovosti letalskih operacij (angl. Flight Operations Quality Assurance, FOQA) in predstavlja proaktivno uporabo posnetih parametrov leta za dvigovanje ravni letalske varnosti.

Sistem prostovoljnega poročanja in FDM sta dva dodatna razpoložljiva vira zbiranja podatkov na področju letalske varnosti, ki bi ju v SV morali izkoristiti. V ta namen je treba vzpostaviti sistem prostovoljnega poročanja in sistem FDM, ki ju je treba skladno s civilno zakonodajo in vojaškimi standardi urediti tudi z vojaškimi predpisi s poudarkom na področju zaščite podatkov.

Zaščita podatkov o letalski varnosti SV je urejena le za sistem obveznega poročanja in za podatke varnostne preiskave v Pravilniku o preiskovanju

letalskih nesreč vojaških zrakoplovov. Zaščita podatkov na področju civilnega letalstva je opredeljena v predpisih EU, vendar kljub temu najnovejše smernice, standardi in načela (ICAO/EASA) tudi še niso v celoti implementirani v nacionalno zakonodajo.

Omenili smo že, da so informacije iz reaktivnih, proaktivnih in prediktivnih virov ključnega pomena za ugotavljanje nevarnosti in upravljanje tveganj. Čeprav imamo dostop do vseh teh virov informacij, pa obstajajo zlasti na področju poročil o dogodkih nekatere pomanjkljivosti. Težavno je zajeti vse dogodke v sistem poročanja, kar kaže na potrebo po ukrepih na področju »kulture pravičnosti«. Posebej se bo treba potruditi, da se spodbudi kultura odprtega poročanja znotraj letalstva SV in da se podpre razvoj okolja, v katerem posamezniki čutijo, da lahko poročajo o varnostnih dogodkih brez strahu pred kaznovalnimi ukrepi.

Pri promociji letalske varnosti se v SV izvajata notranje usposabljanje in izmenjava informacij z organiziranjem rednih letnih konferenc o varnosti letenja pod okriljem VLO. Za usposabljanje in informiranje na področju letalske varnosti v enotah SV so zadolženi častniki za varnost letenja. V zadnjih letih lahko opazimo, da bi bilo treba usposabljanje pripadnikov na področju letalske varnosti izboljšati. Treba bi bilo natančno (formacijsko) opredeliti zahteve po usposabljanjih za vse pripadnike, ki jih zadeva letalska varnost, s poudarkom na strokovnih nosilcih upravljanja varnosti in poveljniško vodstvenih strukturah, ki nosijo formalno odgovornost za letalsko varnost. Le z ustrezno usposobljenim strokovnim kadrom in ozaveščenostjo poveljnikov na vseh ravneh poveljevanja bo SV lahko vzpostavila celostni sistem upravljanja letalske varnosti, ki bo v celoti izpolnjeval vse zahteve sprejetih Natovih standardov.

4.1.2 Sistem upravljanja letalske kakovosti v SV

V vojaškem letalstvu SV je vpeljan sistem kakovosti, katerega namen je ugotavljati, ali postopki in storitve ustrezajo predpisanim smernicam, procesom in postopkom, pa tudi ugotoviti primernost teh smernic, procesov in postopkov (15. PVL, 2016, str. DEL 3.1). Sistem nadzora kakovosti v vojaškem letalstvu SV je neodvisen sistem, ki nadzira vse vidike kakovosti, ki jih je določil operativni priročnik vojaških letalskih enot in enot zračne obrambe SV in VLO. Standarde kakovosti nadzoruje tudi nadzornik kakovosti, ki je

odgovoren samo odgovornemu vodji, ki je na koncu odgovoren za izvajanje vseh vidikov kontrole in nadzora. Dolžnost vseh zaposlenih v letalskih enotah SV je zagotavljanje skladnosti z veljavnimi priročniki, odobrenimi postopki, standardi kakovosti, predpisi in sodelovanje z osebami, ki izvajajo nadzor organizacije (prav tam).

Pri opisu sistema upravljanja letalske kakovosti v SV bomo predstavili sistem upravljanja letalske kakovosti pri vzdrževanju zrakoplovov, saj je najboljše opredeljen in vzpostavljen. Glede zagotavljanja politike kakovosti in varnosti letenja so cilji letalskih enot SV opredeljeni v organizacijskem priročniku vzdrževanja zrakoplovov 15. PVL.

V politiki kakovosti se nenehno izvajajo tudi aktivnosti, ki so povezane z upoštevanjem človeškega dejavnika. To zagotavlja varen medsebojni odnos med človekom, informacijami, s katerimi dela, opremo, orodjem, stroji, delovnimi prostori, okoljem, delovnimi razmerami, v katerih dela, odnosi s sodelavci in drugimi sistemskimi komponentami z ustreznim upoštevanjem človeških lastnosti.

Poleg politike kakovosti so glavni elementi sistema kakovosti še razdelitev vlog in odgovornosti, spremljanje in vrednotenje neskladnosti, napak ali odstopanj, odpravljanje in zmanjševanje neskladij, načrtovanje ciljev kakovosti in izboljšav ter dokumentiranje vseh postopkov sistema zagotavljanja kakovosti.

V 15. PVL so vloge in odgovornosti razdeljene skladno s civilno in vojaško zakonodajo. To obsega imenovanje vodstvenega osebja, vključno z odgovorno osebo, ter naloge in odgovornosti vodstvenega osebja in letalskotehničnega osebja.

Spremljanje in vrednotenje neskladnosti, napak ali odstopanj ter njihovo odpravljanje in zmanjševanje so v 15. PVL prav tako usklajeni s civilno in vojaško zakonodajo. Sistem kakovosti vsebuje izvedbo presoj kakovosti postopkov in presoj proizvodov oziroma storitev. Obe vrsti presoje sta lahko načrtovani ali nenačrtovani (15. PVL, 2016, 9).

Po končani presoji kakovosti posameznega področja se izpiše poročilo. Če se na posameznem področju odkrijejo neskladja, se sestavi zahteva za njihovo odpravo. Nadzornik kakovosti glede na najdene neskladnosti določi njihovo stopnjo. Ta je odvisna od stopnje ogrožanja varnosti letenja. Vsaki neskladnosti se dodeli korektivni ukrep z datumom odprave (15. PVL, 2016, DEL 3).

V 15. PVL je vzpostavljen sistem poročanja in zbiranja podatkov iz poročil o napakah in incidentih (angl. Occurrence Reporting). Zagotovljeno je dokumentiranje vseh postopkov sistema zagotavljanja kakovosti.

Neodvisen nadzor sistema zagotavljanja kakovosti v 15. PVL zagotavlja vojaški letalski organ.

4.2 Sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti v zavezniških oboroženih silah

Večina zavezniških oboroženih sil ima uvedene sodobne sisteme upravljanja letalske varnosti in kakovosti, saj so države oboroženih sil članice mednarodnih civilnih organizacij na področju letalstva. Večina držav zaveznic je v EU in mora zato vsaj deloma upoštevati tudi predpise EASA. Pri uvedbi sprememb v sisteme upravljanja letalske varnosti in kakovosti bi bila organizacijska struktura sistemov upravljanja v SV povsem primerljiva s sistemi večine zavezniških oboroženih sil, vendar pa sta zaradi velikosti nekaterih letalskih sil znotraj zavezništva velikost sistemov upravljanja in število pripadnikov znotraj sistemov neprimerljiva.

Sistemi upravljanja letalske varnosti se v državah zaveznicah razvijajo skladno s smernicami letalske industrije na področju letalske varnosti. Zadnja različica Natovega standarda AFSP-1 uveljavlja sodoben sistem upravljanja letalske varnosti z vsemi svojimi elementi. Večina držav članic je ratificirala zadnjo različico standarda v začetku leta 2018 in kot datum implementacije naznanila datum promulgacije. Sklepamo lahko, da ima večina držav zaveznic že vzpostavljen sodoben sistem upravljanja letalske varnosti na vseh ravneh.

Ob pregledu dostopne dokumentacije zavezniških držav s področja letalske varnosti ugotovimo, da imajo vojaška letalstva visoko razvitih držav z letalsko tradicijo, npr. VB, ZDA, Avstralija, izdelan program letalske varnosti (oziroma drug ustrezen dokument), ki obsega elemente programa letalske varnosti in s katerimi podrobno upravlja letalsko varnost vojaškega letalstva na ravni državnega varnostnega programa. Sistemi upravljanja varnosti se bistveno ne razlikujejo, saj izhajajo iz istih standardov letalske industrije. Močan poudarek je na upravljanju tveganj in zagotavljanju varnosti.

Tudi sistemi upravljanja kakovosti se v državah zaveznicah razvijajo skladno s smernicami letalske industrije na področju letalske kakovosti. Večina njihovih sistemov upravlja kakovost celostno na vseh področjih izvajalcev storitev v letalstvu.

5 Vzpostavitev celostnega sistema letalske varnosti in kakovosti v SV

Omenili smo, da ima vojaško letalstvo SV že vzpostavljene mnoge elemente sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti na ravni države in ravni uporabnikov storitev.

Zaradi celovitega systemskega pristopa pri nadaljnjem razvoju letalske varnosti SV bi bilo treba formalno vzpostaviti sistem upravljanja letalske varnosti SV (na ravni SSP) in manjkajoče sisteme upravljanja varnosti izvajalcev storitev (SMS). V tem smislu mora vojaško letalstvo izdelati in implementirati Program letalske varnosti MO RS ter s predpisi opredeliti vojaškemu okolju prilagojene zahteve za sisteme upravljanja letalske varnosti (SMS) vseh izvajalcev storitev, ki delujejo v vojaškem okolju.

Eden od ključnih izzivov vojaškega letalstva SV je implementacija »kulture pravičnosti«, ki je pogoj za učinkovit in v praksi delujoč proaktiven in prediktiven sistem upravljanja letalske varnosti in kakovosti, ki temelji na pridobivanju varnostnih podatkov iz vseh razpoložljivih virov.

Sistem kakovosti je v vojaškem letalstvu SV že uveden. Na področju vzdrževanja zrakoplovov, opravljanja sprememb na njem (njegovih delih, opremi, motorju), izvajanju teoretičnega ali praktičnega usposabljanja za letalstvo ter spremljanja veljavnosti izdanih listin sistem upošteva normativne podlage, civilne oziroma vojaške zahteve in standarde. Morda bi na teh področjih morali posvetiti več pozornosti analizi temeljnih vzrokov (Root Cause Analysis), ki nam pomaga doseči jedro neskladja, razviti rešitev vzrokov težave in izboljšati učinkovitost sistema.

Na področjih opravljanja zračnega prevoza in drugih dejavnosti v zračnem prometu, nalog varovanja, reševanja in protipožarne zaščite, opravljanja nalog navigacijskih služb zračnega prometa in predvsem vzdrževanja letališč bi bilo treba vzpostaviti učinkovitejši sistem upravljanja kakovosti, ki bi obsegal vse elemente upravljanja kakovosti.

Da bi pokrili tudi ta področja, bi morali izdelati skupni priročnik za zagotavljanje kakovosti za vse letalske enote v sestavi 15. PVL (angl. Quality Assurance Manual, QAM). Na področju vzdrževanja zrakoplovov, opravljanja sprememb na zrakoplovu, izvajanja usposabljanja za letalstvo, spremljanja veljavnosti izdanih listin ter predvsem letalskih operacij bi bilo smotrno vzpostaviti celostni integrirani sistem zagotavljanja letalske varnosti in kakovosti.

6 Sklep

Nesreče predstavljajo v sodobnih vojskah največji delež izgub letalskih oborožitvenih sistemov. V času omejenih virov predstavlja vsaka nesreča zmanjšanje zmogljivosti. Pri ohranjanju zmogljivosti nam pomaga sistem letalske varnosti in kakovosti, katerega namen je zmanjšati izgube zaradi nesreč na najnižjo praktično raven. Z ustrezno učinkovitim sistemom upravljanja varnosti in kakovosti tako dosežemo, da sistem z veliko tveganostjo, kot je vojaško letalstvo, upravljamo z visoko stopnjo varnosti.

Vojaško letalstvo RS ima dobro razvit sistem letalske varnosti in kakovosti, vendar da bi sledilo razvoju letalstva v svetu in izpolnjevalo sprejete Natove standarde, mora pristopiti k vzpostavitvi celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti. Pri tem se upravljanje letalske varnosti in kakovosti izvaja na ravni programa letalske varnosti SV in na ravni sistemov upravljanja varnosti in kakovosti izvajalcev storitev, pri čemer je bistveno, da se doseže visoka integracija vseh vpletenih sistemov.

S primerjavo zahtev predpisov in standardov civilnega letalstva ter Natovih standardov na področju upravljanja letalske varnosti smo ugotovili, da Natovi standardi obsegajo vse elemente programa letalske varnosti ter sistema upravljanja varnosti in kakovosti.

Večina zavezniških oboroženih sil ima vzpostavljena sodobna in celostna sistema upravlja letalske varnosti in kakovosti. SV se mora pri upravljanju teh sistemov kar najbolj približati zaveznikom, saj je to odločilnega pomena v skupnem delovanju.

Kljub visokim varnostnim in kakovostnim standardom se še vedno dogajajo napake. Sistema zagotavljanja varnosti in kakovosti sta ključna za razumevanje, kako, kdaj in zakaj se pojavijo napake. Samo z učenjem iz napak in izboljšavami

sistemov lahko izboljšamo stanje in preprečimo morebitne napake ali nesreče v prihodnosti.

7 Literatura in viri

1. PVL. (2016). Organizacijski priročnik vzdrževanja zrakoplovov v 15. PVL – Rev. 2.
2. PVL. (2014). Glasilo 15. polka vojaškega letalstva SV.
3. AAP-03(J) Production, Maintenance and Management of NATO Standardization Documents. (2010). Bruselj: NATO Standardization Agency.
4. AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions. (2017). Bruselj: NATO Standardization Office.
5. AFSP-01 Aviation Safety. (2018). Allied Flight Safety Publication, Edition A, Version 1. Bruselj: NATO Standardization Office.
6. Annex 19 Safety Management. (2013). 1. izdaja. Montreal: International Civil Aviation Organization (ICAO).
7. ASSI. (11. August 2014). Quality Management Systems OTAC. United Kingdom: Air Safety Support International.
8. Beckford , J. (2001). Quality a critical introduction. New York: Taylor & Francis.
9. Bernat, J. (2002). Pridobiti in izgubiti certifikat kakovosti. Ljubljana: Kapital.
10. Božič, S. (2009). Kakovost in zanesljivost proizvodnje. Ljubljana: Zavod IRC.
11. CAP 1180 State Safety Program for United Kingdom. (2009). UK Civil Aviation Authority.
12. Crosby, P. B. (1990). Kakovost je zastonj: umetnost zagotavljanja kakovosti. V P. B. Crosby, Kakovost je zastonj: umetnost zagotavljanja kakovosti (str. 270). Ljubljana: Gospodarski vestnik.
13. Defence Aviation Safety Program. (2014). Defence Instructions (General). Australian Government Department of Defence.
14. Doc 9734 Safety Oversight Manual. (2006). Part A, 2. izddaja. Montreal: International Civil Aviation Organization (ICAO).

15. Doc 9859, Safety Management Manual (SMM). (2013). 3. izdaja. Montreal: International Civil Aviation Organization (ICAO).
16. Doc 9859, Safety Management Manual (SMM). (2017). 4. izdaja – DRAFT. Montreal: International Civil Aviation Organization (ICAO).
17. Državni program upravljanja varnosti v civilnem letalstvu. (2016). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.
18. EDA. (11. 12. 2013). Military Airworthiness. Prevezeto 27. 3. 2018 iz European Defence Agency: https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/military-airworthiness_web.
19. EUROCONTROL. (29. 11. 2011). Guidance for the implementation of safety management in AIS/AIM in the ECAC region. Brussels, Belgium: Eurocontrol.
20. Evropska komisija. (25. 10 2011). Vzpostavitev sistema upravljanja letalske varnosti za Evropo. Sporočilo komisije svetu in evropskemu parlamentu. Bruselj.
21. Gomišček, B., & Marolt, J. (2005). Management kakovosti. Kranj: Moderna organizacija.
22. Helicopter Tactics Introduction. (2012). Drsnice: Helicopter Tactics Course. Linton on Ouse: European Defence Agency.
23. Kuhelj, B. (2009). Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti. Ljubljana: Zavod IRC.
24. List of aircraft losses of the Vietnam War. (11. 2. 2018). Prevezeto 25. 2. 2018 iz Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_aircraft_losses_of_the_Vietnam_War.
25. List of aviation accidents and incidents in the war in Afghanistan. (18. 2. 2018). Prevezeto 25. 2. 2018 iz Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_aviation_accidents_and_incidents_in_the_war_in_Afghanistan.
26. List of aviation shootdowns and accidents during the Iraq War. (19. 2. 2018). Prevezeto 25. 2. 2018 iz Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_aviation_shootdowns_and_accidents_during_the_Iraq_War.
27. MAA01 Military Aviation Authority Regulatory Policy. (2012). (2. izdaja). UK Military Aviation Authorities.
28. MAA02 Military Aviation Authority Master Glossary. (2013). (4. izdaja). UK Military Aviation Authorities.

29. Marolt, J. (1994). Menedžment in tehnologija zagotavljanja kvalitete. Kranj: Moderna organizacija.
30. Ministrstvo za obrambo. (2010). SVS AQAP 2000. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
31. MORS. (25. 04. 2014). Direktiva o izrednih dogodkih v Slovenski vojski. Št. 805-83/2014-1. Ljubljana: MO RS.
32. NSF ISR. (2016). AS9100D Transition Guide. Ann Arbor, ZDA: NSF ISR.
33. Operativni priročnik letalskih enot in zračne obrambe Slovenske vojske. (2012). Ljubljana: MO RS.
34. Piskar, F., & Dolinšek, S. (2006). Učinki standarda kakovosti ISO: od managementa kakovosti do poslovnega modela. Koper: Fakulteta za management.
35. Potočnik, E., Babnik, T., Černe, F., Gunčar, U., Kiauta, M., Novak, R., in drugi. (1996). ISO 9001: Iz teorije v prakso: priročnik za vodstva podjetij. Ljubljana: Taxus.
36. Pravilnik o letenju vojaških zrakoplovov. (2009). Št. 82. Uradni list RS, št. 82/09.
37. Pravilnik o preiskovanju letalskih nesreč vojaških zrakoplovov. (2010). Uradni list RS, št. 53/10.
38. Resolucija o nacionalnem programu razvoja civilnega letalstva Republike Slovenije do leta 2020 (ReNPRCL). (2010). Uradni list RS, št. 9/10.
39. Slovenski inštitut za standardizacijo. (2015). Slovenski standard SIST EN ISO 9001: 2015. Sistemi vodenja kakovosti – Zahteve. Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.
40. SOFEMA. (20. 5. 2014). What is the difference between Aviation Quality & Safety? Prevezeto 27. 3. 2018 iz SOFEMA AVIATION SERVICES: <https://sassofia.com/blog/what-is-the-difference-between-aviation-quality-safety/>.
41. SOFEMA. (2015). Aviation Quality Systems in the Context of EASA Aircraft Maintenance Organisations AMO's. Prevezeto 27. 3. 2018 iz Sofema Aviation Services: <https://sassofia.com/wp-content/uploads/2016/12/Aviation-Quality-Systems-in-the-Context-of-EASA-Aircraft-Maintenance-Organisations-AMOs-.pdf>.

42. Sprycha, I. (2013). Aerospace Quality Management System According to Selected Quality Standards. Management Knowledge and Learning International Conference. Zadar Croatia.
43. STANAG 7160 Aviation Safety (Ratification Draft 1). (2017). Bruselj: NATO Standardization Office (NSO).
44. Tomić, B., Spasojević-Brkić, V., & Klarin, M. (1. 10. 2012). Quality Management System for the Aerospace Industry. Journal of engineering Management and Competitiveness, Vol. 2, No. 1, str. 11–15.
45. U.S. Air Force. (24. Junij 2012). Safety Programs. Air Force Policy Directive 91-2. ZDA: Department of the Air Force.
46. Uredba (ES) št. 216/2008. (2008). Uradni list Evropske unije, L 79.
47. Uredba (EU) št. 376/2014. (2014). Uradni list Evropske unije, L 122.
48. Uredba (EU) št. 996/2010. (2010). Uradni list Evropske unije, L 295.
49. Vujošević, N. (1992). Sistemi kakovosti po ISO 9000. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
50. Vujošević, N. (2000). 1800 vprašanj o kakovosti. Ljubljana: RR.
51. Wood, R. H. (2003). Aviation Safety Programs (3. izd.). Englewood: Jeppesen Sanderson, Inc.
52. Zakon o letalstvu (ZLet). (2016). Uradni list RS, št. 81/10, UPB in 46/16.

Terorizem kot globalna in nacionalna grožnja varnosti – protiteroristično delovanje, izzivi za Slovensko vojsko

Terrorism as a Global and National Security Threat – Counter-Terrorism, and Challenges to the Slovenian Armed Forces

Povzetek

Mednarodno varnostno okolje se spreminja, žal ugotavljamo, da ne na bolje. V zadnjem času poleg vseh nevojaških virov ogrožanja znova čutimo napetosti v mednarodnih odnosih, ki lahko vodijo tudi v oboroženi konflikt v Evropi. V tako nestabilnem okolju se organizirani kriminal in terorizem še bolj približata okolju, ki jima omogoča lažje delovanje in dosego ciljev.

Mednarodni terorizem, predvsem z versko konotacijo, je danes prisoten v kar nekaj evropskih državah. Miselnost, da so države brez terorističnih napadov varne, je lahko zelo varljiva. Republika Slovenija (RS) danes skladno s svojimi zavezami sodeluje na kar nekaj misijah v tujini, ravno tako nas naša moralna drža zavezuje k zavzemanju stališč, ki so naravnana proti terorističnim organizacijam in njihovim metodam. Dodatno lahko RS v času, ko večina članic Evropske unije (EU) in Severnoatlantske zveze (North Atlantic Treaty Organization, Nato) zaostruje mehanizme zagotavljanja varnosti, postane lažje dosegljiva tarča.

V prispevku je terorizem opredeljen kot vir ogrožanja na globalni in nacionalni ravni. Zaradi nenehnih sprememb v mednarodnem varnostnem okolju, preventivnega delovanja in ustrezne priprave obrambno-varnostnih organov je izpostavljena pomembnost izdelave ocene ogroženosti in ocene tveganja za terorizem. Teroristični napad zahteva ustrezno ukrepanje. Učinkovito ukrepanje je mogoče samo z enotnim procesom, v katerem so postopki, mehanizmi in ukrepi ter vsi deležniki medsebojno usklajeni. Iz teh razlogov sta analizirana sistem kriznega upravljanja in vodenja v RS ter

primer vključevanja Slovenske vojske (SV). V osrednjem delu prispevka so opredeljene normativna podlaga za protiteroristično delovanje SV, naloge protiterorističnega delovanja in zmogljivosti SV, ki je pristojna, opremljena, oborožena in usposobljena za izvajanje takih nalog.

Ključne besede: *varnost, terorizem, krizno upravljanje, protiteroristično delovanje.*

Abstract

International security environment is changing, and the sad truth is for the worse. In addition to numerous non-military sources of threats, tensions in international relations have recently increased, and this fact may lead to an armed conflict in Europe. In such unstable environment, it is much easier for organised crime and terrorism to operate and achieve their aims.

International terrorism, particularly with religious connotation, can also be found in several European countries. To believe that countries not affected by terrorist attacks are safe can be very misleading. In accordance with its commitments, the Republic of Slovenia (RS) takes part in several missions abroad. Moreover, it is our moral obligation to oppose terrorist organisations and their modus operandi. The majority of EU and NATO member states are now making their security provision mechanisms more severe. The Republic of Slovenia can also become an easy target.

In this paper, terrorism is defined as a source of threats on a global and national level. Due to constant changes in international security environment, preventive actions, and the preparedness of security and defence authorities, it is of significant importance to prepare threat assessment and terrorism threat assessment. Appropriate measures are needed to counter terrorist attacks. However, this can be achieved only through a single process where all procedures, mechanisms, measures and stakeholders are mutually harmonised. Thus, the crisis management system in the Republic of Slovenia and the involvement of the Slovenian Armed Forces (SAF) are analysed. The central part of the paper deals with the normative basis for counter-terrorism operations of the SAF, and defines the counter-terrorism tasks and capabilities of the SAF, which are responsible, equipped, armed and trained to carry out such tasks.

Key words: *Security, terrorism, crisis management, counter-terrorism.*

1 Uvod

Danes je varnostno okolje z vidika ogrožanja verjetno bolj zapleteno, kot je bilo še pred kratkim. Med hladno vojno je bil vir ogrožanja jasen in opredeljen. Po koncu hladne vojne so v ospredje prišle tudi nevojaške grožnje varnosti, ne kot da jih med hladno vojno ne bi bilo, temveč kot širitev na subjekte, ki jim je varnost treba zagotoviti. Proces internacionalizacije in globalizacije po hladni vojni je vsekakor pripomogel k tehnološkemu razvoju, razmahu informacijske tehnologije, prosti trgovini, medsebojnemu povezovanju itn. Lahko rečemo, da smo veliko pridobili, pa vendarle je imel ves napredek tudi slabe strani. Ena od teh je vsekakor izguba dela suverenosti države nad svojim ozemljem, kar pomeni zmanjšanje zmožnosti izvajati osnovno funkcijo države, tj. zagotavljanje varnosti. Poleg v zadnjem času aktualnih virov ogrožanja varnosti v RS, kot so nezakonite migracije, organizirani kriminal, tihotapljenje in preprodaja orožja, kibernetске grožnje, se nedaleč od nas (v državah EU) srečujejo predvsem z mednarodnim terorizmom.

Sreda, okrog druge ure popoldan, v Blagovnem trgovskem centru v Ljubljani odjekneta dve eksploziji, istočasno Pop TV dobi sporočilo o še dveh podtaknjenih bombah v središču Ljubljane. Trije zamaskirani moški vdrejo v poslopje Ministrstva za obrambo (MO). Ob tem je en napadalec ubit, ravno tako sta ranjena dva pripadnika Varnostno-nadzorne službe Vojaške policije (VP). Dva napadalca se zatečeta v drugo nadstropje stavbe, kjer za talce vzameta do zdaj še neznano število uslužbencev ministrstva. Na mednarodnem mejnem prehodu Obrežje se med postopkom preverjanja dokumentov ugotovijo lažni podatki. Zaradi zaostritve postopka so potniki pozvani, da zapustijo vozilo. Voznik odredbe policistov ne upošteva, prebije zapornico in se zapelje na bližnji bencinski servis. Tam se zatečejo v trgovinsko poslopje in grozijo z detonacijo umazane bombe. Še vedno je sreda, ura je osem zvečer.

Kompleksen teroristični napad kot del hibridnega napada na RS. Fikcija ali realni scenarij, ki se lahko zgodi? Vprašanje, na katero, upamo, nikoli ne bomo dobili odgovora, pa vendarle: ali smo na kaj takega pripravljeni, katere službe so pristojne za reševanje takih situacij, ali so dovolj usposobljene, in navsezadnje, ali jih je dovolj?

Vloga SV v izrednih oziroma vojnih razmerah je jasno opredeljena. Ravno tako so jasno opredeljene naloge SV v mirnodobnem času in naloge, ki jih izpolnjujemo v okviru zavezništva. Ena od njih je tudi protiteroristično

delovanje. Če želimo ugotoviti vlogo SV pri protiterorističnem delovanju na območju RS in znotraj zavezništva, moramo najprej opredeliti terorizem. Terorizem je opredeljen v normativnih aktih obrambnega sistema, sistema notranje varnosti, sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, pa tudi zavezništva. Predmet preučevanja v prispevku bo torej vloga SV pri protiterorističnem delovanju v različnih podsistemi nacionalnovarnostnega sistema RS.

V uvodnem delu prispevka si bomo z namenom preučitve mednarodnega varnostnega okolja na področju teroristične ogroženosti pogledali stanje skozi realne številke. Če želimo ugotoviti, kakšna so predvidevanja za prihodnost, moramo analizirati veliko dejavnikov doma in v tujini ter nato rezultate združiti v oceno ogroženosti in oceno tveganja za teroristični napad. Preučili bomo metode pridobivanja ocen v zavezništvu in doma. Ravno tako bomo poskusili osvetliti nosilce izdelave ocen in njihovo medsebojno sodelovanje.

Izkušnje po Evropi so pokazale, da teroristični napadi običajno vodijo v krize, ki so lahko tudi kompleksne. V RS imamo vzpostavljen sistem kriznega upravljanja, znotraj katerega pristojni resorji rešujejo krizne situacije na svojih področjih. Pri kompleksnem terorističnem napadu bi lahko šlo tudi za ogrožanje nacionalnovarnostnega sistema, zato bomo analizirali sistem kriznega upravljanja in vodenja v RS ter analizirali primer, ki bi obsegal aktivacijo SV.

Protiteroristično delovanje je skupek posameznih nalog, ki jih izvajajo za to opremljene, oborožene in predvsem usposobljene enote. V osrednjem delu prispevka bomo identificirali naloge protiterorističnega delovanja in nosilce izvedbe teh znotraj SV ter v zaključku podali svoje ugotovitve in predloge za izboljšanje stanja.

V delu obravnavanja ocen ogroženosti, v obravnavanju specialnih sil in postopkov aktiviranja takojšnjih odzivnih sil SV bomo delno omejeni, saj je večina dokumentov, tudi normativnih, s stopnjo tajnosti.

2 Terorizem kot vir ogrožanja varnosti

Terorizem bo v sodobnem svetu nadomestil velike vojne. Še vedno je najbolj v ospredju islamski terorizem, ki temelji na samouničevanju, fanatizmu in napačni interpretaciji Korana. Vzroki so ekonomske razlike v svetu, ki se zgolj povečujejo in ne zmanjšujejo, težnje islamske civilizacije, da se modernizira, a hkrati ohrani bistvo islamske vere, medtem ko hoče Zahod urediti svetovni družbeni red po merah lastne civilizacije. Zahodni svet se mora s pojavom spoprijeti odločno, a racionalno, tako da bo ohranil bistvo svoje civilizacije – demokracijo (Repe, 2007).

2.1 Vrste in oblike terorističnih napadov

Če želimo analizirati vrste terorizma, moramo upoštevati skupek izhodišč, motivacij in delovanj. Vrste terorizma, kot jih opredeljuje Utroša (2015, str. 6), so:

- Državni terorizem: sistemska uporaba terorističnih nasilnih dejanj s ciljem rušenja nekaterih družbenih skupin in posameznikov.
- Verski terorizem: nasilje, ki se ga ljudje poslužujejo v imenu religije, svetih spisov in moralnih norm, ki jih določa religija; je sredstvo za doseganje višjih verskih ciljev.
- Mednarodni (verski) terorizem: v zadnjem času najnevarnejša oblika; islamski fundamentalni, verski terorizem.
- Nacionalistični terorizem: t. i. borci za svobodo; cilj je doseči ločeno državo za svojo nacionalno skupino.
- Desničarski terorizem: večinoma gre za skupine obritoglavcev, ki izvajajo nasilje nad tujci in pripadniki drugih manjšin.
- Levičarski terorizem: cilj je uničiti kapitalizem in ga zamenjati s socialistično-komunističnim sistemom; značilen predvsem v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja.
- Informacijski ali kibernetški terorizem: moderna oblika, nevarna za celotno družbo zaradi odvisnosti od moderne informacijske tehnologije.

Nekatere pojavne oblike sodobnega terorizma lahko zasledimo že v poznem 19. stoletju. Moderne oblike terorističnih napadov, navadno prirejene in pripravljene za široko svetovno javnost kot občinstvo, ki lahko spremlja dogajanje po medijih, pa so dobile svoje uresničenje v drugi polovici dvajsetega stoletja. Utroša (2015, str. 7) navaja oblike aktualnih terorističnih napadov:

- Podstavljanje eksplozivnih teles: običajno gre za improvizirana eksplozivna telesa, izdelana preprosto in poceni, škoda velika.
- Samorazstrelitve: samomorilski napadi, namenjeni povzročitvi čim večjega števila žrtev in/ali materialne škode.
- Ugrabitve ali zajetje talcev: pogosta oblika za izsiljevanje držav ali posameznikov.
- Atentati: načrtovana dejanja, cilj je usmrtitev pomembnega predstavnika države ali neke skupine.
- Požigi: namenjeni predvsem prikrivanju sledi, zastraševanju itn.
- Sabotaže: služijo prikazu ranljivosti sistemov.
- Isiljevanje: grožnja povezana z zahtevo po denarju, materialnih dobrinah ali informacijah.
- Lažni preplahi: nimajo neposrednega materialnega vpliva, lahko pa oslabijo delovanje varnostnih služb in policijo pri odzivnosti.
- Oboroženi ropi: služijo predvsem financiranju izvajanja drugih oblik terorizma.

Vuk (2007, str. 122) navaja, da v sodobnem času mednarodne teroristične organizacije vodijo vojno, ki pomeni resno nacionalnovarnostno vprašanje. Imajo zelo učinkovito organizacijo, na razpolago skoraj neomejene finančne vire in so zagotovo pripravljene uporabiti tudi jedrsko orožje, da bi dosegle svoj cilj.

2.2 Učinki terorizma na globalno in nacionalno varnost

Terorizem predstavlja v sodobnem svetu eno od ključnih kompleksnih groženj nacionalni in mednarodni varnosti zaradi številnih vzrokov, motivov, metod in posledic. Teroristično ogrožanje že ob srednji intenzivnosti zahteva aktiviranje velikega dela nacionalnovarnostnega sistema oziroma velikega števila nacionalnih varnostnih mehanizmov katere koli države (Prezelj, 2006, str. 181).

Po podatkih Europol (TE SAT, 2017) je bilo leta 2016¹ na območju Evropske unije 142 izvedenih, preprečenih ali neuspešnih terorističnih napadov. Polovico tega se je zgodilo na območju Velike Britanije, en dogodek, in sicer odvzete prostosti, se je zgodil tudi na ozemlju RS. Skupaj je bilo 47 izvedenih napadov,

¹ Podatki za leto 2017 med pripravo prispevka še niso bili dosegljivi.

kar je imelo za posledico 142 mrtvih in 379 ranjenih ljudi. Večina žrtev je bila posledica terorističnih napadov skrajnih islamistov.

Evropska unija se spoprijema z veliko grožnjo terorizma na podlagi skrajnega islamizma organiziranih skupin in samostojnih napadalcev. Cilj zadnjih napadov po Evropi so predvsem »mehke tarče«, to so civilisti, ki jih napadajo predvsem z uporabo hladnega orožja, avtomatskega orožja, improviziranih eksplozivnih sredstev, pa tudi z uporabo vozil, s katerimi se zapeljejo v množico. Napadi so izvedeni spontano, nekaj pa je tudi zelo dobro načrtovanih, z več tarčami hkrati, predvsem v okviru terorističnih organizacij, kot je Al Kaida.

Tarče v prihodnosti bodo tako posamezniki kot skupine ljudi, predvsem neislamske veroizpovedi, lahko pa bodo tarče tudi predstavniki oboroženih sil, tako pripadniki policije kot vojske. Tarče bodo tudi mednarodne lokacije, kot so mednarodna letališča, mednarodne ustanove, ki še povečajo odmevnost napada v svetu. Storilci so lahko tujci, ki že dalj časa bivajo v Evropi, lahko pa so se v evropskih državah tudi rodili in odrasli. Po večini so jih indoktrinirale teroristične organizacije, ki izkoriščajo socialno-ekonomske razmere, izpostavljajo mučeništvo in prepričanje, da »Zahod« napada islam. V napade je vključenih zelo veliko število mladih moških in žensk. Leta 2016 je bilo v EU izvedenih 718 aretacij v zvezi z verskim terorizmom. Velik del terorističnih napadov (99) v EU je pripisanih etno-nacionalističnim in separatističnim skrajnežem. Skrajnim levičarjem v letu 2016 pripisujejo 27 terorističnih napadov. Skupno sta bila aretirana 1002 storilca terorističnih dejanj (TE SAT, 2017).

Razlog različnega pogleda članic EU na grožnje terorizma gre iskati predvsem v tem, da večina članic še ni bila neposredno žrtev terorističnega napada. Zelo verjetno je tudi, da se te države lahko koristijo za tranzit tujih »terorističnih borcev« ali pa so nevede za njih celo varno zatočišče. Zaradi geostrateškega položaja, komunikacije med Zahodno Evropo in še vedno nestabilnim Balkanom po našem mnenju obstaja velika verjetnost, da bi lahko bila med njimi tudi RS. Razmišljanje, da je RS varna država, je po našem mnenju lahko zelo varljivo, saj se opisani napadi ne dogajajo več tako daleč stran od naših meja in hitro lahko postanemo del žalostne statistike.

3 Ocena ogroženosti in ocena tveganja za terorizem

3.1 Ocena ogroženosti – Nato in Republika Slovenija

3.1.1 Ocena ogroženosti – Nato

Zavezniška združena doktrina za obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno dejavnost (AJP-2) varnostne grožnje razdeli glede na njihov izvor. Varnostne grožnje so lahko zunanega ali notranjega izvora. Ena od varnostnih groženj je tudi terorizem, ki ga AJP-2 (točka 7. 2) opredeljuje kot nezakonito uporabo ali grožnjo z uporabo sile ali nasilja proti posameznikom ali lastnini, da prisili ali zastrašuje vlado ali družbo za doseg političnih, verskih ali ideoloških ciljev.

Točka 7.3. govori o tem, da je zavezništvo odgovorno za zoperstavljanje varnostnim grožnjam, ki jih predstavljajo sovražne obveščevalne službe in subverzivne, kriminalne ali teroristične skupine ali posamezniki.

Med zaščitne varnostne postopke spada izdelava ocene ogroženosti. Ta je ključnega pomena za zoperstavljanje grožnjam in mora biti natančno pripravljena na podlagi (AJP-2, točka 7.5.):

- preučevanja prednosti, zmogljivosti, metod in verjetnih namenov vseh organizacij, skupin, posameznikov ter njihov sil in sredstev;
- določitve morebitnih ciljev, za katere obstaja največ možnosti, da bodo napadeni;
- upoštevanja ogroženosti in ranljivosti pomembnih ciljev.

Čeprav aktivnosti sovražnih obveščevalnih služb ostajajo osrednja točka interesa v Natovih operacijah, terorizem prav tako predstavlja resno grožnjo vojaškim silam. Poveljniki morajo biti zato seznanjeni z razpoložljivimi informacijami o terorističnih dejavnostih, da lahko zagotovijo nepretrgano operativno pripravljenost (AJP-2, točka 8.6.4.).

3.1.2 Ocena ogroženosti – Republika Slovenija

Za ugotavljanje in ocenjevanje varnostnih tveganj ter ogrožanje države je v RS pristojen Svet za nacionalno varnost (SNAV²). Ocena ogroženosti je pripravljena na podlagi prispevkov vseh pomembnih resorjev za nacionalno varnostni sistem, raznih služb in podsistemov (Slovenske obveščevalno varnostne agencije (SOVA), Obveščevalno varnostne službe (OVS), Policije, SV). Ocena se posodablja v vnaprej določenih časovnih intervalih, ali če je treba, odvisno od sprememb v varnostnem okolju. Zadnja ocena terorističnega ogrožanja nacionalne varnosti RS iz leta 2017 je pokazala, da je stopnja ogroženosti RS na petstopenjski lestvici³ nizka.

Prezelj (2006, str. 181) opozarja, da teroristične grožnje ne prihajajo z ozemlja RS, temveč predvsem iz tujine. Zato je s stališča teroristične ogroženosti RS pomembno ocenjevati oziroma poznati teroristično ogroženost sosednjih držav in evroatlantske regije s poudarkom na Jugovzhodni Evropi. Slovenska javnost kljub številnim terorističnim napadom v zadnjem obdobju na območju EU še vedno tako grožnjo zaznava kot malo verjetno. Kljub temu je v RS treba zagotavljati pripravljenost na tako ogrožanje, saj bi lahko bilo drugačno razmišljanje odločevalcev (politike) zelo škodljivo.

3.2 Ocena tveganja za terorizem – Republika Slovenija

Republika Slovenija ima poleg ocene ogroženosti izdelano tudi oceno tveganja za terorizem. Normativna podlaga za izdelavo ocen tveganj (OT) je Uredba o izvajanju Sklepa o mehanizmu Unije na področju civilne zaščite, ki v 1. točki določa vrste ocen tveganj, pristojne organe za izdelavo in njihove naloge, vsebino, način sprejetja in dostopnost za javnost. V 5. členu kot državni koordinacijski organ (DKO) določa Ministrstvo za obrambo, Upravo Republike Slovenije za zaščito in reševanje (MO, URSZR). Priloga 1 opredeljuje vrste nesreč in nosilce izdelave ocen tveganj za posamezno nesrečo. Med nesreče se po tej uredbi uvršča tudi terorizem.

V 13. členu uredbe je opredeljena vsebina ocene tveganja za nesreče. Pogledali si bomo primer ocene tveganja za terorizem, ki jo pripravlja nosilec ocene tveganja za terorizem, Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ). Ocena tveganja

² Več o SNAV-u bo obrazloženo v poglavju, kjer bomo analizirali krizno upravljanje v RS.

³ Ocene ogroženosti na petstopenjski lestvici si sledijo: zelo nizka, nizka, srednja, visoka in zelo visoka stopnja ogroženosti.

za terorizem temelji na aktualni oceni ogroženosti RS za mednarodni terorizem, analizi študij primerov iz tujine in je izdelana skladno s priporočili državnega koordinacijskega organa. Pri izdelavi so uporabljene metode in tehnike (Utroša, 2015, str. 10–17):

- brainstorming⁴,
- PHA (*preliminary hazard analysis*⁵),
- sekundarna analiza,
- študije primerov in
- uporaba orodja – *threat risk training tool*⁶.

Ocena tveganja temelji na scenarijih tveganja, s katerimi se ugotavlja kombinacija posledic dogodka in s tem povezano verjetnostjo njegove pojavitve. V nadaljevanju predstavljamo primer izdelave ocene tveganja za terorizem (Utroša, 2015, str. 10–17):

Parametri scenarija tveganja – teroristični napad

Napadalec:

- posameznik ali skupina, ki izvede ali namerava izvesti dejanje;
- pomembna sta namen (da želi nekaj storiti) in zmožnost, da lahko nekaj naredi (finančna, organizacijska, znanje).

Vrsta napada:

- vrste napadov so lahko zelo različne,
- upoštevanje najpogostejših oblik.

Sredstvo:

- gre za sredstva, ki jih napadalci uporabijo za doseganje svojega cilja;
- v grobem se razlikujejo v moči (učinku, ki ga lahko sredstvo povzroči).

Tarče:

- ot tarča se pojmuje vse, kar lahko ogrozijo napadalci;
- lahko so specifične ali združene v skupino;
- lahko vključujejo infrastrukturo, naseljena središča, posebne dogodke, okolje, naravo itn.;
- napadalci lahko ocenjujejo tarče drugače kot država.

⁴ Zbiranje in soočanje idej.

⁵ Predhodna analiza tveganj.

⁶ Orodje (računalniški program), ki na podlagi vnesenih parametrov storitve terorističnega napada (morebitnih storilcev, načinu izvedbe, žrtev ipd.) izračuna, kakšen scenarij bi se lahko na nekem območju zgodil in kolikšna je njegova verjetnost.

Ob upoštevanju vseh relevantnih parametrov je bilo oblikovanih več verjetnih scenarijev in na koncu izbran referenčen.

Analiza tveganja na podlagi referenčnega scenarija – eksplozija v poslovno-stanovanjskem predelu

Po postavitvi scenarijev je bila izvedena analiza tveganja, ki se je nanašala na vplive nesreče na ljudi, gospodarske in okoljske vplive ter vplive na kulturno dediščino in družbeno-politične vplive.

Ocena stopnje zanesljivosti podatkov in verjetnosti analiz tveganj

Stopnja zanesljivosti podatkov je relativno nezanesljiva. Razlogi so:

- teroristični napadi se lahko pojavijo v zelo različnih oblikah;
- izvedeni z različnimi sredstvi (različni učinki na ljudi, okolje, gospodarstvo);
- tak dogodek se v RS še ni zgodil;
- pomembne so okoliščine (verske, zgodovinske, družbene, politične).

Ovrednotenje tveganja za nesrečo na podlagi meril za ovrednotenje vplivov

Kombinacija verjetnosti in vplivov je v matriki tveganj predstavljena v štirih stopnjah tveganja (od majhne, srednje, velike do zelo velike); medtem ko so stopnje vplivov in verjetnosti določene petstopenjsko (1: zelo majhna, 2: majhna, 3: srednja, 4: velika, 5: zelo velika). Za ovrednotenje tveganj so uporabljena merila, oblikovana na sestankih državnega koordinacijskega organa.

Tabela 1: Merila za verjetnost nesreče (vir: prirejeno po Merilih za ovrednotenje tveganja (DKO, 2015))

1	2	3	4	5
Enkrat nad 250 let (letna verjetnost do 0,4 %)	Enkrat na 100 do 250 let (letna verjetnost od 0,4 do 1 %)	Enkrat na 25 do 100 let (letna verjetnost do 4 %)	Enkrat na 5 do 25 let (letna verjetnost od 4 do 20 %)	Enkrat ali večkrat na 5 let (letna verjetnost nad 20 %)
Ni skoraj nobene nevarnosti	Mogoča, vendar malo verjetna nevarnost (grožnja)	Mogoča nevarnost (grožnja)	Splošna nevarnost (grožnja)	Posebna in takojšnja (trajna) nevarnost (grožnja)

Primer ocene tveganja za terorizem

Na podlagi vseh upoštevanih dejstev je bila ocenjena SREDNJA VERJETNOST, da pride do terorističnega napada (mogoča grožnja ali nevarnost v ciklusu enkrat na 25 do 100 let), in na podlagi scenarijev ocenjena tudi stopnja tveganja za tak dogodek.

Ob tem je treba poudariti, da je ocenjevanje tveganja za terorizem zelo kompleksen postopek, ki obsega oceno ogroženosti in oceno ranljivosti ocenjevanega subjekta ter oceno vplivov na različne akterje, ki so s terorističnim napadom prizadeti. Ocena tveganja za terorizem je ena zahtevnejših in manj zanesljivih, ker gre za nepredvidljiva dejanja, napadi se lahko zgodijo v zelo različnih oblikah, z različnimi motivi, mnogokrat nenapovedano; napad se v RS še ni zgodil.

4 Krizno upravljanje

Glavne značilnosti sodobnih kriz so nenadnost, negotovost in časovni pritisk. Pri terorističnem napadu se zdi, da se je kriza pojavila nenadoma, zato so take krize običajno intenzivne in kompleksne. Ob nenadni kompleksni krizi, ki jo spremlja negotovost, je treba hitro sprejemati odločitve in izvesti ukrepe, zato je čas takrat eden najbolj dragocenih elementov. Hitro odločanje in ukrepanje sta bistvena za vzdrževanje situacije in nadzor nad njo, pri tem pa je dopustnost napačnih odločitev minimalna (Beršnak, Ferlin, 2018, str. 16).

Sistem kriznega upravljanja v zavezništvu predvideva angažiranje sil tudi za delovanje proti terorizmu ter vodenje zaščite in reševanja. V sistemu nacionalne varnosti se s kriznim upravljanjem vzpostavljajo enotna načela, postopki, mehanizmi in ukrepi za usklajeno in učinkovito odzivanje na krize (Furlan idr., 2006, str. 11).

4.1 Sistem kriznega upravljanja v Republiki Sloveniji

Zakon o vladi v RS (ZVRS-I) v 20. členu opredeljuje sistem kriznega upravljanja v RS. Stanje sistema kriznega upravljanja v RS pred sprejetjem novele ZVRS-I, Odloka o svetu za nacionalno varnost (Odlok SNAV – 2018) in Uredbe o kriznem upravljanju in vodenju ter Nacionalnem centru za krizno upravljanje (Uredba KUV ter NCKU – 2018) Raduha in Vuk (2017, str. 15–35) opisujeta

kot sistem kriznega upravljanja, usmerjen zgolj v krizno odzivanje, zaščito kritične infrastrukture in sprejemanje mehanizmov za reševanje kriz. Avtorja opozarjata na nujnost posodobitve sistema kriznega upravljanja, ki bi odpravil pomanjkljivosti, ki so se pokazale na periodičnih vajah kriznega upravljanja znotraj Nata in EU. Tako bi bil tudi naš sistem primerljiv z uveljavljenimi sistemi v zavezništvu in EU. Predlagata ureditev normativne podlage, ki bi zagotavljala dovolj dobre (celovite in prožne) systemske podlage za učinkovito delovanje kriznega upravljanja na nacionalni ravni.

Skladno z zadnjo novelo ZVRS-I stabilizacija prenovljena tudi Odlok SNAV in Uredba KUV ter NCKU, ki natančneje opredeljujeta naloge vseh najpomembnejših subjektov nacionalno varnostnega sistema v RS. Vse normativne spremembe bi morale omogočati učinkovit sistem kriznega upravljanja in vodenja. Tak sistem obsega organizacijo in ukrepe za učinkovito odzivanje in obvladovanje kompleksne krize, ki se izvajajo med krizo, in ukrepe, ki se izvajajo že v običajnih razmerah ali po kompleksni krizi.

4.2 Vloga Slovenske vojske v sistemu kriznega upravljanja Republike Slovenije

Beršnak in Ferlin (2018, str. 22) opredelita področne krize ter naravne in druge nesreče kot krize nižje ravni in kompleksne krize⁷ na ravni države. Pri slednjih ne gre za tako visoko stopnjo systemskega nedelovanja države, da bi bila potrebna razglasitev vojnega ali izrednega stanja.

Ena od nalog SV, opredeljena v 37. členu Zakona o obrambi (ZObr), je sodelovanje pri zaščiti in reševanju (ZiR) ob naravnih in drugih nesrečah (NDN) skladno z organizacijo in opremljenostjo. S tem se SV vključuje v sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (VNDN).

Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZVNDN) v 2. členu med temeljne naloge uvršča tudi preprečevanje naravnih in drugih nesreč ter reševanje in pomoč. Pomen pojmov je obrazložen v 8. členu, v katerem med druge nesreče uvršča tudi teroristični napad s klasičnimi sredstvi in druge oblike množičnega nasilja. Uporabo vojske in obrambnih sredstev za zaščito, reševanje in pomoč omogoča 14. člen ZVNDN, če razpoložljive sile

⁷ ZVRS v 20. členu opredeli kompleksno krizo kot pojav, dogodek ali situacijo hujšega ogrožanja temeljnih družbenih vrednot in hujše naravne ali druge nesreče ter s tem povezane velike negotovosti in razmeroma kratek čas za ukrepanje, ki presega odzivne zmožnosti posameznih ministrstev, vladnih služb in podsistemov sistema nacionalne varnosti.

in sredstva ne zadoščajo za nujno reševanje ter pomoč in če vojska ni nujna pri opravljanju obrambnih nalog. Ena od nalog zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah je tudi reševanje ob vojaških ter terorističnih napadih in drugih oblikah množičnega nasilja (ZVNDN, 71. člen). Naloge iz 71. člena lahko izvaja tudi SV skladno z zakonom (ZVNDN, 72. člen).

Direktiva »Vihra« (2017, 3. točka) opredeljuje sodelovanje SV v nalogah zaščite in reševanja ter pri zaščiti, pomoči in reševanju (ZRP) ob naravnih in drugih nesrečah skladno z zakonskimi podlagami in področji, ki jih opredeljujejo državni načrti⁸ zaščite in reševanja (potres, poplava, jedrska nesreča, letalska nesreča, nesreča v železniškem prometu, nesreča na morju, teroristični pojav in uporaba orožja za množično uničevanje, požar v naravnem okolju, izbruh živalskih bolezni velikega obsega)⁹. Pri tem je treba upoštevati, da SV z zmogljivostmi sodeluje pri zaščiti, pomoči in reševanju skladno z možnostmi kot dopolnilna sila zmogljivosti sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami.

V državnih načrtih je SV načrtovana izključno kot pomoč pri odpravljanju posledic in ne kot akter, ki bi imel vidnejšo vlogo pri vodenju takih nalog. 37. člen ZObr opredeljuje, da o sodelovanju SV pri nalogah ZiR odloča Vlada RS, v nujnih primerih pa minister na predlog poveljnika Civilne zaščite RS oziroma načelnika Generalštaba SV po pooblastilu ministra. Pri preučevanju problema sta Raduha in Vuk (2017, str. 15–35) ugotovila, da taka pomoč zaradi takega sistema velikokrat pride prepozno oziroma bi lahko bilo odpravljanje posledic veliko učinkovitejše, če bi imela SV večjo vlogo pri vodenju kriznega upravljanja.

Skladno s 37. členom ZObr, upoštevajoč 2., 14., 71. in 72. člen ZVNDN, je po našem mnenju mogoče aktivirati SV tudi v primeru terorističnega napada, vendar bi bila SV skladno z veljavnimi državnimi načrti in načrti SV uporabljena zgolj pri nalogah odpravljanja posledic in ne bi izvajala protiterorističnega delovanja. Sistem kriznega upravljanja v RS bi lahko z ustrenejšo umestitvijo SV in njeno vlogo pri preprečevanju, vplivanju na potek in zmanjševanju posledic kriz pridobil veliko. SV bi namreč s strukturo, zmogljivostjo delovanja

⁸ Načrt zaščite in reševanja je na podlagi ocene ogroženosti in spoznanj stroke razdelana zamisel zaščite, reševanja in pomoči ob naravni ali drugi nesreči (ZVNDN, 8. člen).

⁹ Po besedah Olge Andrejek (predstavitev URSZR za 22. VŠT) gre pri teh načrtih za odpravljanje posledic teh nesreč oziroma odpravljanje posledic uporabe orožja za množično uničenje, odpravljanje posledic terorističnega napada in podobno.

v »neprijaznem okolju« in predvsem učinkom zmogljivosti, kadar bi bilo to treba, lahko oziroma morala igrati vidnejšo vlogo.

V tem poglavju smo analizirali vlogo SV v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, predvsem zaradi drugih nesreč, pod katere spada tudi možnost terorističnega napada s klasičnimi sredstvi. Vlogo SV, ko je nosilec kriznega upravljanja podsistem notranje varnosti – policija – pri preprečevanju kaznivega dejanja terorizma, bomo obdelali vzporedno, ko bomo obravnavali vlogo SV pri protiterorističnem delovanju doma in v sklopu zavezništva.

5 Vloga Slovenske vojske pri protiterorističnem delovanju

5.1 Povzetek normativnih podlag vključevanja Slovenske vojske v protiteroristično delovanje v Republiki Sloveniji ter mednarodnih operacijah in na misijah

Skladno s preučitvijo strateških in normativnih dokumentov¹⁰ smo ugotovili, kako bi bilo mogoče aktivirati SV za protiteroristično delovanje. Po našem mnenju bi se lahko četrty odstavek 37. in 37. a-člena ZObr uporabila pri večjem terorističnem napadu oziroma več terorističnih napadih hkrati, na obmejnem območju, ob predpostavki, da policija ne bi bila več kos razmeram.

Druga možnost, po našem mnenju boljša rešitev (ne obsega obmejnega pasu, temveč tisto območje, kjer je nujno sodelovanje vojske), je aktiviranje 29. člena ZObr v povezavi s 24. členom Zakona o službi v SV (ZSSloV). Bistvena razlika med obema možnostma je v izvajanju nalog in pooblastil, saj so pri aktiviranju četrtega odstavka 37. in 37. a-člena ta omejena, in kot so pokazale naučene lekcije iz zadnje migrantske krize, omejenost v nekaterih situacijah povzroča dvom in bojazen prekoračitve¹¹ pooblastil. Pri uporabi 29. člena ZObr in opredelitvi nalog skladno s 24. členom ZSSloV pa bi bila jasna tudi pooblastila pripadnikov SV, saj bi šlo za območje posebnega pomena za obrambo. Tako bi se SV lahko vključila v sistem kriznega upravljanja in vodenja, ki bi ga v

¹⁰ Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije, Obrambna strategija Republike Slovenije, Vojaška doktrina, Zakon o obrambi, Zakon o službi v Slovenski vojski in Kazenski zakonik.

¹¹ Kljub naknadnemu sprejetju pravil delovanja je bilo med vojaki še veliko negotovosti, kdaj in kako se lahko neko pooblastilo izvaja. Posledica tega je bila minimalna uporaba pooblastil ali pa nepopolno poročanje o njihovem izvajanju.

področni krizi vodilo Ministrstvo za notranje zadeve, v kompleksni krizi pa Operativna skupina SSNAV.

Skladno s 65. in 67. členom ZObr v povezavi s kazensko dikcijo 108. člena Kazenskega zakonika (KZ) je na območju posebnega pomena za obrambo za preprečevanje kaznivih dejanj terorizma poleg Obveščevalno varnostne službe (OVS) pristojna Vojaška policija (VP). Torej, ko govorimo o pristojnosti na območju posebnega pomena za obrambo, moramo poudariti, da imata VP in OVS (ta nima zmogljivosti za izvajanje večine nalog iz protiterorističnega delovanja) v mirnodobnem obdobju edina pristojnost protiterorističnega delovanja.

Pri normativni podlagi za izvajanje protiterorističnega delovanja v mednarodnih operacijah in misijah (MOM) se lahko poleg ZObr podrobneje navezujemo na ZSSloV, ki v 22. členu določa, da SV izvaja obveznosti, ki jih je država sprejela v mednarodnih organizacijah oziroma z mednarodnimi pogodbami, med drugim s sodelovanjem v dejavnostih za preprečevanje terorističnih in drugih pojavov ogrožanja stabilnosti in varnosti.

5.2 Namenske zmogljivosti Slovenske vojske za protiteroristično delovanje

Skladno z Vojaško doktrino tudi Čaleta (2010, str. 225) aktivnosti zoperstavljanja terorizmu razdeli na tri področja, in sicer na protiteroristične ukrepe (angl. anti-terrorism, AT), odpravljanje posledic terorističnega napada (angl. consequence management, CM) in protiteroristično delovanje (angl. counter-terrorism, CT).

Ker je naša osrednja tema protiteroristično delovanje (counter-terrorism), bomo tukaj tabelarno opredelili samo to področje. Vzporedno bomo opredelili, katere enote SV so skladno s pristojnostmi, pooblastili, usposobljenostjo in opremljenostjo primerne za izvedbo nalog iz protiterorističnega delovanja.

Tabela 2: Protiteroristično delovanje (vir: prirejeno po Čaleta, 2010, str. 228)

Naloga	Nosilec doma/ sodeluje	Nosilec oz. izvajalec tujina (MOM)
Vojaško obveščevalno delovanje	SVOPVD	/
Uničevanje infrastrukture in zmogljivosti terorističnih skupin v tujini	/	ESD
Izvajanje akcij iskanja in reševanja	VP	ESD VP
Izvajanje informacijskih operacij (INFO OPS), katerih del so tudi psihološke operacije (PSY OPS)	/	ESD
Preiskave zemljišča	VP	ESD VP
Blokade zemljišča	VP	ESD VP
Reševanje situacij s talci (vojaške osebe ali objekti, območje odgovornosti)	VP	VP ESD
Iskanje posameznikov, nadzor množic in pridržanje osumljencev znotraj območja odgovornosti	VP	VP
Iskanje, zajetje in pridržanje vojnih zločincev, ki so povezani s terorizmom	VP	VP ESD
Iskanje ugrabljenih oseb znotraj območja odgovornosti	VP	VP ESD
Aktivnosti v boju proti terorizmu s sorodnimi enotami in službami znotraj nacionalne države ali mednarodne skupnosti in znotraj območja odgovornosti	VP	VP ESD
Preprečevanje nasilnih demonstracij, povezanih s terorizmom	VP	VP

Ugotovimo lahko, da sta skladno z normativno podlago, opremljenostjo in usposobljenostjo za protiteroristično delovanje primerni dve enoti SV. To sta VP in Enota za specialno delovanje (ESD).

5.2.1 Vojaška policija

Vojaška policija je v okviru svojih pristojnosti in pooblastil obligatorna in zmožna opraviti najzahtevnejše in varnostno najkompleksnejše naloge preprečevanja kaznivih ravnanj na območju posebnega pomena za obrambo. Naloge, pooblastila in pristojnosti na območju posebnega pomena za obrambo, skladne z ZObr, smo že analizirali, zato si še pogledjmo, kako je preprečevanje kaznivih dejanj s strani VP opredeljeno v zavezništvu. Skladno z doktrino Nata (AJP 3.2.3.3., 3-3. poglavje) VP podpira Natove operacije z zagotavljanjem specialističnega svetovanja, načrtovanja in usposabljanja na področju odkrivanja in pregona. Izvaja in zagotavlja nadzor za širok spekter specialističnih policijskih funkcij, med katere spadajo tudi odkrivanje, pregon, preiskovanje in preprečevanje kriminala.

Ena od nalog, opredeljena v 3. točki Direktive za delovanje VP, je tudi protiteroristično delovanje. Za reševanje oziroma preprečevanje najhujših kaznivih dejanj, med katera spada tudi terorizem, je treba uporabiti ustrezno izurjene in opremljene pripadnike VP.

Vojaška policija ima trenutno s Specializirano enoto vojaške policije (SEVP), znotraj katere deluje vod Posebne enote specialne taktike (PEST), zmogljivost, da je ustrezno opremljena, oborožena in usposobljena za protiteroristično delovanje. Enota je sestavljena iz poveljstva, dveh bojnih skupin in oddelka ostrostrelcev.

Enota PEST je nosilna enota VP za preprečevanje hujših kaznivih dejanj skladno s pooblastili, izvajanje specialističnih nalog najvišjega tveganja s prilagojeno taktiko delovanja, varovanje najvišjih predstavnikov SV doma in v tujini ter tujih predstavnikov na območju RS v višji stopnji ogroženosti. Zagotavlja del takojšnjih odzivnih sil SV in pripadnike za opravljanje nalog v MOM.

Ustrezen kader za pripadnike bojnih skupin voda PEST izberejo v izbirnem postopku oziroma selekciji. Po izbirnem postopku so napoteni še na osnovno funkcionalno usposabljanje za pripadnike voda PEST in dodatna specialistična usposabljanja.

Za opravljanje nalog v najvišji stopnji ogroženosti je v tej enoti najpomembnejše, da so pripadniki medsebojno usklajeni in povezani. Usposablajo se v vsebinah, kot so bojevanje v urbanem in neurbanem okolju, pregled naselja in objekta,

vstop v objekt, gibanje po objektu in njegovo čiščenje, taktika majhnih enot, zasede, izvidovanje, opazovanje, sledenje, preživetje itn. Posebna pozornost se namenja streljanju z različnim orožjem na kratkih in dolgih razdaljah, ostrostrelstvu, borilnim veščinam, praktičnim postopkom in drugemu. Enota je zračno premostljiva in usposobljena za izvajanje vseh vrst manevrov iz letal in helikopterjev. Usposobljena je za delovanje v različnih razmerah in na različnih terenih, torej v gorskem svetu, na urbanem ali neurbanem območju in drugod (Klinar, 2017).

Svojo izurjenost in širok spekter znanja pripadniki enote PEST uspešno uporabljajo v operaciji EU NAVFOR MED¹² na ladji Triglav kot skupina za vkrcavanje na tuja plovila. Prav tako enota redno prispeva posameznike za druge dolžnosti v MOM, predvsem kot skupina za varovanje najpomembnejših predstavnikov SV v MOM in tudi na drugih specialističnih dolžnostih. Pripadniki voda PEST se na posameznih področjih usposabljaajo s pripadniki specialne enote policije, za opravljanje nekaterih nalog v domovini in MOM pa tudi z drugimi pripadniki SV iz specialističnih enot (Klinar, 2017).

5.2.2 Enota za specialno delovanje

Glede na dejstvo, da je večina normativne podlage in drugih pomembnih podatkov za delovanje specialnih enot stopnjevana, smo nekatere, v nadaljevanju opredeljene podatke črpali iz intervjuja za revijo Varen svet, ki ga je dal nekdanji poveljnik enote polkovnik Uroš Paternus.

Enota za specialno delovanje je namenjena izvajanju specialnih delovanj samostojno ali skupaj s specialnimi silami zavezniških držav, da podpre doseganje ciljev strateškega pomena za RS ali zavezništvo. Enota ima polkovno raven in je sestavljena iz poveljstva, čete za specialno delovanje, čete za zagotovitev delovanja in vadbenega centra za specialno delovanje (ESD, 2018).

Temeljne naloge ESD izhajajo iz Direktive za specialno delovanje SV, ki je usklajena z Doktrino specialnega delovanja zveze Nato in določa tri temeljne naloge (Paternus, 2017):

- Vojaško pomoč¹³. O njej govorimo predvsem v kontekstu usposabljanja, svetovanja ter mentoriranja pripadnikov konvencionalnih in

¹² European Union Naval Force Mediterranean – pomorske sile EU za Sredozemlje.

¹³ Angl. military assistance.

nekonvencionalnih sil tujih vojsk, pripadnikov SV in drugih varnostnih struktur RS, da se vzpostavi njihova zmogljivost za bojno delovanje. ESD s to obliko delovanja trenutno tudi največ sodeluje v mednarodnih operacijah.

- Specialno izvidovanje¹⁴ obsega izvidovanje okolja, oceno ogroženosti, oceno cilja, izvidovanje škode po napadu.
- Neposredne akcije¹⁵ obsegajo naskok, zasedo, napad, navajanje letalskega in artilerijskega ognja, reševanje oseb in opreme, naloge natančnega rušenja in nasilnega vstopa na vodno plovilo.

Doktrina specialnih sil Nata med druge naloge, ki jih izvajajo specialne sile v okviru operacij zveze Nato, opredeljuje tudi naloge protiterorističnih delovanj. Specialne sile tako delovanje izvajajo v visokem varnostnem tveganju, v potrebah po specialnih zmogljivostih, vključeno s tajnimi in prikritimi operacijami. Protiteroristično delovanje izvajajo samostojno ali v sodelovanju z drugimi zavezniškimi silami (AJP 3.5, točka 2.3.2.).

Do pripadnikov pridejo na izboru in osnovnem usposabljanju kandidatov, ki ga izvaja enota. Osnovnemu usposabljanju sledijo specialistična izobraževanja in usposabljanja, kot so usposabljanje iz zvez, inženirije, sanitete in oborožitve, ki se izvedejo v sodelovanju z drugimi enotami in poveljstvi SV. Temu sledijo številna funkcionalna usposabljanja in karierno izobraževanje. Tujina predstavlja večji delež izobraževanja in usposabljanja, saj je njihovo operativno delovanje vezano zunaj meja RS, kjer sodelujejo z državami zavezništva in drugimi partnerskimi državami (Paternus, 2017).

5.3 Sistem aktiviranja

Sile za protiteroristično delovanje morajo biti primerno usposobljene, opremljene in oborožene skladno s svojimi pristojnostmi, pooblastili in poslanstvom. Zelo pomemben del teh sil je tudi odzivnost. Odzivne sile so namenjene za učinkovit odziv na različne oblike ogrožanja varnosti RS, med katere spada tudi terorizem. Oblikujejo se glede na poslanstvo in so namenjene tudi za protiteroristično delovanje.

Vojaška doktrina odzivne sile opredeljuje kot namensko združevanje enot visoke stopnje pripravljenosti z namenom ustvarjanja razmer za učinkovito

¹⁴ Angl. special reconnaissance.

¹⁵ Angl. direct action.

poveljevanje ter pravočasen in učinkovit odziv na različne oblike ogrožanja varnosti RS ali zavezništva, med katere spada tudi boj proti terorizmu (Furlan idr., 2006, str. 28).

Struktura in velikost odzivnih sil se lahko prilagajata stopnji ogroženosti RS in SV. V sistemu SV imamo nabor odzivnih sil, iz katerega črpamo takojšnje odzivne sile, ki so v različnih stopnjah pripravljenosti. Koncept uporabe odzivnih sil SV v visoki stopnji pripravljenosti poteka po sistemu sklica, ki ga aktivira poveljnik sil prek Operativnega centra Poveljstva sil (OC PS). Posamezniki in enote, ki zagotavljajo te sile, so se dolžni v vnaprej določenem času odzvati in biti pripravljeni za izvedbo nalog iz nabora, predvidenega za delovanje takojšnjih odzivnih sil. Ena od teh nalog je tudi protiteroristično delovanje. Aktivirana enota se vrne v mirnodobno strukturo, ko je grožnja nevtralizirana oziroma prenehajo razlogi, zaradi katerih je bila aktivirana.

6 Sklep

Spoznanje, da popolne varnosti ni, ne v mednarodnem ne v nacionalnem varnostnem okolju, se je v zadnjem obdobju še bolj utrdilo. Trenutni oboroženi konflikti na Bližnjem vzhodu, stopnjevanje napetosti med starima tekmečema (Vzhodom in Zahodom), okoljske nesreče, migrantska problematika, organizirani kriminal, mednarodni terorizem so le nekaj groženj varnosti evropskega varnostnega okolja. V zadnjem obdobju se posamezne evropske države srečujejo z zelo povečanim številom terorističnih napadov skrajnih islamistov. Teroristični napadi, ki jih na letni ravni štejemo v več deset z okoli 150 mrtvimi in okrog 400 ranjenimi (velika večina je civilistov) na evropskih tleh, več kot zgovorno govorijo, kako realna je danes ta grožnja. V prihodnosti bodo tarče verjetno še vedno posamezniki, skupine ljudi, tako imenovane »soft targets« (mehke tarče), lahko pa bodo tarče tudi predstavniki oboroženih sil, tako pripadniki policije kot vojske.

Trditev, da teroristične grožnje prihajajo samo iz tujine, ne smejo biti dejstvo, saj poznamo kar nekaj primerov indoktriniranih verskih skrajnežev, ki so odraščali na ozemlju, na katerem so pozneje izvedli teroristični napad ali pa sodelovali pri njem. S tega stališča je zelo pomemben del ocenjevanje ogroženosti za terorizem z vseh mogočih vidikov znotraj in zunaj meja RS. V RS so v izdelovanje ocene ogroženosti vpeti vsi pomembni subjekti podsistemov nacionalnovarnostnega sistema, vsak s prispevkom s svojega področja. Na

podlagi ocene ogroženosti se izdeluje tudi ocena tveganja za terorizem, ki jo v prihodnosti nameravajo nadgraditi še z oceno zmožnosti za obvladovanje tveganja za terorizem. Ta ocena bo verjetno tudi realni pokazatelj, koliko izrednih dogodkov (več terorističnih napadov na različnih lokacijah hkrati) so trenutne varnostne strukture zmožne obvladovati. Pokazati bi tudi morala, kje v sistemu so šibke točke, kje smo ranljivi in v kaj bo treba usmeriti več truda, da bi bili pripravljeni na vse.

Sistem kriznega upravljanja pred spremembami ključnih normativnih aktov (ZVRS, Odloka SNAV in Uredbe KUV ter NCKU) je bil usmerjen predvsem v sprejemanje mehanizmov za reševanje kriz, zaščito kritične infrastrukture in krizno odzivanje. Nove podlage dopolnjujejo trenutno strukturo kriznega upravljanja z namenom vzpostaviti učinkovit sistem kriznega upravljanja in vodenja. Ta naj bi obsegal organizacijo in ukrepe za preprečevanje kriz, pri njihovem pojavu pa učinkovito odzivanje in njihovo obvladovanje. SV se lahko v sistem kriznega upravljanja vključuje prek različnih sistemov, odvisno od vzrokov krize in točke, na kateri pristojni resorji niso več zmožni obvladovati krize. Ko kriza prestopi meje obvladljivega znotraj posameznega resorja, začnemo govoriti o kompleksni krizi.

Analiza normativnih aktov je pokazala, da je terorizem opredeljen tako v dokumentih na obrambnem področju, sistemu notranje varnosti, kot tudi v sistemu VNDN. V Vojaški doktrini je boj proti terorizmu opredeljen kot podporno delovanje z uporabo njenih zmogljivosti na različnih področjih v miru in vojni. V Kazenskem zakoniku je terorizem opredeljen kot kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti. V sistemu VNDN je uvrščen med druge nesreče, opredeljen kot teroristični napad s klasičnimi sredstvi.

Pristojnost preprečevanja kaznivih dejanj na območju posebnega pomena za obrambo imata VP in OVS. Ker slednja nima zmogljivosti za izvajanje večine nalog iz protiterorističnega delovanja, je v mirnodobnem obdobju VP s specialističnimi zmogljivostmi edina primerna za protiteroristično delovanje. Kar zadeva izvajanje protiterorističnega delovanja v MOM, ga lahko izvajata tako VP kot ESD skladno z ZObr in ZSSloV ter Natovimi doktrinarnimi publikacijami, ki se navezujejo na naloge določenih enot v okviru zaveznitva.

37. člen ZObr Slovenski vojski omogoča delovanje v sistemu VNDN. Uporabo vojske in obrambnih sredstev za ZRP predvideva ZVNDN, če razpoložljive sile in sredstva ne zadoščajo za nujno reševanje ter pomoč in če vojska ni nujna pri

opravljanju obrambnih nalog. Po našem mnenju je SV mogoče aktivirati tudi pri terorističnem napadu, vendar bi bila skladno z veljavnimi državnimi načrti in načrti SV trenutno uporabljena zgolj pri nalogah odpravljanja posledic in ne bi izvajala protiterorističnega delovanja.

Nekateri člani v ZObr in ZSSloV po našem mnenju omogočajo sodelovanje oziroma pomoč SV v sistemu notranje varnosti. V prispevku sta bila predstavljena dva primera, ki bi, če bi razmere to zahtevale, lahko bila primer uporabe SV v protiterorističnem delovanju zunaj območja posebnega pomena za obrambo. V prvem primeru (uporaba četrtega odstavka 37. člena in 37. a-člena ZObr) bi bila omejena območje delovanja (obmejno območje) in pooblastila. V drugem primeru (aktiviranje 29. člena ZObr v povezavi s 24. členom ZSSloV) pooblastila ne bi bila omejena, bile bi pa točno opredeljene naloge, ki bi jih vojska opravljala. Vojaška policija bi bila takrat pristojna tudi za preprečevanje terorističnega napada, preostalim pripadnikom SV pa bi se lahko na podlagi odobritve vlade RS določile dodatne naloge.

V SV trenutno razpolagamo z dvema enotama, ki lahko izvajata protiteroristično delovanje. To sta VP z enoto PEST in ESD. Analiza obeh enot je pokazala, da je koncept pridobivanja kadra zelo primerljiv in je sestavljen iz selekcije, osnovnega usposabljanja in specialističnih usposabljanj. Ravno tako je večina oborožitve, ki jo uporabljata enoti, enaka, prav tako je zelo podobna preostala namenska oprema, kar kaže na dejstvo, da sta enoti primerljivo oboroženi in opremljeni. Na področju nalog protiterorističnega delovanja se po naših podatkih usposablja in urijo iz istih vsebin, le z različno izvedbo nekaterih postopkov. Zavedati se moramo, da so pripadniki VP pooblaščenec uradne osebe, kar posledično pomeni, da morajo svoja pooblastila (med katerimi je tudi uporaba fizične sile) izvajati izključno tako, kot je to predpisano za policijo. Ves postopek (tudi če gre za preprečevanje hujših kaznivih dejanj, med katere spada tudi terorizem) mora biti izveden strokovno, predvsem pa zakonito. Le tako lahko zagotovimo legitimnost postopka. V tujini je zgodba nekoliko drugačna, saj na območju delovanja v MOM veljajo pravila delovanja.

Razlika med enotama je predvsem v poslanstvu. Enota PEST je skladno z zakonskimi nalogami obligatorna izvajati tudi protiteroristično delovanje (v sklopu preprečevanja kaznivih dejanj) na območju posebnega pomena za obrambo, medtem ko je ESD v mirnodobnem času namenjena predvsem za delovanje v okviru zavezništva, kjer lahko izvaja tudi naloge protiterorističnega delovanja. Razlika je tudi v velikosti. Trenutna struktura voda PEST še zagotavlja

minimalne zahteve, bi pa vsako nadaljnje krčenje pomenilo nezmožnost zagotavljanja namenske zmogljivosti za protiteroristično delovanje. Po besedah nekdanjega poveljnika trenutna organizacijska struktura ESD omogoča in podpira delovanje, usposabljanje in razvoj enote.

Pri kompleksnem terorističnem napadu na območju RS (primer v uvodu) bi bilo po mojem mnenju treba mobilizirati vse zmogljivosti, ki so se sposobne zoperstaviti takim grožnjam. Tu mislimo tako na zmogljivosti notranje varnosti, predvsem Specialno in Posebno enoto policije, kot tudi obrambne zmogljivosti z enoto PEST VP in izjemoma tudi ESD. Prepričani smo, da bi se z namenom razrešitve kompleksne krize takoj pojavil politični interes, ki bi lahko izkoristil zakonske nastavke za vključevanje SV. Tako bi SV dobila začasne naloge, pooblastila, območje pristojnosti in bi torej naloge lahko izvajala legitimno in legalno.

Trenutno mednarodno varnostno okolje je glede ranljivosti zaradi terorizma zelo ogroženo. Dejstvo, da je RS danes enakopravna članica Nata in EU, pomeni sprejemanje vseh odločitev tudi glede boja proti mednarodnemu terorizmu v sklopu organizacij in tudi samostojno. Domača zakonodaja nam ravno tako neposredno in posredno nalaga izvajanje nalog protiterorističnega delovanja.

Iz teh sklepov lahko potrdimo, da mora SV z namenskimi zmogljivostmi zagotavljati protiteroristično delovanje.

To trditev lahko dodatno potrdimo še z naslednjimi dejstvi, ki so obenem tudi naša priporočila:

- Nacionalnovarnostni sistem RS je relativno majhen in razdeljen na tri glavne podsisteme (obrambni, sistem notranje varnosti in sistem VNDN). Če se bomo kdaj spoprijeli s kompleksno krizo (lahko tudi zaradi kompleksnega terorističnega napada), ki bo ogrožala nacionalno varnost, je treba že zdaj vzpostaviti mehanizme, ki bodo predvidevali primerne ukrepe in zmogljivosti tako na obrambnem kot varnostnem področju. Zavedati se moramo, da trenutno en podsistem, in predvidevamo, da tudi v prihodnosti, ne bo mogel obvladovati kompleksnih kriz (v našem primeru kompleksnega terorističnega napada). Posledično moramo izboljšati raven sodelovanja pri vseh delih obrambno-varnostnih organov. Na vseh ravneh je treba spodbujati medsebojno sodelovanje, tako med enotami SV kot tudi med Policijo in

SV. Ravno tako je treba vzdrževati visoko raven sodelovanja z zunanjimi obveščevalnimi službami in med obveščevalnimi službami znotraj RS.

- Naučene lekcije iz migrantske krize so pokazale, da se lahko SV uporabi v zelo širokem spektru delovanja. Iz tega razloga mora biti vedno pripravljena, da bo s svojimi zmogljivostmi morala v situacijah kompleksnih kriz ponuditi pomoč v sistemu VNDN, lahko pa tudi v sistemu notranje varnosti. Če hoče svojo nalogo izvesti strokovno in profesionalno, mora biti za to tudi primerno opremljena, oborožena in usposobljena. V prispevku smo prikazali ključne zmogljivosti SV v boju proti terorizmu. Skladno z njihovim poslanstvom na tem področju je treba tem enotam določiti minimalno strukturo, ki jim bo omogočala uspešen razvoj in učinkovito delovanje.
- Pri terorističnem napadu, ne glede na območje, in če bi razmere zahtevale aktivacijo SV, se mora ta takoj odzvati. Zgodovina nas uči, da je gradnja enot za izvedbo nalog visokega varnostnega tveganja dolgotrajen postopek, kar pomeni, da mora SV že vzpostavljene zmogljivosti vzdrževati in tudi omogočati njihovo pomlajevanje ter posodabljanje.

7 Literatura in viri

1. Beršnak, Janja, Ferlin, Anica, 2018. Priročnik o strukturi kriznega upravljanja in vodenja. MO RS, Ljubljana.
2. Čaleta, Denis, 2010. Oborožene sile in terorizem v luči konfliktov 21. stoletja. PDRIU v sodelovanju z Inštitutom za korporativne varnostne študije, Ljubljana.
3. Direktiva št. 13-02: za sodelovanje in delovanje Slovenske vojske pri zaščiti, reševanju in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah (Direktiva »VIHRA«) (GŠSV, št. 804-160/2017-1, z dne 8. 5. 2017).
4. Direktiva za delovanje vojaške policije Slovenske vojske (GŠSV, št. 804-247/2014-1, z dne 11. 7. 2014 in poznejša dopolnila).
5. ESD, Slovenska vojska, 2018. <http://www.slovenskavojska.si/struktura/poveljstvo-sil/enota-za-specialno-delovanje/> (dosegljivo 22. 1. 2018).
6. Furlan, Branimir, in dr., 2006. Vojaška doktrina. PDRIU, Ljubljana.
7. Kazenski zakonik (Ur. l. RS, št. 55/08, in poznejša dopolnila).
8. Klinar, Danilo, 2017. Specializirana enota vojaške policije. <http://www.varensvet.si/specializirana-enota-vojaske-policije/> (dosegljivo 10. 1. 2018).

9. Merila za ovrednotenje vplivov tveganja in verjetnosti za nesreče, 2015. <http://www.sos112.si/slo/tdocs/priloga6.pdf> (dosegljivo 20. 3. 2018).
10. MORS, 2010. SVS STANAG 2296(1), AJP 3.2.3.3. Zavezniška združena doktrina vojaške policije.
11. MORS, 2016. SVS STANAG 2523(2), AJP 3.5(A) Zavezniška združena doktrina za specialno delovanje.
12. MORS, 2017. SVS STANAG 2190(2)v2, AJP-2(A) Ver. 2 Zavezniška združena doktrina za obveščevalno, protiobveščevalno in varnostno dejavnost.
13. Obrambna strategija Republike Slovenije (Vlada RS, št. 80000-1/2012/4, z dne 7. 12. 2012).
14. Odlok o Svetu za nacionalno varnost (Ur. l. RS, št. 17/18).
15. Paternus, Uroš, 2017. Polkovnik Uroš Paternus, poveljnik Enote za specialno delovanje Slovenske vojske. <http://www.varensvet.si/polkovnik-uros-paternus-poveljnik-enote-za-specialno-delovanje-slovenske-vojske/> (dosegljivo 23. 1. 2018).
16. Prezelj, Iztok, 2006. Teroristično ogrožanje nacionalne varnosti Republike Slovenije. Revija Ujma, št. 20, Ljubljana.
17. Raduha, Nina, Vuk, Pavel, 2017. Krizno upravljanje na obrambnem področju s poudarkom v Slovenski vojski. Sodobni vojaški izzivi 19 (1): 15–35.
18. Repe, Božo, 2007. Terorizem. <https://www.slideserve.com/azra/terorizem> (dosegljivo 14. 2. 2018).
19. Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 27/2010).
20. TE SAT, EU terrorism situation and trend report 2017. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017> (dosegljivo 12. 3. 2018).
21. Uredba o izvajanju Sklepa o mehanizmu Unije na področju civilne zaščite (Ur. l. RS, št. 62/14).
22. Uredba o kriznem upravljanju in vodenju ter Nacionalnem centru za krizno upravljanje (Ur. l. RS, št. 28/18).
23. Utroša, Irena, 2015. Ocena tveganja za terorizem. http://www.sos112.si/slo/tdocs/utrosa_terorizem.pdf (dosegljivo 19. 3. 2018).

24. Vuk, Pavel, 2007. Spremembe v mednarodnem varnostnem okolju. Bilten SV št. 1. GŠSV, Ljubljana.
25. Zakon o obrambi (Ur. l. RS, št. 103/04 in poznejša dopolnila).
26. Zakon o službi v Slovenski vojski (Ur. l. RS, št. 68/07).
27. Zakon o spremembi Zakona o Vladi Republike Slovenije – ZVRS-I (Uradni list RS, št. 55/17).
28. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (Ur. l. RS, št. 51/06 in poznejša dopolnila).

Tehnološka podpora procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v Slovenski vojski

Technological Support (C4I) to the Military Decision-Making Process, and Command and Control in the Slovenian Armed Forces

Povzetek

Komunikacijsko-informacijska rešitev v podpori poveljevanja in kontrole (KIS PINK 2) predstavlja senzorje, programsko opremo, računalnike, komunikacijske in omrežne naprave, integrirane v poveljniški kontrolni sistem. Čeprav je bil v preteklosti že dosežen napredek pri integraciji več funkcijskih aplikacij (KIS PINK 1), novodobna tehnologija s projektom KIS PINK 2 daje več možnosti, da bi bili sistemi poveljevanja in kontrole bolj povezljivi v storitvah na nacionalni ravni, pa tudi na zavezniški. Spremembe v KIS PINK 2 obsegajo avtonomne integrirane programske module, aplikacije za navzkrižno servisiranje protokolov in razvoj podatkovnih modelov z edinim ciljem – prikazom združene operativne slike (ZOS).

Ključne besede: *komunikacijsko-informacijski sistemi, poveljevanje in kontrola, Slovenska vojska, vojaški proces odločanja, nadzor bojišča, skupna operativna slika.*

Abstract

The Command, Control, Communications, Computers and Intelligence systems (C4I) include sensors, software, computers, communication and network devices integrated into the Command and Control system. In the past, some progress has been made by having integrated several functional C4I applications. Now, the new generation enables more possibilities in order to make C4I systems more interoperable (in protocol services) both at the national and Alliance level. Changes to C4I include autonomous integrated

software modules, cross-protocol service applications, and the development of data models with the same Centre of Gravity – the Common Operational Picture (COP).

Key words: *Command, Control, Communications, Computers and Intelligence systems, Slovenian Armed Forces, military decision-making process, battlefield control, common operational picture.*

1 Uvod

S tehnološko podporo procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v SV omogočamo boljšo **vizualizacijo bojišča** (zavedanje o situaciji na območju odgovornosti v realnem času, skupna operativna slika) in s skrajševanjem odzivnih časov prispevamo k hitrejšemu sprejemanju odločitev poveljnika.

Definicija kratice **C4ISTARS** (Command, Control, Computer, Communication, Intelligence, Surveillance, Target, Acquisition and Radar System): »Poveljniško kontrolni komunikacijsko-informacijski sistem za pridobivanje obveščevalnih, radarskih podatkov, nadzor bojišča in uničevanje ciljev predstavlja tehnološko podporo procesov vojaškega odločanja, vodenja, v podpori poveljevanja in kontrole (PINK) enot.«

Vizija komunikacijsko-informacijskega sistema poveljevanja in kontrole (KIS PINK) v SV je, da poveljnikom na vseh ravneh poveljevanja in kontrole daje zanesljive, pravočasne in točne informacije o situaciji na vseh območjih odgovornosti (delovanje) enot SV doma, v mirovnih operacijah in na misijah (MOM) ter celostno informacijsko podporo štabnim častnikom v vojaškem procesu odločanja (načrtovanje in spremljanje delovanj). KIS PINK **omogoča** poveljnikom, da med operacijami spremljajo lastne sile, sovražnika in analizirajo okolje. Dobra vizualizacija jim glede na spreminjajoče se okoliščine omogoča, da med operacijo prilagodijo namero in se usmerjajo v reševanje nove situacije. **Namen KIS PINK** je prenos različnih sporočil taktičnega operativnega pomena in bojnih dokumentov med manevrskimi enotami oziroma poveljstvi ter koalicijskimi silami in znotraj njih.

Slovenska vojska (leta 2018) skladno s Srednjeročnim obrambnim programom Republike Slovenije 2016–2020 **razvija** omrežne zmogljivosti, vzpostavljene na sodobnih informacijskih in komunikacijskih tehnologijah, ki omogočajo

učinkovit sistem poveljevanja in kontrole ter zagotavljajo povezljivost s sistemi PINK v zavezništvu Nata/EU ali drugimi, ki sprejemajo standarde programa večnacionalne povezljivosti (angl. Multilateral Interoperability Program, MIP).

»Od leta 2016 do 2018 bo nadgrajen komunikacijsko-informacijski sistem poveljevanja in kontrole (KIS PINK). Od leta 2016 do 2020 se bodo postopno nadgrajevali in dokupovali premestljivi elementi komunikacijskih in informacijskih podsistemov, skladno s prioritetami in načrtovanimi cikli enot. Po letu 2019 bo poudarek na premestljivih elementih komunikacijskih in informacijskih podsistemov. Poudarek razvoja bo na doseganju povezljivosti KIS znotraj načrtovanih zmogljivosti enot in zagotavljanju povezljivosti teh enot v zavezniške zmogljivosti. V MOM se bodo sistemi za podporo poveljevanju in kontroli v enotah SV vključevali v združeno zavezniško omrežje. Enote SV v MOM bodo uporabljale sisteme in storitve KIS zavezništva ter bodo povezane v stacionarni sistem MO/SV.« (SOPR 2016–2020, str. 23.)

»V enote za bojevanje Slovenske vojske bodo uvedeni moderni bojni sistemi, ki bodo ob povečanju učinkovitosti zagotavljali večjo zmožnost preživetja in višjo stopnjo logistične samozadostnosti« (ReSDPRO SV 2025, str. 47).

V članku zaradi zaščite tajnih podatkov ne navajam literature in virov z označeno stopnjo tajnosti ter dokumentov, povezanih s projektom operativnega uvajanja KIS PINK v SV. Zaradi občutljivosti informacij, povezanih s poveljevanjem in kontrolo v SV, se pri nastajanju splošne vojaške literature ne osredotočam na sisteme, ki se dejansko uvajajo v SV, temveč na uporabljene sisteme, ki jih ponuja tržišče in katerih vsebine so dostopne na spletnih straneh proizvajalcev opreme.

2 Natov program (EU-PESCO) za razvoj omrežne zmogljivosti (NNEC) s ključnimi standardi

Program za razvoj omrežne zmogljivosti (angl. NATO Network Enabled Capability, NNEC) razvija zmogljivost zavezništva na vseh vojaških ravneh, tj. strateški, operativni in taktični, ter tudi na področju zaščite in reševanja.

Cilji programa NNEC:

- izboljšana učinkovitost zbiranja informacij,
- povezljivost infrastrukture na večnacionalni podlagi,

- izboljšan in varen način izmenjave informacij,
- boljše informacije,
- hitrejšo sprejemanje odločitev in posledično hitrejšo prenašanje povelj in bojnih dokumentov.

Cilj NNEC je zagotavljati skladnost med vsemi izvajajočimi projekti, da se uporabijo že veljavna in delujoča sredstva oziroma infrastruktura članic Nata in posledično EU. NNEC v ospredje postavlja ljudi, nato procese in nazadnje tehnologijo. Na ravni obrambnega sodelovanja znotraj EU (PESCO) so sprejeti ukrepi v okviru tesnejšega sodelovanja z Natom pri uresničevanju vojaških standardov in povezljivosti. V okviru **European Capability Action Plan (ECAP)** sprejeti praktični sklepi obsegajo KIS PINK in izmenjavo podatkov obveščevalne dejavnosti z načrtovanjem ciljev (ISTAR), torej sistem C4ISTAR v celoti.

Pri nabavi IS PINK je treba upoštevati usmeritve Evropske obrambne agencije (angl. European Defence Agency, EDA), kjer v okviru programov in projektov prispevamo k izboljšanju vojaških zmogljivosti, nujnih za skupno evropsko varnostno in obrambno politiko prihodnosti, vse s skupnim ciljem »razviti obrambno in gospodarsko področje celotnega zavezništva«.

STANAG-i in EDSTAR-i so podlaga za poenotenje in tehnično povezljivost med KIS PINK ter so bistvenega pomena za operacije Nata in zavezniških sil EU.

Tabela 1: Ključni standardi za poenotenje KIS PINK (vir: http://www.wikiwand.com/en/Standardization_Agreement, 3. 3. 2018)

Doktrina in povezljivost:	
STANAG 2525	Allied Joint Doctrine for Communications and Information Systems
STANAG 5524	NATO Interoperability Standards and Profiles, a catalogue of relevant information and communication technology standards
STANAG 5527 (NFFI)	NATO Friendly Force Information Standard for Interoperability of Force Tracking Systems
STANAG 5602	Standard Interface for Military Platform Link Evaluation (SIMPLE), a Tactical Data Link (TDL) protocol
STANAG 5616	Link 16 – ECM Resistant Tactical Data Exchange, a Tactical Data Link (TDL) protocol

Področje vojaške simbologije:

STANAG 2019 (APP-6 C)	NATO Joint Military Symbolology
--------------------------	---------------------------------

Področje formatiranih sporočil:

STANAG 5500 (ADatP-3)	Concept of NATO Message Text Formatting System (CONFORMETS) – ADatP-3 (A)
--------------------------	--

STANAG 7149 (APP-11)	NATO Message Catalogue – APP-11(C)
-------------------------	------------------------------------

Področje podatkovnih baz:

STANAG 2014 (Plans/Orders)	Formats for Orders and Designation of Timings, Locations and Boundaries
-------------------------------	---

STANAG 5048	The Minimum Scale of Connectivity for Communications and Information Systems for NATO Land Forces
-------------	---

STANAG 5525 MIP (JC3IEDM)	Joint Consultation, Command And Control Information Exchange Data Model (JC3IEDM)
------------------------------	---

3 Poveljniški informacijski sistemi partnerskih držav (Evropska unija, Nato)

Natova poveljniška informacijska služba (LC2IS) je glavna funkcijska služba Nata, ki z informacijsko tehnologijo podpira večje operacije na kopnem. Za lastne operacije je razvila aplikacijo Land Command Control Information System (LC2IS), ki zagotavlja nabor tehnoloških funkcionalnosti za učinkovit PINK Natovih kopenskih sil. LC2IS se uporablja kot glavno orodje PINK in situacijske ozaveščenosti za sile v Natovih operacijah. Sledenje lastnim silam na najnižji taktični ravni se na območju delovanja izvaja s funkcionalnim orodjem IS PINK. (Šterbenc, intervju februarja 2018.)

Strateške direktive Nata, ki jih sprejema Severnoatlantski svet (North Atlantic Council, NAC), vse bolj usmerjajo posamezne države članice, da izvajajo PINK s pomočjo funkcionalnih orodij, prek katerih se prenašajo ključne informacije in dokumenti neposredno do najnižje taktične ravni na bojišču in omogočajo povezljivost – izmenjavo podatkovne baze JC3IEDM.

Tabela 2: Seznam nekaterih IS PINK v partnerskih državah Nata in EU (vir: https://systematic.com/media/2157696/042-047_IDR_1711.pdf, 21. 3. 2018)

Države	Uporabljen IS PINK
Poveljstvo Nata	Land Command Control Information System (LC2IS), KFFTS
Danska	SitaWare Headquarters, SitaWare Frontline, SitaWare Edge, IRIS
Finska	SitaWare Headquarters, SitaWare Frontline, SitaWare Edge
Nemčija	HEROS II/I, MoTaKo/MoTIV (Rhode & Schwarz), SitaWare Headquarters (2018 v fazi testiranja), IRIS (2018 v fazi testiranja)
Irska	SitaWare Headquarters, SitaWare Frontline
Švedska	SitaWare Headquarters, SitaWare Frontline, IRIS
Velika Britanija	MOD's tactical command and control systems – MORPHEUS (General Dynamics) – The next generation of Tactical Communication and Information Systems (TacCIS) capability, SitaWare Headquarters (v testiranju 2017–2018)
ZDA	ABCS, Joint Battle Command-Platform (JBC-P), Advanced Field Artillery Tactical Data System (AFATDS), Force XXI Battle Command Brigade and Below (FBCB2) ter presenetljivo SitaWare Headquarters (od 2019) in (SitaWare Frontline) (od 2019) za povezavo ameriških sil na ozemlju EU
Italija	Il SIACCON ADV (Sistema Automatizzato di Comando e CONTROLlo ADVanced)
Francija	SIT-SIR-MAESTRO-COMDE-SITEL (Thales) se v 2018 nadomesti s Système d'Information du Combat Scorpion SICS (Thales) in Système d'Information des Armées C2 (SIA C2)
Portugalska	Sistema de Informação para o Comando e Controlo do Exército (SICCE)
Norveška	Norwegian Command and Control Information System (NORCCIS II)
Kanada	Land Command Support System Tactical Command and Control Information System Modernization (LCSSTC2I) do 2025
Španija	Sistema de Información para Mando y Control del Ejército de Tierra (SIMACET), BMS LINCE (Thales)

4 Tehnološka podpora procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v Slovenski vojski

4.1 Pomen informacijskega sistema poveljevanja in kontrole na nacionalni ravni in v zavezništvu

Veliko držav Evrope je v začetku 21. stoletja po ukinitvi naborniškega služenja doktrinarno prešlo v fazo moderniziranih manjših vojsk. Zaradi manjšega finančnega obrambnega vlaganja (manj kot odstotek bruto domačega proizvoda je namenjen obrambi) se modernizacija in transformacija teh vojsk nista končali v celoti. Z množičnimi nezakonitimi prehodi migrantov (»arabska pomlad« 2011, vojna v Siriji 2015–2018, izvajanje psiholoških operacij (internet) v slabše razvitih državah) so ogroženi varnost, blaginja in prosto gibanje znotraj Evropske unije. Varnost državljanov se zagotavlja s povezovanjem in sodelovanjem obrambno-varnostnih struktur, najprej na nacionalni ravni, nato pa vzporedno s povezovanjem v širša zavezništva.

Povezovanje vojsk z IS PINK v zavezništva omogoča načrtovanje, kontrolo operacij in izmenjavo informacij med enotami, znotraj posamezne članice države, pa tudi uporabo enot pri podpori kateri od zaveznic. Delovanje zavezniških sil na operativni ravni imenujemo **zavezniške združene operacije** (angl. Allied Joint operations, AJOPS), njihova doktrina delovanja je zapisana v AJP-3(B) (Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations).

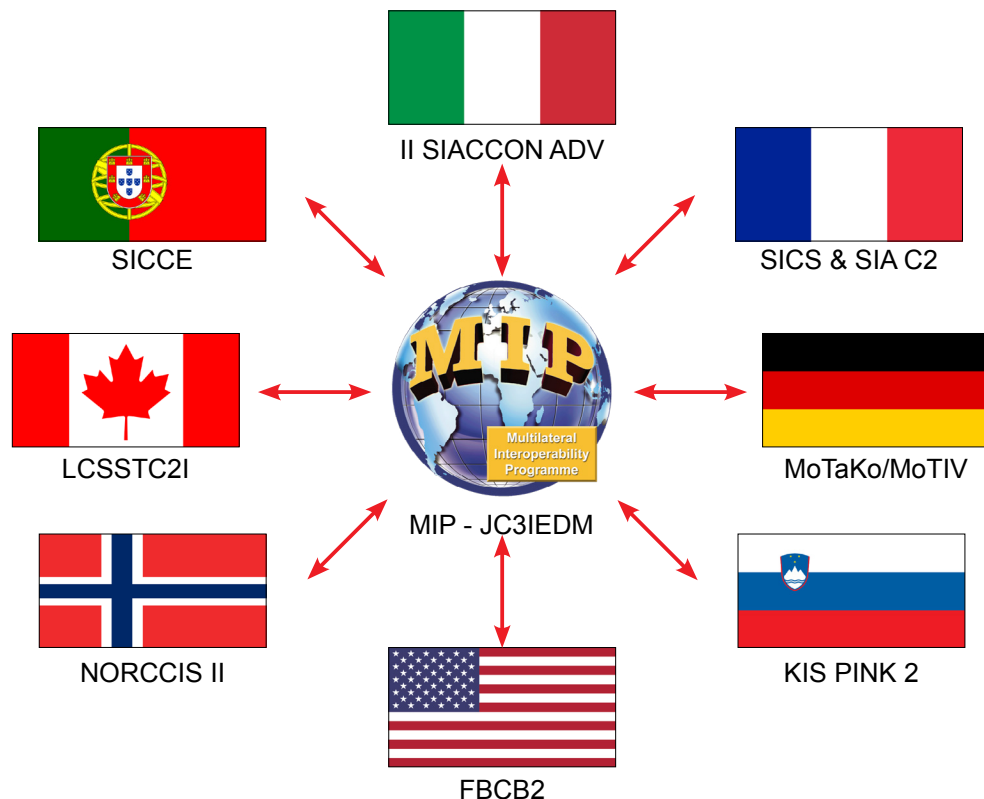
Za uspešno sodelovanje znotraj zavezništva je država na obrambnem področju komunikacijsko-informacijskega sistema poveljevanja in kontrole samostojno odgovorna za razvijanje združenih zmogljivosti po metodi določanja zmogljivosti DOTMPLFI¹. Le tako se lahko ob upoštevanju standardov (kolaborativno načrtovanje in skupna operativna slika – STANAG 5525), opredeljenih v Večnacionalnem programu povezljivosti (MIP), povezuje v zavezniško strukturo kot kredibilni partner.

Sistem povezljivosti temelji na programski arhitekturi (angl. Joint Consultation, Command and Control Information Exchange Data Model, JC3IEDM), ki omogoča povezljivost sistemov in projektov, nujnih za izmenjavo informacij

¹ Elementi metode določanja zmogljivosti enote so: doktrina, organiziranost, usposabljanje, oborožitev in oprema, kadri, voditeljstvo, infrastruktura in povezljivost (angl. Doctrine, Organization, Training, Materiel, Leadership, Personnel, Education, Facilities and Interoperability).

PINK. MIP – JC3IEDM predstavlja standard, ki obsega skupne operativne koncepte koalicijskih sil Nata. Strežniki MIP-a in IS PINK so zaradi varovanja podatkov vedno v drugem varnostnem območju oznake »tajno«.

Slika 1: Model večnacionalne poveztivosti za izmenjavo podatkovne baze JC3IEDM
(vir: avtor, 2018)

4.2 Prednosti uporabe informacijskega sistema poveljevanja in kontrole po področjih vojaških ved

IS PINK na področju **vojaške taktike**:

- Predstavlja pomembno vlogo v vojaškem izobraževanju in usposabljanju pri dojemanju vojaške taktike.
- Vnaprej omogoča pripravo načrta uporabe².
- Omogoča zavedanje o situaciji na bojišču, in sicer opazovanje, orientacijo, sprejemanje odločitev, spremljanje delovanja lastnih in koalicijskih sil

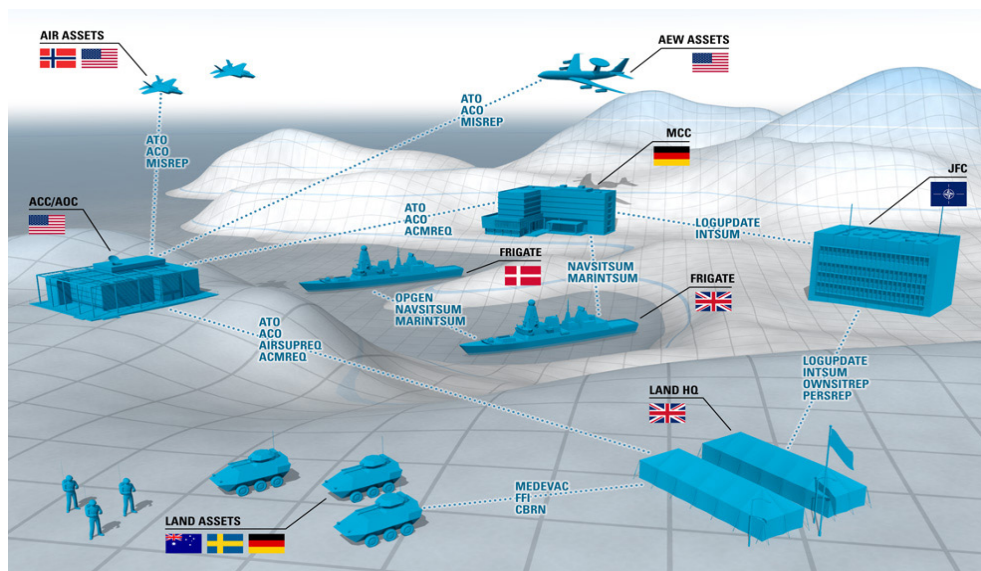
² So dokumenti obrambnega načrta države. Določajo način izvajanja ukrepov pripravljenosti, priprave in izvajanje mobilizacije ter delovanje vojske ob različnih oblikah vojaških in drugih groženj. (Furlan, 2006, str. 98.)

(angl. Nato Friendly Force Information, NFFI), spremljanje prisotnosti sovražnika, dogodkov/incidentov in oviranja ter tako tudi upravljanje bojišča. Identifikacija lastnih sil je pomembna tudi zaradi zmanjšanja tveganja prijateljskega ognja.

- Ponuja dobro preglednost v realnih situacijah, vendar še vedno zahteva uporabo klasičnih vojaških topografskih kart.
- Omogoča lažje usvajanje taktičnih načel skozi vaje (študije primerov) na praktičnih primerih, da to znanje uspešno prenašamo na podrejene in druge sodelavce.
- Omogoča taktično delovanje v integriranem okolju NNEC.
- Omogoča implementacijo združene operativne slike (angl. Common Operational Picture, COP) iz heterogenih informacijskih sistemov PINK članic zavezništva, vključenih v MIP.
- Omogoča lažjo uporabo »pametnega«, natančno vodenega streliva.
- Vpliva na hitrejši razvoj dogodkov s povečevanjem tempa operacij (manever), kjer je omogočeno nepretrgano 24-urno delovanje sil, kar posledično zahteva večjo skoncentriranost ter obremenjenost poveljujočih in bojnikov.

Tako predstavlja temelj (platformo) povezljivosti (interoperabilnosti) digitaliziranega bojišča (slika 2).

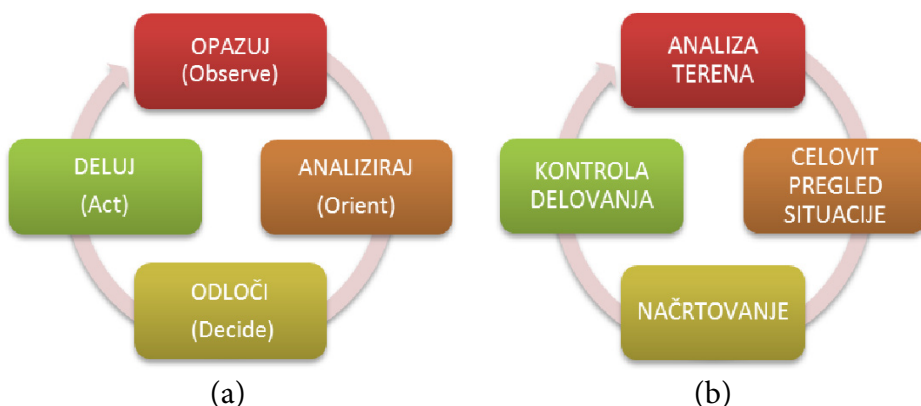
Slika 2: Cilj digitaliziranega bojišča zavezništva je POVEZLJIVOST (vir: <https://systematic.com/defence/capabilities/c2/interoperability/app-11-and-adatp-3>, 3. 1. 2018)

IS PINK na področju **vojaškega procesa odločanja** (VPO):

- Predstavlja pomemben segment pri vojaškem procesu odločanja ter posledično poveljevanju in kontroli enotam SV. Uporaba različnih slojev in filtrov za vizualizacijo bojišča ne nadomesti kognitivnega procesa sprejemanja odločitev, ga pa olajša. Orodje IS PINK daje glede na situacijo vizualizacijo poveljniku v procesu sprejemanja odločitve na direktni ravni, pa tudi pri pripravi načrtov za delovanje v vojaškem procesu odločanja.
- Omogoča algoritemska pravila – poti pri povezovanju vseh ravni v procesu bojnega odločanja (PBO, ang. TLP), vojaškega procesa odločanja (VPO, angl. MDMP), celostnega pristopa odločanja (CPO, angl. CA) ter predstavlja podrodje tehnologije sprejemanja odločitev. Načrtovanje poteka hkrati po navpični in vodoravni smeri – kolaborativno delo pri pripravi izdelkov. Omogoča distribucijo izdelkov podrejenim in nadrejenim.
- Omogoča funkcionalno načrtovanje in izdelavo operativne slike po sektorjih ter tako omogoča vsem pripadnikom štaba in poveljniku vidnost vseh izdelkov na enem mestu.
- Omogoča identifikacijo krize, analizo, spremljanje, ustrezno načrtovanje, pripravo in vodenje operacije ter sodelovanje z drugimi vojaškimi in civilnimi udeleženci za reševanje krize.

Slika 3: Upravljanje Boydove zanke sprejemanja odločitve (a) ob tehnološki podpori VPO (IS PINK) (b) (vir: avtor, 2018)

Učinkovitost poveljevanja se povečuje z večjo izurjenostjo štaba v VPO (b) in tako hitrejšim kroženjem Boydove zanke pri sprejemanju odločitve poveljnika (a). IS PINK je pri tem pomemben deležnik.

- Na bojišču omogoča vodenje popolnjevanja enote (MTS, kadri) in zapisovanje izgub s sistemskim poročanjem poveljniku ter nadrejeni enoti.
- Enotam omogoča pripraviti načrte (ukaz za delovanje s prilogami in dodatki, grafične sloje variant delovanja, namensko organiziranost sil (TaskOrg), uporabo tabel (*.xlsx), uporabo predstavitev za poročanja (*.pptx), sinhronizacijsko matriko, uporabo že pripravljenih dokumentov v IRDG-ju (*.pdf, *.docx)), jih distribuirati in izvajati kontrolo nad delovanjem podrejenih enot.
- Omogoča preigravanje variant delovanja (VD Modri_Rdeči) in prek vmesnikov povezovanje s simulacijskimi sistemi, npr. JCATS.
- Omogoča dobro berljiv, pregleden sprejet/poslan ukaz za delovanje s prilogami (sloji kart, sinhronizacijska matrika, besedilni del, priložene datoteke, struktura enot), ki ga lahko selektivno distribuiramo.
- Omogoča implementacijo združitve obveščevalno-izvidniških podatkov z dostopom do obveščevalnih podatkov združene obveščevalne službe za nadzor in izvidovanja (angl. Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance, JISR).
- Omogoča implementacijo združene operativne slike (ang. Common Operational Picture (COP)) iz heterogenih informacijskih sistemov PINK članic zavezništva, vključenih v MIP.
- Vsebuje uporabna orodja, opisana v poglavju 8, kar vpliva na vzdržljivost sil, npr. popolnjevanje osebja, goriva, streliva, maziva.

IS PINK na področju **vojaške geografije**:

- Na vojaških digitalnih kartah omogoča opis učinkov bojišča – analizo vojaških vidikov terena OKOKA³, koridorjev mobilnosti, območij prehodnosti, ključnih zemljišč, komunikacij in ovir (hidrografije, mostišč, vegetacije, naselij), vremenske matrike – in tako obveščevalno pripravo na območju obveščevalne odgovornosti.
- Ob ustrezni podpori vojaških digitalnih kart omogoča spoznati/obnoviti znanje osnovnih vojaških smeri in njihovo vključevanje v slovenski in evropski prostor ali na druga območja interesa.

³ Opazovanje, kritje in maska, ovire, ključni teren, avenije pristopa.

- Z uporabo digitalnih vojaških kart omogoča prepoznavanje pokrajinskih značilnosti z determinantami operacije⁴ na območju interesa (Slovenija, MOM, vaje) in tako daje prispevek pri operativnemu oblikovanju.
- Z uporabo orodja GeoTool omogoča lažje načrtovanje vadbenih con, izdelavo grobe balistične ocene orožij, optične in reliefne vidljivosti, omejitev v zračnem in morskem prostoru.
- Podpira GEOINT (Geospatial Intelligence – obveščevalni podatki so zbrani iz satelitskih, aerofotografskih, kartografskih in terenskih informacij) in IMINT (Imagery intelligence – obveščevalni podatki so zbrani iz satelitov in fotografiranja iz zraka), skladno s STANAG 4559 (ki združuje STANAG 4607, 4609, 4545 in 5516).

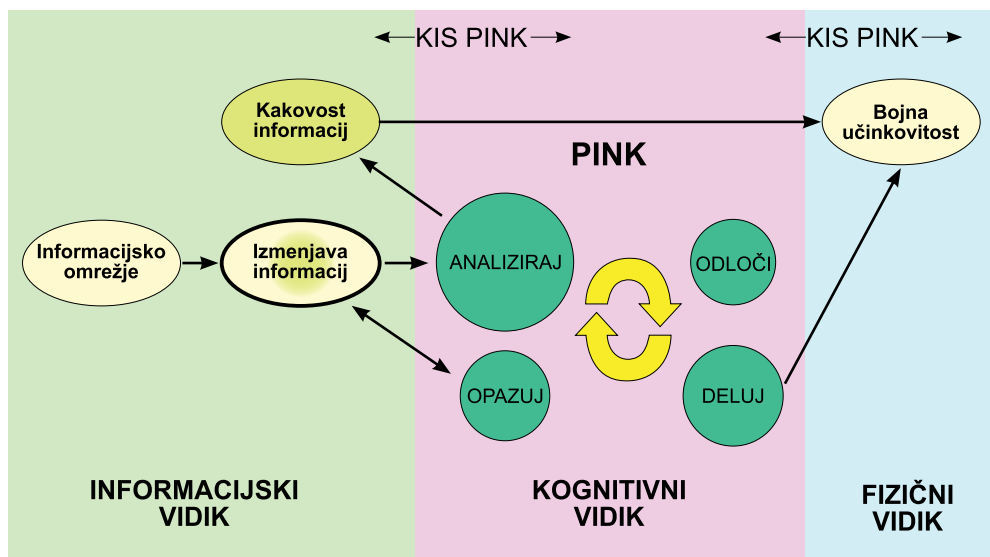
IS PINK na področju **poveljevanja in kontrole** (PINK, angl. C2):

- Predstavlja poveljnikovo orodje in podpira:
 - poveljnikovo namero in odgovornost,
 - pristop k načrtovanju, informiranju in koordinaciji štaba,
 - upravljanje informacij (Information Management),
 - kolaborativno delo in celostni pristop hkrati na vseh ravneh (navpična smer) in procesih (vodoravna smer).
- Predstavlja pomemben člen za povezovanje s civilnimi nacionalnimi in mednarodnimi sistemi zaščite, reševanja in pomoči ter drugimi varnostnimi nacionalnimi strukturami, ki so vključene v MIP.
- Lastne sile povezuje v širšo operativno sliko zavezništva (vaje, MOM), pri čemer so OE SV uvrščene in vidne na območju odgovornosti z drugimi sosedi zavezniki (Nata/EU ali katerega koli drugega zavezništva, ki podpira MIP), skladno s STANAG-om 2627, ki določa povezljivost oziroma interoperabilnost.
- Olajša delo v operativnih centrih (OC, TOC), saj je območje odgovornosti (bojišče) preglednejše in poveljevanje enotam (manever, usmerjanje) pri sprejemanju odločitev učinkovitejše.
- Predstavlja uporabnost vodenja enot v miru, pred kriznim stanjem, v kriznem odzivanju ali vojni.
- Ponuja poveljniku in pripadnikom štaba (uporabnikom) preprosto aplikativno okolje.
- Izboljša organiziranost, usposobljenost in izurjenost štaba OE SV v izvajanju VPO.

⁴ Cilji, operacijska cona, trajanje operacije (etape in faze), točke osredotočenja, odločilne točke, razmerja sil, operacijske linije.

- S prenosom podatkov onemogoča prisluškovanje govorni komunikaciji in posledično zavajanje.
- Omogoča izmenjavo informacij v ločenih nacionalnih federativnih omrežjih na misijah (angl. Federated Mission Networking, FMN), katerih namen je omogočanje boljšega povezovanja sil v koalicijskem okolju in doma.
- Je pomemben deležnik v nacionalnem konceptu ugotavljanja zahtevane bojne pripravljenosti (UGP).
- Je pomemben deležnik v Natovem konceptu ugotavljanja bojne pripravljenosti po enotni Natovi metodologiji vrednotenja v vseh šestih orodjih CREVAL, TACEVAL, MAREVAL, SOFEVAL, MEDEVAL in JOINTEVAL, pri katerih se preverja povezljivost partnerskih držav z orodjem Operational Capability Evaluation and Feedback (OCC E&F).
- Z omogočanjem prenosa informacij vpliva na bojno učinkovitost (slika 4).

Slika 4: Uvrščenost KIS PINK z vidika prenosa informacij na vpliv bojne učinkovitosti (vir: avtor, 2018)

4.3 Ranljivost informacijskega sistema poveljevanja in kontrole na bojišču

- Pri radijski prekinitvi zvez na bojišču predstavlja informacijski sistem ranljivost poveljevanja in kontrole. Takrat uporabimo sekundarno vrsto zvez, in sicer žično zvezo ali kurirja. Enote se takrat obarvajo »sivo«.

- Pri izpadu informacijskega sistema poveljevanja in kontrole se lahko vodenje, poveljevanje in kontrola nadaljujejo, če vzporedno operativno karto vodimo ročno. Osveževanje operativne slike iz IS PINK na klasično vojaško karto se v TOC-u izvaja vsakih 30 minut.
- Podvrženost elektronskemu motenju komunikacijskih sistemov. Odvisno od prenosnih poti, in sicer radia, RR, SATT, linijskih sredstev.
- Podvrženost kibernetskemu delovanju rešujemo z nadzorom vstopa uporabnikov v radijska omrežja.
- Vzdrževanje na II. stopnji in skrbniško upravljanje sistema na bojišču se lahko izvajata le na brigadni izpostavljeni logistični postaji (izvajanje diagnostike, tehnična popravila oziroma obnovitev sistema).
- Usposobljenost uporabnikov ali sistemskih skrbnikov. Po uvedbi v operativno uporabo je treba nameniti dovolj časa za funkcionalno usposabljanje uporabnikov in skrbnikov IS PINK ter to znanje utrditi na vajah in urjenjih.

5 Zavedanje delovanja informacijskega sistema poveljevanja in kontrole za uporabnika

Ključni dejavnik IS PINK za upravljanje bojišča je zanesljiv prenos podatkov v bojnem komunikacijskem omrežju (BKOM), ki omogoča učinkovito izmenjavo informacij o situaciji na bojišču (**SITuational AWAREness**), obveščanje o ukazih (poveljevanje) in nadzor oziroma kontrolo delovanja poveljnikov na vseh ravneh. Za prenos podatkov prek BKOM so značilne omejena podatkovna pasovna širina, dolge in spremenljive zakasnitve, prekinitvena povezljivost, spremenljiva stopnje napak, visoka latenca⁵ in »ad hoc«⁶ narava kreiranja uporabnikov. Za doseganje želene učinkovitosti IS PINK je zato treba prilagoditi omrežno tehnologijo in protokole. Proizvajalci rešujejo to problematiko z vmesniki med komunikacijskimi sistemi in razvito aplikativno opremo. Vmesniki so namensko razvite aplikacije, narejene za posamezno vrsto komunikacijskih sistemov. Izraz **bojno informacijsko-komunikacijsko omrežje (BIKOM)** se uporablja zaradi integracije informacijsko-komunikacijskega omrežja v bojišče. Uporabniki se zatekajo

⁵ **Latenca** je čas, ki preteče od uporabniške zahteve do kakršnega koli odziva sistema, od katerega odziv pričakujemo. Pri tem ni pomembno, ali sistem razume uporabniško zahtevo ali ne. Če je uporabniška zahteva nesmiselna, mora sistem o tem obvestiti uporabnika.

⁶ Nujna je **hitra prilagoditev** omrežne strukture uporabnikov – poveljnikov skladno z oblikovanimi namenskimi silami (TaskOrg) za izvedbo bojne naloge.

k preprostosti in v praksi uporabljajo izraz **taktični KIS PINK** ali **taktični intranet**. Čeprav je priljubljen, je izraz nekoliko ponesrečen, saj ustvarja motečo predstavo povezljivosti enot na taktični nalogi ob pričakovani visoki infrastrukturni zmogljivosti, ki je podobna komercialnemu internetu oziroma notranjemu omrežju INT MORS. Komercialni internet ima razmeroma visoko pasovno širino, skoraj popolno povezljivost, nizko zakasnitev in statično infrastrukturo. Te lastnosti omogočajo vsesplošno uporabo omrežja za prenos vseh vrst podatkov s široko paleto protokolov.

Zavedanje delovanja IS PINK v BIKOM prinaša zanesljivo delovanje le ob smotrni uporabi zmogljivosti komunikacijskih sistemov, ki določajo omejitve prenosa podatkov. S podatki ravnamo selektivno. Preden se odločimo za pošiljanje podatkovnih paketov, se vprašamo, **koliko pošiljamo, kaj pošiljamo, kako pošiljamo, kdaj pošiljamo in komu pošiljamo**.

Bojno komunikacijsko omrežje (BKOM) sestavljajo komunikacijski sistemi, integrirani v bojišče. Lahko so samo radijski ali integrirani, kot so kombinacija radijskih, RR, SAT, žični.

6 Razvoj informacijskega sistema poveljevanja in kontrole do leta 2020

»IS PINK na najnižji taktični ravni se bo izboljšal z dodano funkcionalno podporo usmerjevalcev združenih ognjev (Joint Terminal Attack Controller, JTAC). Uporabnik JTAC deluje v sodobnem, kompleksnem, nevarnem in visoko intenzivnem bojišču ter potrebuje vsa razpoložljiva sredstva, ki podpirajo njegove postopke pri komunikaciji s piloti. Ta funkcionalna podpora zmanjšuje tveganje za dodatno škodo in povečuje zaščito sil, ne le za JTAC, pilote ter lastne in koalicijske sile, temveč tudi za civilno prebivalstvo. Funkcija obsega formatirane zahteve izmenjave podatkovnih sporočil Close Air Support (CAS), zemlja/zrak, grafični prikaz devetvrstičnega sporočila (CAS-nine liner), odčitavanje podatkov o cilju in vključevanje videosprejemnika za neposredno navajanje (nadgradnja sistema na C4ISTA). Rešitev videoslike za opremo JTAC je zasnovana v sodelovanju s proizvajalci opreme sistemov za daljinsko upravljanje (STANAG 4312). V fazi razvoja C4ISTA je tudi integracija taktičnih sistemov za upravljanje z videoprenosom slike v poveljnikov sistem PINK. Kamera na vrhu kupole vozila bo prenašala sliko na ozadje operativne karte poveljnikovega IS PINK.

Izboljšana bo integracija IS PINK z laserskim daljinomerom. Kadar je cilj določen z laserskim daljinomerom, se prikaže na operativni karti ter prikazuje ciljno mikrolokacijo in razdaljo. Mogoča bo delitev z drugimi uporabniki po celotnem BIKOM. IS PINK se prav tako razvija v smeri ognjene – artilerijske podpore bojnega delovanja pehote, kjer s pomočjo izvidnikov izvajamo neposredno ognjene korekture«. (Prevod in povzetek po <https://systematic.com/media/747308/Frontline-for-the-FAC-Solution-Brief.pdf>, 2.1.2018)

7 Uporabnost informacijskega sistema poveljevanja in kontrole in prepoznavanje dodane vrednosti

S kvantitativno metodo je bila med uporabniki IS PINK v OE SV z anketo izvedena raziskava »Uporabnost informacijskega sistema poveljevanja in kontrole (IS PINK) v SV«. Ciljna skupina so bili častniki in podčastniki na poveljniških in štabnih dolžnostih od bataljona do Poveljstva sil. Z anketo smo se želeli približati dejanskemu številu anketirancev. Med migrantsko krizo, povečanim nadzorom nezakonitega prehoda meje, MOM, MSSVT, pripravo bataljonskih skupin, drugimi službenimi odsotnostmi pripadnikov SV in kratkega časa izdelave članka je bilo to neizvedljivo. Na anketo se je odzvalo **159 pripadnikov SV**. Glede na odziv in glede na to, da sprejemamo možnost stopnje napake ± 10 odstotkov, ta vzorec zadošča za reprezentativnost rezultatov. Vzorec anketirancev je:

Tabela 3: Vzorec populacije ankete (vir: avtor, 2018)

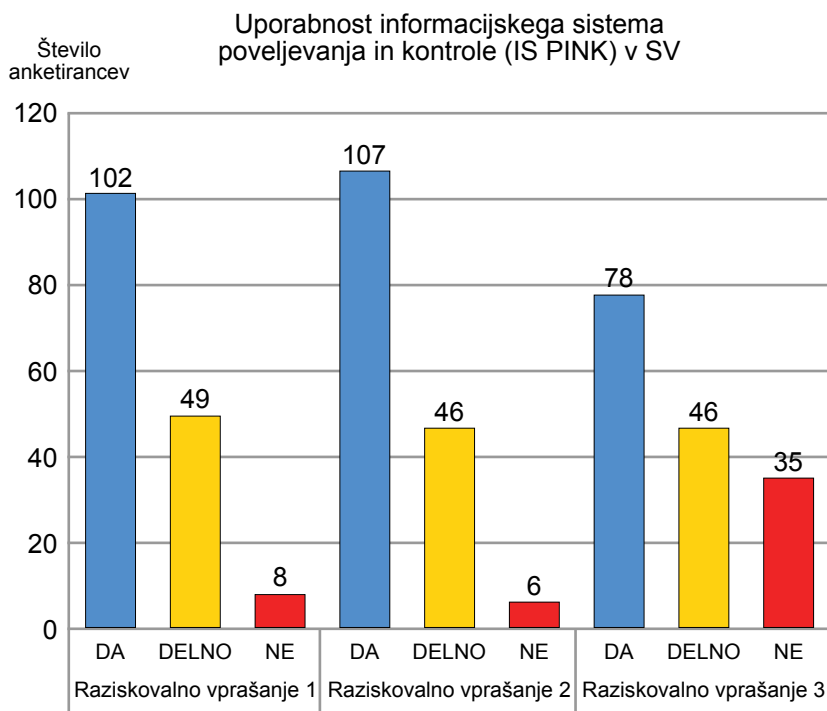
Čin: Št. anketirancev:	Podčastnik 39	Višji podčastnik 20	Častnik 64	Višji častnik 36
Starost: Št. anketirancev:	do 25 let 8	od 26 do 40 let 60	od 41 do 55 let 85	več kot 56 let 6
Izobrazba: Št. anketirancev:	srednja 34	višja 31	visoka 79	več 15
Delovna doba v SV (v letih): Št. anketirancev:	0 do 5 let 9	5 do 10 let 19	10 do 20 let 65	20 do 30 let 66

Anketo je sestavljalo 26 vprašanj, ki so se vezala na tri temeljna raziskovalna vprašanja:

- Raziskovalno vprašanje št. 1 (RV1):
»Ali IS PINK ponuja tehnološko podporo procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v SV?«

- Raziskovalno vprašanje št. 2 (RV2):
»Ali uporabnik IS PINK sprejema orodje in prepoznava njegovo dodano vrednost?«
- Raziskovalno vprašanje št. 3 (RV3):
»Ali uporabnik pri svojem delu želi uporabljati IS PINK?«

Slika 5: Rezultati ankete po učnih vprašanjih (vir: avtor, 2018)

Pri raziskovalnem vprašanju št. 1 graf prikazuje **64 odstotkov** anketirancev, ki odgovarjajo, da IS PINK ponuja tehnološko podporo procesom vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v SV. **31 odstotkov** anketirancev se s tem strinja **delno** in **5 odstotkov** anketirancev se s to trditvijo **ne** strinja.

Pri raziskovalnem vprašanju št. 2 graf prikazuje, da se **67 odstotkov** anketirancev **strinja** s trditvijo, da uporabniki sprejemajo IS PINK kot orodje in prepoznavajo njegovo dodano vrednost. **29 odstotkov** se s to trditvijo strinja **delno** in **4 odstotki** anketirancev se s trditvijo NE strinjajo.

Pri raziskovalnem vprašanju št. 3 graf prikazuje, da **49 odstotkov** anketirancev zaradi preprostosti in potrebe pri svojem delu **želi** uporabljati IS PINK. **29**

odstotkov se jih strinja **delno** in **22 odstotkov** jih popolnoma **zavrača** uporabo. Upoštevati je treba tudi dejstvo, da 68 odstotkov anketirancev še ni bilo na usposabljanju IS PINK 2 in orodja ne pozna dovolj dobro.

8 Sklep

Informacijski sistem PINK v vsaki vojski predstavlja del podpore poveljnika in celotnega njegovega štaba, ne glede na raven delovanja. KIS PINK 2 na višji taktični, operativni in strateški ravni z namenom tehnološke podpore procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v SV omogoča:

- uporabo vojaških simbolov skladno z Natovimi standardi;
- sprejem ukazov nadrejenega poveljstva (STANAG 2014);
- obdelavo in prikaz operativnega stanja kadrovske in materialne virov;
- prikaz organizacijske strukture lastnih in sovražnikovih sil (ORBAT);
- izdelavo različnih variant delovanja in hitrejšo spremembo načrtov;
- izmenjavo podatkov med enotami ter oblikovanje skupnega razumevanja situacije (COP), sporočila, informacije in grafični prikaz;
- kolaborativno načrtovanje in izdelavo načrtov/ukazov znotraj enega ali več poveljniških mest;
- povezljivost s standardi MIP in NFFI (STANAG 5525 in STANAG 5527);
- distribucijo načrtov/ukazov podrejenim ter drugim poveljstvom in enotam;
- pošiljanje poročil in zahtevkov;
- uporabo GIS-orodij za prikaz in analizo geografskih značilnosti zemljišča;
- podporo delovanju pri nalogah zaščite in reševanja;
- povezovanje s simulacijskimi sistemi (npr. JCATS);
- odprto arhitekturo za povezovanje z drugimi informacijskimi sistemi SV.

KIS PINK 2 na višji taktični, operativni in strateški ravni je sposoben te funkcionalne zahteve zagotavljati za več namenskih sil z različnimi nalogami istočasno in omogoča logično filtriranje podatkov. Manevrski del KIS PINK 2 na nižji taktični ravni omogoča:

- uporabo vojaških simbolov skladno z veljavnimi Natovimi standardi;
- sprejem ukazov nadrejenega poveljstva (STANAG 2014);

- izdelavo kratkih načrtov/ukazov in njihovo posredovanje podrejenim enotam;
- uporabo GIS-orodij za prikaz in analizo geografskih značilnosti zemljišča;
- prenos podatkov za poročanje z grafiko, besedilom ali formatiranimi sporočili;
- sprejem, obdelavo in posredovanje taktičnih in obveščevalnih podatkov;
- sledenje lastnim enotam (NFFI) (STANAG 5527);
- načrtovanje poti – trasiranje in spremljanje gibanja podrejenih;
- oblikovanje skupnega razumevanja situacije (ZOS);
- integracijo s senzorji oborožitvenih postaj;
- integracijo s platformami in komunikacijsko infrastrukturo;
- podporo delovanja pri nalogah zaščite in reševanja (ZIR).

Uporaba tehnologij za vizualizacijo bojišča ne nadomesti kognitivnega procesa sprejemanja odločitev, ga pa s širokim spektrom zmožnosti izboljša in omogoča organiziran pristop dela štaba. Orodje IS PINK v celoti omogoča vizualizacijo situacije vseh podpornih procesov v procesu sprejemanja odločitve na direktni ravni in tudi poveljnika ob podpori štaba. Z izurjenim štabom se zanka OODA vrte hitreje, kar pomeni, da lahko poveljnik na bojišču hitreje sprejema odločitve, saj se vodenje enot izvaja po slojih, neposredno s približevanjem in oddaljevanjem območij, s t. i. funkcijo zoom, ter s pomočjo pametnih slojev za predčasno opozarjanje. Tako je omogočen celostni in nazornejši pregled operativne slike ter zmanjšana verjetnost človeških napak.

Informacijski sistem PINK, ki omogoča tehnološko podporo pri izvajanju vojaške taktike, PBO in VPO, je v SV nujen. Želeno bi bilo, da bi ga vsi podčastniki in častniki SV znali uporabljati glede na svojo raven dela. Kljub temu pa poznajo alternativne postopke izdelave bojnih dokumentov in prenašanja sporočil z govorno tehniko po radijskih napravah. V orodju IS PINK lahko v celoti izdelamo produkte štabnega dela v vseh procesih (PBO in VPO):

- vodenje situacijske karte, situacijskih poročil in operativnega dnevnika;
- pripravo dopolnilnih, pripravljalnih ukazov, ukazov za delovanje in ukazov za zagotovitev delovanja;
- prenos signalov, povelj za alarmiranje in ukrepov pripravljenosti;
- pripravo poročil o dogodkih in incidentih;
- podporo pri distribuciji ključev za tajno poveljevanje enotam (TPE);

- prenos že izdelanih ukazov v IRDG (strateška in operativna raven);
- poročanje s pomočjo predstavitev (*.pptx) v kombinaciji z IS PINK;
- vzdrževanje zvez s podrejenimi in nadrejenimi.

Dejstvo je, da se pomena dejanske uporabe KIS PINK in povezljivosti z drugimi članicami zavezništva v SV individualno in tudi na kolektivni ravni ne zavedamo dovolj. Informacijski sistem PINK je ob upoštevanju vojaških standardov eden od pomembnih delov povezljivosti in združenega delovanja.

Do 18. januarja 2018 so bili izpolnjeni vsi pogoji za uvajanje KIS PINK 2 v operativno uporabo SV, kar pomeni, da se med pisanjem članka veliko uporabnikov SV še ni srečalo z novim izdelkom. V naslednji fazi je treba začeti vojaško izobraževanje in usposabljanje na vseh ravneh vojaških šol ter s funkcionalnim usposabljanjem v organizacijskih enotah SV. Namen je pospešena vzpostavitev bojnih zmogljivosti motoriziranih bataljonov, ki bodo nosilci bataljonskih bojnih skupin, skladno s cilji SV do leta 2025. Poseben poudarek je treba dati debirokratizaciji manevrskih enot, kar IS PINK tudi omogoča, in urjenju organizacijskih taktičnih operativnih postopkov dela, ne glede na vrsto delovanja SV.

9 Literatura in viri

1. Allied Administrative Publication – 6 (AAP-6), 2002. NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French). <http://www.nato.int/docu/stanag/aap006/aap6.htm> (25. 12. 2017).
2. Allma, J., 2013. C4ISTAR systems to facilitate battle management. Article, 26. 3. 2013, <http://malebits.com/lifestyle/c4istar-systems-facilitate-battle-management> (25. 12. 2017).
3. Carey, S., Kleine, M., Hieb, M., Brown R., 2016. Standardizing Battle Management Language–Facilitating Coalition Interoperability. Article, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.132.8287&rep=rep1&type=pdf>. (3. 1. 2018).
4. Ebbutt G., 2014. From Joint Headquarters to the Tactical Edge. Article, IHS Jane's International Defence Review, Vol. 47, May 2014, <http://www.systematicinc.com/media/918289/janes-idr-equipment-profile-en-small.pdf>. (3. 1. 2018).
5. Furlan, B., in drugi, 2006. Vojaška doktrina. Ljubljana: PDRIU.

6. Giles, E., 2017. 2020s vision: New tactical command systems begin to take shape. Article. Jane's International Defence Review, november 2017, https://systematic.com/media/2157696/042-047_IDR_1711.pdf. (21. 3. 2018).
7. GŠSV, 2008. Koncept uporabe in razvoja zmogljivosti C4I v MOTB in BBSK. 4301-63/2007-69, z dne 22. 4. 2008, Ljubljana.
8. Nato Standardization Office (NSO), 2018. Standardization Agreement. http://www.wikiwand.com/en/standardization_agreement. (3. 3. 2018).
9. Nitschke, S., European C4I and Tactical Communications Update 2011, Battlespace C4I Technologies, 2011. Article, Vol. 14, Issue 4, stran 14-20, September 2011.
10. Systematic, 2015. Sitaware headquarters 6.2: synchronisation matrix, holdings reports and much more. <https://systematic.com/defence/news/2015/sitaware-headquarters-6-2/>. (2. 1. 2018).
11. Systematic, 2017. Collaborative Military Planning. <https://systematic.com/defence/products/c2/sitaware-headquarters/collaborative-military-planning>. (2. 1. 2018).
12. Systematic, 2017. Sitaware Frontline features. <https://systematic.com/defence/products/c2/sitaware-frontline/features/>. (2.1.2018).
13. Systematic, 2018. The Complete Digital Solution for the Forward Air Controller. <https://systematic.com/media/747308/Frontline-for-the-FAC-Solution-Brief.pdf>. (2. 1. 2018).
14. Systematic Defence, 2017. Avoiding the Pitfalls in Tactical data communication for battle management systems. Systematic.
15. Systematic Defence, 2017. Sitaware Headquarters User's Manual 6.5. Systematic, april 2017.
16. Systematic, 2017. Sitaware Frontline 1.12. <https://systematic.com/defence/news/2017/sitaware-frontline-1-12/> (12. 1. 2018).
17. Šterbenc, M., 2010. Vpliv informacijskega sistema poveljevanja in kontrole na uspešnost procesa poveljevanja in kontrole v SV. Koper: Univerza na Primorskem.
18. Šterbenc, M., 2011. Uvajanje informacijskega sistema poveljevanja in kontrole v operativno uporabo z vidika kritičnih dejavnikov uspeha. Vojaškošolski zbornik št. 7, junij 2011. Maribor: CVŠ.

19. UL RS, 2010. Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025 (ReSDPRO SV 2025). Uradni list RS, št. 99/2010, z dne 7. 12. 2010.
20. Vlada RS, 2016. Srednjeročni obrambni program Republike Slovenije 2016–2020 (SOPR 2016–2020). Št. 80300-2/2016/3, z dne 17. 2. 2016.

Ustni viri:

Šterbenc, M. (februar 2018). Intervju. Maribor.

Vsebina

Pavel Vuk	Uvodnik
Andrej Krivec in Matija Skrbinek	Oblikovanje in delovanje poveljniškega mesta brigade pri izvajanju bojnih delovanj
Robert Kordiš in Matija Jazbec	Specialne sile Slovenske vojske pri opravljanju nalog vojaške pomoči
David Belak	Združene zračne operacije in zmožnost preživetja helikopterskih enot na bojišču
Matjaž Kavčič in Primož Savinšek	Rod JRKBO do transformacije in po njej
Matej Krajnc	Proces šolanja pilotov Slovenske vojske
Benjamin Škrinjar in Ivan Šmon	Opredelitev celostnega sistema upravljanja letalske varnosti in kakovosti v Slovenski vojski
Danilo Klinar	Terorizem kot globalna in nacionalna grožnja varnosti – protiteroristično delovanje, izzivi za Slovensko vojsko
Dejan Šimat	Tehnološka podpora procesov vojaškega odločanja, vodenja, poveljevanja in kontrole enot v Slovenski vojski

